DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

dr. Horgos Lívia

Debrecen
2018

DEBRECENI EGYETEM MARTON GÉZA
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

A IUS PUNIENDI JOGÁLLAMI TARTALMÁNAK KITELJESEDÉSE

Készítette:
dr. Horgos Lívia

Témavezető:
Prof. Dr. Blaskó Béla
egyetemi tanár

A doktori program címe: Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-Európában

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Szabadfalvi József egyetemi tanár
A kézirat lezárva: 2018. június 17.

DEBRECEN
2018

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS

dr. Horgos Lívia

„A IUS PUNIENDI JOGÁLLAMI TARTALMÁNAK KITELJESEDÉSE”
címmel készített PhD. értekezéséhez

Hiánypótló munkát tart kezében az olvasó. Dr. Horgos Lívia választott témájának feldolgozása aktuális. Hazánk rendszerváltozás utáni időszakában átfogó, az állam – a külső szemlélő számára talán statikusnak tűnő – büntetőhatalmának honi dinamizmusát kibontó, a létező és prognosztizálható mozgásokat jellemző, összefüggő disszertáció még nem jelent meg. Legalábbis olyan, amelyben a szerző komplex módon vizsgálja és elemzi a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedésével összefüggő büntető anyagi jogi és büntetőeljárási összefüggéseket, mindezeket megelőzően, mintegy felvezetésként pedig a témába vágó, adekvát állam- és alkotmányjogi kérdéseket.

Megállapítható a szerző arra irányuló törekvése, hogy benyújtott disszertációjában a választott témáról – alapos és körültekintő kutatómunkájára alapulva – komplex képet jelenítsen meg az olvasó számára. A munka nagyobb szerkezeti egységei a Részek, melyek mintegy kétharmadánál kitapintható az értekezés készítőjének teljességre törekvése.

A szerző vizsgálódásának, elemzéseinek kereteit meghatározó kutatásmódszertant értékelve megállapítható, hogy az értekezés szerzője döntően a hagyományos kutatási módszereket preferálja, emellett azonban teret ad a történeti és komplex szemléletmód alkalmazásának. Mindemellett a szerző törekvése tetten érhető a különböző irányzatok felvázolásánál a kritikai módszer alkalmazására, de a gyakorlat- orientált elemzésre is. Jóllehet a cím a megjelölt téma feldolgozása terrénumaként a magyar büntetőjogot jelöli meg, az értekezés – a szükséges mértékben – nem nélkülözi a nemzetközi kitekintést sem, a szerző nézőpontjából fontosnak tekintett államok vonatkozásában.

A munkára jellemző a kritikai hangvétel, a szerző egyéni véleményalkotása, mely, de lege ferenda javaslat formájában is megjelenik.

A témaválasztás aktualitása, a szerző kritikai szemléletmódja, valamint választott tárgyának átfogó feldolgozása, vizsgálódásának alapján tudományos igénnyel megfogalmazott következtetései alkalmassá teszik az értekezést arra, hogy újat adjon az érintett tudományterület számára.

Az értekezésben feldolgozásra került adatok, gyakorlati nézőpontú hivatkozások hitelesek. A pályázó kutatómunkáján alapuló eredmények, következtetések dr. Horgos Lívia kutatási eredményei.

A fentiek alapján javasolom a dolgozat nyilvános vitára bocsátását.

Debrecen, 2018. június 17.

Prof. Dr. Blaskó Béla egyetemi tanár
témavezető

NYILATKOZAT

Alulírott, dr. Horgos Lívia büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott, „A IUS PUNIENDI JOGÁLLAMI TARTALMÁNAK KITELJESEDÉSE” című értekezésem saját önálló munkám, a benne található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti lelőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, esetleg hamisított adatokat használok, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem vagy tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2018. június 17.

dr. Horgos Lívia

Tartalom

TÉMAVEZETŐI AJÁNLÁS....3
NYILATKOZAT....4
BEVEZETÉS....8
I. Bevezetés és hipotézis....8
II. A dolgozat célja és tárgya....9
III. A témaválasztás indoka....11
IV. Alkalmazott kutatási módszerek....11
V. A dolgozat felépítése....12
I. RÉSZ....14
ALAPVETÉS....14
1. AZ ÁLLAMI BÜNTETŐHATALOM ÁLLAMJOGI ASPEKTUSAI....14
1.1. Az állam létrejötte, fejlődésének iránya....14
1.2. Az állam fogalma, jellegzetességei és a hatalomhoz való viszonya....15
1.3. Az államok osztályozására vonatkozó tanok....17
1.3.1. Ideális megközelítésű tanok....17
1.3.2. A tartalmi és formai ismérveken alapuló tanok....25
1.3.3. A modern elméletek....25
1.4. A jogállamhoz vezető út....26
1.5. A jogállam fogalma, a jogállamiság értelmezése és jellemzői....27
1.6. Az Alkotmánybíróság szerepe a magyar jogállam létrejöttében....32
Összegzés....34
II. RÉSZ....36
2. AZ ÁLLAMI BÜNTETŐHATALOM BÜNTETŐJOGI MEGKÖZELÍTÉSE....36
2.1. Az állami büntetőhatalom kialakulása, a büntető igazságszolgáltatás előtörténete....36
2.2. Az állami büntetőhatalom főbb nézőpontjainak megközelítése....40
2.3. A büntetőjog feladata....41
2.4. A büntetőjog szerepe és helye a jogállamban, viszonya az állami büntetőhatalommal....42
2.5. Az alkotmányos büntetőjog....44
2.6. Egyes büntetőjogi alapelvek szerepe az állami büntetőhatalom érvényesítése során....47
2.6.1. A törvényesség elve....47
2.6.2. A korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve....50
2.7. Az állam egyes feladatai (funkciói) a bíróság, az ügyészség és a rendőrség alapvető feladatain keresztül....51
Összegzés....53
III. RÉSZ....54

3. A IUS PUNIENDI DIMENZIÓI, ÉRTELMEZÉSI TARTOMÁNYA 54
3.1. Jogkövetkezményi nézőpont 54
3.2. A bűn és a büntetés viszonya, a büntetés fogalma és ismérvei 55
3.3. A ius puniendire vonatkozó nézetek történeti áttekintése 62
3.3.1. A ius puniendi kibontakozása, eredete 63
3.3.2. A büntetés joga a középkorban 63
3.3.3. Természetjogi felfogás a büntetés jogához 64
3.3.4. A büntetés jogalapjának vizsgálata utilitarista büntetési nézetekben 68
3.3.5. A büntetés jogalapjára vonatkozó megállapítások a büntetés szükségességére alapozott elméletekben 69
3.3.6. A ius puniendi problematikája a 19. század végén 70
3.3.7. A 18–19. századi, valamint 20. századfordulós magyar nézetek a ius puniendi és a büntetés jogalapja vonatkozásában 71
Összegzés 73
IV. RÉSZ 75
4. A IUS PUNIENDI FOGALMA, PROBLEMATIKÁJA NAPJAINKBAN 75
4.1. A ius puniendi fogalma, értelmezése 75
4.2. A ius puniendi és az állami monopóliummá vált büntetőhatalom viszonya 79
4.3. A legalitás, az officialitás és az opportunitás jogtudományi, büntetőjogi összefüggéseinek lényege 84
4.3.1. Legalitás és az officialitás a jogtudományban 84
4.3.2. Legalitás és az officialitás a büntetőeljárásban 89
4.3.3. Az opportunitás – az ügyészség diszkrecionális jogköre 91
4.3.4. Kivételek a legalitás és officialitás alól 97
4.4. Nemzetközi kitekintés 99
Összegzés 101
V. RÉSZ 103
5. A IUS PUNIENDI ÉS A BÜNTETŐ ANYAGI JOG – A MAGÁNINDÍTVÁNY 103
5.1. A Btk.-ban meghatározott büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok 105
5.2. A Btk-ban meghatározott büntethetőséget megszüntető okok 105
5.3. A Btk-ban meghatározott büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályai 106
5.4. A magánindítvány – a büntetőjogi felelősségre vonás másodlagos akadálya 106
5.4.1. A magánindítvány előtörténete és korábbi szabályozása 106
5.4.2. A magánindítvány fogalma 111
5.4.3. A magánindítvány hiánya és szabályozása a Btk.-ban és Be.-ben 114
5.4.4. A ius puniendi és a magánindítvány hiánya 120
Összegzés 122
VI. RÉSZ 123
6. A IUS PUNIENDI ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS-JOG – A GYANÚ 123
6.1. A gyanú és a vádemelés előkészítése a nyomozás során 123
6.1.1. A gyanú fokozatainak értelmezése a jogtudományban 123

6.1.2. A gyanú fokozatainak a súlya a büntetőeljárásban 127
6.1.3. A gyanú új felfogása és ennek hatásai az új Be.-ben 130
6.1.4. A gyanú fokozatai német büntető perrendtartásban 136
6.1.5. A ius puniendi és a gyanú differenciáltsága 137
6.2. A Be.-ben meghatározott büntetőeljárási akadályok 139
6.2.1. A Be.-ben meghatározott büntetőeljárási akadályok a vádemelési szakaszban 141
6.2.2. Az új Be.-ben meghatározott egyes büntetőeljárási akadályok a vizsgálat során 147
Összegzés 148
VII. RÉSZ 151
7. A IUS PUNIENDI ÉS A BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG – VÁD ÉS BIZONYÍTÁS 151
7.1. A magánvád kialakulása, a közvád megjelenése 151
7.2. A közvád kialakulásának jogtörténete a ius puniendi állami monopóliummá válásáig 153
7.2.1. A közvád képviseletének megvalósulási formái a 19. századi vegyes rendszerig 153
7.2.2. A magánvád és közvád viszonyának magyar fejlődéstörténete 159
7.3. Az állami büntetőhatalom és a legalitás viszonya, valamint a közvád intézménye Európában és hazánkban a 19. századig 164
7.4. A vádelv, a vád és típusai 166
7.5. A törvényes vád a Be. rendelkezéseiben 169
7.6. A vád törvényessége az új Be. rendelkezéseiben 175
7.7. A törvényes vád megalapozottsága 178
7.8. A vád törvényességének hiánya – az eljárást megszüntető végzés 181
7.9. Ius puniendi – a vád problematikája 188
7.10. A fakultatív vád alá helyezési eljárás 189
7.10.1. Nemzetközi kitekintés 192
7.11. A bizonyítás és a funkciómegosztás elve – a tárgyalás előkészítése, bírósági tárgyalás 194
7.11.1. A pótnyomozás 194
7.11.2. A funkciómegosztás elve és a bizonyítás 195
Összegzés 201
VIII. RÉSZ 204
VÉGKÖVETKEZTETÉS 204
DE LEGE FERENDA 212
Melléklet, 1. számú jogeset 215
Melléklet, 2. számú jogeset 220
Melléklet, 3. számú jogeset 227
IRODALOMJEGYZÉK 233
SUMMARY 247

BEVEZETÉS

> „[…] *hogy, az állam minő jogon büntet, már benne rejlik a felelet. Jogos a büntetés, mert az állam alkalmazza s nem szorul további jogcimre. Mint minden jog, a büntetőjog is az állami hatalom önkorlátozása a társadalmi csoportok hatalmi viszonyainak megfelelő kompromisszum alapján. Az állam fogalma és viszonya polgáraihoz egyszersmind jogalapja a büntetésnek, mert az állam, amely lemondana a büntetés jogáról és nem teljesitené a büntetési kötelezettségét megszünne állam lenni."* (Vámbéry)[1]

I. Bevezetés és hipotézis

A jogállamiság és az európai integráció keretében folyamatosan változó honi jogrendszer új és újabb kihívásokat támaszt úgy a tágabb, mint a szűkebb értelemben vett büntetőjoggal szemben is. E folyamatban felvetődnek – a tudományos érdeklődés szempontjából – kutatásra érdemes problémák, így az állam büntetőhatalmával kapcsolatos kérdések is. Ezek közé a kérdések közé tartozik a ius puniendi, illetve ennek jogállami tartalmának kiteljesedése, különösen annak tükrében, ahogyan az alkotmányos jogállam egyre inkább teret enged büntetőjogi rendszerében az opportunitásnak. Nemcsak a büntetőeljárásról szóló 2018. július 1-jén hatályba lépő 2017. évi XC. törvény szabályaiból, de – tágabb összefüggésbe helyezve a témát – a 2012. évben kodifikált (2013. július 1-jén hatályba lépett) anyagi büntetőjogi szabályokból, valamint egyéb jogszabályokból is deriválható a fenti megállapítás.

A ius puniendinek (alapvetően) az említett két jogág egyes jogintézményeiben megnyilvánuló jogállami tartalmának kiteljesedése – meghatározó tényezőként – hatással van a jelenkori társadalmi problémák kezelésére is. Egyrészt szükségesnek tartom annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy napjainkban a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését miként lehet értelmezni. Valóban szűkül-e, vagy az opportunitás elvének újabb térhódításával – úgy a jogalkotás, mint a jogalkalmazás területén – új értelmet nyerve, hangsúlyosabbá válik-e a jelentősége? Változnak-e a jogállamiság immanens jellemzői (pl. jogbiztonság, tisztességes eljárás elve) és – a ius puniendi eddigi megközelítését alapul véve – az egymáshoz való viszonyuk? Az állam bizonyos élethelyzetekben valóban lemond-e az őt illető büntetőjogi igényről, vagy csak

[1] VÁMBÉRY Rusztem, *Büntetőjog,* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1913, 38–39.

más eszközökkel, de valójában az általa elérni kívánt célt valósítja meg, nem mondva le a büntetőjogi igényéről? Másrészt szükséges annak a vizsgálata is, hogy amennyiben az állam az eljáró hatóság törvénysértő eljárása miatt nem tudja érvényesíteni az őt megillető büntetőjogi igényt, úgy ennek a felelősségét ki viseli? Vannak-e ennek, és ha igen, milyen hatásai az alkotmányos jogállamban? E kérdések megválaszolása túlmutat a csak büntetőjogi és büntetőeljárás-jogi fogalmak értelmezésén, magyarázatán. A megoldáshoz komplex szemléletmódon alapuló vizsgálat vezethet el.

Már dolgozatom elején jelzem, hogy a ius puniendi kifejezést nem a büntetéstan klasszikusai által használt értelemben, vagyis a büntetés jogalapjára vagy jogcímére utaló kifejezésként, hanem – a szó szerinti fordításnak megfelelően – a büntetéshez való jogként értelmezem és vizsgálom.

Hipotézisem, hogy a ius puniendi tartalma – különösen a büntetőjogi és a büntetőeljárás-jogi jogalkotás és jogalkalmazás területén – a jogállami követelményekkel összhangban kiteljesedik. Az állam nem mond le az őt megillető büntetőjogi igényről, hanem más eszközökkel realizálja az általa elérni kívánt célt. Ennél fogva a ius puniendi szűkülése nem állapítható meg.

Feltevésem továbbá, hogy a magyar jogállam teret enged annak – döntően alkotmányos garanciákkal körül bástyázva, korlátok közé szorított büntetőhatalommal – , hogy a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedjen. Ezt támasztja alá az opportunitás egyre nagyobb térhódítása, melyet biztosít a jogalkotás iránya és a jogalkalmazás hatékonyságával összefüggő kritériumok megvalósulása.

II. A dolgozat célja és tárgya

Dolgozatom céljaként a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének elemzését tűztem ki, az állami monopóliummá válásának és a jogállam létrejöttének időszakában. A ius puniendi kérdéskörét vizsgálom az állam büntetési jogának alapjára vonatkozó elméleti nézetek történeti áttekintésével, különösen, hogy a jogtudomány milyen alapra vezeti vissza (eredezteti) az állam jogát a büntetésre. E körben érintem a jogállam és jogbiztonság kategóriáit, az Alkotmánybíróság szerepét, viszonyukat a büntetőjoghoz, melyben való állásfoglalás rávilágíthat a büntetés jogának alapjára. Foglalkozom a legalitás és officialitás elvével, az ezek alóli kivételekkel, hangsúlyosan az opportunitás elvével. Vizsgálom hatásuk jelentőségét a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedésére.

A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése vonatkozásban munkám – alapvetően – a tágabb értelemben vett büntetőjog két összetevőjét, az anyagi büntetőjogot és a büntetőeljárás-jogot érinti, és ezen belül is a másodikként jelölt jogágat – egyes jogintézményein keresztül – hangsúlyosabban és részletesebben vizsgálom. Álláspontom szerint ugyanis napjainkban e területen bontakozik ki valójában a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése.

Témám feldolgozása során a büntető anyagi jog területéről kiemelten a magánindítvány jogintézményét vizsgálom, elemzem. Értékelem a magánindítvány hiányának hatását a büntetőeljárás megindítására, menetére és az eljárási cselekményekre, valamint a bírósági eljárás lefolytatását megalapozó vádra. Ezt követően vizsgálom a gyanút a bizonyosságig, majd pedig a büntetőeljárás-jog által szabályozott – az állami monopóliummá vált ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését is biztosító – vád jogintézményét veszem górcső alá. Vizsgálom a vádemelési szakaszban a Be.-ben meghatározott büntetőeljárás-jogi akadályokat is, így a vádemelés részbeni mellőzését, a közvetítő eljárást, valamint a vádemelés elhalasztását.

Munkám során igyekeztem figyelmemet arra is kiterjeszteni, hogy kutatott témám szempontjából eredményez-e változást az egységes szemléletet tükröző új büntetőeljárási kódex.

A magánindítvánnyal, a gyanúval és váddal nem csupán mint büntetőjogi és büntetőeljárás-jogi kategóriákkal foglalkozom, hanem úgy is, mint az állam büntetőjogi igénye érvényesülésének jogintézményeivel. A téma kifejtéséhez vizsgálnom kell a magánindítványt és a vádat, formáik kialakulását, a vádlói jog legitimációjának történelmi koronként és kultúránként eltérő jogtörténetét, bemutatva egyúttal a büntető igazságszolgáltatás előtörténetét, külön kiemelve az állandó állami vádhatóság vádmonopóliumát az állam büntetőhatalmának és a legalitás elvének a kapcsolatán keresztül.

Célom volt az is, hogy összegyűjtsem és megvizsgáljam azokat a hatásokat – alapvetően a dolgozatban bemutatott jogeseteken keresztül –, amelyek a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését befolyásolták, illetve napjainkban befolyásolják.

Arra törekedtem, hogy fentiek alapulvételével és a jelzett nézőpontból vizsgáljam, elemezzem, komplex módon értékeljem a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedésével összefüggésbe hozható kérdéseket, választ keresve egyúttal a

dogmatikai nézőpontból felvethető/felvetődő problémákra, nem hagyva figyelmen kívül a gyakorlattal összefüggésben felmerülő aggályokat sem.

III. A témaválasztás indoka

Témaválasztásom egyik oka a nyomozásban és a bírósági eljárásban ellátott több évtizedes védői tevékenységem volt, de ösztönzést adtak a mindennapi oktatómunkám során tapasztalható ellentmondások is, amelyek szembesítettek a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének problematikájával, napjainkban hangsúlyosabbá váló jelentőségével.

Határozott álláspontom, hogy az anyagi igazság érvényre juttatásához és a bűnösök megbüntetéséhez fűződő érdek nem emelkedhet a törvényesség fölé, ezeket a törvényes nyomozás, a védelőkészítés és a vád alapján lefolytatott büntetőeljárásban, bírósági eljárásban biztosítani kell. Erre utal a 9/1992. (I. 30.) AB határozat is, rámutatva arra, hogy az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg.

IV. Alkalmazott kutatási módszerek

Kutatási módszereim igazodtak a vizsgált témakör jellegéhez. Munkám döntő részében a hagyományos jogtudományi kutatási módszereket részesítettem előnyben. Így az áttekintő, leíró, értékelő jellegű és összehasonlító módszer alkalmazását, a könyvtárkutatást – ezen belül elsősorban a hazai és nemzetközi történeti, jogtörténeti elemzést –, amelyek során nem mellőzhettem a történeti és komplex szemléletmód alkalmazását.

A jogtörténeti kutatások során azonos kérdésköröket vizsgáltam különböző történelmi időszakokban, azzal a céllal, hogy érthető legyen a ius puniendi mai fogalmának értelme és jogállami tartalmának a lényege. Az összehasonlító kutatásnál – bár a történeti kutatás is egyfajta összehasonlító módszer – eltérő helyeken vagy rendszerekben vizsgáltam a ius puniendi jogállami kiteljesedését biztosító egyes jogintézményeket és elveket, különösen az opportunitást. A jogirodalmi kutatással pedig elméleti szinten alapoztam meg releváns témákban a kutatás tárgyának bemutatását. Az egyes álláspontok és irányzatok felvázolásánál szükségesnek tartottam a kritikai módszer alkalmazását is. Figyelemmel voltam a logikai elemzési eszközök használatára és jogdogmatikai módszerre is.

Kutatásom során a jogalkotói akaratot tartalmazó törvények bemutatásával és a jogalkalmazói gyakorlat szempontjából kapcsolatos problémák – jogeseteken keresztül történő – ismertetésére is összpontosítottam.

V. A dolgozat felépítése

Dolgozatom – a bevezetésen kívül – nyolc részből áll, amelyek fejezetekre tagozódnak.

Az I. rész az állami büntetőhatalom államjogi aspektusait tartalmazza, melyben végigkísérem az állam fejlődésének folyamatát a jogállam (jogállamiság) kialakulásáig, mindezt az államra vonatkozó különböző tanok bemutatásán keresztül, valamint az Alkotmánybíróságnak a magyar jogállam létrejöttében betöltött szerepe kiemelésével.

A II. rész az állami büntetőhatalom büntetőjogi megközelítésére összpontosít. Rámutatok az állami büntetőhatalom büntetőjogi megközelítéséhez szükséges elemekre, kiemelten a büntetőjog feladatára, szerepére, valamint a téma szempontjából hangsúlyt helyezve az alkotmányos büntetőjog fogalmi apparátusára.

A III. rész a ius puniendi dimenzióit, értelmezési tartománya kérdéskörét járja körül, mely során foglalkozom a jogkövetkezményekkel. Kiemelem a büntetéshez való jog fejlődéstörténetét, az ide tartozó filozófiai, jogfilozófiai és társadalomtörténeti tanok bemutatásán, változásainak ábrázolásán keresztül.

A IV. részben a ius puniendi fogalmát, problematikáját vizsgálom aktuális nézőpontból. A jogtudomány – a kutatás tárgyának szempontjából releváns – képviselőinek álláspontjai alapján összefoglalom a ius puniendi jogállami – lényegi, fogalmi – összetevőit, kiemelve a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése során az ügyészség diszkrecionális jogkörének a jelentőségét. E rész tartalmazza a legalitás, az officialitás és az opportunitás vizsgálatával összefüggő megállapításaimat, bemutatva a jogtudomány aspektusából a szóban forgó elvek szerepét, úgy büntető anyagi, mint büntetőeljárás-jogi dimenzióban.

A V. részben a ius puniendi és a büntető anyagi jog–magánindítvány kérdésével foglalkozom. A büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályai közül a magánindítvány hiányát veszem kifejezetten górcső alá, mint anyagi jogi és egyúttal eljárásjogi (quasi „vegyes") jogintézményt a közvád és a magánvád vonatkozásában is.

A VI. részben vizsgálódásom központi kérdése a gyanú. Ezt – mint a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének a fundamentuma a vádemelés előkészítése során – a büntetőeljárás oldaláról elemzem. Bemutatom a vádemelési szakaszban a Be.-ben meghatározott egyes – kiemelt – büntetőeljárás-jogi akadályokat, valamint az új Be.

rendelkezései alapján az ügyészség feladatainak megnövekedésével az opportunitás térhódításának jelentőségét.

A VII. részben a ius puniendi és a büntetőeljárás-jog–vád–bizonyítás kérdéskörének vizsgálatával foglalkozom. Ismertetem a váddal és annak törvényességével, megalapozottságával kapcsolatos lényegi szempontokat, egyúttal történeti áttekintést nyújtok a közvádról a ius puniendi állami monopóliummá válásáig terjedő időszakról. Külön kitérek a bizonyítás és a funkciómegosztás szerepére a ius puniendi relációjában.

A VIII. részben a végkövetkeztetés és a de lege ferenda javaslatok zárják dolgozatom érdemi részét.

Dolgozatom melléklete három jogeset pertörténetét tartalmazza, amelyekben a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését akadályozó, a hatóságok „törvénysértő" eljárását elemzem.

Dolgozatom egyes témaköreinek kifejtésénél a vizsgálódásommal összefüggő megállapításaim tekintetében fontosnak tartottam, hogy a ius puniendire vonatkozó álláspontomat világosan vázoljam. Tudtam, tollamat nem vezetheti az arra való törekvés, hogy választott témámat a lehető legrészletesebben, mindent átfogóan dolgozzam fel. Abban bízom azonban, hogy munkámmal hozzájárulhatok a ius puniendivel összefüggő problematika jobb megértéséhez, valamint – tekintettel de lege ferenda javaslataimra – a magam szerény módján a jogfejlesztéshez.

I. RÉSZ

ALAPVETÉS

1. AZ ÁLLAMI BÜNTETŐHATALOM ÁLLAMJOGI ASPEKTUSAI

1.1. Az állam létrejötte, fejlődésének iránya

Samu Mihály megfogalmazásában a társadalom irányításának, a közügyek megoldásának szükséglete eredményezte az állam létrejöttét, mivel az államnak a társadalom szükségleteiből eredő társadalmi funkciót kell megvalósítania és a társadalmilag meghatározott tevékenység elvégzése a feladata.[2] Az állam történelmi kategória, amely az ősi társadalmak felbomlása és differenciálódása menetében, a társadalmi fejlődés egy meghatározott szintjén, az emberek közösségének történetileg meghatározott fejlettségi fokán alakult ki. Az állam a folyamatosan változó egyes történeti korokban mindig a filozófia, a szociológia, a jogtudomány képviselői érdeklődésének középpontjában állt. Az államelméletben kiemelkedő jelentőséggel bír az államtípus kategóriája. E megközelítésben az állam történeti fejlődése során egymástól elkülöníthető, rendszerezhető, tudományos vizsgálat tárgyává tehető e fogalom.

Az egyes társadalmak történetében az államtípusok – melyek az állam legfontosabb sajátosságait jellemzik – nem mindig törvényszerűen egymást követően jöttek létre, sőt ha igen, akkor az kivételesnek mondható. Az ázsiai termelési mód állama közhatalomként elkülönült a közös földtulajdoni viszonyok mellett; a termelés megszervezésének eredményeként, annak közfunkcióiból jött létre. Az antik államnak (pl. görög városállamoknak) a hódítás, a rabszolgatartás és a magántulajdon volt az alapja. A feudális állam – Európában és a Római Birodalom összeomlása után államok többségében – a hűbéri föld-magántulajdoni rendszeren és a rendiségen nyugodott, de ekkor még nem volt központosított államszervezet és egységes jog. A modern állam a polgári társadalom kifejlődésével jött létre, azonban itt már elkülönül a politikai állam a polgári társadalomtól, kialakul a magánautonómia és az alapvető emberi jogok érvényesítésének az igénye.[3]

[2] SAMU Mihály, *Hatalom és állam,* Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1982, 255.
[3] SZIGETI Péter, *Jogtani és államtani alapvonalak*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2011, 38.

Az ellentmondásos és egyenlőtlen fejlődés folyamán a tudomány művelői vizsgálódásuk során történeti korszakonként más-más értelmezést, eltérő tartalmat tulajdonítottak az államtípusnak.

1.2. Az állam fogalma, jellegzetességei és a hatalomhoz való viszonya

Több ezer éves fejlődés során az állammá szerveződött emberi közösségek hosszú utat tettek meg addig, amíg – a tudomány képviselői közül a modern szociológia egyik alapítójának tekintett – Max Weber állammal kapcsolatos definíciója ismertté vált. E szerint „[v]alamely folyamatosan üzemelő, kényszerítő erejű politikai szervezetet akkor hívunk 'államnak', amennyiben adminisztratív kara sikeresen érvényt szerez az arra vonatkozó igényének, hogy monopóliumot gyakoroljon a fizikai erőszak legitim használatára e rend kikényszerítésének során ill. érdekében".[4] Egyértelmű, hogy napjainkban a Max Weber által kidolgozott és széles körben ismertté vált fogalom-meghatározás helyességét nem kell vizsgálat tárgyává tenni. Azonban az tapasztalati tény, hogy e definíció a modern államtipológiai tanokban kiindulási alap, vagy legalábbis rendszeresen hivatkozás tárgya. Weber meghatározásaiban értelemszerűen kifejezésre jut, hogy a „kényszerítő erejű politikai szervezet" folyamatos üzemelése feltételezi valamilyen, az adott állam fejlettségi szintjének megfelelő szabályrendszer létezését. Azonban definícióiban, mint az állami irányítás nélkülözhetetlen feltételként értelmezhető normarendszer, azaz a jog nem szerepel.

Samu Mihály az állam fogalmának általánosan elfogadott tételeként a következő meghatározást adta: „[Az] állam mint hatalmi szervezet határozható meg, hogy az állam legáltalánosabban mint hatalom jelentkezik."[5] Jellemző megállapításként hivatkozik Duguit szavaira: „legáltalánosabb értelemben véve az állam szó minden emberi közösséget jelent, amelyben politikai elkülönülés van a kormányzók és a kormányzottak közt, ahol egyszóval: politikai hatalom van"[6].

A hatalom fogalmával kapcsolatban érdemes kiemelni a társadalomelmélet néhány nézetét, mely közelebb visz a büntetőhatalom elméleti megközelítéséhez.

A hatalmon „[e]gészen általánosan egy vagy több embernek azt a lehetőségét értjük, hogy valamilyen közösségi cselekvésben más résztvevők ellenállásával szemben

[4] WEBER, Max, *Állam – Politika – Tudomány,* Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1970, 368–406.
[5] SAMU [1982] *i. m.* 35.
[6] Idézi ANTALFFY György, *Állam és demokrácia,* Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1967, 325.

érvényesítse a saját akaratát”[7]. A hatalom fogalmának azonban van olyan értelmezése, amely szerint a döntés a legfontosabb sajátossága, mivel ameddig terjed a döntési lehetőség, addig terjed a hatalom is. A hatalom megegyezik a lényeges döntések meghozatalával.[8] Több elmélet szerint a hatalom külön jellegzetessége az ellenőrzés, mivel ellenőrzéssel a hatalommal való visszaélés elhárítható. Az ember ellenőrzést gyakorol más emberek nézetei és cselekedetei fölött; az ellenőrzés feltétele a hatalom birtoklása.[9] A hatalom egyik jellegzetessége a kényszerítés, melynek egyik formája az erőszak, mely különösen az intézményes politikai hatalom szerveinek működése során realizálódhat.[10] „A hatalom az erőszak, a korlátozás és a kényszer jelensége.”[11]

Az állam társadalmi funkciója, hogy „irányítási-hatalmi eszközeivel fenntartsa, védelmezze az adott társadalmi közösséget és elősegítse a társadalmi életfeltételek minden irányú reprodukálásának biztosítását”.[12] Az állam közhatalom, amely a társadalomtól elkülönült szuverenitással rendelkezik. Szerepe miatt az állam legfőbb hatalommal rendelkezik az adott társadalmi rendszeren belül. Ez minden állam ismérve, e nélkül nincs állam. Az állami főhatalom az állami szuverenitás, mely belső és külső formában jelenik meg.[13] A belső szuverenitás alapján „az állam önállóan alkotja meg alkotmányát, alakítja ki államszervezetét és jogrendszerét, rendelkezik a közhatalom gyakorlásának, az államügyeknek, állami feladatoknak tekintendő kérdések eldöntésének és a legális fizikai kényszer alkalmazásának monopóliumával. Az állam jogilag független a nem állami szervektől, a központi állami szervek hatalmát jogilag semmiféle más hatalmi erő nem korlátozza a területén élő személyek és dolgok felett a hatalmi jogosultságok érvényesítésében”[14]. Az állam belső szuverenitásának vannak gazdasági, politikai és jogi korlátai. A jogi korlátok tekintetében az állam által alkotott jogszabályok az államot is kötik, azzal, hogy e jogszabályok megváltoztathatók. A modern demokratikus jogállamban azonban az alapvető emberi jogok elismerése és védelme, mint konkrét és meglévő társadalmi alapértékek, megváltoztathatatlan korlátok. Az állam külső szuverenitása pedig azt jelenti, hogy az állam nemzetközi

[7] WEBER, Max, *Gazdaság és társadalom,* Budapest, 1967, 241.
[8] LASSWELL, Harold D., *The Analysis of Political Behaviour: An Empirical Approach,* Ethics, vol. 59, no. 2, 1949, 6–7.
[9] LASSWELL Harold D., *Power and Personality*, W. W. Norton & Company, New York, 1948, 230.
[10] SAMU [1982] *i. m.* 73.
[11] DUVERGER, Maurice*, Méthodes de la science politique,* Presses Universitaires de France, Paris, 1959, 5.
[12] SZIGETI [2011] *i. m.* 46-47.
[13] SZIGETI [2011] *i. m.* 53.
[14] SZILÁGYI Péter, *Jogi alaptan*, Nemzetközi Tankönyvkiadó, Budapest, 1992, 140.

vonatkozásban független és egyenlő fél, azonban ez nem nevezhető abszolútnak, mivel önállóságával nem sértheti más állam külső szuverenitását.[15]

Az államot mint szervezeti jelenséget az különbözteti meg a társadalom más szerveitől, hogy egyedül és kizárólag az állami szervek járnak el a közhatalom birtokában.[16] Az állami szervek csak azok a szervek, amelyek tevékenységükben a közhatalmat gyakorolják, így kötelező, végső soron állami kényszerrel kikényszeríthető döntéseket hozhatnak, illetőleg állami kényszert gyakorolhatnak.[17] Az állami kényszer így valójában az erőszakkal való fenyegetést hordozza magában.[18] A törvényes erőszak monopóliumával rendelkező állami szervek, azaz törvényhozó, végrehajtó, és jogalkalmazó hatóságok jogosultak kizárólag az erőszak alkalmazására. Ezen állami szervek közhatalmi kényszerrel történő eljárása pedig tartalmazza a szankcionálás sokféle formáját és fokozatát.[19]

1.3. Az államok osztályozására vonatkozó tanok

Az államtudományi gondolkodásban történetileg az államok osztályozásának három periódusa határozható meg. Az első szakasz az államok osztályozásának ideális megközelítése. A második szakasz az államosztályozás társadalmi, politikai és jogi vonatkozásainak tartalmi és formai sajátosságaira van tekintettel. A harmadik szakaszban találhatók az ún. modern államtipológiák.

1.3.1. Ideális megközelítésű tanok

Az első szakasz az államok osztályozásának ideális megközelítése, amely szerint az államok csoportosítása eszmei követelmények alapján történik, főleg a politikai és az államtudományi gondolkodás alacsonyabb szintjét tükrözi.[20]

Platón (i. e. 427–347) a filozófiai idealizmus megalapítója. A filozófia-rendszeréből kiindulva építette ki a maga eszményi államrendjét és határozta meg az állam kormányzásával kapcsolatosan ideális követelményeket. Álláspontja szerint a filozófiának és a tudománynak, illetve a tudósoknak kell irányítaniuk az államot. Az ún. platóni köztársaság formájában fogalmazta meg az ún. „tökéletes kormányzat" modelljét.

---

[15] SZIGETI [2011] *i. m.* 54–55.
[16] SZIGETI [2011] *i. m.* 14.
[17] SZILÁGYI Péter, *Jogi alaptan*. Nemzetközi Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 183.
[18] MACKÓ Mária – SZIGETI Péter, *Jog és jogállam*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004, 13.
[19] SZIGETI [2011] *i. m.* 14.
[20] ANTALFFY György – SAMU Mihály – SZABÓ Imre – SZOTÁCZKY Mihály, *Állam és jogelmélet,* Tankönyvkiadó, Budapest, 1978, 208.

E szerint az államnak alapvetően három „szükséglete” van: az élelem, a védelem és a kormány, mely „igényeket” három osztály biztosítja egy speciális hierarchikus rendszerben. A bölcseknek és filozófusoknak az irányítás, a hatalom gyakorlása a feladata. A védelem funkcióját a harcosok teljesítik, akik alá vannak rendelve a bölcseknek és filozófusoknak. Az élelem (fogyasztási cikkek) biztosítása a kézművesek és földművesek kötelessége. Platón nézete szerint a három osztály különféle erénnyel – így a tisztviselők a bölcsességgel, a harcosok a bátorsággal, a kézművesek és földművesek pedig a mértékletességgel – rendelkezik. A három szint, funkciói és annak szereplői – szintén modern terminológiákban gondolkodva – egy egységes rendszert alkot. E rendszerben igazságosság eszméje uralkodik, de közben a gazdagok és a szegények között harc van, a család pedig az érzelmi konfliktusok forrása.

Gondolkodásában megjelent egy sajátos analógia. Az állam olyan, mint az ember; ha valamely tagját baj éri, arra az egész szervezet reagál. Az állam igazi ellensége a tulajdon. Platón felfogása szerint az állam vezetői nem hoznak törvényeket, nevelés útján hatnak az emberekre, az emberek etikájára, így az emberek önként teljesítik feladataikat. Ahol az emberek romlottak, ahol a nevelés nem hatékony, csak ott van rendeltetése a törvényeknek. Platón az államokat alapvetően két csoportba sorolta. A tökéletes modelltől eltérő államokat elsatnyult, elferdült államoknak tekintette, míg a többiek egy másik kategóriát alkotnak. Nézete szerint az államnak a következő típusai fordulhatnak elő: timokrácia, oligarchia, demokrácia és zsarnokság (tirannisz).

A timokrácia lényege, hogy a harcosok – akiknek harcos típusú erényeik a fontosak – gyakorolják a hatalmat és nem a bölcsek, akik a társadalom szellemi értelemben felfogott elitjét képezik. Az oligarchiát a gazdagok hatalma jelképezi, ahol a meggazdagodás motívuma, a dicsőségvágy irányítja az embereket. A demokráciában a közügyek kezelését a szegények „kaparintják kezükbe”, ahol a szabadság elve uralkodik. A nép közül kerül ki a nép irányítója, akinek az a legfontosabb feladata, hogy megvédje a népet a gazdagok részéről kibontakozó „merényletektől”. A zsarnokságban a nép „vezére”, pártfogoltja magához ragadja a hatalmat. A nép a szabadságból a despotizmusba kerül. Ez a legrosszabb kormányzási forma, a politikai romlottság megtestesítője, amelyben a politika és az emberi jellem a legnagyobb mértékben elzüllik.[21]

[21] BLASKÓ Béla, A jogállamiság néhány kérdése. In: *Rendvédelmi Füzetek, 2000/25*. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2000, 6.

Arisztotelész (i. e. 384–322) az ún. idealista megközelítésen belül a korai gondolkodás legnagyobb bölcselője. Nézetének alapja, hogy a valódi hatalmat az egyes ember, több személy, esetleg az egész nép gyakorolja-e, továbbá hogy a hatalom milyen formában nyilvánul meg. Felfogása szerint, ha a hatalom működése a közjó célját tudja követni, akkor van szó ún. jó államformákról, ez a királyság, az arisztokrácia és a politeia. A királyságban az állami hatalmat a közjó érdekét egy személy gyakorolja, aki erényben gazdag, kiváló jellemmel rendelkezik. Kötelessége az ún. alattvalók vonatkozásában, hogy a gazdagokat jogtalanság ne érje, de azt is biztosítja, hogy a népet se érje sérelem. A törvények így lesznek ezáltal az igazságosság eszközei. Ebben az államformában a kormányzás alapértéke az erkölcsiség, a kiváló jellem, a rátermettség, az erény. Az arisztokrácia a többség impériumának az elvén és a törvény hatalmának biztosításán alapul. E struktúra kiindulópontja, hogy a királyságban egyedül a király irányít, aki egyéniségében jellemhibákkal rendelkezik. Arisztotelész álláspontja szerint ennek kiküszöbölési lehetősége nagyobb, ha több állampolgár rendelkezik a hatalommal, akik ugyanolyan rangúak és rendűek, jellemben és erényben kiválóak és így a törvény megsértése könnyebben elkerülhető. A politeia államformában Arisztotelész elgondolásában a nép demokratikus hatalma testesül meg, amelyben hangsúlyosan érvényesülnek a demokratikus elvek és minden jó államforma sajátosságai jellemzik. Jellemben és erényben kifogástalan állampolgárok zöme gyakorolja a hatalmat, és nem vágynak más vagyonára saját vagyoni viszonyaik miatt. Az egész struktúrát a szabadság és az egyenlőség elve szövi át. Azonban e rendszerben a legszegényebbek anyagi viszonyaik miatt csupán a nagygyűléseken vesznek részt, mivel tudatlanságuk miatt félrevezethetőek és anyagi előnyökért befolyásolhatóak. Némi leegyszerűsítéssel úgy is megfogalmazható, hogy – Arisztotelész e formációjában – a hatalom voltaképpen a társadalom működésének aspektusából leginkább a felvilágosult középosztály kezében van. Szerinte a hatalom eltorzul, amikor nem a közjót szolgálja. Ekkor beszélhetünk az ún. rossz államformákról, azaz a zsarnokságról, oligarchiáról és demokráciáról.

A királyság ellentéte a zsarnokság, amelyben a király vagy a zsarnok korlátlan uralmat szerez, de a legmagasabb tisztségre megválasztott személyek is zsarnokká válhatnak, ekkor a zsarnok a közösség, a közjó érdekeire nincs tekintettel. Előtérbe kerül a zsarnoki erőszak, és bekövetkezhet az igazi, önérzetes és gondolkodó állampolgárok kivégzése vagy eltüntetése, a közösségi szabad lét formái kialakulásának

megakadályozása, az alattvalók „figyelmének és energiájának" lekötése túlzott arányú közmunkára kötelezéssel, esetleg háborúval stb.

Az arisztokrácia ellentéte pedig az oligarchia, melyben az erkölcsi értelemben elkorcsosult vezetők nem a közjó intézményének megfelelően gyakorolják a hatalmat, hanem a mindenáron való meggazdagodás a cél, így az önzés uralkodik. E réteg sanyargatja népet, mivel nem is bíznak bennük. Arisztotelész szerint ennek az államformának a kialakulásához az vezet, hogy az arisztokrácia tagjai kizárólag nagy vagyonnal rendelkeznek és bizonyos állami tisztségek öröklődése miatt a hatalom súlyos jellembeli vagy erénybeli fogyatékosságokkal rendelkező személyek kezébe kerülhet. A demokrácia a politeia elkorcsosult formája, ahol az uralmat eggyé forrott uralkodóként szabad emberek összessége, a nép gyakorolja, ezért követelmény a mindenkori változásokhoz való alkalmazkodás.[22]

Machiavelli (1469–1527) a felvilágosodás korának egyik legjelentősebb alakja. Államelméleti–politikai felfogásának kiindulópontja – melynek célja éppen az egységes nemzetállam létrehozása, szem előtt tartva a nép tiszteletét és szeretetét – az objektív valóságában gyökerezett. Alapjában véve két államformát különböztet meg, a fejedelemséget és a köztársaságot.[23] „Valamennyi állam, valamennyi államhatalom, amely valaha embereken uralkodott vagy uralkodik: köztársaság vagy fejedelemség. A fejedelemség lehet öröklődő, ha a fejedelem elődei már hosszú idő óta birtokosai a fejedelmi hatalomnak, vagy újonnan alakult."[24] Álláspontja szerint az öröklött fejedelemséget könnyebb fenntartani, hiszen a fejedelmi családhoz már hozzászokott a nép, míg az újonnan szerzett fejedelmi hatalmat nem ismeri. „A régiekben elegendő, ha a fejedelem hű marad elődeinek szokásához, bölcsen alkalmazkodik a körülményekhez és még közepes tehetséggel is megtarthatja a hatalmát, hacsak valami rendkívüli és szokatlan balszerencse meg nem fosztja tőle. De ha be is következik a szerencsétlenség, könnyűszerrel visszaszerezheti azt, ha a bitorló a legkisebb hibát követi el."[25] „Minden állam legbiztosabb alapja, akár új, akár régi, akár pedig vegyes fejedelemség, a helyes

[22] BLASKÓ [2000] *i. m.* 7–9.
[23] BLASKÓ [2000] *i. m.* 9.
[24] MACHIAVELLI, Niccolo, a fejedelem. In: KÁLLAI István (szerk.), *Szemelvények a középkori állam és jog tanulmányozásához. Összehasonlító jogtörténeti tanulmányok,* ELTE ÁJK Egyetemes Jogtörténeti Tanszék, Budapest, 1980, 9.; MACHIAVELLI, Niccolo, *II Principe,* (ford. Juhász Vilmos), Officina Kiadó, Budapest, 1942; *Niccolo Machiavelli művei I–II.* (ford.: Székács Vera, Somlyó György, Lontay László, Majtényi Zoltán, Barna Imre, Iványi Norbert, Karinthy Ferenc, Lutter Éva), Európa Kiadó, Budapest, 1978.; Alapvető monográfia: BALACI, Alexandru, *Niccolo Machiavelli,* Gondolat Kiadó–Albatrosz, Budapest–Bukarest, 1969, 238.
[25] MACHIAVELLI [1980] *i. m.* 9.

törvénykezés és a jó hadsereg."[26] A nép bizalmából elnyert hatalmat sokkal többre értékeli a nemesség által átszármaztatott hatalomnál, mert ez utóbbi esetén többen egyenrangúnak tartják magukat a fejedelemmel. Ebben is megnyilvánul Machiavelli demokratikus meggyőződése, a nép iránti tisztelete s olyan államrendszer kiépítésének támogatása, hogy a fejedelem a népre támaszkodjon.

Benedictus Spinoza (1632–1677) a felvilágosodás korának racionalista filozófusa, de inkább politikai, mint államelméleti gondolkodó volt a mai felfogás értelmében. Felfogása szerint az állami tevékenység célja egyrészt a béke, másrészt a biztonságos élet biztosítása. Az ideális hatalomnak egy olyan államformát kell létrehoznia, amelyben az emberek egyetértésben élnek, s amelyek törvényeit megtartják. Spinoza úgy véli, az állam lelke a jog. A hatalomgyakorlás, a kormányzás három típusát különíti el. A funkciómegosztás kiindulópontja az, hogy kire bízzák közös megegyezéssel az állam feladatait, így törvényhozást, a törvények értelmezését és hatályon kívül helyezését, valamint a hatalomról és a békéről való döntést. Az első kormányzati forma a demokrácia, melyben az állami hatalmat az egész népességből álló gyűlés gyakorolja azzal, hogy az állampolgárok választójoggal, szavazati joggal és hivatali tisztségviselési joggal rendelkeznek. A második államtípus az arisztokrácia, „amelyben néhány kiválasztott ember kormányoz, a főhatalom az ún. tanácsra van bízva (amely legalább ötezer patríciusból áll), ennek feladata a törvényalkotás, valamint a patríciusok és minden állami tisztviselő megválasztása, a tanács élére vezetőt választanak az ún. szindikátusok – a legfőbb tanácsnak életfogytig választott, idős tagjai – őrködnek a törvények megtartása felett; emellett van a tanácsnak alárendelt szenátus, feladata a közügyek végrehajtása; két hónapra választott konzulok helyettesítik a szenátust két ülés között, a tisztviselők jövedelmét úgy kell megállapítani, hogy az függjön attól, hogy a közjó érdekében tevékenykednek-e, hogy nagyobb hasznuk legyen a békéből. Az adók zömét a patríciusok viselik. Az alkotmánytörvény, egyéb törvény módosításának meghatározott rendje van."[27]

A harmadik forma Spinoza szerint a monarchia. Kiemelendő, hogy eszméjében megtalálhatók a felvilágosodás klasszikus gondolkodói által megfogalmazott társadalmi szerződés konstrukciójának egyes alapelemei. A főhatalmat ugyanis a király gyakorolja, de oly módon, hogy a döntései előtt köteles meghallgatni a mellette működő határozott

[26] MACHIAVELLI [1980] *i. m.* 15.
[27] ANTALFFY – SAMU – SZABÓ – SZOTÁCZKY [1978] *i. m.* 217–218.

időre megválasztott személyekből álló ún. tanácsnak a véleményét. Az uralkodót nem illeti meg az utódválasztás joga, mivel halála után visszaáll az a természetes állapot, amelyben új szerződést kell kötni a néppel. A hatalmat szolgálja az a hadsereg, melynek tagjait a polgárok soraiból kell toborozni, vezetőit pedig választani kell.[28]

Thomas Hobbes (1588–1679) az újkorban kialakult konszenzusos elméletek képviselője, aki az abszolút hatalom, az uralkodói szuverenitás nézetét vallja. Az uralkodó szuverenitás eszméje szerint „az államot alapító szerződés az egyes emberek egymás közötti megegyezése – nem az uralkodó és a nép között jön létre –, amivel a hatalmat egy uralkodóra ruházzák át, akkor abszolút, korlátlan szuverenitás jön létre. Az uralkodó lesz az általános akarat letéteményese, aki minden hatalmat megkapott, de ezért cserébe biztosítania kell a polgári társadalom működésének feltételeit. Az egyes emberek lemondanak az egyéni erőszak érvényesítéséről, az önbíráskodásról, feltéve, hogy mindenki ezt teszi." Az uralkodó nem szerződő fél, így nem szegheti meg a szerződést, tehát felelősségre sem vonható.[29]

John Locke (1632–1704) a felvilágosodás, a szerződéselmélet másik típusának jelentős gondolkodója. Ez a képviseleti demokráciát keletkeztető államfelfogás. Locke társadalomfilozófiájában vallotta először, hogy az emberek eredetileg egyenlőségben éltek, azonban később társadalmi szerződést kötöttek az uralkodóval tulajdonuk védelmének biztosítása érdekében. Ez a nézet az alapja a társadalmi szerződésnek, illetve az ezen alapuló ideális alkotmányos monarchia elméletnek. Locke államelméletében a hatalom három formáját különbözteti meg, így az atyai, a politikai és a zsarnoki hatalmat. Az atyai hatalom lényegében egy családi funkció, célja a gyermek optimális nevelésének kötelezettsége. Ha az apa ezt nem teljesíti, a társadalom veszi át e feladatát.

A politikai hatalomra vonatkozó nézete kifejtésénél jelenik meg Locke-nál a társadalmi szerződés elmélete. Megítélése szerint ugyanis a politikai hatalom lényege a közös megegyezés. A jog, a bírói hatalom, a kikényszerítő hatalom nélkül az emberek nem tartják be az igazságos szabályokat. Ezért, továbbá a tulajdon védelme, az életnek, a szabadságnak a biztosítása, azaz a társadalmi harmóniának a garantálása érdekében közös megegyezést kötnek. Ez a politikai hatalom, ami alá mindenki csak saját beleegyezése alapján vethető. Ennek értelmében az állampolgárok tulajdonképpen

[28] BLASKÓ [2000] *i. m.* 11.
[29] SZIGETI [2011] *i. m.* 34.

lemondanak a büntetés és az igazságszolgáltatás jogáról és azt a társadalom összességére – azaz a demokratikus hatalomra – ruházzák át. Azonban nem mondanak le az ellenállás, az önvédelem és a kényszer természetes jogáról. A parlament az állam fölött áll.[30] Locke szerint a kormányzat a nép által megbízott kormány. A nép a megbízó, a kormányzat a megbízott, akik jelen vannak a szerződés megkötésekor, amely meghatározza a szerződés tartalmát. A megbízott a megbízás szerint rendelkezik hatáskörrel, intézkedései, hatalma nem terjedhet túl a szerződésben rögzítetteken. A megbízott azért felelős, amire kötelezettséget vállalt szerződésben. Ha pedig ezt nem teljesíti, akkor felelősségre is vonható. A hatalma osztott és a megbízás terjedelmével korlátozott. A végrehajtói hatalom e felfogás szerint alá van rendelve a törvényhozásnak, a parlamentnek. A parlament szuverén, mivel a parlament az állam fölött áll. A természetes és elidegeníthetetlen emberi jogok kivételt képeznek, melyek alapján az államot alapító megbízásos szerződést is megkötötték. A parlamentnek alapvető funkciója az, hogy a társadalom számára kedvező törvényeket hozzon. A korlátozott államhatalom az egyéni szabadságok és szabadságjogok legfontosabb biztosítéka.[31]

Montesquieu (1689–1755) „A törvények szelleme" című fő művében három kormányzati rendszert határoz meg, a demokratikus köztársaságot, a monarchiát és a despotizmust. A demokratikus köztársaságban az egész nép vagy annak egy része gyakorolja a hatalmat. A monarchiában egy ember kormányoz a megállapított törvények szerint, míg a zsarnokságra a teljes önkény a jellemző, azaz egy ember kormányoz mindenfajta megkötöttség nélkül, kénye-kedve szerint. Jelentősnek tartja az államformák kérdéskörével kapcsolatban az adott ország természeti (földrajzi) viszonyait, az éghajlatát, a talaj minőségét, az ország nagyságát, a nép életrendmódját, szokásait.[32]

Montesquieu nézetéből az államhatalmi ágak megosztására vonatkozó gondolatai bírtak igazi jelentőséggel, ez volt az alapja annak, hogy a későbbi „francia alkotmányozás példát mutatott az emberi és polgári jogoknak az alkotmány szerkezetében való kiemelésére, az írott alkotmány tételes kibocsátására, a hatalmi ágak megosztásában a parlament elsőbbségének a biztosítására"[33]. „Az alkotmányozó

[30] BLASKÓ [2000] *i. m.* 12.
[31] SZIGETI [2011] *i. m.* 35.
[32] BLASKÓ [2000] *i. m.* 13.
[33] KUKORELLI István (szerk.), *Alkotmánytan,* Századvég Kiadó, Budapest, 1992, 14.

hatalom a legrégibb »új hatalom« a törvényhozás, végrehajtás, és igazságszolgáltatás mellett. A nagy orákulumok, Locke, Montesquieu ebben a formában talán nem is használják e fogalmat. Az is igaz azonban, hogy mind Locke, mind Montesquieu kimondva vagy kimondatlanul számol egy legfelsőbb hatalommal, amely a hatalommegosztás elveinek megfelelően »rendezi el« a törvényhozást, végrehajtást (vagy föderatív hatalmat), illetve az igazságszolgáltatást."[34]

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) államelméletében túlhalad Montesquieu nézetén. Az államforma kialakulásában a földrajzi környezetnek ő is jelentőséget tulajdonít, de ezt nem értékeli túl. Elméleti munkássága jelentős hatást gyakorolt a Francia Alkotmányozó Nemzetgyűlés által 1789. augusztus 26-án elfogadott „Ember és Polgár Jogainak Deklarációja" tartalmi meghatározására. A közvetlen demokrácia, a népszuverenitás Rousseau modellje szerint a nép önszerződése, azaz a magával kötött szerződése hozza létre a szuverént, az államot, hiszen álláspontja szerint nem lehetséges szerződés a kormány és a nép között. Ennek egyszerűen az az oka, hogy a nép akaratából létrejött kormány engedelmességgel és felelősséggel tartozik a népnek. A cél pedig az, hogy minden egyén részt vegyen az általános akarat megformálásában. A szerződés a nép társulása, és a kormány olyan mértékben felelős a szerződésben foglalt általános akarat megtartásáért, hogy megsértése esetén tagjai visszahívhatók, mandátumuk kötött. Államforma-osztályozásának alapja az, hogy érvényesül-e vagy sem a népszuverenitás az adott államban. Ennek megfelelően jó államnak tartja azt, amelyben a nép hatalma érvényesül, rossz államnak pedig azt, amelyben az önkény uralkodik. Elfogadja a már hagyományosnak tekinthető demokrácia, arisztokrácia és monarchia szerinti államcsoportosítást is, de e formákat nem tekinti meghatározónak.[35]

„Tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a francia polgári forradalomban – a törvények uralmának gondolatából eredően – megfogalmazást nyerjenek a feudális büntetőjog önkényével szemben a személyes szabadsághoz, a biztonsághoz és a tulajdonhoz való jog elvei. Így többek között a »nullum crimen sine lege« (nincs bűncselekmény törvény nélkül) és a »nulla poena sine lege« (nincs büntetés törvény nélkül) vezérelvek."[36]

[34] SÁRI János, *Alkotmányozó hatalom és hatalommegosztás,* Magyar Jog, 1991/10., 577.
[35] BLASKÓ [2000] *i. m.* 13.
[36] BLASKÓ [2000] *i. m.* 14.

A tradicionális szerződéselmélethez viszonyítva a pluralista demokrácia állama jelenti a 20. század második felétől a szerződéselmélet mai modern formáját.[37] Ez már nem az állam keletkezésére koncentrál, hanem a „politikai szabadságjogok gyakorlására, a sokféleség értékének és a tolerancia elvének elismerésére" építi a modern államiságot, és a különböző politikai minőségek közötti szabályozott versenyhelyzettel oldja meg az állam optimális és legitim vezetését.[38]

1.3.2. A tartalmi és formai ismérveken alapuló tanok

Az államtudományi nézetek második szakasza a polgári forradalmakat követő időszak. E tanok az államosztályozás társadalmi, politikai és jogi vonatkozásainak tartalmi és formai sajátosságai közül egy-egy ismérvet emelnek ki. „Míg korábban ugyanis a kormányformára vonatkozó vizsgálat azt is elmondta, hogy milyen az államforma; a modern államoknál a kormányforma nem elegendő az állam jellemzéseire, hisz pl. az államügyek tényleges irányítása, vagyis az állami hatalom gyakorlása gyakran nem maradt meg az állam képviselőjeként jelentkező személy vagy személyek kezeiben, hanem másokhoz csúszott át. A valóságot és a formális felépítést tehát szétválasztották, az előzőnek az államforma, míg az utóbbinak a kormányforma nevet adva. Ugyanezt a distinkciót jelzi a múlt század szociológiája, illetve politikatudománya, amelyekben az állam a nemzetet, az egész népet, a közösséget jelenti, míg a kormányzat a gépezetet, a közhatalom szervezetét. Az újkantiánus filozófia hatására a modern államtudomány még tovább élezte az ellentmondásokat, s megkülönböztetett államot, mint társadalmi alakulatot és államot, mint jogintézményt, ezzel kettébontva az állam fogalmát is."[39]

1.3.3. A modern elméletek

A harmadik szakaszban az ún. modern államtipológia elméleteket találjuk, amelyek a modern gondolkodás több jellegzetességét is magukban foglalják. Legtöbben egyfajta olyan elméleti modellt alkalmaznak, melynek két olyan szélső pontja van, amik végletes elméleti absztrakciók, tehát a valóságban nem is léteznek, így ezekhez csak közelíteni lehet. A társadalomszemlélet hatásaira előtérbe került az intézmények, szervek egymáshoz való viszonya és háttérbe szorult a területi, éghajlati, földrajzi tényezők vizsgálata. Továbbá elvált egymástól a társadalom és az állam fogalma, amelyek

[37] SZIGETI [2011] *i. m.* 34–35.
[38] SZIGETI [2011] *i. m.* 61.
[39] ZŐDI Zsolt, *Modem államtipológiák.* In: SZABÓ Miklós – SZILÁGYI István – TAKÁCS Péter – SZABADFALVI József – ZŐDI Zsolt – ZLINSZKY János – STIPTA István, *Jog- és államtudományi alaptan,* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 1992, 300.

egyébként a múlt századi gondolkodásban még nem különültek el egymástól. „Újfajta" kategóriák vagy megközelítési dimenziók kerültek előtérbe, mint a társadalmi–reális és a jogi megközelítés, vagy a kormányzó–kormányzottak kategóriája, illetve az elit–tömegek dimenziója. A modern politológiai gondolkodás hatására egyre inkább figyelembe vesszük a politikai tömegpártok kategóriáját, amely valahol a kormányzó–kormányzottak, az állam és a társadalom közötti szférában helyezkednek el.[40]

1.4. A jogállamhoz vezető út

A jogállam az állam fejlődésének napjainkban kiteljesedő ún. végterméke. A jogállam kialakulásának előzménye a polgári társadalom létrejötte. A polgári állam a munkamegosztás egy magasabb szintjén, a termelés és gazdálkodás, valamint a kereskedelem kapitalisztikus[41] viszonyai között jött létre és a kapitalista gazdálkodáshoz, az áruhoz és a piaci viszonyokhoz kapcsolódik. E formáció alapja a magántulajdon, amely a szabadságot biztosítva mindenfajta kötöttségektől és előfeltételektől mentes. „E tulajdon egyik sajátossága az, hogy egy piaci rendben szabadon értékesíthető, s hogy e piaci rendjellegétől is függően értéket teremt. E tulajdon lehet igen változatos formát öltő tőketulajdon, lehet munkaerőtulajdon, de megjelenhet a gazdaságilag értékesíthető javak más formáiban is (pl. tudás, információ stb.)"[42].

Az ezt követő fejlődés útján létrejövő modern polgári társadalom első formája a liberális állam. Ebben az államformációban elkülönül, majd elválik egymástól a magántulajdon és a politikai hatalom. Létrejön egy sajátos társadalmi struktúra, melynek alapjául a piacgazdaságból eredő társadalmi–gazdasági–életmódbeli különbségek szolgálnak. Elválik egymástól köz- és magánélet, és a munkamegosztás további magasabb szintű differenciálódása következtében létrejön az ún. profi politikus intézménye. Kialakul a modern polgári állam és annak sziámi ikertestvére, a modern jog is. A liberális állam Nyugat-Európában kialakult formája az, amely megszüntette a magángazdaság és a társadalom magánszférái feletti állami ellenőrzést. Az egyes országokban különböző időszakokban (legkorábban Angliában) és különböző mértékben jött létre. A liberális állam követi a hatalommegosztás montesquieui elvét. A

[40] ZŐDI [1992] *i. m.* 301–302.
[41] Olyan gazdasági rendszer, amelyben a termelési tényezők többségében magántulajdonban vannak, amiket haszon elérésének céljából működtetnek, és ahol a termelt javak és szolgáltatások elosztását túlnyomórészt a szabad piac határozza meg.
[42] TAKÁCS Péter, *A modern állam kialakulása*, In: *Bevezetés a jogi ismeretekbe,* Miskolc Egyetemi Könyvkiadó, Miskolc, 1991, 103.

korai periódusában nem teljesen demokratikus hatalom, de a fejlődés eredményeként ennek a kritériumnak egyre jobban megfelel.

A legmodernebb államok lényegében – e kategória nem pejoratív értelmében felfogott – pártállamok, melyek tevékenységét alapvetően a törvényességnek megfelelően működő több vagy kevesebb politikai párt határozza meg. A második világháború után fokozatosan kialakult az emberi jogok nemzetközi védelmének intézményesített rendszere, az alapjogok azon minimális köre, melyek védelme és biztosítása minden egyes állam kötelessége.

Napjainkban azonban már az emberi jogokról szóló egyezségokmányok által rögzített jogok a legalapvetőbb és legfontosabb állampolgári jogok, amelyek garantálása és gyakorlati érvényesítése az emberi jogok vonatkozásában megnyilvánuló állami politika alapját kell hogy képezze.[43]

1.5. A jogállam fogalma, a jogállamiság értelmezése és jellemzői

Robert von Mohl 1833-ban alkalmazta először a jogállam szófordulatát, és az állam céljának tekintette a jogállamiság megvalósulását.h7ö[44] „A jogállam fogalma német találmány, mint az a jogtudományban közismert. Keletkezése az 1860-as évekre tehető, amikor is Bähr és Gneist azért hivatkoztak rá, hogy a közigazgatási aktusok bírói ellenőrzésére megfelelő jogalapot találjon.”[45] Otto Bähr a jogállam érdemi részének tekintette a kormány feletti bírósági kontrollt.[46]

Az államtudományi gondolkodásban a jogállam fogalmának definiálásakor eltérő meghatározásokat találunk. 1914-ben Balogh Artúr megfogalmazása szerint: „Az állam tudományát illetően, nincs kifejezés, amelynek többféle tartalmat adtak, amellyel különbözőbb fogalmakat igyekeztek volna kifejezni, mint a »Jogállam« kitétele.”[47] Egy közös ismertetőjegy azonban fellelhető minden modern fogalmi értelmezésben, hogy a jogállam korlátozza az állam hatalmát és uralmát az emberek szabadságának a védelmében.[48]

---

[43] BLASKÓ [2000] *i. m.* 18–22.
[44] MOHL, von Robert, *Die deutsche Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaats,* Tübingen, 1833.
[45] SZABÓ András, *A jogállamiság a Német Alaptörvényben,* Jogtudományi Közlöny, 1991/12., 249.
[46] BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang, *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeshichte,* Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1991, 150.
[47] BALOGH Artúr, *Jogállam,* MTA, Budapest, 1914. Idézi MORVAI Krisztina, *Emberi jogok, jogállamiság és a „visszamenőleges” igazságszolgáltatás,* Jogtudományi Közlöny, 1992/2., 63.
[48] JESCHECK, Hans-Heinrich, *Lehrbuch des Strafrechts,* Allgemeiner Teil, Berlin, 1978, 24.

Azonban mindenképpen rögzíthető, hogy „a 19. század közepe óta a különböző praktikus eszmeáramlatok (politikusok és jogászok) sajátos biztosítékok (fékek és ellensúlyok) kiépítését szorgalmazták, hogy ezáltal a kiépült polgári társadalom, ill. az alapvető tulajdoni viszonyok és persze az egyén jogai mind a szélső jobbról, mind pedig a nem kívánt radikalizmustól védve legyenek."[49] Más sajátosságok, így jogi aspektusok is megtalálhatóak a jogállam fogalmának definiálásában. Pauler Ákos már 1907-ben leírta, hogy „Az állam tehát, midőn polgárait az igazi kultúra megvalósításra vezérli, egyúttal jogállamnak is mutatkozik, amennyiben a jog kívánalmainak is lehetőleg eleget akar tenni."[50] „A modem (polgári) állam legyen a törvény őre, a konszolidált polgári társadalom védelmezője (ahol kell, ennek kiépítője és korszerűsítője). Magába foglalja ez az elvárás az állami tevékenység átfogó (alaptörvény) szabályozását, a főbb hatalmi ágazatok törvényeken nyugvó elhatárolását, a szabadságjogok közjogi alapozást meghaladó garantálását, ill. a klasszikus (burzsoá) állami alapelvek gyakorlati megvalósítását." [51] Van nézet, amely a jogállam fogalmát alapvetően a törvények uralmával (rule of law) egyezőnek tartja.[52]

„A büntetőjogi problémák szempontjából azonban a legfontosabb a jogállam materiális és alaki fogalmának a megkülönböztetése."[53] A formális jogállam lényege a törvény, amely biztosítja tartalmilag a polgár védelmét az állami beavatkozásokkal szemben. A materiális jogállam fogalma pedig kibővül az igazságosság eszméjével, amely elsődlegesen a társadalmi igazságosságban teljesedik ki.[54]

Ligeti Katalin szerint is „[a] jogállamról alkotott mai felfogás magában foglalja a mind formális, mind a materiális megközelítést, azaz csak az az állam jogállam, amelyik az állami hatalom megnyilvánulásait törvények révén mérhetővé teszi, és az igazságosság gondolatára épül."[55] Ezzel egyetért Wiener A. Imre is, mivel álláspontja értelmében „A jogállam mai felfogása magában foglalja a formális (a jogbiztonság) és a materiális (az igazságosság) elemet egyaránt. A jogállamban az állami hatalom

[49] HORVÁTH Pál, *A jogállamiság történelmi szerepe,* Jogtudományi Közlöny, 1992/3–4., 191.
[50] PAULER Ákos, *Az ethikai megismerés természete,* Franklin Társulat, Budapest, 1907, 228.
[51] HORVÁTH [1992] *i. m.* 192.
[52] Lásd erről AUBERT, Vilhelm, *A jogállam (a törvények uralma),* In *Jogállam. Budapesti Jogi és Politikai Szemle*. Joguralom Alapítvány, Budapest, 1993, 53–70.
[53] MÜNCH, von Ingo – KUNIG, Philip (Hg.), *Grundgesetz-Kommentar*, Band 1., 1992, 73.
[54] BENDA, Ernst, *Der soziale Rechtsstaat*. In BENDA, Ernst – MAIHOFER, Werner – VOGEL, Hans-Jochen (Hg.), *Handbuch der Verfassungsrechts,* Gruyter, Berlin, 1984, 447.
[55] LIGETI Katalin, *A jogállami büntetőjogról,* In WIENER A. Imre (szerk.), *Büntetendőség-büntethetőség (Büntetőjogi tanulmányok),* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó–MTA Állam és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1998, 88.

megnyilvánulásai a törvényeken alapulnak és az igazságosság gondolatára épülnek. A jogbiztonság és az igazságosság általában harmóniában vannak egymással."[56]

Blaskó Béla nézete szerint a jogállam egy pontosan meghatározható fogalom, ami a jog uralmát jelenti, amely a saját rendszerében az alkotmányos feltételeknek megfelel, tehát az alkotmányból levezethető. A jogállam fogalmát az Alkotmány létezésének figyelembevétele nélkül nem lehet megfogalmazni.[57]

Király Tibor értelmezése alapján „A jogállam nem olyan állam, amelyben bármilyen törvények uralkodhatnak. […] A jogállam nem függ a formájától, monarchia és köztársaság egyaránt lehet jogállam, de meg kell felelnie a tételes jogot megelőző, fölötte álló erkölcsi és jogi eszméknek, amelyeknek katalógusa leginkább a különféle nemzetközi egyezmények alapján (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya – ENSZ 1966 stb.) volna összeállítható."[58] Király Tibor hivatkozik az Alkotmánybíróság határozataira, amelyekben rögzítésre került, melyek a jogállam tartozékai. Így egyértelműen kimondásra került, hogy a „jogállam az által valósul meg, hogy az Alkotmány valóban és feltétlenül hatályosul, hogy a jogrendszert az alkotmánnyal összhangban kell tartani"[59]. A jogállam alapvető eleme a jogbiztonság követelménye és a jogi, intézményi és szervezeti rendszer, amely a jogállami működés biztosítéka, garanciája. [60] „A jogállam tudott módon a parlament jogalkotási monopóliumát követeli meg. Ezt teszi két okból: az államhatalom megosztásának jogállami követelménye s a parlament demokratikus legitimitása miatt."[61]

„A jogállam a modern állam egyik megnyilvánulási formája, koncepcionális alakváltozata. A jogállam az élő jog egyik legfontosabb, az Alkotmánybíróság döntéseinek érvrendszerében jelentős szerepet játszó és ezért normatív szerepet is betöltő jogelméleti absztrakciója. A jogállam napjainkban általánosan elfogadott elveit, követelményeit a következőkben foglalhatjuk össze: 1. a törvények uralma, alkotmányossága és elsőbbsége; 2. az alapvető emberi jogok elismerése és garantálása; 3. a hatalmi ágak megosztásának elve; 4. a közigazgatás törvényhez kötöttsége, a törvényi fönntartás és fölhatalmazáshoz kötöttség elve; 5. a törvényhozás és a

[56] WIENER A. Imre, *A BTK Általános Része de lege ferenda*, MTA Jogtudományi Intézete, Közlemények 17, Budapest, 2003, 28.
[57] BLASKÓ Béla, *Jogállamiság – Büntetőjog – Bűnösség,* Kandidátusi disszertáció, Budapest, 1994, 27.
[58] KIRÁLY Tibor, *Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból,* ELTE ÁJK Büntető Eljárási jogi és büntetés-végrehajtási jogi Tanszék, Budapest, 2005, 239.
[59] KIRÁLY [2005] *i. m.* 239.
[60] KIRÁLY [2005] *i. m.* 240.
[61] BRUNNER, Georg, *Jogalkotás a jogállamban,* Magyar Jog, 1993/5., 262.

közigazgatás döntéseinek bírói fölülvizsgálhatósága (alkotmány- és közigazgatási bíráskodás); 6. a bírói függetlenség elve; 7. a jogbiztonság elve, az állami cselekvés kiszámíthatósága; 8. a bírák törvényhez kötöttsége; 9. az ügyészi tevékenység legalitásának elve; 10. a törvényes bíróhoz, a jogi meghallgatáshoz és ügyvédi védelemhez való jog; 11. a jogorvoslati jogosultság elve; 12. a visszaható hatály tilalma, a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elve; 13. a jogkorlátozások indokoltságának és arányosságának elve."[62]

Király Tibor szerint: „Jogállam ott nincs, ahol maga az állam követett el bűncselekményeket, bujtja fel szerveit bűnök elkövetésére, és ahol nem működik egyetemes elveknek megfelelő bűnüldözés és igazságszolgáltatás. A közbiztonságot veszélyeztető, elharapózó, növekvő kiterjedt bűnözés azonban zavaró tényező a jogállamiság megvalósításában."[63]

Samu Mihály megfogalmazásában a jogállamiság összefügg a jogrend és a törvényesség alapelveivel. Álláspontja szerint megállapítható a jogrend és a törvényesség fogalmi elkülönülésének történeti tisztázása alapján, hogy a jogrend a jog kialakulásával és fejlődésével együtt jelentkezik (már primitív jogrendszerekben is). „A törvényesség viszont – mint jogpolitikai követelmény – a kapitalizmus kialakulásával együtt jelent meg. A felvilágosodás gondolkodói, politikusai és jogászai küzdöttek az inkvizíció, az embertelen kínzások, a kínvallatások és az ártatlan emberek büntetése, halálra gyötrése és justizmordjai, valamint az önkényes jogszolgáltatás, a jogegyenlőtlenség és a joggal való visszaélés, átfogóan: zsarnoki uralom ellen. Demokratikus–humánus jogpolitika követelményként honosodott meg az igazságos, emberies jogszolgáltatás a törvényesség tartalmaként. […] A törvény elsődlegessége került előtérbe az emberi jogok és szabadságok biztosítása végett. […] Az állampolgárok szabadságának védelme szempontjából legfontosabb jogpolitikai cél a büntetőjogi törvényhozás és a büntetőeljárás radikális megváltoztatása, fokozatos humanizálása, humánussá tétele. A jogszolgáltatás embertelensége legfőképpen a büntetésekben, a bűncselekmények önkényes minősítésében mutatkozott meg. Emiatt került előtérbe a bűncselekmények meghatározásának és a büntetések kiszabásának rögzítése; törvényességi követelményként fogalmazták meg a nullum crimen sine lege elvét (hogy bűntettet csak törvény állapíthasson meg). Emellett rögzítették a »nulla poena sine lege« elvét, vagyis

[62] SZILÁGYI Péter, *Jogi Alaptan*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 32.
[63] KIRÁLY [2005] *i. m.* 241.

nem a bíró szabad belátásától függ a büntetési tétel megállapítása, hanem a törvénytől."[64] „A jogállamiság a modern társadalmak közéletének alapvető jellemző vonásait és követelményrendszerét tartalmazza a közjó szolgálatának, a közügyek intézésének, az emberi jogok biztosításának és a közrendnek az érvényesítése szempontjából." [65] A jogállamiság alapvető jellemzőjeként állapítható meg a társadalmi igazságosság szolgálata. Követelményként rögzült a hatalommegosztás alapján a hatalmi tevékenység korlátozása a jog vagy konkrétan a törvények által. A jog hatalmat szabályozó szerepe a jogállamiság tudatos követelménye, egyben előfeltétele. Különösen jelentős e körben az alkotmányozás, az alkotmányosság és a kormányzati hatalom elkülönülése a törvényhozó és kormányzati hatalomtól. Az alkotmány alapján a jog döntő szerepet játszik a jogállamiság érvényesítésének egyik tényezőjeként. Jelentékenyen hozzájárul sajátos tevékenységével a jogállamiság elvi követelményeinek realizálásához; a jogi tevékenység a maga dogmatikaieljárási megoldásaival (jogtechnikai intézményeivel) vesz részt a jogállamiság érvényesülésében.[66]

„A jogállamiság vonatkozásában tehát a jogi tevékenység a jogi értékek (különösen a jog humanizációs követelményeinek) érvényesítésére irányul, a jogi szabályozás belső rendezettsége, a jogszabályok konzisztenciája és a jogalkalmazás következetessége által. Ezt az összefüggést és sajátosságot a jogpolitika értékeli és közvetíti."[67]

Az alkotmányosság a törvények által korlátozott alkotmányos jogállam eszméjének egyik alapvető eleme. Az alkotmányos jogállamban a közjogi intézményrendszerben létrehozott alkotmányos korlátok tudják megakadályozni, hogy a demokrácia önmagát vagy a törvények, azaz a jog uralmát felszámolhassa.[68]

A jogállamiság elve az igazságszolgáltatás egyik önálló, az Alkotmányban rögzített alapelve.[69] Nemcsak a jogállam fogalma, hanem a jogállami eljárás tartalmi összetevőinek a meghatározása is a német jogirodalomhoz köthető. E szerint: – a törvényhozói, végrehajtási és igazságszolgáltatási hatalom szét van választva; – az

[64] SAMU Mihály, *Jogállamiság és jogpolitika*, Magyar Jog, 2006/4., 225.
[65] SAMU [2006] *i. m.* 219.
[66] SAMU [2006] *i. m.* 220–223.
[67] SAMU [2006] *i. m.* 223.
[68] TÓTH Balázs, *Az alkotmányos jogállam egyes intézményeinek értelme, joguralom, demokrácia, alkotmányosság, alkotmánybíróság.* In STIPTA István (szerk.), *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolsciensium 5/2.,* Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori iskola–Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004, 310.
[69] BLASKÓ Béla, *Gondolatok a jogállamiságról,* Belügyi Szemle, 1995/7–8., 69–75.

államhatalom a törvényhez és a joghoz kötve van; – a polgárok alapjogai az államhatalmat korlátozzák; – független és pártatlan bíróságokhoz lehet fordulni jogsérelem alapján.[70]

A jogállami büntetőeljárás elvénél a közhatalom korlátai az elsődlegesek. A büntetőeljárásnak két fő princípiuma (alaptétele) a legalitás elve és az ellentételezettjeként megjelenő jogállami büntetőeljárás elve.[71] A jogállami büntetőeljárás elvi alapja, hogy a jogrend ellenőrzi az állami hatalom gyakorlását a kötelezettségek és tilalmak konkretizálása mellett, úgy, hogy a jogállam alapvető alkotóelemei, így különösen az igazságosság, a tisztességes eljárás és a jogbiztonság garantálva vannak. A jogállamban az igazságosság követelménye értelmében a hatályos törvények alapján, aki bűncselekményt követ el, azt üldözik, annak a büntetőjogi felelősségét megállapítják és megfelelő szankciót alkalmaznak vele szemben. A tisztességes eljárás elvének a kritériuma a büntetőeljárásban a fegyverek egyenlőségében, különösképp a vádló és a vádlott eljárásjogi viszonyában konkretizálódik.[72]

Farkas Ákos álláspontja szerint a társadalom és az állam viszonyában az alkotmányosság (jogállam) a társadalom védelmének, az államhatalom megregulázásának jogi eszköze, és mint ilyen, a társadalom igényeinek kifejeződése. Amióta az alkotmányosság (jogállamiság) vált az államiság jogi fundamentumává, magában hordoz olyan elemeket, amelyek az igazságszolgáltatással szemben állítanak fel követelményeket.[73]

1.6. Az Alkotmánybíróság szerepe a magyar jogállam létrejöttében

A magyar rendszerváltás megvalósítása során a magyar állam a o és annak kulturális, ideológiai relációival szakítva demokratikus állammá vált, felszámolva az államszocialista rendszert, békés úton átalakult egy demokratikus, pluralista, köztársasági berendezkedésű, európai állammá. A magyar rendszerváltás a legalitás elve alapján ment végbe, mely közjogi jellegű volt, az ország intézményeinek átalakulását az Országgyűlés által jóváhagyott törvények szabályozták.

---

[70] FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián, *Új magyar büntetőeljárás*, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 65.
[71] LIGETI [1998] *i. m.* 81–126.
[72] Német Szövetségi Alkotmánybíróság 46, 214 (222). Schmidt-Abmann, Eberhard, Verwaltungsverantwortung und Verwaltungsgerichtsbarkeit. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtsiehrer, 1976., a 19. cikkhez fűzött kommentár. Idézi HERKE Csongor, *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban,* PJE ÁJK, Pécs, 2010, 148. és 168.
[73] FARKAS Ákos – RÓTH Erika, *A büntetőeljárás*, Complex Kiadó, Budapest, 2007, 47–48.

Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény – amelyet 1989. október 3-án kihirdettek ki – 2. § (1) bekezdése rögzítette, hogy „A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam, amelyben a polgári demokrácia és a demokratikus szocializmus értékei egyaránt érvényesülnek.” Ezzel alkotmányjogi értelemben megtörtént a rendszerváltás. Majd az Alkotmány módosításáról szóló 1990. évi XL. törvény az Alkotmány 2. § (1) bekezdés szövegét pontosította és megváltoztatta 1990. június 25. napjától hatályosan a következők szerint: „A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.” Az Országgyűlés az Alkotmánybíróság létrehozásáról 1989 januárjában határozott. Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 1989. október 30-án lépett hatályba. Erre tekintettel az Országgyűlés 1989 októberében módosította az Alkotmányt, beiktatva a 32/A. §-t. Ezzel az Alkotmány létrehozta a magyar közjogban korábban nem ismert jogintézményt, az Alkotmánybíróságot a jogszabályok alkotmányosságának felülvizsgálatára és az alkotmányellenes jogszabályok megsemmisítésére, és rögzítette az alkotmánybíráskodás alapvető szabályait. Az Alkotmánybíróság 1990. január 1-jén kezdte meg működését.

Az Alkotmánybíróság tevékenysége során vizsgálja a jogszabályok alkotmányosságát és az érvényesülő és hatályosuló jogszabályt összeveti a jogállami, alkotmányos elvekkel.

Az Alkotmánybíróság 11/1992. (III. 5.) AB határozatában megfogalmazta a politikai rendszerváltás alkotmányjogi értelmezését. Egyidejűleg kifejtette az Alkotmánybíróság és hatalom kapcsolatáról, a legalitásról, a jogállamról, a jogbiztonságról és az állami büntetőhatalom gyakorlásának alapvető követelményéről az álláspontját, melyről elmondható, hogy a mai napi érvényes.

„Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre. A jogállam azáltal valósul meg, hogy az Alkotmány valóban és feltétlenül hatályosul. A jog számára a rendszerváltás azt jelenti, és jogi rendszerváltás kizárólag abban az értelemben lehetséges, hogy a jogállami Alkotmánnyal összhangba kell hozni, illetőleg – az új jogalkotást tekintve – összhangban kell tartani az egész jogrendszert. Nemcsak a jogszabályoknak és az állami szervek működésének kell szigorúan összhangban lenniük az Alkotmánnyal, hanem az Alkotmány fogalmi kultúrájának és értékrendjének át kell hatnia az egész társadalmat. Ez a jog uralma, ezzel lesz az Alkotmány valóságossá. A jogállam megvalósítása folyamat. Az állami szervek számára alkotmányos kötelesség ezen munkálkodni. […] A rendszerváltás a legalitás alapján ment végbe. A legalitás elve azt a követelményt támasztja a jogállammal szemben, hogy a jogrendszer

önmagára vonatkozó szabályai feltétlenül érvényesüljenek. […] A jogállam alapvető eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság – többek között – megköveteli a megszerzett jogok védelmét, a teljesedésbe ment, vagy egyébként véglegesen lezárt jogviszonyok érintetlenül hagyását, illetve a múltban keletkezett, tartós jogviszonyok megváltoztathatóságának alkotmányos szabályokkal való korlátozását."[74]

Szabó András szavaival élve, a jogállami forradalomnak a magyar Alkotmánybíróság volt a „menedzsere". A magyar alkotmánybíróság meghatározó szerepet töltött be ebben a folyamatban, „éppen a büntetőjogi tárgyú döntései kapcsán vált szükségessé az »átmenet« politikai–jogi sajátosságainak megfogalmazása és az alkotmánybíróság jogi szerepének kifejtése". A jogállami forradalom új törvények meghozatalával, valamint a régi jog alkotmányos felülvizsgálatával, azaz az Alkotmánybíróság alkotmányos kontrolljával ment végbe, a legalitás elve alapján, jogállami eszközökkel. A régi és új jognak meg kellett felelnie az új alkotmánynak, legitimációja maga az alkotmányosság volt.[75]

„Az alkotmánybíróság a jogalkotás alkotmányosságát ellenőrző szervként az alkotmány normatív rendelkezéseit érvényesíti a jogalkotókkal szemben, s az alkotmány (szükségszerű) értelmezésével folyamatosan szolgálja a jogfejlesztést; konkretizálja és stabilizálja a demokratikus értékrendet."[76]

Az Alkotmánybíróság a büntetőhatalom feltétlenül szükséges mértékű és arányos igénybevételét megköveteli határozataiban, mivel „az emberi jogokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszernek a cél eléréséhez a lehetséges legszűkebb körre kell szorítkoznia".[77]

Wiener A. Imre nézete szerint „Az Alkotmánybíróságnak tehát arra van jogosítványa, hogy a büntetőpolitika alkotmányos korlátait állapítsa meg, de ne a politika tartalmáról döntsön, ennek során pedig különös tekintettel legyen az alapjogok védelmének alkotmányos büntetőjogi garanciáira."[78]

Összegzés

Dolgozatom első részében összefoglaltam az államhoz kapcsolódó alapvető államtani kérdéseket. Ennek során érintettem az állam történeti fejlődését és típusait, valamint

[74] 11/1992. (III. 5.) AB határozat
[75] SZABÓ András, *A jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása,* In NÉMETH Zsolt (szerk.), *Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára,* Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2010, 113–115.
[76] KONDOROSI Ferenc, *Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jogbiztonság,* Börtönügyi Szemle, 2007/2., 7.
[77] 58/1997. (XI. 5.) AB határozat
[78] WIENER [2003] *i. m.* 35.

jogfilozófiai és alkotmányossági területeit is. E körben hangsúlyos a jogállam fogalmának és tartalmának meghatározása, mely a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedésének vizsgálatához nélkülözhetetlen alappal bír.

Az Alkotmánybíróság 62/2003. (XII. 15.) AB határozatában rögzítette a demokratikus jogállam megvalósulásának feltételeit. Ezek többek között: 1. a hatalommegosztás elve; 2. az elválasztott alkotmányos szervek együttműködési kötelezettsége; 3. az elválasztott szervek eljárási és döntési autonómiájának, döntéshozatalának kölcsönös tiszteletben tartása; 4. az Alkotmányra visszavezethető eljárási szabályok léte és betartása.

Nézetem szerint a ius puniendi jogállami tartalmának alapját is a jog uralma képezi, melyet az Alaptörvény rendelkezési hatnák át, és az egész jogrendszerre kötelező erővel bírnak. Ekkor beszélhetünk – Szabó András szavaival élve – alkotmányos jogállamról, melyhez kapcsolódik az alkotmányos büntetőjog.

Az Alkotmánybíróság 11/1992. (III. 5.) határozatában deklarálja, hogy „A jogrendszer alkotmányosságából következően az állami büntetőhatalom gyakorlásának is alapvető követelménye, hogy megfeleljen az alkotmányos elveknek: a büntetőhatalom gyakorlásának alapja jogállamban kizárólag az alkotmányos büntetőjog lehet.”[79]

Álláspontom szerint a ius puniendi jogállami tartalma a jogállam alapvető tartalmi elemeitől – elméletileg – annyiban eltérő fogalom, hogy a ius puniendi jogállami tartalmi elemei az állam kizárólagos büntetőhatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése során közvetlenül a büntető igazságszolgáltatásban teljesednek ki. A ius puniendi jogállami tartalma elemei különösen: a jogbiztonság, az igazságosság, a tisztességes eljárás követelménye, a büntetőjogi és a büntetőjogi eljárás garanciális elvei, így a funkciómegosztáson és a rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárás is. Lényeges, hogy e közben az – anyagi, illetve legalább az alaki – igazság megállapításának az igénye is „szem előtt van tartva”.[80] Ez nem ellentétes, sőt éppen hogy összhangban van a legalitás és az opportunitás harcában, az opportunitás egyre nagyobb térhódításával.

[79] 11/1992. (III. 5.) AB határozat
[80] Új Be., Preambulum

II. RÉSZ

2. AZ ÁLLAMI BÜNTETŐHATALOM BÜNTETŐJOGI MEGKÖZELÍTÉSE

2.1. Az állami büntetőhatalom kialakulása, a büntető igazságszolgáltatás előtörténete

A kezdetleges korokban maga az egyén állt bosszút a rajta esett sérelemért. A tettes és sértett közvetlenül állt egymással szemben, olyan elégtételt vett magának, amilyent akart és amilyent tudott. Minden az egyén szabad érvényesülési elvének szolgálatában állt. [81] „Az emberek együttélésének kezdetleges szakaszában már a társadalmi intézmények fejletlensége, illetőleg igazságügyi hatóságok hiánya miatt sem lehet szó büntető igazságszolgáltatásról, hanem a jogsértések megtorlása a magánbosszú és később a vérbosszú által történt."[82] Akit sérelem ért, bosszút állt, melynek korlátja nem volt, csak a sértett habitusa, bosszúvágya határozta meg bosszújának mértékét. A fejlődés egy magasabb foka az ún. vérbosszú kora, amikor nem maga a sértett, hanem a vérrokonai, törzse vagy nemzetsége gyakorolta a megtorlást. „[…] a mennyiben a jogsértés különböző törzshöz vagy nemzetséghez tartozó egyének közt követtetett el, a vérbosszú gyakorlása – az elégtételszerzés megfelelő módjának hiányában – hosszú időn át fennmaradt, s ennélfogva az igazságszolgáltatásnak első alakja csak az ugyanazon törzshöz vagy nemzetséghez tartozók közt jelentkezett." [83] Kollektív kényszerként alkalmazták a közösségből való elűzést. Ez már bizonyos közjelleget tartalmazott. A kollektív kényszernek ezekből az ősi formáiból alakult ki a büntetés intézménye.[84]

„A magán- és vérbosszú rendkívül kedvezőtlen társadalmi következményeit viszonylag korán felismerték és korlátozására fokozatosan szélesedő világi és egyházi erőfeszítést tettek." [85] A magánbosszú és a vérbosszú káros következményeinek a felismerése elvezetett arra, hogy korlátozni kell a megtorlás e formáit, így amikor a

[81] FRIEDMANN Ernő, A büntetés átalakulása. In *Büntetőjogi dolgozatok Wlassics Gyula születése hatvanadik évfordulójának ünnepére,* Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1912, 157.
[82] BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz, *A bűnvádi perrendtartás magyarázata,* Grill Károly Cs. és Kir. udvari könyvkereskedése, Budapest, 1898, I. 28.
[83] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* I. 29.
[84] HORVÁTH Tibor, *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata,* Akadémia Kiadó, Budapest, 1981, 13.
[85] BLASKÓ Béla, *A büntetőjog előtörténete, eredete, kialakulása és fejlődéstörténeti vázlata az ókortól a XVIII. század végéig,* Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2011, 43.

közösség, a törzs, majd a közhatalom elkezdte szabályozni és korlátozni a vérbosszút, kialakult a magán-igazságszolgáltatás. A sértett kezdetben gyengeségből, majd tiszteletből vagy bizalomból a „magánbosszú megkísérlése helyett panaszával a közös főnökhöz fordul és ezt arra indítja, hogy megvizsgálja az ügy állását és igazságot szolgáltasson. Nem szenved kétséget, hogy a panasz emelése megelőzte a bíróságok szervezését […].”[86] Faustin Hélie véleménye szerint „[e]z a panasz, ami létrehozta a bírót”[87].

Az ősközösségi társadalmakban, a törzsi-nemzetségi közösségek felbomlásakor lassan kialakult és a rabszolgatartó államokban már általánossá vált a tálio[88] intézménye (ius taliones), amely az azonos mérvű megtorlás joga: a „szemet szemért, fogat fogért” elve és az ennek alapján alkalmazott bíráskodást jelent. A talio elvének elterjedése egyébként egy hosszú történelmi folyamat eredménye, s jó ideig más felelősségi formákkal együtt, közvetlenül jutott érvényre, azonban adott történelmi korokban mindenképpen haladást jelentett a magán- és a vérbosszúhoz képest. Ezáltal teremtődtek meg az állami igazságszolgáltatás első elemeinek, majd intézményei létrejöttének a feltételei.[89]

„A későbbi korszakokban az összesség már ellenőrzést gyakorol a felett, hogy a sértett bosszúja ne legyen korlátlan. Így találjuk a kompozicionális rendszert […].”[90] A büntetőjog közjogiasodását alapozza meg és készíti elő a compositio, a megváltás elve, amely a tettes által a sértettnek, illetve a közösségének a bosszú elengedéséért adott vagyoni elégtétellel (váltsággal) egyezik meg. A tálio és kompozíció ugyan már büntetések, de még tükrözik azt a régi felfogást, amely szerint céljuk elsősorban a sértettnek szolgálandó elégtétel, amelyet csak végső soron biztosít az államhatalom.[91] A megváltás intézménye az ókori rabszolgatartó államokban alakult ki, majd a korai feudális viszonyok között teljesedett ki. A római XII táblás törvény (Tab VIII. 2; 12.) szerint „ha másnak tagját töri, ha nem egyezik ki vele, hasonló (talio) legyen a

[86] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* I. 29.
[87] FAUSTIN, Hélie, *Histoire du droit de la procédure criminelle*, Traité Tome I, Paris, 1866, 478.
[88] A tálio elnevezés a római jogban keletkezett, de valamilyen formában a rabszolgatársadalom minden kódexében megtaláljuk. A Babilon törvényeiben, az asszír törvényekben, Mózes törvényeiben, Manu törvényeiben, a római tizenkéttáblás törvényekben és a rabszolgatársadalom sok más jogforrásában a tálio az egyik legfontosabb büntetés. SARGORODSZKIJ, Mihail Davidovics, *A büntetőjogi büntetés, I. kötet*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960, 31.
[89] BLASKÓ [2011] *i. m.* 47.
[90] FRIEDMANN [1912] 157–158.
[91] HORVÁTH [1981] *i. m.*15.

büntetése.” [92] Ez azt jelentette, hogy már ahhoz a feltételhez volt kötve a talio alkalmazása, ha a sérelmet szenvedő nem tudott megállapodni elkövetővel, azaz a megváltás intézménye elsőbbséget élvezett a talio elvével szemben.

A megváltási összeg (compositio) kezdetben a sértettnek járt, annak magánvagyonát növelte. Ha a sértett belenyugodott a jogsértésekbe, úgy az állam büntetési joga és büntetőigénye nem nyert kielégítést. E korban azonban a büntetés joga nem az államot illette meg közvetlenül, hanem a királynak, hűbérúrnak, illetve az egyházfőnek járt. A fejlődés későbbi korszakában e jognak a letéteményesei nem elégedtek meg azzal, hogy sértett a magánbosszú jogának gyakorlása helyett váltságdíjat fogadott el, hanem a tettes által fizetett váltságdíjból részt követeltek. Így vált szét a váltságdíj két részre, melynek egyik része a compositio (a germán jogban Gewedde), a sértettnek járó kártalanítás, a másik része (fredum, Busse) a büntetés alóli megváltás, a büntetőhatalom gyakorlójának járó váltságösszeg. Ez képezte az átmenetet a büntetőjog közjelleggé való átalakulásában. E fejlődés azonban az egyes népeknél nem egyformán ment végbe. Az egyiptomiaknál és a hinduknál már elismerték a büntetőjog közjogi jellegét. A magánbosszút és a vérbosszút tiltották és a compositiót sem alkalmazták. Az egyiptomiaknál a korlátlan büntetési jog a király kizárólagos joga volt. A hinduknál a király legfontosabb és kizárólagos uralkodói teendőjének tekintették az isteni világrend megsértése miatt annak megtorlását. A zsidóknál kezdetben a vérbosszú volt a jogsértések egyedüli alapja, majd korlátozták e jogot és alkalmazták a compositiót. A görögöknél is végbement e fejlődési folyamat. A rómaiak büntetőjoga kezdetben a magánbosszú intézményén nyugodott, majd az állam megerősödésével kialakult a kielégítési rendszer és teljes mértékben elfoglalta a magánbosszú a helyét. A római jogfejlődés harmadik korszakában (Septimius Severustól Justinianusig) a büntetőjog közjogi jellege megerődösött és a büntetendő cselekmény üldözése nem kizárólagosan a sértett joga volt, hanem az állampolgárok jogosítványai között szerepelt.[93]

„A megváltás a vérbosszú, a talio mellett fokozatosan alakult ki, majd azokkal együtt párhuzamosan létezett, később szűkült […]”.[94] „A jelentősebb változás az állami büntetőjogi akarat és érvényesíthetősége szélesedésével következett be, amikor a tettes

[92] DIÓSDI Róbert, *A római jog világa,* Gondolat Kiadó, Budapest, 1973, 42.
[93] BALOGH Jenő, *A sértett fél jogköre a büntetőjogban,* Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1887, 11–22.
[94] BLASKÓ [2011] *i. m.* 52.

és a sértett egyaránt köteles volt elfogadni a felajánlott békés elintézést, mivel a bíróság már segítette és segíthette a védelemért hozzáfordulót. Így vált általánossá az anyagi jóvátétel, a megváltás intézménye. E korban a bíróság már kényszeríthette a feleket a vérbosszú, a talio helyett a megváltásra. Amennyiben a felek egymással megállapodást kötöttek, a tettes bűnét pénzváltsággal rendezhette."[95]

A társadalmi fejlődés e szakaszában az állam, a közhatalom még csak „kisegítő jellegű szerepet" töltött be, hiszen megelégedett azzal, hogy kezdetben az eljárás kereteit szabályozta, anyagi szabályokat még nem alkotott. Azonban meghatározta a megtorlás gyakorlásának módját, de a végrehajtását a sértettre bízta. A magán igazságszolgáltatás fokozatosan adta át a helyét a szervezett állami igazságszolgáltatásnak.[96]

„A közhatalom erősödésével háttérbe szorult a vérbosszú, a talio és a compositio intézménye, az állam elkülönült szervei veszik át az igazságszolgáltatás feladatait. Egy hosszú történelmi folyamat eredményeként – törésektől, visszaesésektől is kísérten – a büntetés kiszabása és végrehajtása fokozatosan állami feladattá válik."[97]

Az állam létrejöttével korán megjelent az „állami büntetőjog", amely az egyén önkényét korlátozta és zárta ki. Az uralkodó korlátlan hatalma a feudális abszolutizmus korában a büntetőhatalom önkényes gyakorlásához vezetett. A virágzó középkortól kezdődően azonban egyre jobban közjogiasodott a büntetőjog, és az állami büntetőigény érvényesítésének kizárólagossága lett a jellemző. Az újkortól kezdődően a társadalom sérelmét okozó bűncselekmények elkövetőivel szemben a büntetés joga az állam monopóliuma lett. Növekvő jelentőséget kapott a büntetőjog, a differenciáltabb büntetőjog-alkalmazás. Ezzel összefüggésben pedig a sértett pozíciója mindinkább visszaszorult.

Az állam büntetőhatalma a történelmi fejlődés során alakult és jött létre szoros összefüggésben a törvényes alapját képező büntetőjog és törvényes keretét meghatározó – állami büntető igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó (suprema criminalis jurisdictio) – büntetőeljárás-jog létrejöttével. Madai Sándor szerint ugyanakkor az államok

[95] BLASKÓ Béla, *Magyar Büntetőjog, általános rész.* Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2016, 24.
[96] KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György, *A büntetőjog általános tanai,* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996, 43.
[97] BLASKÓ [2016] *i. m.* 24.

szuverenitásának szerves részét képező büntetőhatalom tartalma és terjedelme állandóan változik [98]

2.2. Az állami büntetőhatalom főbb nézőpontjainak megközelítése

Ligeti Katalin szerint a kriminálpolitika részei a bűnmegelőzési politika, áldozatvédelmi politika és a büntetőpolitika. Így a büntetőpolitika a kriminálpolitika egyik alrendszere. A büntetőpolitika összetevői pedig: a büntetőjog-politika, a büntető igazságszolgáltatási politika és a büntetés-végrehajtási politika.[99]

Gellér Balázs és Ambrus István úgy foglaltak állást, hogy a büntetőpolitika szűkebb értelemben a büntetőjog feladatait megvalósító módszerek következetes struktúrája, tágabb értelemben pedig az alkotmányos keretek közötti, büntető-igazságszolgáltatás működését meghatározó célok és elvek összegsége.[100]

Az állam büntetőhatalma a jogpolitika, a büntetőhatalom, majd az ezt megvalósító büntetőjog-alkotással kezdődik. A büntetőjog-alkotás eszköze a jogalkotás, mely során a törvényhozó egyes magatartásokat büntetendővé nyilvánít, és azokhoz szankciókat fűz.[101]

Az állam büntetőhatalma pedig a büntetőjog alkalmazása, a büntetőjogi felelősségre vonás, azaz a büntető igazságszolgáltatás során teljesedik ki.

A büntetőpolitika, ezen belül a büntetőjog-politika és a büntető igazságszolgáltatási politika meghatározza a büntetőhatalom – a jogalkotás és a jogalkalmazás – során a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését és az ehhez szorosan kapcsolódó obligatio puniendi jogállami tartalmának megvalósulását.

Finszter Géza a büntetőhatalom forrásaként a közjogot, a bíró szaktudását, a társadalom jogépség iránti igényét jelöli meg. Forrásokként a következőket írja:

---

[98] MADAI Sándor, *Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről,* Rendészeti Szemle, 2010/2., 87.

[99] LIGETI Katalin, *Kriminálpolitika.* In GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.), *Kriminológia – Szakkriminológia,* Complex Kiadó, Budapest, 2009, 599–626. Ugyanezt a rendszert fogadja el Pallagi Anikó. PALLAGI Anikó, *Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben*,: Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2014, 28.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/199523/PallagiAniko_ertekezes_titkositott.pdf?sequence=1&isAllowed=y (letöltve: 2018. 06. 1.)

[100] GELLÉR Balázs – AMBRUS István, *A magyar büntetőjog általános tanai I.,* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 22.

[101] KÓNYA István, *Az állam büntetőhatalma*, In BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.), *Bonis Bona Discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából,* Országos Kriminológiai Intézet–Pázmány Press, Budapest, 2017, 320.

1. A hatalmi ágak rendszerében a közjog helyét az alkotmány jelöli ki, mely garantálja a közjog számára a végrehajtó hatalomtól való függetlenségét. A büntető anyagi és eljárási jog pedig definiálja a büntetőigény keletkezésének materiális feltételeit és érvényesítésének alaki formáját. A bíróságra vonatkozó szervezeti törvények meghatározzák a bíróság felépítését és rendszerét.
2. A bíró szaktudásának elemei: a bíró jogismerete, élettapasztalata, jártassága és erkölcsisége. Ezek elvezetnek az igazság megállapításához, a jog érvényesítéséhez és a meggyőződésen alapuló döntés meghozatalához.
3. A társadalom jogépség iránti igényének megvalósulása közvetett módon a büntetőjog-alkotásban testesül meg. Hatása közvetlenül kimutatható a társadalom igazságszolgáltatásba vetett bizalmában, de az ítélkezés során a nyilvánosság elvében és a bíróság döntésekor indokolási kötelezettségében is. Finszter ide sorolja a büntetőügyek elbírálásában történő laikus részvételt, azonban az új Be. a laikus elem szűkítésére vonatkozó rendelkezései ezt már háttérbe szorítják.

Egyetértek Finszter Géza azon megállapításával, hogy „[a] büntető hatalom az egyik legnagyobb felelősséggel járó teher, amit sem a büntetőjog gyakorlati, sem annak elméleti művelői nem kerülhetnek el, de ez a morális súly teszi hivatásukat kivételes küldetéssé."[102]

2.3. A büntetőjog feladata

A hazai büntetőjogi szakirodalomban a büntetőjog feladata tekintetében elfogadott felfogás a büntetőjog védelmi funkciójának az elismerése. „A büntetőjog feladata, hogy védje a más jogágak által szabályozott lényeges társadalmi életviszonyokat és ezen keresztül oltalmat nyújtson annak az állami berendezkedésnek, amelyre a hatalmi struktúra, illetve a jogrendszer épül. […] A büntetőjog védelmi szerepe úgy érvényesül, hogy a jogalkotó a lehetséges emberi magatartások köréből kiemeli azokat a cselekményeket, amelyek a társadalomra veszélyesség bizonyos szintjét meghaladják, és azokat büntetni rendeli."[103]

[102] FINSZTER Géza, A büntető hatalom. In: BORBÍRÓ Andrea – INZELT Éva – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós – PODOLETZ Léna (szerk.) *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 137–148.
[103] BLASKÓ [2016] *i. m.* 66–67.

„A büntetőjog feladatát azáltal teljesíti, hogy védendő életviszonyokat sértő és veszélyeztető magatartásokat büntetés kilátásba helyezésével tilalmazza."[104]

Földváry József szerint a büntetőjog elsődlegesen feladata védelmi jellegű. A büntetőjog a védelmi funkcióját kétféle módon éri el: neveléssel és büntetés alkalmazásával".[105] Egyértelműen kimondja, hogy hozzátartozik a büntetőjog védelmi feladatának a teljesítéséhez a szankció alkalmazása.

Wiener A. Imre szerint „modern korban az állam a büntetőhatalmat a társadalom számára alapvető értékek, érdekek védelmére használja, s ezt a hatalmat az emberi jogi egyezmények által szabott keretek között gyakorolhatja."[106] E felfogásban a büntetőjog feladata tartalmilag, a büntetőhatalommal kapcsolatosan ragadható meg.

„A büntetőjog elsőrendű feladata az emberek közösségi együttélésének a védelme. […] a büntetőjog biztosítja végső soron a jogrend parancsainak és tilalmainak a kikényszeríthetőségét."[107]A büntetőjog feladata a konkrét feladatának megközelítésében a következőképpen kerül rögzítésre: „Jogtechnikailag a büntetőjogi védelem egy alkotmányos jogállamban kétfokúan fogalmazható meg. Az első fokon olyan magatartásra van szükség, amely meghatározott védelmi tárgyat, alapértéket csorbít, illetve csorbításával fenyeget, amely magatartási norma által tilalmazott. A második fokon ezen magatartási követelmény a védelmet büntetőjogi büntetéssel, illetve büntetéssel való fenyegetéssel biztosítja."[108]

Gellér Balázs és Ambrus István sommás véleménye, hogy a büntetőjog feladata többek között az emberi magatartások kiszámíthatóvá tétele. A büntetőjog e feladatát a bűncselekmények megfogalmazásán, azok elkövetőinek üldözésén és megbüntetésén keresztül valósítja meg.[109]

2.4. A büntetőjog szerepe és helye a jogállamban, viszonya az állami büntetőhatalommal

A büntetőjog megnevezésére legjobban meghonosodott felfogás szerint a büntetőjog „állami büntetőhatalmat"[110] jelent.

---

[104] HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós, *Magyar Büntetőjog, Általános rész,* Complex Kiadó, Budapest 2012, 26.
[105] FÖLDVÁRI József, *Magyar Büntetőjog, általános rész,* 7 kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 33.
[106] WIENER A. Imre, *A Btk. Általános rész*, KJK KERSZÖV, Budapest, 2003, 14.
[107] NAGY Ferenc – TOKAJI Géza, A *magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest, 1998, 16.
[108] NAGY Ferenc, Régi *és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013, 41.
[109] GELLÉR – AMBRUS [2017] *i. m.* 21–22.
[110] TRIFFTERER, Otto, *Österreichisches Strafrecht*, Allgemeiner Teil, Wien, 1985, 3.

Király Tibor a jogállami forradalom előtt 1988-ban rögzítette: „A büntetőjog léte tulajdonképpen annak is az elismerése, hogy a közhatalom nem képes hiánytalanul megóvni mindazt, ami a polgárai számára becses; életüket, méltóságukat, vagyonukat. Ha tehát nem tudja a bajnak elejét venni, akkor ígéri, legalább utána nyúl a bajkeverőknek. Amikor ezt az állam magára vállalja, egyben tiltva a magánbosszút, monopolizálva a büntetőhatalmat, azt is magára vállalja, hogy meghatározza, mik a bűncselekmények, mikor él büntető hatalmával. A büntetőhatalom azonban kétarcú, mert egyfelől óvja a társadalom biztonságát, polgárainak nyugalmát, másfelől azonban – éppen mert hatalom – olyan eszközöket vesz igénybe, amelyek sértik vagy legalábbis korlátozzák a polgárok jogait. Ez a kettősség, ez az ellentmondás kényszeríti ki a kérdést: meddig terjed a büntetőhatalom, vannak-e ismert és elismert korlátai?”[111] Király Tibor egyértelmű választ ad tanulmányában: a büntetőhatalom korlátokkal rendelkezik, soha nem lehet korlátlan.

Szabó András is már 1988-ban megfogalmazta, hogy „A büntetőjog szerves része a jogrendszernek, ami viszont a maga részéről függvénye az állam és politikai rendszernek. […] csak a törvényhozásnak, a törvényhozásban kifejezésre jutó népszuverenitás szervének van joga az egyén magatartását diszkriminálni. A büntetőjogi üldözésnek tehát nemcsak legálisnak kell lennie, hanem legitimáltnak is: a népakaratot és a konszenzust kifejezésre juttató törvényhozásnak van joga a cselekvés szabadságát büntetőjogi előírásokkal korlátozni. […] A büntetőjognak nem szabad alattvalóként szolgálnia a közérdeket […] a büntetőjog nem puszta eszköze a hatalomnak, hanem az igazságos megtorlás olyan intézményrendszere, amely egyidejűleg szab korlátot az egyéni önkénynek, és az állami önkénynek; az állami beavatkozás eszközrendszere ugyan az egyéni szabadságok korlátozására, de az egyéni szabadságok magna chartája is az állami beavatkozás korlátlanságával szemben. Mert így igazságos és így korszerű. A büntetőjogi megtorlás azért felel meg a jogállamiság lényegének – szemben a büntetőjogi kezelés intézményével – mert fogalma eleve kizárja a korlátlanságot. Hiszen a megtorlás a bűn viszonzásaként eleve a bűn nagyságához igazodik: a megtorlás korlátja így maga a büntetőjogi beavatkozás tárgya: a tett és a cselekmény.”[112] A büntetőjognak is a jogállamiság eszméjéhez és intézményrendszeréhez kell alkalmazkodni. Ez pedig a

[111] KIRÁLY Tibor, *A büntetőhatalom korlátai*, Magyar Jog, 1988/9., 730.
[112] SZABÓ András, *A büntetőjog reformja – a reform büntetőjoga*, Jogtudományi Közlöny, 1988/8., 459.

klasszikus büntetőjogi alapelvek megerősítését jelenti Szabó András szerint.[113] „A büntetőjognak messzemenően és feltételek nélkül tiszteletben kell tartania az Alkotmányban rögzített szabályokat és elveket."[114]

„A jogrendszer alkotmányosságából következően az állami büntetőhatalom gyakorlásának is alapvető követelménye, hogy megfeleljen az alkotmányos elveknek, így a büntetőhatalom gyakorlásának alapja jogállamban kizárólag alkotmányos büntetőjog lehet."[115]

2.5. Az alkotmányos büntetőjog

Szabó András szerint „Az alkotmányos jogállam azt jelenti, hogy az alaptörvény rendelkezéseinek a jogrendszer egészére nézve kötelező erejük van. A jogrendszer alkotmányossága magában foglalja a büntetőjog alkotmányosságát is. Az alkotmányos jogállamban egyedül az alkotmánynak megfelelő törvény jogszerű. A büntetőtörvénynek is alkotmányosnak kell lennie. A büntetőjognak alkotmányos büntetőjognak kell lennie. Az alkotmányos jogállam a jogsértésekre csak jogállami módszerekkel reagálhat, és így senkitől sem tagadhatja meg a jogállami garanciákat. Ezek a garanciák ugyanis mindenkit megilletnek. Jogállami értékrend alapján garanciák mellőzésével még igazságos követelés sem érvényesíthető. Az igazságosság és erkölcsi indokoltság lehet ugyan motívuma a büntetendőségnek, büntetés érdemlődésnek, de a tényleges megbüntetés (büntethetőség) jogalapjának alkotmányosnak kell lennie. A jogállamisághoz szorosan tapadó jogbiztonság azt várja el a törvényhozótól, hogy a jog egésze, egységes részterületei és egyes szabályai is világosak, egyértelműek, és előre láthatók legyenek. […] A jogállamiság elvéből fakadnak nemcsak a büntető anyagi jog garanciái, hanem az eljárásjogi garanciák. Törvényes büntetőjogi felelősségre vonási eljárás garantálja csak a jogállami igazságos büntető hatalom gyakorlását. Az eljárási mulasztás és eredménytelenség kockázata az államot terheli."[116]

Az alkotmányos büntetőjog fogalmának definíciójával nem értett egyet Wiener A. Imre, aki az alábbi kritikát fogalmazta meg: „Az alkotmányos büntetőjog fogalma parttalanná válik azzal, hogy a büntetőjogra számos más alapelv és alapjog is

[113] SZABÓ [1988] *i. m.* 461–462.
[114] BLASKÓ Béla, *Jogállam – Büntetőjog – Bűnösség*, Magyar Jog, 1995/4., 209.
[115] KÓNYA [2017] *i. m.* 322.
[116] SZABÓ [2010] *i. m.*116–117.

irányadó.”[117] A büntetőjognak mint alkotmányos jelzőnek a szerepét azonban az átmenet idejére ismerte csak el. Álláspontja szerint a jogállamban az alkotmányos jelző felesleges, és ezt többoldalú érveléssel támasztotta alá. Egyrészt az alkotmányos büntetőjog fogalma a szocialista büntetőjog ellenpárja; másrészt a büntetőjogi dogmatika a szocializmusban – állítólag – betöltött szerepéhez kötődik; harmadrészt a jogbiztonságot és az igazságosságot nem különbözteti meg; negyedrészt, amely két értékelési alap a magyar alkotmánybírósági határozatokban is elkülöníthető.[118] Megfogalmazása szerint „a jogállamban a büntetőjog nem a jogszabályok összegsége, hanem a dogmatika által rendszerbe foglalt azon normáknak az összessége, amelyek az állami büntetőhatalom gyakorlásának, más oldalról a büntetőjogi felelősségre vonásnak és a büntetőjogi szankció alkalmazásának feltételeit szabályozzák. […] A »büntetőjogszabály alkotmányosságának megítélése« vagy az »alkotmányossági követelmény«, továbbá »a jogszabály alkotmányos értelmezése« mind olyan fordulat, amely nem rejt magában fogalmi ellentmondást, mint az alkotmányos büntetőjog fogalma. A jogszabály vagy annak értelmezése lehet alkotmányellenes, de az alkotmányellenes büntetőjog fogalma csak akkor nem fogalmi képtelenség, ha a büntetőjogot a jogszabályok összességével azonosítjuk, mint azt a szocialista felfogásnak megfelelően tették.”[119] Azzal értett egyet, hogy az alkotmányos büntetőtörvénynek kell a bűncselekményt és a büntetést meghatároznia. Álláspontja szerint az alkotmányos törvény ellentéte az alkotmányellenes törvény, amely azonos Gustav Radbruch által jogtalan törvénynek nevezett fogalommal. A jogtalan jog viszont fogalmi képtelenség, tehát az alkotmányos büntetőjog csak abban a felfogásban létezhet, amely a büntetőjogot azonosította a büntető jogszabállyal és ezzel megfosztotta önálló értelmétől. Ez a szemlélet viszont a szocializmusban uralkodott.[120] Wiener A. Imre szerint „a büntetőjognak a maga saját rendszerében gondolkodva kell a kodifikációs és jogértelmezési kérdéseket megoldani”[121]. Ezen álláspont szerint azonban

[117] WIENER A. Imre, *Büntetőpolitika – büntetőjog (jogszabálytan)*. In: *Büntetendőség – Büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok,* KJK-KERSZÖV–MTA ÁJI, Budapest, 1997, 26.
[118] WIENER A. Imre, *A büntető törvényhozás alkotmánybírósági kontrollja*, Magyar Jog, 2001/1., 1.
[119] WIENER [2001] *i. m.* 33.
[120] WIENER A. Imre, *Büntetőjogunk az ezredfordulón*, Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Tom. 40., Budapest, 2003 [2004], 52.
[121] BLASKÓ Béla, Néhány gondolat büntetőjogról, alkotmányosságról. In GÁL István László (szerk.), *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére,* Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2011, 93.

csak joglogikai elemzéssel lehet megállapítani, hogy mi ütközik az Alkotmánytörvénybe.

Szabó András által a büntetőjog-elméletbe bevezetett alkotmányos büntetőjog fogalma és értelmezése tekintetében a büntetőjog elméleti kérdéseivel foglalkozó szakirodalomban többen csatlakoztak az alkotmányos büntetőjog fogalmának elismeréséhez. Külön figyelmet és kiemelést érdemel e körben az a nézet, amely szerint a kettős megfelelőség – az ún. koherencia elmélet – elfogadása az, amely lehetővé teszi a két felfogás – helyes értelmezéssel – egymás melletti létjogosultságának elismerését.

Blaskó Béla szerint az alkotmányos büntetőjog nem holmi skolasztikus okoskodás terméke. A büntetőjog alkotmányosságának elfogadása annak felismerése, hogy a büntetőjog kötöttsége, megfelelősége jogi értelemben kettős. Egyrészt a büntetőjognak koherensnek kell lennie, azaz összhangban kell lennie az Alaptörvénnyel. Elfogadva Szabó András nézetét, hogy az Alkotmány nemcsak az állami berendezkedés hatalmi intézményeit írja le, hanem alaptörvényként a jogrendszer egészének normatív alapja, hiszen az Alkotmánytörvény a jogrendszer egészének az Alkotmánya. Ebből pedig levezethető, hogy a büntetőjognak is alkotmányosnak kell lennie, mert minden jogi normának összhangban kell állnia az Alkotmánnyal, különösen azoknak, melyek az egyéni és kollektív jogokra vonatkozó előírásokat hordozzák. A büntetőjogszabály így koherens az aktuális Alkotmánnyal, hiszen ha e követelménynek nem felel meg, megsemmisítésre kerül. Másrészt azonban a büntetőjogszabálynak önmagában is koherensnek kell lennie. Belső rendszerében, felépítésében figyelemmel kell lennie a joglogika (ha tetszik: dogmatika) alapvető szabályaira. A büntetőjog saját belső koherenciája nélkül működésképtelen. A működésképtelenség, illetve a megsemmisítés végső hatásában pedig ugyanazt eredményezi, ami nem más, mint a büntetőjog működésképtelensége. Szabó András szavaival élve: a magyar büntetőjog feláldozása. Blaskó Béla reméli, hogy az ún. Koherencia elmélete alapján a pozitivizmus talajáról kiinduló támadások ellenére a büntetőjog alkotmányos kötöttsége elfogadásra kerül, elismerve az alkotmányos büntetőjog létjogosultságát. A nullum crimen sine lege/nulla poena sine lege elveivel kapcsolatoson kifejti, hogy – hagyományosan büntetőjogi alapelvekként oktatják, holott kriminalizálni egyedül csak az országgyűlés jogosult.

Ezért el kell fogadni, hogy ezek valójában közjogi alapelvek, már csak ezért is nyilvánvaló a büntetőjog alkotmányos kötöttsége.[122]

2.6. Egyes büntetőjogi alapelvek szerepe az állami büntetőhatalom érvényesítése során

2.6.1. A törvényesség elve

„A törvényesség vagy más elnevezéssel az anyagi jogi legalitás elve és a jogállamiság formai követelményének, a jogbiztonságnak a megtestesülése. Ennek a princípiumnak a másik megfogalmazásaként a nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elveket szokás említeni."[123]

A nullum crimen sine lege elve szerint bármilyen emberi magatartás akkor minősülhet bűncselekménynek, amit a törvény már az elkövetése előtt annak nyilvánít és a büntetőjogilag nem tilalmazott cselekmények elkövetése nem vonhat maga után büntetőjogi felelősségre vonást. A nulla poena sine lege elve értelmében valamely bűncselekmény elkövetővel szemben csak olyan büntetés (szankció) alkalmazható, amit törvény előre meghatározott, azaz már az elkövetés idején ismert. Ez az elv garantálja azt, hogy a bíróságnak ne legyen lehetősége a jogalkotó által meghatározott keretektől eltérő, önkényes ítélkezésre, valamint az elkövető már a bűncselekmény elkövetése előtt megismerheti magatartásának várható jogkövetkezményeit, ezzel garanciát tartalmaz az elkövető számára is.[124]

„A nullum crimen és a nulla poena sine lege elvek a jogbiztonságot szolgálják, mivel megkövetelik, hogy a jogalkotó a büntetőhatalom gyakorlásának lényegi feltételeit törvényben előre rögzítse."[125] „A jogrend sérelme esetén az állam érvényesíti büntetőhatalmát, mely állami büntetőmonopólium alkotmányosan korlátozott közhatalmi jogosítvány a bűncselekményt elkövetők felelősségre vonására."[126]

„A törvényesség elve a jogállam által megszabott fő korlát a büntetőhatalom gyakorlását illetően, és egy sor garanciát tartalmaz a polgárok számára. Ily módon a törvényességi elv büntetőügyben abban áll, hogy nem lehet szankcionálni, és büntetést

[122] BLASKÓ [2011] *i. m.* 92–94.
[123] NAGY Ferenc, A törvényesség elvének elméleti forrásairól és kezdeti megjelenési formáiról. In BÁRD Petra – HACK Péter – HOLÉ Katalin (szerk.), *Pusztai László emlékére,* Országos Kriminológiai Intézet–ELTE ÁJK, Budapest, 2014, 183.
[124] BLASKÓ [2016] *i. m.* 70.
[125] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása.
[126] BLASKÓ [2016] *i. m.* 76.

kiszabni semmilyen magatartásformára, ami nincs benne a törvényben […].”[127] „Mivel a büntetőjogi eszköztár a legsúlyosabb szankciórendszert adja az állam kezébe, ezért a hatalom büntetőjogi önkorlátozásának alkotmányjogi kifejeződése döntő hangsúllyal járul hozzá a tartalmi alkotmányossághoz és az alkotmány legitimitásának biztosításához.”[128]

Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikk (4) bekezdése rögzíti: „Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”

Csaknem valamennyi demokratikus berendezkedésű ország alkotmányában az alapvető jogok és kötelességek fejezeten belül lelhetők fel – a hazai helyzethez hasonlóan – az említett szabályozások, amelyek az egyénnek azt a jogát fejezik ki, hogy elítélése és büntetése törvényes legyen.[129]

A Btk. I. Fejezet Alapvető Rendelkezések, A törvényesség elve alatt van szabályozva a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elve.

„1. § (1) Az elkövető büntetőjogi felelősségét csak olyan cselekmény miatt lehet megállapítani, amelyet – a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmények kivételével – törvény az elkövetés idején büntetni rendelt.

(2) Bűncselekmény elkövetése miatt nem lehet olyan büntetést kiszabni vagy intézkedést alkalmazni, amelyről törvény az elkövetés – vagy a 2. § (2) bekezdés alkalmazása esetén az elbírálás – idején nem rendelkezett.”

A nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvei a büntetőjogi legalitás alkotmányos elvének részei, de nem egyedüli kritériumai a büntetőjogi felelősségre vonás alkotmányosságának. A büntetőjog legalitásának alkotmányos elve az Alkotmánybíróság álláspontja[130] szerint a következőket jelenti:

– Egyrészt törvény és ne alacsonyabb szintű jogforrás határozza meg a büntetendő cselekményeket (a büntetendőséget) és azok büntetését (a büntetéssel fenyegetést).

[127] GARCÍA, Antonio – MOLINA, de Pablos (eds.), *Introducción al Derecho Penal*, Universitaria Ramón Areces, Madrid, 2005, 1–816.
[128] SZOMORA Zsolt, Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. In *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011*, Pázmány Press, Budapest–Pécs, 2013, 257.
[129] NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 47.
[130] 11/1992. (III. 5.) AB határozat

– Másrészt a bűncselekménnyé nyilvánításnak és büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybevettnek kell lennie.
– Harmadrészt a bűnössé nyilvánítást (elítélést) csak bíróság végezheti, mégpedig a büntetőjogi felelősség határozatban történő megállapításával.
– Negyedrészt csak az elkövetéskor hatályos törvény szerint lehet elítélni (bűnösnek nyilvánítani) és megbüntetni (büntetéssel sújtani). (Ezt követeli meg a visszaható hatály tilalmát magában foglaló jogbiztonság elve – előre láthatóság, kiszámíthatóság –, amely a jogállamiságból folyik, és amelynek logikus előfeltétele a törvény elkövetéskori megismerhetősége. A visszaható hatály kifejezett tilalma mellett az elbíráláskori enyhébb szabály alkalmazásának előírása a jogállamiság követelményéből fakad.)[131]

Az Alkotmánybíróság határozatában meghatározott elemek az Alaptörvény Szabadság és Felelősség cím I. cikke (3) bekezdésében, I. cikke (1) bekezdésében, I. cikke (3) bekezdésében, XXVIII. cikk (2) bekezdésében és XXVIII. cikk (4) bekezdésében kerültek rögzítésre.

Megállapítható, hogy ezek az elvek a törvényes büntetőhatalom gyakorlása során fokozatosan gazdagodtak. Ennek következtében a törvényes büntetőjogi felelősségre vonás jogszerűségi tartalma úgy bővült, hogy ma már túlmutat a törvény különös részében megfogalmazott előírásokon. Az Alkotmánybíróság a nullum crimen sine lege és nulla poena sine lege elvét a büntetőjogi legalitás alkotmányos elve alapján értelmezi. Ez nem egyszerűen azt jelenti, hogy a bűncselekményt törvényben kell tiltani, és törvényben kell büntetéssel fenyegetni, hanem általában azt követeli meg, hogy a büntetőjogi felelősségre vonásnak, az elítélésnek és megbüntetésnek kell törvényesnek és törvényen alapulónak lennie.[132]

Egyébként a büntetőjogi legalitás elve nem csupán alkotmányos rangú alapelv, hiszen nemzetközi egyezmény, azaz az Európai Emberi Jogi Egyezmény 7. cikke, illetve az ENSZ Egyezségokmány 15. cikke is rendelkezik a nullum crimen és a nulla poena sine lege elvéről.

Szabó András szerint „[az] alkotmányos büntetőjog fogalmából következően a nullum crimen, nulla poena sine lege szabályát úgy kell átírni, hogy nullum

[131] BLASKÓ [2016] *i. m.*72.
[132] BLASKÓ [2016] *i. m.* 71–72.

crimen/nulla poena sine lege constitutionale”[133]. Álláspontom szerint talán már kimondható, hogy Szabó András ez irányú igénye az alkotmányos büntetőjog létrejöttével realizálódott.

2.6.2. A korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve

A korlátlan büntetőjogi beavatkozás tilalmának elve egyértelmű elvi tételként meghatározza, hogy az alkotmányos jogállamban államnak soha nincs és nem lehet korlátlan büntetőhatalma, erre rámutatott az Alkotmánybíróság is határozatában. Ezt az igazolja, hogy maga a közhatalom sem korlátlan. Magyarország Alaptörvényében az egyént megillető alapvető jogok és szabadságok miatt a közhatalom csak alaptörvényi felhatalmazással és az Alaptörvényből levezethető indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába.

Az Alaptörvény Szabadság és Felelősség cím alábbiakban jelölt I. cikke (1) és (3) bekezdései a büntetőjogra vonatkozóan alkotmányossági követelményeket is megfogalmaznak: „I. cikk (1) AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelessége.”, „I. cikk (3) Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. […]”. Az alapvető jog korlátozásának feltételeként az Alaptörvény továbbá rögzíti még e bekezdésben, hogy: „(3) […] Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”[134]

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy a „demokratikus jogállamban a büntető hatalom az állam – alkotmányosan korlátozott – közhatalmi jogosítványa a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása. Ebben a büntetőjogi rendszerben a bűncselekmények a társadalom jogi rendjének sérelmeként szerepelnek és a büntetés jogát az állam gyakorolja.”[135] Ugyancsak alkotmánybírósági határozat foglalkozott a jogállamiság kapcsán a jogbiztonság követelményével. „A jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. […] Ezért alapvetőek a jogbiztonság szempontjából az eljárási garanciák. Csak formalizált eljárás szabályainak követésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működnek

[133] SZABÓ [2010] *i. m.* 118.
[134] Magyarország Alaptörvénye
[135] 40/1993. (VI. 30.) AB határozat

alkotmányosan a jogintézmények. […] Az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg"[136]

A büntetőjog tilalmai és előírásai – különösen pedig a büntetések – mint alapjogot vagy alkotmányosan védett jogot érintenek. Elkerülhetetlen, szükséges és arányos elve más szóval azt jelenti, hogy a büntetőjog csak végső eszköz lehet: a büntetőjog ugyanis a jogrendszer szankciós zárköve. Alkotmányos jogállamban a büntetőjog nem pusztán szankciós eszköz, hanem a büntetőjogi kultúra fejlődése és az alkotmányos, garanciális szabályok révén maga is jogi-erkölcsi értékhordozó, tehát nem csak értékvédő. A büntetőjog a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapja és egyúttal az egyéni jogok védelmének szabadságlevele.[137]

2.7. Az állam egyes feladatai (funkciói) a bíróság, az ügyészség és a rendőrség alapvető feladatain keresztül

„Az állami feladatok az állami szervek célmegvalósító tevékenysége, hatásköreiknek megfelelően. Célok lebontása konkrét feladatokra jogszabályokon keresztül történik, amelyek összehangolt érvényesítésével az állam megvalósítja funkcióit." [138] A hatalommegosztás, a hatalmi ágak elválasztása elvének megfelelően az állami büntetőhatalom gyakorlása is megosztott, melyet az Alaptörvény egyértelműen deklarál.

E körben lényeges kiemelni, hogy az Alaptörvény mennyiben és hogyan rögzíti a bíróság, az ügyészség és a rendőrség alapvető feladatát, funkcióját, meghatározva őket tevékenységükön keresztül, hiszen az Alaptörvény különleges, a jogszabályi hierarchia csúcsán elhelyezkedő, minden más jogszabály felett álló törvény.

Az Alaptörvény 25. cikk (1) bekezdése szerint: „A bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el […]." A (2) bekezdés szerint „A bíróság dönt a) büntetőügyben […]".

„Az Alaptörvényben kifejezetten is deklarált hatalommegosztás elve alapján az igazságszolgáltatási tevékenységet kizárólag a bíróságok végezhetik, azt sem a törvényhozó, sem a végrehajtó hatalom nem gyakorolhatja. […] Alapelvként érvényesül az igazságszolgáltatás bírósági monopóliumának elve, amelynek alapján igazságszolgáltatási tevékenységet alapvetően a bíróságok láthatnak el. Ezen elv alól az

[136] 9/1992. (I. 30.) AB határozat
[137] SZABÓ [2010] *i. m.* 117.
[138] SZIGETI [2011] *i. m.* 47.

állam csak kivételesen és meghatározott esetekben enged kivételt."[139] A bíróság a büntetőeljárás alanya, egyben fő személye a büntetőeljárásnak és alapvetően ítélkezési funkciót lát el.

Az Alkotmánybíróság határozatában definiálja a bírói hatalom lényegét, mely szerint: „A bírói hatalom – amely a magyar parlamenti demokráciában is elválik a törvényhozó és a végrehajtó hatalomtól – az állami hatalomnak az a megnyilvánulása, mely az erre rendelt szervezet útján a vitássá tett vagy megsértett jogról – törvényben szabályozott eljárás során kötelező erővel dönt.

Az Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdése szerint „A legfőbb ügyész és az ügyészség független, az igazságszolgáltatás közreműködőjeként, mint közvádló az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését."

Az Alaptörvény az ügyészséget az egyik klasszikus hatalmi ágnak sem alárendelt, önálló alkotmányos intézményként, a büntetőhatalom központi szereplőjeként határozza meg. Az ügyészség alapvető feladata – joga és egyben kötelezettsége is – az állam büntetőigényének tárgyilagos, pártatlan, az alapjogok védelmét biztosító érvényesítése a bíróság előtt.[140] Egyértelműen meghatározza az ügyészség főbb feladatait is az Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdése, kiemelve többek között a nyomozással összefüggő jogok gyakorlását, a közvád képviseletét a bírósági eljárásban. Ennek értelmében az Alaptörvény egyértelműen deklarálja ügyészség alapfeladatai körében a ius puniendi gyakorlásának „jogát" és az obligatio puniendi „kötelezettségét", az állam büntetőigényének érvényesítését a bíróság előtt, ezen keresztül az állam egyik funkciójaként meghatározva.

Az Alaptörvény a rendvédelmi funkciókkal rendelkező szervek közül kiemeli a rendőrséget és funkcionális, feladatköri meghatározással él. Az Alaptörvény 46. cikk (1) bekezdése szerint „[a] rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése […]." A rendőrség mint nyomozó hatóság feladata a bűnüldözés, az ügyészség felügyelete és irányítása mellett.

[139] Alaptörvény. Jogtár-kommentár
[140] Alaptörvény Indokolása

Összegzés

Az állami büntetőhatalom kialakulása, a büntető igazságszolgáltatás előtörténete és a jogelmélet eredményeinek összefoglalása megkerülhetetlen terület dolgozatom témája vonatkozásában.

Csak így juthatunk annak megállapításához, hogy a korlátokkal ellátott jogállami büntetőhatalom gyakorlását determinálja a jogalkotáson és jogalkalmazáson keresztül a büntetőjog-politika és a büntető igazságszolgáltatási politika. Ennek következében az is rögzíthető, hogy a büntetőjog-politika és a büntető igazságszolgáltatási politika a jogállami büntetőhatalom gyakorlásán keresztül nemcsak befolyásolja, de alapjaiban meghatározza a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését is.

Egyetértek Szabó András azon álláspontjával, hogy a jogállami büntetőhatalom nem nélkülözheti az alkotmányos büntetőjog létezését, hiszen alapkő a jogállammal szembeni követelmények vonatkozásában. Továbbá a jogállamiság elve nemcsak a büntető anyagi jogi, hanem az eljárásjogi garanciákat is megköveteli. Csak a törvényes büntetőjogi felelősségre vonás, azaz a törvényes büntetőeljárás biztosítja az igazságos jogállami büntetőhatalom gyakorlását. Ez garantálja, hogy a hatóságok által elkövetett eljárási mulasztás és ebből származó eredménytelenség kockázata a jogállamot terhelje, és egyben viselje ennek következményeit is. Csak ennek alapján lehet megvalósítani a ius puniendi és ehhez szorosan kapcsolódó obligatio puniendi jogállami tartalmának megvalósulását a jogállami büntetőhatalom gyakorlása során.

III. RÉSZ

3. A IUS PUNIENDI DIMENZIÓI, ÉRTELMEZÉSI TARTOMÁNYA

3.1. Jogkövetkezményi nézőpont

Nigel Walker angol kriminológia professzor a büntetés jogát a következőképpen jellemezte: „[…] ha a büntetőjog a maga egészében a jogrendszer Hamupipőkéje, akkor a büntetés joga a Hamupipőke törvénytelen gyermeke.”[141]

Irk Albert szerint „A filozófia fejlődése s a büntetőjog-tudomány kialakulása közötti szoros kapcsolat a büntetőjog fejlődéstörténetének egész folyama alatt végignyomozható. De azért a büntetőjog fejlődésének egyetlen területén sem volt a filozófiának nagyobb a kihatása, mint a büntetés tanában.”[142]

A 19. század a bűncselekmények tanának évszázada volt, amikor elmélyültek a bűncselekménnyel kapcsolatos ismeretek. A 20. században kezdett jelentősebb fejlődési ívet venni a büntetés tana, mivel egyre jobban a vizsgálat tárgyává vált a 19. század reformmozgalmai miatt. A korábbi nézetek továbbfejlődtek és ekkor került előtérbe, átfogóbb tanulmányozásra a napjainkra a komplex rendszerré alakult, helyesebb megnevezéssel a büntetőjogi jogkövetkezmények tana. „Azóta viszont kevés olyan mozgalom alakult ki a büntetőjog területén, amelyik ne a büntetőjogi jogkövetkezményekre fordította volna a fő figyelmet.”[143]

Tóth Mihály szerint ma már nem beszélhetünk szűken a büntetésről, de a szankció, a joghátrány elfogadott általános fogalma is átértékelődik. Ugyanis előtérbe kerülnek a hagyományos büntetéseken kívül újabb jogintézmények, amelyek a tradicionális büntetések átalakulásával, elhalasztásával, a büntetőútról történő eltereléssel járnak. A jogkövetkezménytan körébe kezdenek betörni azok az új eszközök, amelyek a bűncselekmény áldozatának, sértettjének kártalanítását, a bűncselekmény hatásainak enyhítését, a reparációt is lehetővé teszik. Azonban ehhez a büntetőeljárási jog is segítséget nyújt a meditáció szorgalmazásával, és a büntetőútról történő elterelés intézményrendszerével. A „[…] büntetőjogi jogkövetkezmények

[141] WALKER, Nigel, *Gondolatok az ésszerű büntetésről*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 19.
[142] IRK Albert, *A büntetés átalakulása*, Gombos Ferencz „Lyceum” Nyomda, 1915, 71.
[143] BÉKÉS Imre – FÖLDVÁRY József – GÁSPÁR Gyula – TOKAJI Géza, *Magyar büntetőjog általános rész,* BM Tankönyvkiadó, Budapest, 1980, 309.

összefüggő, komplex rendszerré váltak, s ezeknek csupán egyik – bár változatlanul meghatározó – eleme a hagyományos értelemben vett büntetés."[144]

Álláspontom szerint a fentiekben kimutatható tendencia mindenképpen hatással van a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésére, hiszen bizonyos élethelyzetekben az állam a jogállamiság követelményének elfogadásával más módon kezeli az őt megillető büntetőigényt és más formában realizálódik.

3.2. A bűn és a büntetés viszonya, a büntetés fogalma és ismérvei

Egyértelmű a közfelfogás szerint, hogy a bűn akár erkölcsi, akár jogi formájában negatív jelenség, szakkifejezéssel élve társadalmilag veszélyes cselekmény, amelynek csökkentése vagy kiküszöbölése társadalmilag kívánatos. Ennek következtében általában a büntetés is a köztudat számára legitimizált forma, a bűn szükségszerű következménye. Egyrészt arra irányul, hogy a bűn igazságos megítélést nyerjen (a bűnös megbűnhődjék), másrészt hogy a büntetés elvegye az emberek kedvét attól, hogy a jövőben bűnözzenek. A jog, a büntetőjog pedig különösen, a megsértett (jog)rend büntetés útján való helyreállításával igazolta és igazolja részben ma is magát.[145]

Szabó András megfogalmazásában a bűn büntetőjogi kezelésének a legfontosabb eleme a szankció, a következmény, a büntetés. A büntetőjogi bűn a bűncselekmény, a büntetőjogi bűn az, amit büntetőjogi büntetés fenyeget. „[B]űn büntetlenül nem maradhat." Az erkölcsi bűnnek nem szükségszerű következménye az erkölcsi büntetés, az erkölcsi bűn (a rossz) nem definiálható a következmények oldaláról.[146] Szabó András a bűn fogalmát általános fogalomként használja és nem szűkíti le kifejezetten erkölcsi bűnre, hanem a büntetőjogi aspektusban is elfogadja.

Ezzel szemben Békés Imre az erkölcsöt, a hitet, illetve ezek (valláserkölcsi) közvetítésével a bűnt nem jogon belüli, illetve nem a jog előzményeként megjelenő, hanem jogon kívüli fogalomnak tekinti. A jogon csak a tételes jogot érti azzal, hogy a büntetőjog teljes anyaga kimerül a hatályos jogszabályokban és nem tűri a jogon kívüli gondolattartalmakhoz (igazság, erkölcs, történelmi célok) való viszonyítását. A bűncselekmény büntetőjogi fogalom, amely összekapcsolódik a büntetőtörvénnyel.

---

[144] BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály, *Büntetőjog I. Általános rész,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2012, 370.
[145] FÖLDESI Tamás, *Jog és igazságosság*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989, 131–132.
[146] SZABÓ András, *A bűnfogalom jogi megítélése*, Jogtudományi Közlöny, 1989/4., 168., 172.

Egyrészt a büntetőtörvény határozza meg azokat a cselekményeket, amelyek bűncselekménynek minősülnek és másrészt az e cselekmények elkövetőire kiszabható büntetéseket. A bűncselekmény fogalma egybekapcsolódik a büntetés fogalmával. A büntetés egyrészt a törvény által kilátásba helyezett absztrakt joghátrányként jelenik meg, vagyis mint büntetési tétel. A büntetési tétel tartalmazza a kiszabott büntetés nemét és mértékét.

Másrészt a büntetés mint konkrét ügyben a bíróság által a személy szerinti elkövetőre kiszabott joghátrány érvényesül. A bűn fogalma nincs közvetlenül összekapcsolva a büntetéssel. Ebben az összefüggésben nincsenek „tényállásszerű" bűnök és pontosan meghatározott büntetési tételek, „bűnt elkövetni" a büntetés következménye nélkül is lehet.[147]

Madai Sándor ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy a büntetési tétel meghatározása transzparens módon kell, hogy történjen.[148]

A bűn és a büntetés egymással szorosan összefüggő legitimitása a büntetőjog – legalábbis a két utolsó évszázad büntetőjoga szerint – egyik legalapvetőbb elméleti kérdése a büntetéshez való jog problematikája.[149]

Vuchetich Mátyás álláspontja alapján „büntetőjogi értelemben az igazságszolgáltatásban alkalmazott büntetés az a rossz, amelyet törvényellenes cselekmény miatt a törvény megsértőjére, törvényes szankcióként alkalmaznak".[150]

Finkey Ferencz szerint: „A büntetés valamely elkövetett bűncselekményért annak alanyára a törvény által előre megállapított s a büntető bíróság által kimérendő joghátrány."[151] Finkey szerint e feltételek alapján lehet csak büntetőjogi büntetésnek nevezni általában büntetést. A „büntetés" szó alatt általában sajátos értelemben csak a kriminális (büntetőjogi) büntetést szokták érteni. A büntetés mindig közjogi jellegű. Büntetés alkalmazására mindig az államnak van joga a büntetőbíróságok által. A büntetés célja általános: egyesek által elkövetett bűncselekmények megtorlása, s ezáltal

[147] BÉKÉS Imre, *Gondolatok a bűnről és a bűncselekményről*, Belügyi Szemle, 2001/6., 3.
[148] MADAI Sándor, Eszmék, ideológiák, irányzatok a büntetőjog fejlődésében, különös tekintettel a vagyon elleni deliktumokra. In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.) *A tudós ügyész – Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017, 165–166.
[149] FÖLDESI [1989] *i. m.* 132.
[150] VUCHETICH Mátyás, *A magyar büntetőjog rendszere II. Gyakorlati büntetőjog* (ford. Király Tibor) Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 127.
[151] FINKEY [1902] *i. m.* 330.

a közérdek, a társadalmi béke és jólét fenntartása és védelme.[152] A büntetés kiállása az elítéltnek legszemélyesebb kötelessége.[153]

Vámbéry Rusztem szerint „Büntetés alatt azt a kényszert (malum in thesi) értjük, amelyet az állam büntetőbírósága utján a bünös és jogtalan cselekményben megnyilvánuló kötelességellenes magatartás erkölcsi rosszalásául alkalmaz."[154]

Edvi Illés Károly megfogalmazásában: „A büntetés a positiv jog szempontjából az a külső rossz, melyet a törvény a büntetendő cselekmény elkövetőjére, annak igazságos megtorlása végett, s az állami jogrend érdekében megállapít. A büntetés előföltétele eszerint a büntetendő cselekmény (nulla poena sine crimine), alapja a törvény, s az ennek folytán keletkezett bírói ítélet, rendeltetése az igazságos megtorlás és a megsértett jogrend helyreállítása."[155]

Angyal Pál a büntetés legális és tudományos definícióját is megfogalmazta. A büntetés legális definíciója szerint „a büntetés törvény által vagy a törvény által erre felhatalmazott más kútfő által a bűncselekmény elkövetőjére a cselekmény elkövetése előtt megállapított joghátrány, melyet a bírói hatalommal törvényesen felruházott hatóság, törvényesen eljárva kimond."[156] A büntetés tudományos definíciója pedig: „a büntetés az állam által a bűncselekmény alanyára, annak elkövetése miatt előre megállapított, igazságosnak, szükségesnek és hasznosnak felismert s az állam megfelelő hatóságai által kiszabott, erkölcsi rosszalást kifejező és a társadalom védelmét szolgáló joghátrány."[157]

Irk Albert nézete alapján „A büntetés egész fejlődése nem más, mint az igazságtalan megtorlásnak igazságos megtorlássá való átváltoztatása. […] A büntetés történeti kialakulását szem elől nem tévesztő helyes módszertani felfogás szükségképen vezet a racionális és irracionális elemek ama szintéziséhez, amelyből a büntetés jogdogmatikai konstrukcióra épül. A büntetés jogi struktúrája az igazságosság és célszerűség alkatrészeiből tevődik össze. Vagyis a büntetés: tartalmilag megtorlás

[152] „Az állam tehát büntet azért is *quia peccatum est* és azért is, hogy *ne peccetur*. E két elv, a megtorlás és a megelőzés nem zárja ki magát" (összetett elméletek).
[153] FINKEY [1902] *i. m.* 331.
[154] VÁMBÉRY [1913] *i. m.* 48.
[155] EDVI Illés Károly, *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, I–II. kötet*, Budapest, 1909, 98.
[156] ANGYAL Pál, *A magyar büntetőjog tankönyve*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ., Budapest, 1920, 154.
[157] ANGYAL Pál [1920] *i. m.* 156.

(irracionális elem), hatásában megelőzés (racionális elem): erkölcsi rosszaló értékítéletet tartalmazó és védelmi célt szolgáló joghátrány."[158]

Földváry József a következőképpen határozta meg a büntetés fogalmát: „A büntetés olyan hátrány, amelyet az állam arra feljogosított szervei bűncselekmény elkövetőjével szemben a társadalom védelme, az újabb bűnelkövetések megelőzése végett a törvényben meghatározott módón szabnak ki és kényszerrel is végrehajtanak, és amely kifejezésre juttatja a társadalom rosszaló értékítéletét." A büntetés genus proximuma a hátrányjellege, ami azt jelenti, hogy a megbüntetett személynek valamilyen hátrány okozása, amely valaminek az elvételében, valamitől való megfosztásában realizálódik. A büntetés egyéb járulékos sajátossága a bűncselekmény elkövetése; a beszámítási képesség, mely elengedhetetlen a büntetés kiszabásához, végrehajtásához, a végrehajtás továbbfolytatásához; kiszabására csak bíróság jogosult; csak törvényben meghatározott eljárási formák betartásával szabható ki; kényszerjellegű.[159]

Nagy Ferenc szerint a „büntetőjogi szankció olyan hátrány tartalmú jogkövetkezmény, amelyet a bíróság bűncselekmény, illetve büntetőjogellenes cselekmény elkövetőjével szemben a társadalom védelme és az újabb bűnelkövetések megelőzése végett a törvényben meghatározott feltételekkel és eljárásban alkalmaz, és amely kényszerrel is érvényesíthető."[160]

Tóth Mihály a büntetés legfontosabb elemeit összefoglalva, komplex módon definiálta a büntetés fogalmát, mely szerint „[A] büntetés államilag kikényszeríthető, a társadalom negatív értékítéletét valamely hátrány alkalmazásával biztosító törvényes jogkövetkezmény, amely bíróság, a bűncselekményt elkövető és büntethető személlyel szemben, megtorlásként alkalmaz, s amely igazságossága, szükségessége és hasznossága folytán alkalmas a társadalom védelmére és újabb bűncselekmények megelőzésére."[161]

A 23/1990. (X. 31.) AB határozatban Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleményében összefoglalta a jogállami büntetőjogi büntetésről vallott nézetét.

[158] IRK Albert, *A büntetőjog racionális és irracionális elemei*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1938, 44–45.
[159] FÖLDVÁRI József, *Magyar Büntetőjog, Általános rész.* 2. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1990, 230–236.
[160] NAGY Ferenc – TOKAJI Géza, *A magyar büntetőjog általános része*, József Attila Tudományegyetem ÁJK, Szeged, 1993, 176.
[161] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH [2012] *i. m.* 387.

Véleménye szerint a büntetőjogi büntetést nem szükséges célkövetéshez vagy célra való alkalmassághoz kötni, hiszen attól, hogy nem hatásos vagy nem teljesít be célokat, alkalmazása még szükséges, igazságos és indokolt lehet. A bűn büntetést érdemel elve célkövetés, hatékonyság és hatásosság nélkül is teljesedésbe mehet. Álláspontja szerint a büntetőjog társadalmi rendeltetése az, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. Nincs önálló működési terepe, mint egyéb jogágaknak. Ezért más a büntetőjogi szankció, mint az egyéb jogágak reparáló, helyreállító vagy egyéb kötelességstatuáló szankciói. A büntetőjogi szankció ezért büntetés, ezért hátrányokozás. Szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása, amikor már más jogági szankciók nem segítenek.

A büntetés célja önmagában van: a jogépség nyilvános deklarálásában, a célra nem tekintő megtorlásban van. A célra nem tekintő, szimbolikus, jogépségi megtorló büntetés egyet jelent az arányos büntetés elvével. Az arányos büntetés elve kizárja a célbüntetést, mert a célbüntetés nem a tett súlyához való arányítást, hanem a célhoz mért viszonyítást kívánja meg és teszi lehetővé. Ha például a nevelést vagy a kezelést tekintenénk célnak, súlyos bűncselekmény elkövetése esetén a neveletlenség vagy gyógyíthatóság a mérce, a viszonyítási alap, de nem a tett súlya. A tettes személyiségállapota viszont jogállamban nem lehet a büntetés alapja. A jogépségi büntetés, a megtorló arányos büntetés sokkal humánusabb a látszólag humánus nevelő célbüntetésnél, mert nem érinti a személyiséget, a személyi autonómiát és a lelkiismereti szabadságot.

A büntetőjogi büntetéskiszabás logikája nem cserélhető fel a nevelés és a gyógyítás logikájával, ha meg akar maradni az igazságszolgáltatás kereteiben. Az arányos büntetés elve azért is egyedül lehetséges alkotmányos jogállami büntetés, mert egyedül ez fér össze a jogegyenlőség eszméjével. Szabó megállapítja továbbá, hogy a megtorlás megtartja az erkölcsi felháborodást mint motívumot, de mércéjében mérsékletre, önkorlátozásra, méltó és megérdemelt malum okozására késztet. A megtorló büntetés tiszteletben tartja a személyiséget, mert nem vesz át sem pszichoterápiai, sem gyógyító, sem szociális vagy lelki gondozó szerepet, tehát nem kötelez büntetésként ezekre. Ezek a funkciók szolgáltatásként felkínálandók és felkínálhatók a büntetés végrehajtása során.[162]

[162] 23/1990. (X. 31.) AB határozat

Az Alkotmánybíróság 23/1990. (X. 31.) AB határozatában Zlinszky János párhuzamos véleményében kifejti, hogy „a törvényesen kialakított normát szabadon el lehet fogadni, be lehet tartani, és az ilyen döntésnek van erkölcsi értéke. Mégis tény, hogy amint az emberi szabadságnak a társadalmi lét korlátja is ugyanakkor, amikor előfeltétele is, az államilag védett norma is korlátja az erkölcsi értéknek, és azért csak ott és annyiban van helye, ahol és amennyiben az egyének életének, szabadságának védelmében szükséges (az életet itt a társadalmi lét összes előfeltételeire kiterjesztetten értelmezte). A büntetés – szemben Szabó András párhuzamos véleményében kifejtettekkel – csak ebben a célra irányított értelemben elfogadható, és indokoltságát veszti azonnal, amint céljai megvalósítására alkalmatlanná válik. A társadalom ugyanis végső soron nem jogosult az egyén erkölcsisége, értékmegragadása vagy tagadása felett ítéletet mondani. A büntetőjognak véleménye szerint hallgatólagosan századok óta elfogadott elve – alkotmányos elve –, hogy a büntetés célja megelőző: védett társadalmi értékekkel szembeni támadások visszaszorítását szolgálja. Csak ott és annyiban érvényesülhet, ahol e céljának megfelel és jogalapját veszti, ha e célt nem tudja szolgálni, vagy csak nagyobb sérelem árán szolgálja, mint amelyet elhárít.”[163]

Wiener A. Imre megfogalmazásában „A büntetőjogi szankció a büntetendő (tényállásszerű) cselekmény elkövetőjével szemben alkalmazott hátrányos jogkövetkezmény, amelyet általában bíróság szab ki, és alkalmazása a társadalom védelmét szolgálja.” E definíció elemeként rögzíti, hogy szankció alkalmazására általában a bűncselekmény elkövetőjével szemben a büntetőjogi felelősség megállapítása után kerül sor, a büntetőjogi szankció hátrányos jogkövetkezmény, amelynél a hátrány valamilyen valóság, lehetőség vagy jogosultság elvonása. A büntetőjogi szankciót rendszerint bíróság alkalmazza, mert olyan jelentős mértékű az emberi jogok sérelme a szankció alkalmazásakor, aminél szükséges, hogy csak bírósági eljárás garanciái mellett kerüljön rá sor. Megállapítja, hogy a bírósági eljárás a vádlottal szemben már önmagában is erkölcsi hátrány, így ennek kiküszöbölését szolgálja, hogy legenyhébb szankciók alkalmazására a bírósági eljárás mellőzésével is sor kerülhet.[164]

Blaskó Béla szerint „A büntetőjogi büntetés olyan joghátrány, melyet a bűncselekmény elkövetése miatt, a bűncselekmény elkövetőjével szemben, a bíróság, meghatározott eljárási rend keretében szab ki és kényszerrel is végrehajtható, és amely

[163] 23/1990. (X. 31.) AB határozat
[164] WIENER [2003] *i. m.* 120–121.

meghatározott célok elérését szolgálva, hordozza a társadalom negatív erkölcsi értékítéletét."[165]

A büntetés lényege a joghátrányokozás, amely nem öncélú, nem az elkövetett cselekmény megtorlását szolgálja. A büntetések alkalmazása elsősorban az elkövetett cselekmény tárgyi súlyához és az elkövető bűnösségének fokához igazodik.[166]

„A magyar büntetőjog-tudományban egyértelműen megállapítható, hogy egységes a nézet arra vonatkozólag, hogy a büntetés fogalmának »genus proximuma« a joghátrány. E mellett egyéb ismérvek is meghatározottak, melyek, mint »differentia specificák«, lehetővé teszik az elkülönítést a más jogágbeli »joghátránytól«."[167]

„A büntetés kiszabására bűncselekmény elkövetése miatt kerül sor. A bűncselekmény pedig Btk.-beli kategória. A büntetőjogi értelemben vett büntetés tehát csak olyan magatartásokkal összefüggésben értelmezhető, melyeket a Büntető Törvénykönyvbe ütközően tanúsítanak. A Btk. a maga garanciarendszerével kizárja annak előfordulási lehetőségét, hogy a büntetés bárki egyéni elképzeléseinek megfelelően kerüljön alkalmazásra.

- A büntetést a bűncselekmény elkövetőjével szemben lehet kiszabni. Az elkövetőket (tettesek és részesek) a törvény meghatározza (Btk. 12–14. §). Elkövető az a természetes személy lehet, aki legalább korlátozott beszámításai képességgel rendelkezik és a cselekmény elkövetésekor már betöltötte 14. – kivételesen a 12. – életévét.
- A büntetést meghatározott eljárási rend keretei között lehet kiszabni. Ennek az eljárási rendnek a szabályait alapvetően a Be. határozza meg. A Be. kijelöli azokat az állami jogalkalmazó szerveket is, melyek eljárásának egymásba kapcsolódása révén, végül a bíróság kiszabhatja a büntetést.
- A bíróság által jogerősen kiszabott büntetőjogi büntetés végrehajtása kikényszeríthető. A kényszer alkalmazására nyilván abban az esetben kerítenek sort az állam erre rendelt szervei, ha az elítélt a büntetésnek önként nem veti alá magát.
- A büntetőjogi büntetés meghatározott célok (Btk. 79. §) elérését szolgálja. E célok érvényre juttatásában a büntetőjog eszközrendszerének jelentősége mellett hangsúlyozni kell más jogágak, illetve szakterületek (neveléstudomány, szociológia stb.) szerepvállalásának fontosságát is.

[165] BLASKÓ [2016] *i. m.* 435.
[166] BLASKÓ [2016] *i. m.* 433.
[167] BLASKÓ [2016] *i. m.* 434.

– A büntetőjogi büntetés tartalmazza a társadalom elítélő, rosszalló erkölcsi értékítéletét. A bíróság jogerős büntetést kiszabó ítélete konstatálja az elítélt büntetőjogszabály-ellenes magatartását, de egyúttal közvetíti számára a társadalomra veszélyes magatartása miatti negatív erkölcsi megítélést is."[168]

A korábbi Btk. – 1978. évi IV törvény – 37. §-a határozta meg a büntetés fogalmát: „A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány." A jelenlegi hatályos Btk. – a 2012. évi C. törvény – nem definiálja a büntetés fogalmát. A korábbi Btk. indokolása utal arra, hogy „[a] büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt kiszabott, a bűncselekmény társadalomra veszélyességével arányban álló joghátrány." Az új Btk. fenntartja a bűncselekmény fogalmát. A büntetendő cselekményt megvalósító bűnelkövetővel szemben büntetőjogi jogkövetkezményt kell alkalmazni. A büntetés felelősségi szankció, a bíróság csak büntethető elkövetővel szemben szabhat ki büntetést, ezzel szemben az intézkedéseknek az alapja a büntetendő cselekmény.

3.3. A ius puniendire vonatkozó nézetek történeti áttekintése

A történelem folyamán a büntetés jogalapját kutatók – korábban filozófusok, majd jogászok – is régóta keresték a választ a ius puniendi kérdéskörére, hogy ki – különösen az állam (uralkodó) –, milyen alapon, illetve jogon rendelkezik legitimációval, azaz honnan származik a joga a büntetés kiszabására a bűnelkövetővel szemben.

Hugo Grotius megfogalmazásában a ius puniendi lényege: „Annak tudniillik, aki büntet, hogy helyesen büntessen, jogának kell lennie a büntetéshez."[169]

A büntetési elméletek az abszolút, a relatív és a közvetítői irányzatokra oszthatók fel. Mindhárom büntetési irányzat foglalkozott a büntetés jogalapjával, így ezt az abszolút nézet az igazságosságban, a relatív teória a hasznosságban, a közvetítői irányzat pedig együttesen az igazságosságban és hasznosságban jelölte meg. Az abszolút nézet szerint a büntetés célja a jogtalanság kiegyenlítése. A relatív teória szerint célja az elrettentés, és bűnelkövető esetleges javítása. A közvetítői irányzat szerint együttesen cél a megtorlás, és az egyén vonatkozásában a megelőzés. Azonban e dolgozat a büntetés jogalapjára fókuszál, így a büntetési elméleteknek a büntetési céljára vonatkozó nézeteinek konkrét vizsgálatára nem terjed ki, csak érintőlegesen szól róluk a büntetés jogalapjával összefüggésben.

[168] BLASKÓ [2016] *i. m.* 434.
[169] GROTIUS, Hugo, *A háború és a béke jogáról II*, Pallas Stúdió–Attraktor Kft., Budapest, 1999., 21.

3.3.1. A ius puniendi kibontakozása, eredete

A legkezdetlegesebb korban még az egyén állt bosszút a rajta esett sérelemért, az elkövető és sértett közvetlenül állt egymással szemben. A közösség csak a fejlődés folyamán kezdett beleavatkozni a sértett mellett a sérelem elégtételéért, jóvátételéért. A kényszer ősi formáiból – magánbosszúból, vérbosszúból – alakult ki a büntetés intézménye. A tálio és kompozíció ugyan már büntetések, de még tükrözik azt a régi felfogást, amely szerint céljuk elsősorban a sértettnek szolgálandó elégtétel, amelyet csak végső soron biztosít az államhatalom.[170] A büntetés jogalapja ekkor maga sérelem és a hátrány viszonzása volt, melyre a közösség megítélése adott felhatalmazást.

3.3.2. A büntetés joga a középkorban

„Egész új korszaka nyílik a büntetés fogalmának, mikor az állam közvetlenül kezdi gyakorolni. Leglényegesebb jellemvonása e korszak büntetésének, hogy most már nem állnak közvetlenül szemben egymással tettes és sértett, hanem az állam, az összesség ítéli meg azt, hogy minő elégtétel jár a sértettnek és miképpen kell védekezni a tettessel szemben. Az állam és a jogrend azonosítja magát a sértett fél sérelmével és a tettes cselekménye által az egész jogrendet látja megsértve és a büntetéssel a cselekmény által a jogrendben okozott sérelmet akarja reparálni. Így lesz az önvédelemből társadalmi védelem, a bosszúból megtorlás, a büntetésből társadalomellenes cselekmények elleni represszió.”[171]

Az újkort megelőző feudális társadalmi rendszerekben többnyire filozófusok és teológusok munkáiban fedezhetők fel a büntetés jogalapjával foglakozó nézetek. Az állam (uralkodó) büntetőhatalmát, azaz büntetéshez való jogát istentől származtatták a kánonjogi, egyházi felfogás szerint. A felelősség alapjának a szabad akaratot tekintették. A büntetés célja a megtorlás volt.[172] Az állam (uralkodó) büntetési joga isteni felhatalmazásból eredt, ezért az állam (uralkodó) isteni büntetőhatalom letéteményese volt, így joga volt a bűnelkövetők megbüntetése. Aquinói Szent Tamás (1225–1274) nézete szerint a bűncselekmény az isten által teremtett földi rend megsértése, a büntetés az isteni igazságosságnak megnyilvánulása a földön. Az állami büntetést elégtételként

[170] HORVÁTH [1981] *i. m.* 15.
[171] FRIEDMANN [1912] *i. m.* 158.
[172] BLASKÓ [2016] i. m.418.

fogta fel a kár kiegyenlítése érdekében, a büntetést a termeszétes bosszúérzetből vezeti le.[173]

3.3.3. Természetjogi felfogás a büntetés jogához

A természetjogászok – John Locke és Thomas Hobbes Angliában, Hugo Grotius Hollandiában, Montesquieu Franciaországban stb. – különösen arra keresik a választ, hogy mi az alapja az állam büntetési jogának. Az újkori természetjogászok az ember állandó és elidegeníthetetlen jogait az örök természetből származtatták. A természetjogi nézetekre jellemző, hogy a büntetés alapjaként a bűnelkövető és az állam közötti kapcsolatot fogadják el, aminek következtében a középkori, az Istenhez kötött szemléletmódtól való lassú eltávolodás megy végbe. A büntetés alkalmazását szükségesnek és hasznosnak tartják. Az állam büntetési jogát az igazságosságra mint az ember feletti törvényre és a hasznosságára alapítják, a büntetést akkor tekintik megalapozottnak, ha az jogos az egyén vonatkozásában. A természetjogi felfogás szerint a büntetés fogalmának lényege a megtorlás. Grotius, Locke és Hobbes az emberi természetből, míg Immanuel Kant az emberi észből vezeti le az állami és jogi berendezkedésre adott válaszokat.[174]

Hugo Grotius (1583–1645) – „De jure belli ac pacis" – a Háború és béke jogáról című, 1625-ben megjelent művében fogalmazza meg, hogy a büntetés jogossága az emberi természetben rejlik. Annak következtében, hogy az emberek minden hatalmat célszerűségi okból az államra ruháznak, a büntetés joga az államra száll. „Mégis talán a természet azt jelzi legmegfelelőbbnek, hogy az büntessen, aki a felettes."[175] Büntetni tehát a „felettes" (az állam) jogosult. A büntetés általános fogalmát Grotius a következőképpen definiálja: „olyan rossznak az elviselése, amit azért mértek ránk, mert rosszat cselekedtünk". Ezzel elfogadja a bölcselők alapján a legősibb, rhadamantüszi jogban kimondott szabályt, hogy „aki rosszat cselekedett, az viselje a rosszat"[176]. Továbbá rögzíti: „[…] aki vétkezik, az saját akaratából kötelezi el magát a megérdemelt büntetés elviselésére. A büntetés célja nem a korábbi állapot helyreállítása, mert az lehetetlen, hanem a büntetés jövőbeni haszna. […] A természetjog nem kívánja meg, hogy adott személyeket megbüntessenek, de annak, aki ugyanolyan bűncselekményeket

[173] HELLER Erik, *A büntetőjogi elméletek bírálata*, Budapest, 1924. 14–15.; SARGORODSZKIJ [1960] i. m. 76.
[174] HORVÁTH [1981] *i. m.* 38–39.
[175] GROTIUS [1999] *i. m.* 22.
[176] GROTIUS [1999] *i. m.* 19.

nem követett el, a természetjog megengedi, hogy követelhesse a megbüntetést."[177] A természetjog nem mondja meg, kit és meddig büntessen az állam, csak azt, hogy a bűn büntetendő.

A „büntetőjog újjászületése" az olaszok és franciák nevéhez kapcsolódik, akik nem fogadták el koruk kegyetlen büntetéseit, és a maguk módján harcoltak a büntetőjog emberies eszmék alapján megvalósuló megreformálásáért. A reform előkészítői filozófusok (pl. Locke, Montesquieu) voltak. Ekkor már nem az volt a fő kérdés, hogy vajon milyen jogalapon büntet az állam, hanem az került előtérbe, hogy mik a büntetés célszerű és igazságos korlátai.[178]Az állam megszilárdulásával és intézményrendszerének létrejöttével a felvilágosodás korában, szintén a természetjogi alapok alapján, a szerződéses nézet a büntetés jogalapját abban definiálta, hogy a polgárok a védelmük érdekében szerződést kötnek az állammal. Akik ezt a szerződést megszegik, azokkal szemben az állam, az önkéntesen rá ruházott jog alapján, büntetést alkalmaz.[179]

John Locke (1632–1704) nézete is az egyének akaratából vezeti le a büntetést. A ius puniendi természettől fogva mindenkit megillet abban a mértékben, amelyben az a természeti törvény áthágásának megakadályozására szükséges. Az államban a büntetéshez való jogot az egyének az államra ruházzák át. A bűntettes a cselekvésnek a biztonság érdekeit szolgáló szabályokat megszegi, ezáltal maga jelenti ki, hogy ezeket önmagára nézve nem ismeri el kötelezőknek. Ezért Locke a büntetést az állami köteléken kívülálló idegenekkel szemben is jogosnak ismeri el.[180]

Thomas Hobbes (1588–1679) az állam létét arra vezeti vissza, hogy az emberek a saját fennmaradásukra és az állam fennmaradását veszélyeztető háborúk elkerülése végett a békés együttélést keresik mindaddig, amíg ez lehetséges. A háború azonban csak úgy szűnhet meg, ha az egyének az őket megillető jogok egy részéről lemondanak, hogy azokat a közhatalomra ruházzák. Az így létrejött államnak gondoskodnia kell róla, hogy nyilvánvalóan nagyobb rossz legyen a bűncselekményt elkövetni, mint el nem követni, és ezért szüksége van a büntetés intézményére. Az államhatalom büntető funkciója szükségtelené teszi, hogy mindenki önmaga legyen jogosult és egyben kénytelen saját erejével és eszközeivel megvédeni magát.[181]

[177] GROTIUS [1999] *i. m.* 22., 26.
[178] BLASKÓ [2016] *i. m.* 419.
[179] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH [2012] *i. m.* 371.
[180] LOCKE, John, *Two Treatises of Government*, Awnsham and John Churchill, London, 1694, 173–174.
[181] HORVÁTH [1981] *i. m.* 42–43.

Charles-Luis Montesquieu (1689–1755) francia felvilágosodás kori filozófus, aki a hatalmi ágak megosztásának elméletéről vált ismertté. A büntetés jogát az államra önkéntesen ruházott jogban jelölte meg. Nézete szerint a törvényhozó hatalmat (a fejedelmet vagy a hatóságot) illeti meg egyedül, hogy törvényeket alkosson.[182] A bírói hatalom vonatkozásában azt követelte meg, hogy az ítéletek szilárdak legyenek, hogy sohase legyenek mások, mint pontos törvényszövegek, ellenkező esetben ugyanis az önkénynek nyílna területe.[183] Ez azt is jelenti, hogy amennyiben a törvény túlságosan szigorú, a bíró akkor sem lehet más, mint a törvény szavait kimondó száj, a törvényt csak a törvényhozó módosíthatja.[184] Grotius, Hobbes és Locke nézeteivel alapjaiban egyetértve, a „Perzsa levelek"-ben a bűncselekmény és a büntetés arányosságának fontosságát emeli ki. Ellenzi és haszontalannak tartja a kegyetlen büntetéseket.[185] „Egy államban sohasem a többé vagy kevésbé kegyetlen büntetések miatt engedelmeskednek a törvényeknek."[186]

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) a büntetés jogalapját – hasonlóan Montesquieu-höz – kimondottan a társadalmi szerződéssel indokolja. A büntetés jogosultságát az államszerződés lényegéből vezeti le, amennyiben annak célja az egyének fennmaradásának garantálása.[187]

A „feudális, illetve denaturált"[188] természetjogi iskola egyik legfontosabb alakja Carl Anton Martini (1726–1800), akinek a nézetei a felvilágosult abszolutizmus rendszerében elfogadott jogbölcseleti gondolkodást tartalmaztak. Martini felfogása az állam keletkezését a természeti állapotban lévő emberek közötti szerződésre alapozza. Meghatározó elemeként az uralkodásra vonatkozó szerződést emeli ki, mely az uralkodóval szemben feltétlen alárendeltséget követel meg az emberektől. Az uralkodó abszolút hatalommal van felruházva, akivel szemben ellenállási joga nincsen senkinek, még akkor sem, ha az uralkodó túllépi jogkörét. Az uralkodó jogait a közjó, az általános jólét és a boldogság érdekében gyakorolja.[189] A ius puniendi az uralkodó azon joga,

---

[182] MONTESQUIEU, Charles-Louis, A t*örvények szelleméről* (ford.: Csécsy Imre, Sebestyén Pál), Osiris Kiadó–Attraktor Kft., Budapest, 2000, 248.
[183] MONTESQUIEU [2000] *i. m.* 251.
[184] MONTESQUIEU [2000] *i. m.* 257.
[185] HORVÁTH [1981] *i. m.* 4.
[186] MONTESQUIEU, Charles-Louis, *Perzsa levelek* (ford. Rónay György), Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1955, 148.
[187] HORVÁTH [1981] *i. m.* 45.
[188] Ezt a megnevezést Szabó Imre használta. Lásd SZABÓ IMRE, *A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1980, 27.
[189] SZABÓ Imre [1980] *i. m.* 44–48.

melynek alapján büntetéseket szab ki oly cselekmények esetén, melyek összeütközésbe kerülnek az állam céljával, valamint a közbiztonsággal, illetve a magán személyek biztonságával.[190]

E nézetek a 18. század vége felé Cesare Beccaria (1738–1794) megfogalmazásában[191] teljesedtek ki a büntetőjogi reformok megalapozásával. „A törvények azok a feltételek, amelyekkel független és magányos emberek társadalomban egyesültek, megunván azt, hogy az örökös háborúskodás állapotában éljenek és hogy olyan szabadságot élvezzenek, amelyet feleslegessé tesz megőrzésének bizonytalansága. Ők feláldozták ennek egy részét, hogy biztonsággal és nyugalommal élvezhessék a maradékot. A közjó érdekében feláldozott szabadságrészecskék összessége alkotja egy nemzet szuverenitását, s az uralkodó azoknak törvényes leleményese és kezelője. […] Csakis a törvények mondhatnak ki büntetéseket a bűnökért, s ez a hatalom csakis a törvényhozót illeti meg, aki egy társadalmi szerződéssel egyesített egész társadalmat képvisel. […] Az uralkodó, aki magát a társadalmat képviseli […].”[192] A tételes (írott) jogra utalással már nem azt tekinti az állami büntetőhatalom megalapozójának, hogy az elkövető önként (a társadalmi szerződésre tekintettel) veti alá magát a büntetésnek. A kérdést már nem úgy teszi fel, hogy vajon milyen jogalapon büntet az állam, hanem úgy, hogy mik a büntetés célszerű és igazságos korlátai.[193] „Íme tehát, min alapul az uralkodó ahhoz való joga, hogy büntetést szabjon ki a bűntettért: annak szükségességén, hogy megvédje a közjó letétét az egyéni visszaélésektől; és annál igazságosabbak a büntetések, minél szentebb és sérthetetlenebb a biztonság és minél nagyobb a szabadság, amit az uralkodó biztosít az alattvalónak.”[194] „A klasszikus büntetőjogi tanok kibontakozása figyelhető meg az elkövetett tettnek az előtérbe állításával. Körvonalazódtak a büntetőjog máig ható sarkalatos elvei (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege, törvény előtti egyenlőség), s kezdenek emberhez méltóvá válni a büntetések.”[195]

Immanuel Kant (1724–1804) az állam büntetési jogát a tiszta ész abszolút és feltétlen parancsából vezeti le. A büntetés joga – a felsőbbséget az alattvalóval szemben

[190] MARTINI, Carl Anton, *Positiones de iure civitatis*, Buda Typis Regiae Universitatis, 1795 [VI fejezet, CXXXIV pont, 47.]
[191] „Dei delitti e delle pene című, 1764–ben megjelentetett munkájában. Lásd BECCARIA, Cesare, *A bűnökről és a büntetésekről* (ford. Madarász Imre), Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1989, 20.
[192] BECCARIA [1989] *i. m.* 20–23.
[193] BLASKÓ [2016] *i. m.* 419.
[194] BECCARIA [1989] *i. m.* 21.
[195] BLASKÓ [2016] *i. m.* 419.

megillető – az a jog, hogy a bűncselekményért neki fájdalmat okozzon. Nézete szerint azért kell a büntetést alkalmazni, mert a bűntettes bűncselekményt követett el. A büntetés hasznossági célokat nem követhet, kiindulópontként visszatért a tálio klasszikus elvéhez, hangsúlyozva, hogy a büntetés alapja csak megtorlás lehet, hiszen a társadalom értékrendszerének megsértésében testet öltő erőszakra csak erőszakkal szabad válaszolni. „Egyedül a megtorlás joga (jus taliones) határozhatja meg mind büntetés minőségét, mind a büntetés mennyiségét."[196]

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) a ius puniendit logikai szükségszerűségből származtatja. A hegeli felfogás szerint, amikor a bűntettes bűncselekményét elköveti, saját akaratának önkénye szerint cselekszik. Az elkövetett cselekmény észszerűtlen és esetleges. Ezzel szemben a büntetés alkalmazása észszerű és szükségszerű. A büntetés a bűncselekmény szükségszerű megszüntetése, amely bizonyítja a jogsértés semmisségét és igazolja a jog valóságát és érvényességét. A büntetés mérvét az elkövetett bűntett mérvének kell meghatároznia. A bűntett és a büntetés egyenlősége a bűntett és a büntetés fogalmából, illetve a bűntett megszüntetése folyamatának, mint a bűntett tagadásának és a jog érvényessége igazolásának lényegéből következik. Vagyis a büntetés a jog tagadásának a tagadása. „A bűntett elkövetésével a személy a politikai állam szférájába tartozó jogviszony alanyává válik. A büntetés mint igazságos megtorlás alkalmazása azt jelenti, hogy az állam a bűntettesben meghatározott jogok alanyát ismeri el. Ilyen módon a bűntett elkövetése meghatározott közjogi viszonyt létesít a bűntettes és az állam között. A bűntettes nem az állam büntető hatalmának tárgya, hanem jogok alanya, akiben továbbra is el kell ismerni az emberi személyiség méltóságát. Ennek a jogviszonynak politikai értelme az állampolgári személyes szabadság jogi garanciáinak elismerése."[197]

3.3.4. A büntetés jogalapjának vizsgálata utilitarista büntetési nézetekben

Jeremy Bentham (1748–1832) a hasznossági, ún. utilitarista büntetési elmélet egyik képviselője, tagadja a természetjogi iskola felfogását. A társadalmi szerződés elméletét elutasítja, mivel nincs szükség arra, hogy az ellenség beleegyezzék saját lefegyverzésébe, hiszen a bűntettesek az állam ellenségei. A büntetés alkalmazásának kiindulópontjaként azonban elfogadja azt a tényt, hogy az államnak a büntetés jogára

[196] HORVÁTH [1981] *i. m.* 52–53.
[197] HORVÁTH [1981] *i. m.* 56., 58.

szüksége van. Nézete szerint ugyanis az állam büntetési joga nélkül semmiféle köz- vagy magánjogosultság nem képzelhető el.[198]

Johann Anselm Feuerbach (1775–1833) pszichikaikényszer-elmélete szerint a büntetésnek a szükségesség az alapja. Vélekedésének alapja, hogy a jövőbeni cselekmény miatt alkalmazandó „malumot" nem lehet büntetésnek tekinteni, csak azt, amellyel valakit azért sújtanak, mert cselekménye szolgáltatott okot. Az erkölcsi megítélés sem lehet alapja a büntetésnek, mert az ember nem tulajdoníthatja magának azt a jogot, hogy másoknak erkölcsi bírája legyen. Ennek ellenére a büntetés mégis igazolható, éspedig a büntetés kilátásba helyezését tartalmazó büntetőtörvénnyel. A jogsértések elkerülésére az államnak céljai megvalósítása érdekében szüksége van arra, hogy büntetéssel fenyegessen. Az államnak joga van követelni, hogy ne kövessenek el büntetőtörvénybe ütköző, bizonyos cselekményeket. De joga van ahhoz is, hogy akik ezt elkövetik, azokkal szemben büntetést helyezzen kilátásba és ezt a közhatalom érvényesítse. A bűncselekmény elkövetését tehát szükségképpen követni kell a büntetés alkalmazásának.[199]

3.3.5. A büntetés jogalapjára vonatkozó megállapítások a büntetés szükségességére alapozott elméletekben

A 19. században Adolphe Chauveau (1802–1868) és Faustin Hélie (1799–1884) a büntetés jogalapját egyenesen annak nélkülözhetetlenségében határozták meg, mivel az államnak a büntetésre szüksége van a fennmaradása érdekében. A társadalom, a 'fennmaradás' törvénye igazolja a büntetést is. Nézetük szerint az erkölcsi törvény a büntetőtörvénynek nélkülözhetetlen eleme. Azonban az erkölcsi törvény nem forrása, korlátja és nem elve.[200]

Francesco Carrara (1805–1888**)** büntetési elméletében a természetjogi elveket az objektív idealizmus tételeivel vonja össze. A polgári társadalom csak azért jött létre, hogy a rend törvényét fenntartsa és megvédelmezze. A társadalmi hatalomnak joga van mindazt megtenni, ami a jogvédelemhez szükséges. Ebből ered az a hatalma, hogy a még el nem követett bűncselekmények megakadályozására fizikai kényszert gyakoroljon. Továbbá ebből származik az a hatalma is, hogy lélektani kényszerrel fejtsen ki hatást, azaz a büntetésben érezhető fájdalommal fenyegesse őket abban az esetben, ha megsértik a törvényt. Az emberi jogok védelmének szükségessége azonban

[198] BENTHAM, Jeremy, *Polgári és büntető törvényhozási értekezések*, Kolozsvár, 1842, 111–257.
[199] FEUERBACH, Paul Johann Anselm, Ritter von, *Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts*, Erfurt, 1799, 1–73. Idézi HORVÁTH [1981] *i. m.* 70.
[200] CHAUVEAU, Adolphe – FAUSTIN, Hélie, *Théorie de code pénal*, Paris, 1837, 15.

nemcsak jogalapja a büntetésnek, hanem egyúttal korlátja is, mert a hatalomnak nemcsak a sértett, hanem egyúttal a sértő jogát is védenie kell.[201]

3.3.6. A ius puniendi problematikája a 19. század végén

A 19. század utolsó harmadában a növekvő társadalmi feszültségek eredményeképpen a klasszikus büntetőjogi irányzat tudományos nézete már nem felelt meg a növekvő bűnözés elleni küzdelemhez kapcsolódódó társadalmi elvárásoknak. A büntetőjog-tudományban a 19. század végére – az antropológiai és szociológiai irányzat révén – a tett helyett a tettes, az elkövető személye került a tudományos vizsgálatok fókuszába. A büntetési elméletekben eddig a büntetés jogalap-problémája volt az elsődleges, és csak másodlagosak a büntetés céljára vonatkozó elemzések. A 19. század végére ez a rangsor megfordult. A büntetőjogi elméleteket elsődlegesen a büntetés célja kezdte el érdekelni, mivel a büntetés igazoltságát logikailag tartalmazta a célszerűség, így háttérbe szorult a büntetés jogalapjának a kérdése.[202]

Rudolf von Jhering (1818–1892) a cél-gondolat nézetének első közvetítője, aki a büntetőtörvény irányultságában konkretizálta felfogását, mivel a törvény célja végső soron a társadalom életfeltételeinek garantálása. Nézete szerint következésképpen az állam mindenfajta jogsértést nem büntethet, és hogy mit kell büntetnie, tisztán társadalompolitikai kérdésnek tekintette. Amennyiben más eszközök is elegendők, nem kell büntetni, mivel az hátrányos a társadalomra. Az állam csak akkor büntethet, ha e nélkül céljait nem képes érvényesíteni.[203]

Franz von Liszt (1851–1919) – aki egyébként a közvetítő iskola megalapítója volt – Rudolf von Jhering elméletét hirdette és fejlesztette tovább. Felfogása szerint a büntetés nem lehet más, mint célbüntetés, tehát a büntetés jogalapja is egyenesen a céljában van, mivel a jog az emberi életérdekek biztosítását célozza. Az oltalmazandó életérdekeket az állam határozza meg, és állapítja meg a kényszert, ami a jogszabályok teljesítésének az eszköze. A büntetés csak akkor és annyiban igazságos, ha és amennyiben szükséges és célszerű.[204]

---

[201] HORVÁTH [1981] *i. m.* 80.
[202] HORVÁTH [1981] *i. m.* 82.
[203] JHERING, Rudolf von, *Der Zweck im Recht,* Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1877, 480–481.
[204] LISZT, Franz von, *Der Zweckgedanke im Strafrecht,* Juristische Zeitgeschichte 6. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1882/83, 53–54.

3.3.7. A 18–19. századi, valamint 20. századfordulós magyar nézetek a ius puniendi és a büntetés jogalapja vonatkozásában

Szibenliszt Mihály (1783–1834), a reformkori nemzedék s egyben Deák Ferenc természetjogi tanára, Institutiones iuris naturális című műve 2. kötetében, a második fejezeten belül (ius naturae sociale) érinti az államot megillető jogok és kötelezettségek bemutatása során a büntetőjog elméleti területeit. Sok tekintetben Anselm Feuerbach nézeteire támaszkodik. Kora természetjogi felfogása szerint az egyes hatalmi ágaknak a szuverenitáson belül tulajdonít jelentőséget, ezeket nem választja szét, hanem a főhatalom részeiként ismeri el, mint a szuverént megillető felségjogokat (iura maiestatica). E felségjogok egyike az igazságszolgáltatás, s ezen belül a büntetőbírói hatalom (potestas iudiciaria criminalis), melynek elemzésekor kitér az egyes büntetőjogi intézmények tárgyalására. Az állam büntetőhatalmából kiindulva az államnak az egyénnel szembeni jogaként szemléli a büntetőjogot, melynek célja, hogy a törvényhozáson keresztül meghatározza a társadalomra veszélyes magatartások körét, a legfőbb felügyeleti jogkörből eredően az ilyen magatartások elkövetőjével szemben büntetést szabjon ki, s melynek végrehajtását kényszerítse is ki.[205]

Szibenliszt felfogása szerint az államhatalmat az állam belső biztonsága érdekében megilleti a büntető bírói hatalom, a büntetés joga (ius puniendi).[206] A büntetés jogát az uralkodó abszolút jogaként fogta fel, mely szerint az állam törvényeivel jogában áll korlátozni az állampolgárok természetes jogait és szabadságát is, ha az állam érdeke úgy kívánja.[207] „Az állami büntetés egy érzékelhető rosszat jelentő joghátrány melyet az uralkodó a bűncselekmény miatt a bűnelkövetőkkel szemben törvényben rendel el. […] A büntetés–kiszabás jogosságát az alattvalók alávetési szerződéséből eredezteti. […] A büntetés végső céljaként jelöli meg a jogrend biztosítását, a jogbiztonság megteremtését, azaz az egyes polgárok jogainak gyakorlását.”[208]

---

[205] PETRASOVSZKY Anna, Az állam büntetőjogi hatalma Szibenliszt Mihály művében. In *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2005. november. 9.*, Miskolci Egyetem ÁJK, Miskolc, 2006, 209.

[206] „*Imperium civile, ut securitas interna perfecte obtineri valeat, non solum ceu civilis, sed etiam ceu criminalis judiciaria potestas (ius puniendi generatim) semet exerat.”* SZIBENLISZT Mihály, *Institutiones juris naturalis, II. kötet*, Jus naturae sociale complectens, Eger, 1821 [II. rész, VIII, 96. § fejezet, 96. § 115.]

[207] SZABÓ [1980] *i. m.* 108–109.

[208] PETRASOVSZKY [2006] *i. m.* 211–212.

Szemere Bertalan (1812–1869) szerint a büntetés jogalapja „az elkövetett bűn […] és a szabadság s béke fenntartása, együtt”.[209] Ez valójában az elkövetett bűncselekmény és a jogrend fenntartása. Szemere álláspontja szerint meg kell különböztetni a büntetés jogalapját, illetve célját és hatását: „Egy a büntetés, de áll e hárombul, közülük akármelyik hiányozzék, nincs büntetés, mert bűn nélkül nem szabad büntetni – mert bár van bűn, nem szabad büntetni, ha nem szükséges a szabadság s béke fenntartására (e kettő teszi a jogalapot) – s bár van bűn, s a szabadság s béke háboríttatnak, nem kell büntetni, ha a büntetésből a szabadság s béke javára semmi hatás nem fejlenék ki.”[210]

Pauler Tivadar (1816–1886) továbbviszi a reformkori büntetési nézeteket és hidat alkot a Csemegi-kódex eszmevilága között. Az 1872-ben megjelent Büntetőjogtan című művében fogalmazta meg, hogy a büntetés alapja az igazság eszméje, amelynek következménye, hogy csak a bűnöst érheti bűncselekménye miatt. Csak a szükségszerű kényszerítő eszközök észszerűek és igazságosak. Korlátai és határai vannak a megtorlásnak. Ezért az igazságos eszközök annyiban alkalmazandók, amennyiben a jogbiztonság fenntartására, a szellemi és anyagi érdekek előmozdítására vonatkozóan szükségesek és célszerűek. Az igazságosság elve a jogbiztonság követelményeihez igazodva meghatározza a büntetőhatalom határait.[211]

Vámbéry Rusztem (1872–1948) büntetési elmélete alapján a pozitivista gondolkodók közé sorolható. Véleménye szerint abban a kérdésben, hogy „az állam minő jogon büntet, már benne rejlik a felelet. Jogos a büntetés, mert az állam alkalmazza s nem szorul további jogcimre. Mint minden jog, a büntetőjog is az állami hatalom önkorlátozása a társadalmi csoportok hatalmi viszonyainak megfelelő kompromisszum alapján. Az állam fogalma és viszonya polgáraihoz egyszersmind jogalapja a büntetésnek, mert az állam, amely lemondana a büntetés jogáról és nem teljesitené a büntetési kötelezettségét megszünne állam lenni. Mint az állami tevékenység végső biztosítéka a büntetési jog ugyanazon az alapon nyugszik, mint az általa biztosított jogintézmények. Ezt támogatja a történeti tapasztalat, hogy ugy az egyesek, mint az összesek érdekeit a jogrend jobban képes biztositani, mint a hatalom. Ha az államnak nincs is jogcímre szüksége, hogy büntetőtörvényekben felállított

[209] SZEMERE Bertalan, *A büntetésről, s különösebben a halálbüntetésről*, Magyar Kir. Egyetem, Buda, 1841, 37. http://mtdaportal.extra.hu/books/a_buntetesrol_s_kulonosebben.pdf (letöltve: 2016.09.22)
[210] SZEMERE [1841] *i. m.* 46.
[211] PAULER Tivadar, *Büntetőjogtan*, Pest, 1872, 36–61.

cselekvési szabályok ellen vétőkre a büntetést alkalmazza […].”[212] E jog gyakorlásának két korlátja fakad. Egyrészt, hogy a büntetés az elkövetőnek a szükségesnél nagyobb kárt ne okozzon, másrészt a büntetés alkalmazásának módja megfeleljen a polgárok jogvédelmi érdekeinek.

Finkey Ferencz (1870–1949) megfogalmazása szerint „A büntetés mindig közjogi jellegű. A büntetés alkalmazására mindig csak az államnak van joga s az állam azt sajátos szervezet, a büntető bíróságok által állapitattja meg. A büntetésre jogositott személy tehát az állam […]”.[213]

Angyal Pál (1873–1949) szerint a ius puniendi a büntetőjog alanyi fogalmával azonos fogalom, azaz az államnak a jogszabályok által korlátolt, biztosított és rendezett hatalma, melynél a bűnösség ellen a meghatározott feltételek fennforgása esetén a megjelölt eszközök igénybevételével, megfelelő szervei útján, az előírt módon eljárva harcba száll.[214] A büntetés jogalapjának vizsgálatával kapcsolatban az abszolút és a relatív elméletek vitakérdésben nem látott kiegyenlíthetetlen ellentéteket. Álláspontja szerint a büntetés igazságossága és hasznossága lényegileg ugyanaz a probléma, csak a kérdés nem ugyanarról az oldalról van feltéve. Ha azt a kérdést tesszük fel: miért büntet az állam, úgy nem felelhetünk másként, mint azt, hogy büntet, mert a büntetésben rejlő érzéki rossz alkalmazásával a bűntettest, de közvetve másokat is a bűnözéstől visszatartani remél. Ha pedig azt kérdezzük: mi a jogi alapja az állam büntetőhatalmának, úgy a felelet az, hogy annak felismerése, hogy a büntetés mint a bűnözéstől visszatartani alkalmas eszköz nélkülözhetetlen és ennélfogva igazságos. Ha ugyanis az állam feladata a jogrend fenntartása, és e feladatának megvalósítása egyebeken kívül a büntetéssel kieszközölhető, úgy a büntetés igazolt. Végső soron tehát a büntetés tartalmilag megtorlás, melynek alapját az igazságosság teremti meg, hatásában viszont megelőzés, melynek mértékét a célszerűség szabja meg. Így a büntetés alapja az igazság követelte megtorlás, melyet a cél gondolata mérsékel és szabályoz.[215]

Összegzés

A büntetés jogára vonatkozó nézetek csaknem hatezer éves történeti áttekintésével próbáltam bemutatni 1) a ius puniendi állami monopóliummá válásáig; 2) a büntetőjog humanizálódásának bekövetkeztéig a ius puniendi jogfilozófiai megközelítésű

[212] VÁMBÉRY [1913] *i. m.* 39.
[213] FINKEY [1902] *i. m.* 331.
[214] ANGYAL [1920] *i. m.* 1.
[215] ANGYAL [1920] *i. m.* 43.

értelmezését. A ius puniendi büntetés jogalapjára vonatkozó megközelítését történelmi koronként más és más elvi alapból eredeztették. A kérdés az volt, hogy kitől, illetve miből származtatják az együttélés szabályainak megsértőivel szemben a büntetéshez való jogot.

Álláspontom szerint a ius punendi állami monopóliummá válásával, különösen a jogállam létrejöttével a ius puniendi fenti jogfilozófiai megközelítése idejétmúlttá vált. Napjainkban már (a funkciója miatt) a ius puniendit – a szó szerinti fordításnak megfelelően – a büntetéshez való jogként kell értelmezni és vizsgálni.

IV. RÉSZ

4. A IUS PUNIENDI FOGALMA, PROBLEMATIKÁJA NAPJAINKBAN

4.1. A ius puniendi fogalma, értelmezése

A ius puniendi büntetőjogi alapfogalma elvileg elhatárolható, az ún. objektív és szubjektív büntetőjog fogalma alapján határozható meg. „Az objektív büntetőjog (*ius poenale*) azoknak a szabályoknak összessége, amelyek meghatározzák, hogy az állam milyen feltételek mellett rendel büntetni pontosan körülírt magatartásmódokat. A szubjektív büntetőjog (*ius puniendi*) ezzel szemben az állami büntetőhatalom, azaz jog arra, hogy bizonyos magatartásmódokkal szemben büntetést vagy intézkedést alkalmazzanak. Mára azonban a büntető hatalom gyakorlása az egyes esetekben alkotmányos garanciáknak alávetett. Noha a bűnözés elleni küzdelem kötelezettségét kifejezetten nem fogalmazza meg a hatályos alkotmány, mégis több rendelkezéséből egyértelműen kiderül, az állam büntetőjogával szemben egy büntetési kötelezettség is szemben áll: kötelezettség arra nézve, hogy az állam védelmében részesítse az elismert legmagasabb értékeket az objektív büntetőjog kirívó sérelmével szemben.”[216]

Gellér Balázs és Ambrus István megfogalmazásában a szubjektív büntetőjog, azaz a ius puniendi az állam büntetőhatalma. Ennek értelmében a ius puniendi az államnak az a joga „[…] hogy bizonyos magatartásokat kriminalizáljon, és ezzel ezek elkövetőit felelősségre vonja, valamint velük szemben büntetést vagy büntetőjogi intézkedést alkalmazzon.”[217]

A ius puniendi – Karsai Krisztina álláspontja szerint – mint büntetőjogi kompetencia – kijelölő paradigma azt fejezi ki, hogy az állam jogosult büntetni, mely alapvetően az állam szuverenitásából ered. Magában foglal egy tartalmi és egy formai értelmezést is, mely általában összetartozik, mivel a büntetőjogi szabály kibocsátásával a jogalkotó egyidejűleg a büntetendőségi értékítélet vonatkozásában is dönt. Tartalma szerint a ius puniendi jogosultja és egyben birtokosa rendelkezik büntetendőségi értékítélet meghozatalára való joggal, mely alapján egyes emberi cselekményeket bűncselekménnyé nyilvánít, melyhez szorosan kapcsolódik a büntetési rendszer kialakítása is. Formai értelemben közhatalmi kényszerrel végrehajtható jogforrásban

[216] LIGETI [1998] *i. m.* 95–96.
[217] GELLÉR – AMBRUS [2017] *i. m.* 19.

szabályozza az egyes kiemelt és bűncselekményé nyilvánított bizonyos emberi magatartásokat.[218]

Ligeti Katalin megfogalmazása szerint konkrétan a ius puniendi fogalma jelenleg: „az állami szervek azon jogosítványára korlátozódik, hogy olyan büntető rendelkezéseket bocsássanak ki, amelyek megfelelnek a társadalomban uralkodó értékfelfogásnak és jogtárgyak rangsorának, s amelyek ezen értékek és jogtárgyak nagymértékű sérelmét pönalizálják. Szükséges továbbá, hogy ezeket egy a jogállami elveknek megfelelő eljárás során alkalmazzák."[219]

Karsai Krisztina nézete szerint az államban a ius puniendi a közhatalom büntetéshez való jogát jelenti, mely magában foglalja:

- az értékválasztási hatalmat arra, hogy eldönthesse, mely értékeket és érdekeket kíván megvédeni (büntessünk-e); eszközválasztási hatalmat a jogrenden belül, így a büntetőjog használatának hatalmát, azaz éljen-e a közhatalom a büntetés jogával a fent említett értékek és érdekek védelmében (mit büntessünk);
- definíciós hatalmat, azaz a bűncselekmény mint a jogi definíció megállapítására való jog a hatalmát, meghatározva a bűncselekményt és a büntetést két vonatkozásban: egyrészt egy bizonyos küszöb meghatározása (mi számít büntethető magatartásnak és mi „normálisnak");
- a büntethetőség előfeltételeiről való döntést (életkor, jogellenesség, mentesség stb.) szoros kapcsolatban a korábban említettel (mit büntessünk), másrészt pedig a büntetés korlátairól való döntést, büntetőjogi szigor hatalmát, azaz a döntést a büntetés szigorúságáról; jogot a büntetési mérték meghatározásáról, az elméletileg korlátlan büntetés alkalmazás lehetséges módjairól, határaitól (hogyan büntessünk);
- a büntetőjogi felelősség megállapításának a jogát;
- a büntetés végrehajtásának a hatalmát, a büntetés végrehajtását, azaz, a büntetés végrehajtásának teljes folyamatát.

Az állam rendelkezik a ius puniendi hatalmával, amely része az általa gyakorolt közhatalomnak. A ius puniendi a jogállam szerves része, hiszen alkotmányos keretek között érvényesülhet e jogintézmény. A büntetőjog alapelveit az egyes országok alkotmányai tartalmazzák, melyek ellenőrzik az állam büntetőhatalmát azáltal, hogy szabályozzák és betartatják a büntetőjogot, így egyben ezen alapelvek az állami

[218] KARSAI Krisztina, *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban,* Pólay Elemér Alapítvány Iurisperitus Betéti Társasága, Szeged, 2015, 17.
[219] LIGETI [1998] *i. m.* 98.

büntetőhatalom korlátai is. Ezek a korlátok országonként eltérően vannak szabályozva a modern büntetőjogban, de vannak olyan közös értékek, amelyek közös vagy hasonló alapelveken alapulnak, és amelyek levezethetők az egyes országok nemzeti büntetőjogából. Európában az alapelvek által létrehozott korlátok konvergálnak, köszönhetően a közös alkotmányjogi hagyománynak, illetve az alapvető emberi jogok egységes kialakulásának.[220]

Megállapítható, hogy az állami büntetőhatalom gyakorlása feltételezi az állami főhatalommal (patria protestas) rendelkező olyan államot, amelyet egyben főszabályként megillet a ius puniendi gyakorlása. Kétség nem fér hozzá, hogy a ius puniendi és a szuverenitás egységet alkotnak (elválaszthatatlanok).[221] A ius puniendi maga is a függetlenség és a szuverenitás kifejezője (kifejezése, megnyilvánulása), és éppen ezért az a társadalom, amely e jog hiányától szenved, az egyben a szuverenitás hiányától is szenvedni fog.[222]

José Luis de la Cuesta nézete szerint a ius puniendi lényege: „A legitimitás megőrzésének érdekében, az állam ius puniendijének, mint jogi hatalomnak, tiszteletben kell tartania egyes alapvető axiómákat (alaptételeket). Ilyen többek között a szükségszerűség, a jogszerűség, a mens rea, a bűnösség és ennek megfelelő következményei: a szubszidiaritás, a minimális beavatkozás, a büntetőjog, a jogbiztonság, a büntetőjogi szankciók, a tiszta objektív felelősség tilalma és a személyes felelősség."[223]

Az állami, azaz a „nemzeti" ius puniendi mellett a jogtudomány egyre hangsúlyosabban foglalkozik a nemzetek fölötti, azaz „nemzetközi" ius puniendivel.

A ius puniendi fogalma tágabb értelemben nemzetközi ius puniendiként is definiálható – mondja Karsai Krisztina, mert szerinte, elsősorban az európai kontinensen, a nemzetközi büntetőjognak is keretéül szolgál.[224]

---

[220] KARSAI Krisztina, Ius Puniendi of the European Union [Az Európai Unió ius puniendije]. In HACK Péter – KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara (szerk.), *Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére,* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 117–118. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Emberek_orzoje_Lorincz_Tanulmanyok-I_READER.pdf (letöltve: 2016.07.04.)

[221] OLIVARES, Gonzalo Quintero, *La unificación de la Justicia Penal en Europa,* Revista Penal, 3/1999, 52. https://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=16816 (letöltve: 2016.07.04.)

[222] OLIVARES [1999] *i. m.* 52.

[223] CUESTA, de la José Luis, *The Principle of Humanity in Penal Law*, Revue Internationale de Droit Pénal, vol. 82., no. 3, 2011, 457–476. https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2011-3-page-457.htm (letöltve: 2018.05.17.)

[224] KARSAI [2015] *i.m.* 17.

Kai Ambros felteszi a kérdést: a nemzetközi közösség rendelkezhet-e ius puniendivel? Lehet-e állami lét nélkül államokat megillető joga? A válasza: igen. Ő megalapozottnak találja, hogy a nemzetközi büntetőbíróság is rendelkezzen ius puniendivel. Azzal érvel, hogy a világ már annyira nemzetközivé vált, hogy beszélhetünk a „Weltbürgerrecht"-ről, vagyis a világpolgári jogokról, melyek védelmében nemzetközi szinten is beszélhetünk jogos büntetőhatalomról. Hozzáfűzi: a nemzetközi büntetőbíróság és a ius puniendi viszonya ma olyan, mint az egyes államok és a ius puniendi viszonya volt az európai államok kialakulásakor.[225]

Ezzel szemben egyesek nem ismerik el a ius puniendi nemzetközi létjogosultságát. Ez utóbbi az irányzatot képviseli Gonzalo Quintero Olivares, a következő meghatározással: A (bűnügyi, büntető, büntetőjogban tapasztalható) nacionalizmus címszó alatt lehet megállapítani mindazon pozíciókat, melyek úgy vélekednek, hogy az állam ius puniendije visszavonhatatlan, megmásíthatatlan és nem kompatibilis semmilyen más államokon átívelő hatalommal.[226]

A ius puniendi egy adott állam – a magyar állam – részéről kiteljesedik, de nem értelmezendő kizárólagosan csak az adott államot megillető jelleggel. A ius puniendi azonban negatív tartalmú is lehet, amikor azt is biztosítja birtokosának, hogy büntetőjog körébe vont cselekményt kivon a büntetendő magatartások köréből. A jogállamban ez a jogosultság a jogalkotón kívül általában az alkotmánybíróságot is megilleti, amikor a büntetőjogi norma megsemmisítésének jogát gyakorolja. Az Alkotmánybíróság ugyanis az adott „jogrendszer egészének meghatározott tartalmi mérce szerinti működése felett őrködik, így a büntetőjog alkotmányosságért is felel".[227] Az államot megillető büntetőhatalom gyakorlása alól azonban maga a jogalkalmazás során is realizálódnak kivételek a jogalkotó jogszabályi felhatalmazása alapján, ezt különösen az ügyész diszkrecionális joga alapozhatja meg. E körben az állam önként is lemondhat az állami büntetőigény érvényesítéséről. E keretek között azonban álláspontom szerint ez nem jelenti a ius puniendi kiteljesedésének szűkülését, inkább az ellenkező folyamat állapítható meg.

[225] AMBROS, Kai, *Punishment without a sovereign?* Oxford Journal of Legal Studies, vol. 33, no. 2, 2013, 293–315. https://doi.org/10.1093/ojls/gqt005 (letöltve: 2018.05.28.)
[226] OLIVARES [1999] *i. m.* 52.
[227] KARSAI [2015] *i. m.* 18.

4.2. A ius puniendi és az állami monopóliummá vált büntetőhatalom viszonya

A polgári társadalmak kialakulásával a polgári állam és az államhatalom gyakorlásában közreműködő szervek megerősödésével a ius puniendi állami monopóliummá vált. Általában minden jogsértés kötelezően maga után vonja az állami igazságszolgáltatás eljárását. A polgári állam megszilárdulásával már nem volt arra igény, hogy az állam büntetéshez való jogát ún. szerződéses viszonnyal magyarázzák. Az állam szerepének abszolutizálását elfogadó etatista [228] felfogások szerint az állam mindenek feletti természetéből következik annak büntetési joga, és egyben az anarchia elkerülése végett e joggal élni kötelessége is. A fejlődés következő szakaszában pedig a helyes büntetés – gyakorlati működőképességében és eredményességében megnyilvánuló – hasznosságát kiemelő pragmatikus nézetek mellett a büntetés jogának legitimációja pusztán jogfilozófiai kérdéssé vált, és vizsgálata a háttérbe szorult.[229] A büntetőjog-tudomány fejlődésének utóbbi másfél évszázadában a büntetés jogalapjára és a büntetés céljára vonatkozó kérdéskörök egyre közeledtek egymáshoz. A büntetés jogalapja tekintetében ma már nem az a kérdés, hogy az állam milyen felhatalmazás alapján teheti meg, hogy megbünteti azokat, akik magatartásukkal az alkotmányos jogállam társadalmi rendjét – a törvényhozó által meghatározott mértéket meghaladóan – sértik vagy veszélyeztetik. Napjainkban egyértelmű, hogy az állam büntetési jogát az állam tényleges hatalma alapozza meg.

Milyen cél vezérli a jogállamot a büntetőjogi jogkövetkezmény érvényesítésénél, milyen cselekmények tekintetében szükséges, milyennél nem kell büntetőjogi szankciót kiszabni, és – nem utolsó sorban – milyen büntetést alkalmaz. Milyen tartalommal bír a jogállam büntetési joga, azaz köteles-e a büntetőigényét mindig érvényesíteni, hogyan viszonyul a ius puniendi az obligatio puniendihez. A jogállamban az állam lemond-e büntetőigényéről, annak érvényesítéséről, van-e joga célszerűségi okból ezt megtenni, vagy ez nem is lemondás. Továbbá van-e és milyen következménnyel jár, ha az állam az őt megillető büntetőigényét a bűnelkövetővel szemben nem tudja gyakorolni, nem tudja érvényesíteni a büntetőeljárásban eljáró hatóságai hibás, szakszerűtlen eljárási cselekményei miatt – például vád törvényességének hiánya miatt – és célszerűségi ok nem indokolja ennek elmaradását. Továbbá milyen hatása lesz mindennek a büntetőhatalom társadalmi támogatottságára, hiszen ez „annál nagyobb, minél inkább

[228] etatizmus: államközpontúság
[229] BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH [2012] *i. m.* 372.

képes az igazságszolgáltatás megfelelni a közösségek jogtiszteletből fakadó követelményeinek".[230]

Természetesen e problémafelvetésekre adott válaszokra hatást gyakorolnak az adott társadalmi változások és a bűnözés aktuális alakulása, annak a tapasztalati ténynek a figyelembevételével, hogy „a büntetőjogi retorzió nem képes lényegesen befolyásolni a bűnözés alakulását, mivel azt alapjaiban véve a társadalom aktuális állapota határozza meg"[231].

„Alkotmányos jogállamban az államnak nincs és nem lehet korlátlan büntető hatalma. Mégpedig azért nem, mert maga a közhatalom sem korlátlan. Az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába. […] A büntetőjog tilalmai és előírásai, különösen pedig a büntetések mind alapjogot vagy alkotmányosan védett jogot és értéket érintenek. A törvénnyel történő elkerülhetetlen, szükséges és arányos korlátozás az alapja és alkotmányos értelme a büntetőjogi büntetés (a büntetőjogi beavatkozás) olyan magyarázatának, hogy az végső eszköz a jogkövetkezmények között."[232]

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy a „demokratikus jogállamban a büntető hatalom az állam – alkotmányosan korlátozott – közhatalmi jogosítványa a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása. Ebben a büntetőjogi rendszerben a bűncselekmények a társadalom jogi rendjének sérelmeként szerepelnek és a büntetés jogát az állam gyakorolja."[233]

Az állam büntetőhatalmának gyakorlása és büntetőigényének érvényesítése az államnak nemcsak a joga, hanem egyidejűleg a kötelezettsége is. Álláspontom szerint így a ius puniendi kiteljesedése során szorosan kapcsolódó alapkérdés az obligatio puniendi. Az állam kötelessége, hogy a közösségre veszélyes cselekmények kriminalizálása és szankcionálása útján biztosítsa az alapvető értékrend védelmét és közreműködjön a társadalmi integráció fenntartásában. Az állam e kötelezettségének a teljesítése során megvédi a polgárait. Ennek következében pedig a büntetőjog az obligatio puniendi érvényesítése során értékvédő funkciót lát el, ezáltal a ius puniendi kiteljesedésére is hatással van.

[230] FINSZTER [2014] *i. m.*140.
[231] SZABÓ [2010] *i. m.*119.
[232] 11/1992. (III. 5.) AB határozat
[233] 40/1993. (VI. 30.) AB határozat

Napjainkban egyetemesen elismert, hogy az államnak joga van büntetni, hiszen ez ma már nem kizárólag jogfilozófiai kérdés. Jelenleg nem az a vizsgálódás tárgya, hogy honnan származtatható a büntetés joga, miből eredeztetik a büntetésre történő felhatalmazást. Amint arra már a bevezetésben utaltam, a ius puniendi kifejezést nem a büntetéstan klasszikusai által használt értelemben, vagyis a büntetés jogalapjára vagy jogcímére utaló kifejezésként, hanem a szó szerinti fordításnak megfelelően a büntetéshez való jogként értelmezem és vizsgálom. Felfogásom szerint a ius puniendi az állam közösségek feletti természetéből adódó ténylegesen gyakorlandó és gyakorolt jog, melyhez szorosan kapcsolódik az obligatio puniendi, a jogállam kötelező funkcióvállalásával.

Ez értelmezhető egyidejűleg a jogállami büntetőhatalom belső és külső korlátainak a kiépülésével és erősödésével is. Ennek megfelelően ma már elemzés tárgya e körben, hogy 1) meddig terjedhet a jogállam büntetőhatalma az állami büntetőigény érvényesítésénél; 2) hogyan büntet; továbbá 3) milyen feltételek alapján lehet és szükséges korlátozni a jogállamban a ius puniendit megtestesítő jogalkotási és jogalkalmazási jogosultságot és a büntetőhatalmat.

A jogállamban a büntetőhatalom nem lehet és nem is korlátlan, mivel a közhatalom sem korlátlan. Szabó András szerint „[az] alkotmányos jogállam a jogsértésekre csak jogállami módszerekkel reagálhat, és így senkitől sem tagadhatja meg a jogállami garanciákat. Ezek a garanciák ugyanis mindenkit megilletnek.” [234] E garanciák pedig a jogállam büntetőhatalmának korlátait is biztosítják. Mik ezek a korlátok?

Finszter Géza szerint a büntetőhatalom egyik korlátja a közjog. Ez definiálja azokat a jogsértő cselekményeket, amelyeket büntetőbíróság elé utal, azzal, hogy meghatározza a rá vonatkozó szankciókat és az ítélkezés formáját. A közjognak azonban módja van arra is, hogy egyes jogsértéseket kivonjon a büntetőbíróság hatásköréből és közigazgatás-ellenes cselekményekké nyilvánításával közigazgatási szankcióval fenyegetve az elbírálásukat közigazgatási hatóság hatáskörébe utalja.[235]

További korlát a büntetőpolitika[236] is, amely kriminálpolitikai alrendszere révén korlátozza a büntetőhatalmat. Ugyanis a büntetőpolitika determinálja, hogy a végrehajtó

[234] SZABÓ [2010] *i. m.* 116
[235] FINSZTER [2014] *i. m.*137.
[236] Ligeti Katalin nézete szerint a büntetőpolitika összetevői: a büntetőjog-politika, a büntető igazságszolgáltatási politika és a büntetés-végrehajtási politika. Részletesebben lásd LIGETI Katalin,

hatalom milyen javaslatot terjeszt elő a parlamentben a büntető és bírósági törvényekre és azt milyen tartalommal kerül elfogadásra.

Korlátnak tekinthetők az – anyagi [237] – igazság megismerésére vonatkozó követelmény megvalósulását akadályozó tényezők is. Ezek meghiúsíthatják, hogy a büntetőbíróság eljusson a bizonyosság szintjéhez és döntésében bűnösséget állapítson meg. Az is akadály lehet még, hogy a bűncselekmény nem jutott a hatóság tudomására, avagy a nyomozás és a vádemelési szakasz befejezése nem eredményezte, hogy a közvádló törvényes váddal vádat tudjon emelni.[238]

A szaktudás is korlát. Bócz Endre úgy véli, hogy a szaktudás döntő jelentőségű a bírói függetlenség szempontjából is. Utal arra, hogy az ítélkezési gyakorlatban jelentkező egyenetlenségek rendszerint nem a függetlenség elleni intervenciókra, hanem a szakmai felkészültség adott szintjére vezethetek vissza.[239]

Álláspontom szerint a szaktudás körébe tartozó korlátok közé sorolható, ha az állam a büntetőigényt azért nem tudja érvényesíteni, mert az eljáró hatóság törvénysértő eljárása – szakmai hibája – ezt megakadályozza.

Finszter Géza szerint „[a] büntetőhatalom az egyik leghatásosabb a társadalom kontrollmechanizmusainak sorában, amely annál hatékonyabb, minél inkább a közösség értékrendjét képviseli és védelmét szolgálja”.[240]

John Vervaele az „állami” ius puniendi korlátjának a helyét a következőképpen jelöli meg: „Az állampolgárok az állam ius puniendije ellen való védelmét szolgáló hálót az igazságszolgáltatás színpadának hátterében helyezik el. Ez természetesen közvetlen következményekkel jár a habeas corpusra, a habeas adatokra, a tisztességes tárgyalás jogaira, a bizonyítási szabályok újradefiniálására és az állami eljárásokra stb.”[241]

Kriminálpolitika. In GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.), *Kriminológia – Szakkriminológia,* Complex Kiadó, Budapest, 2009, 599–626. Erről még PALLAGI Anikó, *Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben*, PhD. doktori értekezés, 2014, 28. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/199523/PallagiAniko_ertekezes_titkositott.pdf?s2014equence=1&isAllowed=y

[237] Álláspontom szerint már ide sorolható az alaki igazság megismerésére vonatkozó követelmény megvalósulását akadályozó tényező is, hiszen az opportunitás egyre nagyobb térhódításával – az új Be. rendelkezéseivel – az alaki igazság ismertetőjelei mind jobban előtérbe kerülnek.

[238] FINSZTER [2014] *i. m.* 141–142.

[239] BÓCZ Endre, *Hozzászólás a bírói függetlenségről szóló tanácskozáson,* Fundamentum, 2002/1., 70–72.

[240] FINSZTER [2014] *i. m.* 141.

[241] VERVAELE, John, *Special Procedural Measures and Respect of Human Rights. Rapport général.* Revue internationale de droit pénal, vol. 80, no. 1, 2009, 19–73. https://www.cairn-int.info/article.php?ID_ARTICLE=E_RIDP_801_0019&DocId=70562&hits=6138+6137+ (letöltve: 2018.05.17.)

Az állami monopóliumú büntetőhatalom korlátai erősítik az igazságszolgáltatást, melyek egyben biztosítékai az igazság és bizonyosság szintje megállapításának, a büntetőjogszabályok érvényre juttatásának, és a büntető igazságszolgáltatás törvényességének.[242]

A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése a jogalkotás során abban nyilvánul meg, hogy a jogállam dekriminalizál, továbbá ha az alkotmánybíróság a büntetőjogszabályban megfogalmazott tilalmat vagy parancsot, illetve a büntetőeljárási törvényben írt rendelkezést alkotmánysértő volta miatt megsemmisít. E kiteljesedés a jogalkalmazás vonatkozásában a legalitás–opportunitás harcában, az officialitás–magánindítvány konstrukciójában, a gyanú és a bizonyosság ismeretelméleti összefüggésében és a vád törvényes feltételrendszerében bontakozik ki.

Álláspontom szerint a társadalmi érdek, a társadalmi cél és a szükségesség nem szorítja és nem is szoríthatja háttérbe a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését azzal, hogy az opportunitás elve egyre jobban az államérdek védelmévé válik. A ius puniendi értelmezését a jogállamiság lényegének megközelítésében szükséges értelmezni és vizsgálni, mert a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése így már más megvilágításba kerül. Ezért különösen aktuálissá vált a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének az elemzése, hiszen a legalitás, az officialitás és az opportunitás elveinek egymáshoz való viszonya hatással van a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésére. Ezen elveknek a ius puniendi kiteljesedésével való egybevetéséhez azonban nélkülözhetetlen, hogy e elvek fogalma definiálásra és megvizsgálásra kerüljön.

Úgy vélem, hogy a ius obligatio a legalitás és ius puniendi az opportunitás elvével szimbiózisban van, hiszen a legalitás és opportunitás „harca” megjelenik a ius obligatio és a ius puniendi viszonyában. A ius puniendi jogállami tartalma csak az opportunitás elvének egyre nagyobb térhódításával teljesedik ki, ez az elv segíti ennek realizálódását. Ezért szükséges e körben vizsgálni a legalitás, az officialitás és az opportunitás jogtudományi, büntetőjogi összefüggéseit.

[242] HACK Péter, *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 164.

4.3. A legalitás, az officialitás és az opportunitás jogtudományi, büntetőjogi összefüggéseinek lényege

4.3.1. Legalitás és az officialitás a jogtudományban

A jogállamiság formai elvárásának, a jogbiztonság garantálásának megfelelő anyagi jogi legalitás, a törvényesség elve már kifejtésre került a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek értelmezésével. Ezzel párhuzamosan vizsgálat tárgyává kell tenni az eljárásjogi legalitás (törvényesség) elvének fogalmát és értelmezését a jogirodalomban kialakult felfogások tükrében az officialitás és az opportunitás elveivel összefüggésben, mert e tekintetben különböző nézetek és értelmezések lelhetők fel.

A magyar büntetőeljárás tradicionálisan a legalitás elvén alapul, mely szoros összefüggésben az officialitás elvével együtt egy hosszabb történelmi folyamat eredményeként alakult ki.[243] Mindkét elv azóta egzisztál, amióta „az állam a társadalmi sérelem eszméjét kapcsolja a bűntetthez”[244], azaz a büntetőjog közjogi jellegének elismerésével.

A legalitás az officialitás által realizálható elv, amely mellett Balogh Jenő meggyőzően agitál: „a törvény feltétlen végrehajtást követel, rendeleteinek megvalósítása nem függhet senkinek a szubjektív véleményétől. Ha a törvényhozó oly szempontok számbavételét óhajtja, melyek nem jogiak, ennek kijelentése, az esetek meghatározásával együtt, a törvényre tartozik és nem bízható az állam vagy egyes állami közegek belátására. A jogrendnek legerősebb támadása és a jogegyenlőségnek tartalma éppen az, hogy a bűncselekmény megítélésének szempontja mindig s mindenkire nézve változhatatlan. Ezért a büntetőtörvény alkalmazásának egyéni okokból való mellőzhetőségét kizárja a jogállam eszméje.”[245]

Az első magyar büntetőeljárási törvény – az 1896. évi XXXIII. tc., a Bűnvádi Perrendtartás, (a továbbiakban: Bp.), – megalkotásakor és azt követő időszakban a legalitás, az officialitás és az opportunitás témaköre csak annyiban érdekelte a jogtudósokat, hogy a közvádló milyen esetekben köteles vádat emelni, nem foglalkoztak az előkészítő szakasszal, a felderítési, bűnüldözési kötelezettség teljesítésének a periódusával. Ennek oka, hogy a büntetőeljárás egyenlő volt a büntetőperrel, hiszen a Bp. csak a vádemelés feltételeit definiálta.

---

[243] KIRÁLY Tibor, *A legalitás a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1986/5., 201.
[244] Indokolás a M. Kir. Igazságügyi Miniszter által az 1892–1897-i országgyűlés negyedik ülésszakában a Képviselőház elé terjesztett Bűnvádi Perrendtartás törvényjavaslatához, 148.
[245] Uo., 155.

A legalitás a klasszikus büntetőjogi felfogáson alapul, Király Tibor megfogalmazásában a legalitás a büntetőeljárásban megvalósítandó büntetőjogi követelmény, melynek jelentés-elemzés alapján két eleme van. „Az egyik elem arra vonatkozik, hogy a bűncselekmények, vagyis minden bűncselekmény miatt alkalmazni kell a büntetőtörvényt, a másik pedig, hogy csak bűncselekmény miatt.” [246]

Összefoglalva, a legalitás a következő követelményt tartalmazza:

- a nyomozó hatóságok kivétel nélkül derítsenek fel minden bűncselekményt és elkövetőt (felderítési/bűnüldözési kötelezettség);
- az ügyész minden esetben emeljen vádat, ha a bírósági eljárás megindításának ténybeli és jogi feltételei fennállnak;
- a bíróság a bűncselekményre büntetést alkalmazzon.

Király Tibor szerint az officialitás (az eljárás megindítása és lefolytatása hivatalból) értelmében a legalitásból eredő tevékenység a hatóságok feladata. Hangsúlyozza a legalitás és az officialitás elve közötti korrelációt, mivel az officialitás által vezérelt büntetőeljárási rendszerben a legalitás teljesülése azon múlik, hogy miként, milyen ráhatással érvényesül az officialitás, másfelől azon a szemponton, hogy a legalitás legjobban az officialitás által érvényesíthető.[247]

A szakirodalom a legalitást együtt vizsgálja az officialitással, és Bárd Károly levezette azt, hogy a szakirodalom gyakran szinonim fogalomként is használja.[248]

Bárd Károly szerint „a legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára. Azt írja elő, hogy a büntető törvényeket alkalmazni kell. […] Az officialitás (hivatalbóliság, ex officio eljárás) jogosultságot fogalmaz meg. Felhatalmazza az államnak erre a célra létrehozott szerveit arra, hogy a büntető igényt mások beleegyezésétől függetlenül akár azoknak akarata ellenére is érvényesíthessék.”[249] Erdei Árpád is elfogadja e tételeket.[250] Bárd Károlynak az a véleménye, hogy ez a két elv nem fonódik szükségszerűen egymásba, ezért indokolt külön tartani, ugyanis bizonyos értelemben ellentétei egymásnak. Ugyanis míg az „officialitás elve az állam bűnüldöző apparátusának a hatalmát alapozza meg, addig a legalitás tétele e hatalomnak állít korlátot.” [251] A

[246] KIRÁLY [1986] *i. m.* 205.
[247] KIRÁLY [2000] *i. m.* 115.
[248] BÁRD Károly, *A büntető hatalom megosztásának a buktatói*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 66–71.
[249] BÁRD [1987] *i. m.* 66.
[250] ERDEI Árpád, *A célszerűség rejtélye, avagy opportunitás a büntetőeljárásban,* In GELLÉR Balázs (szerk.), *Györgyi Kálmán ünnepi kötet,* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2004, 168.
[251] BÁRD [1987] *i. m.* 67.

legalitás fogalmaként a bűnüldözési kötelezettség elemeit jelöli meg, melyek egyrészt a felderítési kötelezettség (bukkanjon minden jogsértés nyomára és leplezzen le minden elkövetőt), másrészt a vádemelési kötelezettség (ügyészi vádemelési kötelezettség, ha megvannak a bírósági eljárás ténybeli és jogi feltételei), harmadrészt a bíróság kötelezettsége a büntetés kiszabására (a bíróság a tettest büntetéssel sújtja, de ehhez a két előző elemnek realizálódnia kell.)[252] Bárd rögzíti továbbá, hogy a legalitás a jogállam eszméjének a velejárója, melynek a deklarálásával az állam azt ígéri, hogy a bűnüldöző apparátusát a jognak, a törvényhozónak rendeli alá.[253] Bárd Károly tudományos magyarázata e elvek fogalma és elhatárolása tekintetében nagy hatással volt a későbbi jogtudósok fogalom definiálására.

Kertész Imre a legalitás elvének lényegét abban látja, hogy a büntetőeljárást a bűncselekmény alapos gyanúja esetén meg kell indítani, s ha az eljárásnak nincs törvényi akadálya, azt nem is lehet megszüntetni.[254]

Bócz Endre felfogásában a legalitás elsősorban a vádhatóság számára előírt, a tudomására jutott összes bűncselekmény felderítésére és az elkövetők elítélésére vonatkozó kötelezettség.[255]

Erdei Árpád szerint az ügyésznek a közvádlói szerepe alapján kiemelt feladata a bíróság előtt az állam büntetőigényének érvényesítése. Ennek során a legalitás (mint kötelezettség) és az officialitás (mint általános felhatalmazás) elvei ezt biztosítják számára. A nyomozás során pedig olyan jogosítványokkal rendelkezik, mellyel a nyomozást alakíthatja, függetlenül attól, hogy a nyomozó hatóságra is meghatározó e két elv. Erre tekintettel álláspontja szerint a hivatalból való eljárás, amelynek része legalitás és az officialitás, csak az ügyész irányában hatályosul. A közvádlói funkciója az ügyészt a nyomozó hatóság és a bíróság közé teszi. A vádelv, a vádmonopólium alapján kötelező az ügyész számára a vádemelés, és a bíróság a saját feladatait nem tudja ellátni vád nélkül. Álláspontja szerint a bíróságra nem terjed ki e két elv, mivel a bíróság feladata csak a bűnelkövető megbüntetése.[256]

[252] BÁRD [1987] *i. m.* 66.
[253] BÁRD [1987] *i. m.* 69.
[254] KERTÉSZ Imre, *A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója*, Acta Juridica et Politica, Tom. XLVIII. Fasc. 1–20, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 1996, 151.
[255] BÓCZ Endre, *Legalitás, opportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre.* Rendészeti Szemle, 1994/1., 12.
[256] ERDEI [2004] *i. m.* 171.

Szabóné Nagy Teréz leszögezi, hogy „[a] legalitás tétele kötelezettséget állapít meg, a büntető igény érvényesítésének a kötelezettségét”.[257] Nagy Ferenc szerint a legalitás a bűnüldöző hatóságok, elsősorban a közvádló, azaz az ügyész számára jelent kötelezettséget a büntetőigény érvényesítésére, a büntetőtörvények alkalmazására.[258]

Tremmel Flórián értelmezésében a legalitást az anyagi, míg az officialitás az alaki büntetőjog elvének tekinti. Az anyagi jogi rendelkezések kogens jellegűek. A büntető törvények feltétlen érvényesülést kívánnak, ennek az érvényesítésnek a feladatát az állami szervek kötelezettségévé teszi a jogalkotó. Az officialitás általános hatósági cselekvési, eljárás-lefolytatási kötelezettséget jelent, mely áthatja a büntetőeljárás főbb szakaszait. Tremmel szerint az ügyészségre, nyomozó hatóságra és a bíróságra is érvényes az officialitás. A bíróság a vád alapján jár el, de ezt követően az igazságszolgáltatási tevékenységét hivatalból látja el.[259]

Tóth Mihály szerint a hivatalból való eljárás elvének a két oldala tartalmilag a legalitás és az officialitás. A legalitás kötelesség, amely alapján bűncselekmény gyanúja esetén érvényesíteni kell az állam büntetőigényét. Az officialitás olyan jog, amelyet bűncselekmény gyanúja esetén az állam gyakorol felhatalmazás keretében a nyomozó hatóság, az ügyész és a bíróság felé a büntetőjogi igény érvényesítése tárgyában.[260]

Cséka Ervin nézete szerint a legalitás elvét az eljárási törvények nem rögzítik, de a rendelkezések értelmezése alapján megállapítható ezen elv létjogosultsága a büntetőeljárás során.[261] Szerinte a hivatalból való eljárás (officialitás) elvének alapja a büntető jogviszony. Nemcsak jogosult, de köteles az állam a büntetőigény érvényesítésére, ez a kötelezettség a sértettel szemben is fennáll, valamint az alkotmányos és egyéb törvényes elvek is érvényesítése során is. Szerinte az officialitás elve kiterjed a nyomozásra és a bírósági eljárásra, és minden eljáró hatóságra is VONATKOZIK.[262]

---

[257] SZABÓNÉ Nagy Teréz, *A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985, 35.
[258] BELOVICS – GELLÉR– NAGY – TÓTH [2012] *i. m.* 27.
[259] TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor, Új *magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 71–76.
[260] BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán, *Büntető eljárásjog,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2009, 42–43.
[261] CSÉKA Ervin, Korszerűsödő alapelvek a büntető eljárásban. In TÓTH Károly (szerk.), *Emlékkönyv Dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Acta Juridica et Politica, Tomus LIII., Fasc 8. Szeged, 1998, 109.
[262] CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály, *A büntetőeljárási jog alapvonásai I.* Bába Kiadó, Szeged, 2004, 66–67.

Fantoly Zsanett szerint a hivatalból való eljárás (officialitás) elve a büntetőügyekben eljáró hatóságok pozitív magatartását, cselekvésre irányuló kötelezettségét jelenti. Cséka Ervin álláspontját elfogadva azt az irányzatot képviseli, hogy a hivatalból való eljárás (officialitás) elve és büntetőeljárás minden szakaszában és valamennyi hatóságra vonatkozik.[263]

Farkas Ákos szerint az igazságszolgáltatás állami monopóliuma magában foglalja a legalitás elvét, hiszen minden bűncselekmény üldözésére az állam kötelezettséget vállal. A legalitás az alkotmányosság velejárója. Továbbá annak a véleményének is hangot adott, hogy nemcsak az ügyész kötelezettsége az állami büntetőigény érvényesítése, hanem ez a nyomozó hatóság és a bíróság feladata is.[264]

Elek Balázs nézete szerint „[a]z igazságszolgáltatás állami monopóliuma magában foglalja a legalitás elvét, amely szerint az állam kötelezettséget vállal minden bűncselekmény üldözésére. A legalitás érvényesülését általában az alkotmányosság velejárójaként szokták emlegetni." [265] Elek Balázs leszögezi, hogy a magyar büntetőeljárási jogban a legalitás és az officialitás elve érvényesül, mely szerint a Be.-ben megállapított feltételek fennállása esetén a büntetőeljárás megindításának, illetve lefolytatásának a kötelezettsége áll fenn a büntetőügyekben eljáró hatóságok, azaz bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság tekintetében. A bíróság e hatóságok közül azonban a vádlott büntetőjogi felelősségének a megállapítása iránti bírósági eljárást hivatalból nem indíthat, mivel a bíróság eljárásának alapja a törvényes vád. A büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítélkezés egymástól elkülönül, ezért a Be. alapvető rendelkezése, hogy a bíróság az ítélkezés során törvényes vád alapján jár el. A bíróságok ítélkező tevékenységében az officialitás elsősorban akképp ragadható meg, hogy a törvényes vád alapján (a vádló által) megindított eljárásban a vádat köteles kimeríteni. A legalitás elve tulajdonképpen az officialitás elvének egyik megnyilvánulása, de azt nem meríti ki. A legalitás elve a törvény előtti egyenlőség és a jogbiztonság követelményéből fakad, és azt követeli meg, hogy minden egyes bűncselekmény elkövetését felelősségre vonás kövesse.[266] E nézet teljes mértékben összefoglalja a legalitás és az officialitás elvének lényegét, szoros kapcsolatát. Rávilágít

[263] FANTOLY Zsanett, *Legalitás kontra opportunitás, avagy új tendenciák és fejlődési útvonalak a magyar büntetőeljárásban.* In RUZSONYI Péter (szerk.) *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*, Nemzeti Közszolgálati Egyetem RTK, Budapest, 2014, 73.
[264] FARKAS – RÓTH (2007) *i. m.* 49–51.
[265] ELEK Balázs, *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem ÁJK, Debrecen, 2012, 24.
[266] ELEK [2012] *i. m.* 27.

a bíróság fő – ítélkező – funkciójára ezen elvek érvényesülése során. Az állam büntetőigényének realizálása során a vádhoz kötöttség következtében a bíróságra nem közvetlenül hat a hivatalból való eljárás elve.

A jogtudomány képviselői közül meghatározónak tartom Bárd Károly legalitással kapcsolatos álláspontját, amely szerint ennek az elvnek az érvényesülése a büntetőhatalom korlátját jelenti.

Egyetértek azzal a jogtudományban kialakult állásponttal is – így pl. Erdei Árpád nézetével[267] – hogy a legalitás és az officialitás közvádas ügyekben ügyészre vonatkozó egységes parancs, amely a nyomozó hatóságra is kiterjed. Amennyiben törvényi feltételei fennállnak, a nyomozást – indítvány hiányában is – köteles elrendelni hatáskörében az ügyészség és a nyomozó hatóság. Az eljárási feladatok megosztására irányuló kötelezettség garanciájaként azonban csak kivételes esetben érvényesül legalitás–officialitás a bíróság vonatkozásában, mivel alapjában a bíróság csak indítvány, azaz vád alapján jár. A bíróság kiemelt fő feladata a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása és megbüntetése.

4.3.2. Legalitás és az officialitás a büntetőeljárásban

Az Alkotmánybíróság határozatában rögzítette: „A bűnüldözés kizárólagos joga egyben a büntető igény érvényesítéséről való gondoskodás kötelezettségét jelenti. Ezt tükrözi a hivatalból való eljárás törvényben rögzített büntetőeljárási alapelve, amely szerint a büntetőügyekben eljáró hatóságok a törvényben megállapított feltételek fennállása esetén kötelesek a büntetőeljárást lefolytatni (Be. 2. §).”[268]

A két elvet a Be. az „Alapvető rendelkezések” alatt, „A hivatalból való eljárás, a büntetőeljárás megindítása és a büntetőeljárás akadályai” alcímben az alábbiak szerint definiálja: „6. § (1) A bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az e törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa. (2) Büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel.”

A 2018. július 1-jén hatályba lépő, a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény – (továbbiakban új Be.) az alapvető rendelkezésekben immáron csak kizárólag a büntetőeljárásra vonatkozó, a kodifikációval kitűzött „eszményi” büntetőeljárás lényegét megragadó alapelveket definiálja. Így a hivatalból való eljárásra vonatkozó

[267] ERDEI [2004] *i. m.* 168.
[268] 40/1993. (VI. 30.) AB határozat

szabályozás továbbra is itt, az alapvető rendelkezések között, „A büntetőeljárás alapja és akadályai” alcímben található meg.

Az új Be. az alábbi meghatározást tartalmazza: „4. § (1) Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvádra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást. (2) A bíróság – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – indítványra jár el.”

A Be.-vel szemben az új Be. e rendelkezésnél nem konkretizálja egységesen a büntetőeljárás megindításának feltételeként a bűncselekményre vonatkozó (egyszerű) gyanút és a meghatározott személy vonatkozásában a megalapozott gyanút. Csupán általánosan utal arra, hogy az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az e törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az új Be. nem rögzíti feltételként a büntetőeljárás megindításához a bűncselekmény gyanúját, de ezt nem a büntetőeljárás megindításának egységes követelményeként határozza meg, ellentétben a Be.-vel. Ennek okára a dolgozatomban később térek ki a gyanú témaköre vonatkozásában.

Az új Be. – a jogirodalomban fellelhető, egységesnek azonban nem mondható nézet törvényi szintű elfogadásával – egyértelműen úgy rendelkezik, hogy a közvádra üldözendő bűncselekmények miatt a hivatalból való eljárás kötelezettsége a nyomozó hatóságra és az ügyészségre vonatkozik. A legalitásra és az officialitásra vonatkozó fent hivatkozott nézetet erősíti és maximális megvalósulását biztosítja továbbá az új Be. nyomozásra vonatkozó új szabályozása is. A vádemelési szaknak – megszűnésével – a nyomozás vizsgálati alszakaszba történő beépítésével az ügyészség nyomozási szakban megváltozott szerepe következtében a vádemelés feltételeinek megállapítása végett az ügyészség már közvetlenül irányítja a vizsgálatot. E változással a vizsgálatai során csorbul a nyomozó hatóság önálló eljárási, döntési jogköre. Megjegyezném, hogy e körben a nyomozó hatóság önálló tevékenysége csak késedelmet nem tűrő esetekre vagy további lehetséges elkövetők felderítésére csökken.

Az ügyészség érdemileg a vizsgálat közvetlen irányításával a vizsgálati alszak valóságos urává válik és megvalósulhat a nyomozás tekintetében az ügyészség tényleges felelőssége. E körben hangsúlyozni kell azt is, hogy az ügyészségnek már a vizsgálati alszakaszban közvetlenül kell döntenie a vádemelésről, illetve a közvetítői eljárásról, a feltételes ügyészi felfüggesztésről, a vádemelés meghatározott módjáról. Ezzel az új Be. megteremti annak a lehetőségét, hogy a büntetőeljárások az időszerűség követelményének megfelelve hamarabb befejeződjenek.

Az új Be. továbbá azt is rögzíti, hogy a bíróság – a törvényben rögzített kivételekkel – főszabály szerint hivatalból nem, csak az arra jogosultak kezdeményezése, azaz indítvány alapján járhat el. Ilyen kivétel például a büntetővégzés meghozatalának feltételeinél, a Be. 740. § (1) bekezdése szerint: „A bíróság az ügyészség indítványára vagy hivatalból […] tárgyalás mellőzésével, az ügyiratok alapján büntetővégzést hoz […]".

4.3.3. Az opportunitás – az ügyészség diszkrecionális jogköre

A legalitás elvén alapuló büntetőeljárás terhelt központú, mely garanciákkal védi a terhelt eljárási jogi helyzetét. E szempontok figyelembevételével van kialakítva és felépítve az egész eljárás, hiszen az ő büntetőjogi felelősségéről kell dönteni főszabály szerint a bíróságnak. A legalitás elve alapjaiban a sértett jogi helyzetét is erősíti a büntetőeljárásban, merthogy az állam a bűnüldöző szervek útján a „nevében" jár el, azonban e rendszer tiszta formában nem biztosít elegendő eljárási jogosultságot a számára. A legalitás soha nem vált tiszta formává a történi fejlődés során, hiszen ennek nem lehet teljesen érvényt szerezni és a hivatalból való eljárás elve sem realizálódik töretlenül.

Király Tibor szerint a legalitásban és az officialitásban törést okoz a látens bűnözés és a bűncselekmények fel nem derített elkövetői is. Ez azonban összefüggésben van a sérelmet szenvedett emberek feljelentési hajlandóságával, valamint a bűnüldöző szervek készségével és kapacitásával. Az állami szervekre háruló – az officialitásból fakadó – bűnüldözési tevékenység az állam szolgáltatása a polgárai számára; a jogaik megvédésének egyik garanciája. Napjainkban a sértett már nem is volna képes eszközök híján szembeszállni a sérelmére cselekvő elkövetőkkel, különösen a szervezetten megjelenő veszélyes bűnözéssel.[269]

Az európai kontinentális (pl. német, osztrák, magyar) jogrendszerekben is a legalitás elve a meghatározó, azonban kivételként alkalmazzák az opportunitás elvét is. Országonként eltérő mértékkel rendelkeznek a hatóságok diszkrecionális jogkörrel, amely meghatározott kritériumok alapján a bűnüldöző hatóság és az ügyész számára mérlegelhetővé teszi az állami büntetőigény érvényesítését. Az európai kontinentális

[269] KIRÁLY [2000] *i. m.* 117.

jogrendszerekkel ellentétben, például az angolszász országok jogrendszereiben, az opportunitás elve dominál.[270]

Albert Glesener (az opportunitást elfogadó francia jogtudomány egyik képviselője) szerint a legalitás elve alapján működő büntetőeljárások a következő sajátosságokkal rendelkeznek:

– Minden elkövető és minden – csekély vagy súlyos – cselekmény miatt kötelező a felelősségre vonás, ezzel biztosítva a törvény előtti egyenlőséget.
– A büntetlenség érzésének elkerülése érdekében a törvényt mindig alkalmazni kell a törvény szigorára, valamint emberi, társadalmi és gazdasági következményeire tekintet nélkül.
– Csak a jogalkotónak van lehetősége az esetleges rossz gyakorlat káros társadalmi következményeinek elkerülése miatt a törvényt megváltoztatni.[271] A legalitás elve nézete szerint rugalmatlan és nem képes a praktikus gondolkodásra.[272]

Accomando Gilles a legalitás és az opportunitás problémakörét az ügyészség alkotmányosságára alapítja. Álláspontja szerint is a legalitás rendszerei biztosítják a törvény előtti egyenlőséget az ügyészségek függetlensége mellett, de kizárják az ügyészség diszkrecionális jogkörének gyakorlását.[273]

Az opportunitás rendszereiben az ügyészt széles diszkrecionális jogkört gyakorol, azonban az ügyészség a végrehajtó hatalomtól nem független, így garantált az egyenlő bánásmód valamennyi állampolgár számára.[274]

Erdei Árpád szerint a büntetőeljárásban az opportunitás elve összekapcsolódik a legalitás elvével. Az opportunitás a legalitás annak kiegészítőjeként, talán a nem kívánatos merevség oldására szolgáló eszköz.[275]

Finkey Ferencz a hivatalból való eljárás elve magyarázatánál utal az opportunitásra is, amikor kifejti, hogy az ügyészség mint közvádló nincs jogosítva célszerűségi (opportunitási) okokból megtagadni a vád képviseletét vagy a vádat elejteni, különösen akkor nem, ha az ok tisztán a politikai célszerűség. Azonban Finkey

[270] NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része,* HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 47.
[271] GLESENER, Albert, *Le classement sans suite et l'opportunité des poursuites,* Revue de Droit Penal et de Criminologie, vol. 73, no. 4, 1972, 354.
[272] GLESENER [1972] *i. m.* 355.
[273] ACCOMANDO, Gilles, *L'indépendance du parquet. Un débat dépassé: opportunité/légalité et dépendance/indépendance vis-á-vis de l'exécutif,* Gazette du Palais, 14 août, 1997, 1064.
[274] ACCOMANDO [1997] *i. m.* 1064.
[275] ERDEI [2004] *i. m.* 166.

azt is elismeri, hogy „a közvád kivétel nélküli ügyészség számára való monopolizálása" „veszélyeket" és gyakorlati hátrányokat rejt magában, ezért a sértettet is szükséges felhatalmazni a vádemelés és vádképviselet jogával.[276]

Angyal Pál a legalitás elvével szembeállítja „az opportunitás princípiumát, amely […] annak lehetőségét biztosítja, hogy az eljárás megindításának vagy mellőzésének kérdésénél […] célszerűségi szempontok (politikai tekintet, a cselekménynek csekély súlya stb.) vétessenek figyelembe"[277].

Király Tibor szerint: „Szükséges felismerni és elismerni, hogy a legalitás és az officialitás érvényesülésének vannak természetes határai, amelyeket a jog elismerhet, és jogi határai, amelyeket a jog megrajzol. Ez minden."[278] Továbbá megfogalmazásában a legalitás mellőzésének a törvény akkor ad teret, ha a célszerűség, hasznosság szempontjait a jogpolitika meghatározza, ekkor a legalitással szemben érvényesülő célszerűség az eljárásban az opportunitás.[279]

Kertész Imre szerint az opportunitás nem összeférhetetlen a demokratikus jogállam eljárásjogával. Az opportunitás elve biztosíthatja, hogy a hatóságok mérlegeljék az eljárás hasznosságát, és csak közérdekűnek, célszerűnek tekinthető esetekben vonják felelősségre az elkövetőt. A bűnözés ilyen mértékű emelkedése mellett megoldhatatlan feladat minden bűncselekmény elkövetőjének ügyében bírósági tárgyalást tartani. A bíróságok tehermentesítésének egyik járható útja az ügyész diszkrecionális jogkörének bővítése, azaz ez már közérdek. Az opportunitás elvét elfogadó jogállamok – Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Hollandia – eljárásjogukban szabályozták az ennek megfelelő garanciális biztosítékok rendszerét. A terhelt joga a bíróság előtti tisztességes eljáráshoz biztosítva van azzal, hogy szükséges a beleegyezése a vele kapcsolatos ügydöntő határozatokhoz, azaz igényelheti tárgyalás tartását az ügyében, amennyiben nem kívánja ügye gyors, tárgyaláson kívüli lezárását.[280]

A legalitást és az opportunitást igen frappánsan különíti el egymástól Bárd Károly, amikor azt a nézetet fejti ki, hogy valójában csak a jogkörmegosztásban van a különbség e két elvnél. Az opportunitás elve az ügyészt, a legalitás elve pedig a

[276] FINKEY Ferencz, *A magyar büntetőeljárás tankönyve*, Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1908, 221–222.
[277] ANGYAL Pál, *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve*, Athenaeum, Budapest, 1915–1917, 261.
[278] KIRÁLY [1986] *i. m.* 206.
[279] KIRÁLY [2000] *i. m.* 118.
[280] KERTÉSZ [1996] *i. m.* 157.

bíróságot hatalmazza fel arra, hogy a büntetés hasznosságát, célszerűségét mérlegelje, és döntésében figyelembe vegye.[281]

Erdei Árpád megfogalmazásában az opportunitás elve összefügg az általános közvádlói feladatok ellátása körében bizonyos diszkrecionális jogkör gyakorlásával, melynek terjedelme jogrendszerfüggő. Ez lehet olyan, hogy a törvényhozó állapítja meg, milyen kérdésekben biztosít döntési szabadságot az ügyésznek, itt teljesen hangsúlyos a legalitás elve. Olyan rendszer is kialakítható, ahol az ügyész csak általános útmutatást kap a kötelezettségeit illetően, s maga dönt a konkrét ügyekben. A magyar jogalkotó a harmadik utat választotta, amely szerint az ügyész a legalitás elvének alkalmazásától egyes esetekben eltekinthet vagy köteles eltekinteni – amennyiben a törvényben meghatározott kivételek megállapíthatók – ám a kivételek egyikénél vagy másiknál éppen a feltétel beálltát saját mérlegelésével állapítja meg.[282] Erdei Árpád álláspontja szerint a magánindítvány esetében az ügyésznek egyszerűen csak konstatálnia kell, hogy hivatalból nem indíthat eljárást, s ha mégis megtette, meg kell szüntetnie, mert az officialitásból következő általános felhatalmazása az ilyen ügyekre nem terjed ki, az érintett által adható felhatalmazás pedig hiányzik. Erdei Árpád megemlíti a magánvád intézményét is, ügyésznek általában az ilyen ügyekben nincs tennivalója. A vádemelés részbeni mellőzésénél a célszerűségi megfontolás már különösen az ügyész feladata. A célszerűség itt „perökonómiai" természetű, melynek mérlegelését – bár annak szempontjait meghatározza – a jogalkotó nem tartja fenn magának. A vádemelés elhalasztása esetén kiteljesedik az ügyész diszkrecionális jogköre, a mérlegelést ugyancsak törvényi útmutatás alapján végzi az ügyész.[283]

Tóth Mihály nézete szerint a legalitás és az officialitás elhatárolása legvilágosabban a jogok és kötelezettségek alóli kivételekkel illusztrálható. A legalitás kötelezettsége alóli kivétel az opportunitás, amikor a jogalkotó felmentést ad a kötelesség teljesítése alól, gyakran bizonyos célszerűségi okból (pl. a feljelentés elutasítása; a nyomozás megszüntetése és megrovás alkalmazása; a fedett nyomozó mentessége; közvetítői eljárás stb.). Valamennyi esetben közös, hogy bűncselekmény gyanúja miatt az eljárást (meghatározott személlyel szemben) folytatni kellene, ám fontosabb érdek fűződik a folytatás mellőzéséhez, az eltereléshez. Az officialitás joga alóli kivétel (feljelentés; magánindítvány; amelyeknél az eljárás megindítása sajátos

[281] BÁRD Károly, *Legalitás és bűnüldözés*, Jogtudományi Közlöny, 1986/9, 402.
[282] ERDEI [2004] *i. m.* 172.
[283] ERDEI [2004] *i. m.* 174.

engedélyhez, külső aktushoz kötött) esetén a törvény korlátozza, esetenként kizárja a hatóságok eljárási jogosultságát – gyakran a sértett kímélete okán.[284]

Herke Csongor szerint a legalitás és opportunitás fogalmának meghatározásakor azt kell vizsgálni, hogy a jogalkalmazó mi módon és milyen terjedelemben van kötve a törvényi előírásokhoz, ha a legalitás és az opportunitás elvének figyelembevételével kell meghoznia a döntést a büntetőeljárás végigviteléről. A legalitás és az opportunitás tehát végső soron nem más, mint a mérlegelési jogkör hiánya vagy megléte. A különbség közöttük a határozathozatal módjában, azaz abban határozható meg, hogy nemcsak az ügyészség nyomozati és vádemelési (vádképviseleti) kötelezettségére vonatkozik (mint szorosabb értelemben vett legalitás elve), hanem a bíróságok munkájára is. A legalitás és opportunitás elve fogalmainak tágabb felfogása alapján az eljárás leállításának törvényi lehetőségei nem kizárólag az ügyészség jogkörében vannak, hanem eljárási szakasztól függően a bírósági egyetértés is szükséges, vagy fordítva. Ezáltal a hatályos büntetőeljárás-jog alapján a legalitás és opportunitás elvét nem lehet vizsgálni a bírói tevékenység áttekintése nélkül. Kifejti továbbá, hogy a törvényhozó felelőssége a legalitás és opportunitás közötti jogállamilag elfogadott kompromisszum kialakítása.[285]

Hautzinger Zoltán nézete szerint a legalitás és az officialitás a katonai életviszonyok között még nagyobb jelentőséggel bír, mint az univerzális életviszonyok körében. A katonai bűncselekmények az adott katonai egység fegyelmét is sértik nemcsak a katonai rendet. A katonai büntetőügyekben kevesebb a legalitásra és az officialitásra vonatkozó törés, így az opportunitás érvényesülése szűkebb terjedelmű. Így a katonai büntetőeljárásban kizárt a vádemelés elhalasztása, a magánvád jogintézménye.[286]

Elek Balázs álláspontja szerint „[e]gyre nagyobb tér nyílik az opportunitásnak, a célszerűségnek, a gazdaságosságnak, amely lassan átveszi a legalitás elvétől az elsőbbséget, és a hangsúly is egyre az előzetes eljárásra tevődik át, a bírósági eljárás érdemi szerepe pedig fokozatosan csökken”.[287] A törvény az officialitás (és a legalitás) elve maradéktalan alkalmazásának a követelménye alól célszerűségi okból – a törvényben taxatívan felsorolt esetekben – kivételt enged. Feljogosítja a

[284] BÁNÁTI – BELOVICS – CSÁK – SINKU – TÓTH – VARGA [2009] i. m. 42–43.
[285] HERKE Csongor, *Súlyosítási tilalom a legalitás és az opportunitás elvének tükrében*, Állam- és Jogtudomány, 2011/1., 38–39.
[286] HAUTZINGER Zoltán, *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai,* Dialóg Campus–PTE ÁJK, Budapest–Pécs, 2011, 61.
[287] ELEK [2012] *i. m.* 24.

büntetőügyekben eljáró hatóságokat arra, hogy mellőzzék a bűncselekmény üldözését, a vádemelést, illetve az elbírálást annak ellenére, hogy büntetőeljárási akadály nem áll fenn. Ezek az ún. opportunitás esetei.[288]

Finszter Géza összefoglalja a legfőbb szempontokat, amelyek meghatározzák a ius obligatio és a ius puniendi lényegét. „Az opportunitás legszélesebb értelemben magában foglalja azt az ismeretelméleti adottságot, miszerint a büntetőigény feltétlen érvényesülésének legfőbb akadálya a múlt feltárásának és bizonyíthatóságának korlátozott lehetősége. Szűkebb értelemben viszont az opportunitás azoknak az anyagi és eljárásjogi intézményeknek, valamint büntetőpolitikai elveknek a foglalata, amelyek lehetővé teszik a büntető igazságszolgáltatási útról történő elterelést, a büntetőjogi büntetések felváltását más alternatív intézkedésekkel, a bíróságon kívüli megegyezést, és végül az eljárások egyszerűsítését."[289]

Véleményem szerint egyértelműen megállapítható, hogy Magyarországon a fejlődés iránya az opportunitás (célszerűség) elvének egyre nagyobb térhódítása felé mutat a büntetőeljárási jogalkotás és jogalkalmazás, a hatékonyság és egyéb szempontok egyre következetesebb elfogadása következtében. Egyértelmű, hogy az opportunitás eseteiben törvényi felhatalmazás alapján és törvényi feltételek fennállásakor az ügyész dönt – és a büntetés hasznosságát, célszerűségét mérlegelve – ténylegesen, és nem emel vádat. A legalitás klasszikus elve alapján a döntés nem bírósági eljárásban születik meg, így a vád, a védelem és az ítélkezés funkció nem különülnek el, nem érvényesülhetnek a fegyveregyelőség, a nyilvánosság, közvetlenség elvei és a méltányos eljárás stb. garanciális követelmények. Amennyiben az ügyész az opportunitás elvének megfelelően jár el, valóban vagy a felelősségre vonás teljes mellőzését, vagy annak feltételektől függő mellőzését engedi.

Azonban annak eldöntésénél, mi a helyes koncepció a legalitás és az opportunitás „harcában", figyelembe kell venni, hogy az opportunitás és a bűnelkövetők méltányos és enyhe kezelése közötti összefüggést a gyakorlat megdöntötte. Például a vádemelés elhalasztása – új Be. szerint a feltételes ügyészi felfüggesztés – esetében nem minden esetben mentesíti a terheltet a társadalom hátrányos hatásaitól, hiszen gyanúsítottként részt venni egy büntetőeljárásban „még akkor is súlyos hátrány, ha az ártatlanság

[288] ELEK [2012] *i. m.* 27.
[289] FINSZTER [2014] *i. m.* 147.

vélelmét szilárd garanciák biztosítják"[290]. Azonban egy hosszú bírósági eljárásban vádlottként a vádlottak padján ülni a bírósági tárgyalásokon és várni a döntésre, sokkal megterhelőbb lehet a terhelt számára.

4.3.4. Kivételek a legalitás és officialitás alól

A legalitás és officialitás kivételekkel mindig érvényesül, de nem azonos mértékben. Vannak olyan jogintézmények azonban, amelyeknél a kivételek az officialitás alól és ennek következtében a legalitás érvényesítését megakadályozzák.

Ilyen klasszikus, alapjaiban anyagi jogi jogintézmény a magánindítvány, amely során néhány bűncselekmény megtorlás nélkül maradhat a sértett beleegyezése nélkül. Ezzel szemben klasszikus eljárásjogi jogintézmény a magánvád, amely esetén a sértett belátásától függ a büntetőeljárás megindítása és lefolytatása, hiszen a váddal való rendelkezés az ő döntéséhez van kötve. A dolgozatomban későbbiekben részletesen foglalkozom a magánindítvánnyal és a váddal, vizsgálva e jogintézményeknél a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését.

De más jogintézmények is megtörik napjainkban már ezen elveket, így például a büntetés kiszabásának mellőzése a Btk.-ban meghatározott bármely okból, vagy például a Be.-ben az ügyész diszkrecionális jogköréhez kapcsolódó nyomozás és a vádemelés részbeni mellőzése, a közvetítő eljárás, a vádemelés elhalasztása, új megnevezéssel a feltételes ügyészi felfüggesztés.

A legalitás elve szerint a jogalkotó akarata érvényesül azzal, ha valamely cselekményt büntetni rendel, és a jogalkalmazó szervek e cselekmény gyanúja esetén kötelesek élni bűnüldözési monopóliumukkal. A büntetőeljárás lefolytatásának kötelezettsége kizárja azt, hogy a bűnüldöző hatóságok saját érdekeik vagy egyéb jogon kívüli tényezőktől tegyék függővé az eljárás megindítását és levezetését, így alapvetően nem lehetnek kivételek.[291] Azonban egyértelműen rögzíthető, hogy a legalitás elvének kivételt nem tűrő, minden esetre történő kötelező érvényesítése nem teljesíthető és elviselhetetlen terhet jelentene a büntető igazságszolgáltatásban az eljáró hatóságokra. Az opportunitás alkalmazásának megkérdőjelezhetetlenségét támasztja alá a bűnüldöző hatóságok észszerűbb munkateher-elosztása, az anyagi jog túlzott szigorának eljárásjogi

[290] SZIGETI Péter, *Hatalommegosztás – igazságszolgáltatás – ügyészség*, In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.), *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017, 191.
[291] BÁRD [1987] *i. m.* 69.

ellensúlya is, azonban a kedvező hatások legfőképpen a munkateher csökkentése területén várhatóak.[292]

Ha az officialitás a bűnüldöző szerveket hatalommal ruházza fel, akkor a kivételek nyilván e hatalmat csorbítják. A legalitás elvének megtörésével a bűnüldöző szervek hatalma a jogalkotó rovására növekszik. A kivételek ugyanis feloldják őket az engedelmesség alól és felhatalmazást kapnak arra, hogy a jogalkotó döntését, amellyel a káros magatartásformák közül egyeseket bűncselekményeknek ítélt, figyelmen kívül hagyják. A két elv közül bármelyiket is korlátozza a jogalkotó, ezzel az állam büntetőigényét kizáró szempontokat, érdekeket ismer el. A különbség abban van, hogy kire bízza a bűnüldözés mellett és az ellene szóló érdekek összevetését.[293]

Erdei Árpád szerint az opportunitásról akkor lehet szó, amikor az ügyész a konkrét közvádlói feladatainak teljesítésétől azért tekint el, mert a törvényhozótól kapott diszkrecionális jogkörében eljárva az állami büntetőigény érvényesítését célszerűtlennek minősíti. 2004-es tanulmányában rögzíti, hogy a legalitás elve alóli kivételek nem mindegyike sorolható feltétlenül az opportunitás körébe, függetlenül a bennük található célszerűségtől. A célszerűségnek csak az a típusa sorolható be az opportunitás fogalomkörébe, amely az ügyésznek az állami büntetőjogi igény érvényesítőjeként kapott feladatából származik. Kifejti, hogy az opportunitás elve kapcsolódik az általános közvádlói feladatok ellátása körében bizonyos diszkrecionális jogkör gyakorlásához, melynek terjedelme összefügg a jogrendszer jellegével. Ez attól függ, hogy a jogrendszeren belül a legalitás elve milyen hangsúlyt kap és a jogalkotó mennyi döntési szabadságot, mérlegelést biztosít az ügyésznek. A jogalkotó a törvényben kimerítően rögzíti a feltételeket, nem ad mérlegelési jogot, ennek az ellentéte, ahol az ügyész csak általános útmutatást kap a kötelezettségeit illetően. A harmadik formában az ügyész a legalitás elvének alkalmazásától, amennyiben a törvényben meghatározott kivételek megállapíthatók, egyes esetekben eltekinthet vagy köteles eltekinteni, ám a kivételek egyikénél vagy másiknál éppen a feltétel beálltát saját mérlegelésével állapítja meg. E utolsó rendszert fogadta el a magyar megoldás.[294]

[292] ERDEI [2004] *i. m.* 172.
[293] BÁRD [1987] *i. m.* 69.
[294] ERDEI [2004] *i. m.* 172.

4.4. Nemzetközi kitekintés

Richard Vogler szerint „napjainkban Európában a büntető igazságszolgáltatás a legjelentősebb átalakulásának vagyunk tanúi a francia forradalom óta”.[295] Álláspontom szerint a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése körében mindenképpen utalni kell arra érintőlegesen, hogy egyes európai államok hogyan viszonyulnak a legalitás és opportunitás „harcához” büntetőeljárási kódexeikben.[296] Ennek részletesebb bemutatása azonban nem tárgya dolgozatomnak.

Az európai országok közük a legalitás elvét követi Németország. A német alkotmánybíróság szerint a legalitás a jogállamiság egyik elve, mely gátja és garanciája a hatósági önkénynek.[297] A legalitás elsősorban kötelező nyomozáselrendelési kötelezettséget jelent bűncselekmény gyanúja esetén. A legalitás elvének megfelelően az ügyésznek rendszerint vádat kell emelnie, ha a nyomozó hatóságok kellő bizonyítékot gyűjtöttek össze (Strafprozessordnung – a továbbiakban: StPO – 170. § I.). Azonban ennek ellenére az ügyészség jelentős diszkrecionális jogkört is gyakorol opportunitási okokból. Egyrészt az StPO 153. és azt követő szakaszai szerint, ha az elkövetett bűncselekmény cselekmény csekély súlyú. Másrészt indok lehet az is, ha az állam büntetőigényének érvényesítése szempontjából a sértettnek okozott kár kompenzálása fontosabb, mint az, hogy az állam érvényesítse a jogát a büntetésre (mediáció; StPO 153b. §).[298]

A legalitás elvét követi Szlovénia is, és a német megoldásokhoz hasonló megoldások találhatók a szlovén büntetőeljárásban is.[299]

Spanyolországban a legalitás elve igen erősen tartja magát, és szigorú érvényesítését az is megalapozza, hogy ezt az elvet az alkotmány szintjén is rögzítették.

---

[295] VOGLER, Richard – HUBER, Barbara, *Criminal Procedures in Europe*, Dunckler & Humblot, Berlin, 2008, 653.

[296] A legalitás kontra opportunitás háborúját, a két rendszer közeledését, valamint a legalitás elvének megroppanását Bárd Károly önálló monográfiában vizsgálta és elemezte a német, svéd, olasz, francia eljárási kódexek viszonylatában. BÁRD Károly, *A büntetőhatalom megosztásának buktatói,* KJK-Kerszöv, Budapest, 1987, 53–123. A sértett oldaláról vizsgálta a mediációt Kiss Anna Ausztriában, Csehországban, Lengyelországban, Franciaországban és Horvátországban. KISS Anna, *A sértett szerepe a büntetőeljárásban,* PhD értekezés, Miskolci Egyetem ÁJK Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2006, 196–200. A megállapodások megközelítésében dolgozta fel a német szakirodalmat HERKE Csongor, *Megállapodások a büntetőperben,* Monográfia Kiadó, Pécs, 2008, 1–18. PÁPAI-TARR Ágnes, *A büntetőeljárás gyorsításáról*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, című művében a magyar és francia nyelvű jogirodalom széles körű összegzését találjuk.

[297] Neue Zeitschrift für Strafrecht (NStZ), 1982, Heft 10, 430. Idézi HERKE [2008] *i. m.* 12.

[298] HERKE Csongor, *A német és angol büntetőeljárás alapintézményei,* Egyetemi Jegyzet, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 59.

[299] FARKAS Ákos, *Büntetőeljárások Európában*, Magyar Jog, 2009/6., 383.

Ennek következményeként pl. a nyomozás megszüntetésére az előzetes eljárásban csak a nyomozási bírónak van joga, az ügyésznek döntési jogköre nincs. A magánvádlókénti funkció és a népvád elve viszont érvényesül a spanyol büntetőeljárási törvény rendelkezéseiben.[300] Fernando Molina szerint a spanyol büntetőjog is megadja a lehetőséget arra, hogy bizonyos kisebb jelentőségű ügyekben (pl. köpködés közterületen, élelmiszer összetevőinek téves feltüntetése) eltekintsenek a nyomozástól és a büntetéstől.[301]

Franciaországban az opportunitás speciálisan érvényesül. Az ügyész célszerűségi aspektusból mérlegel, hogy vádat emel vagy mellőzi a nyomozást, hiszen az ügyésznek joga van, hogy a hozzá érkezett feljelentés, bejelentés alapján az eljárás megindításától akár el is tekintsen (Comités de Protection des Personnes – CPP, 40. cikk).[302] Nem indít eljárást például kriminálpolitikai okokból (az elkövető időközben szocializálódott, vagy az ügy kis jelentőségű), illetve közrendi okokból, ha az eljárás a közrendnek nagyobb kárt okozna, mint maga a bűncselekmény, avagy az ügyészek túlterheltsége miatt. Az ügyész a nyomozás elrendelése előtt dönthet úgy is, hogy mediátor közreműködését veszi igénybe. Ezt akkor teszi, ha a sértett kára megtérül, vagy ez az elkövető újabb bűncselekménytől való visszatartását biztosítja. A kártalanítás után a mediátornak az ügyész irányába tájékoztatási kötelezettsége van az elterelés eredményéről. Amennyiben az ügyész mégis megindítja eljárást, megszűnik az ügyész diszkrecionális jogköre és a legalitás érvényesül.

Megállapítható, hogy egyre nagyobb a törekvés arra, hogy a legalitás elvét követő országok is több diszkrecionális rendelkezést alkalmazzanak a büntetőeljárások során és enyhítsék a legalitás szigorát. Ezzel szemben pl. Anglia, Belgium, Franciaország és Hollandia az opportunitás elvét követi. Az európai országoknak dönteniük kell, hogyan viszonyulnak a büntető igazságszolgáltatás formálódó új eszközeihez, és ezt az opportunitás elvének egyre nagyobb térhódításával tudják megközelíteni. Ezáltal lehetőségük nyílik arra, hogy ennek előnyeit a szabályrendszerükbe való beépítéssel alkalmazzák (pl. a kiemelt ügyek felderítésének növekvő hatékonysága, a büntetőútról

[300] FARKAS [2009] *i. m.* 383.
[301] MOLINA, Fernando, *A Comparison between Continental European and Anglo-American Approaches to Overcriminalization and Some Remarks on How to Deal With it*, New Criminal Law Review, vol. 14, no. 1, 2011, 124.
[302] PÁPAI-TARR [2012] *i. m.* 76.

elterelő diverziós eszközök használata stb.). Ezáltal hatékonyabban tudják megvalósítani a gyors és tisztességes eljárás lefolytatását a büntetőeljárásban.[303]

Összegzés

A legalitás és officialitás elvét megtörő opportunitás (célszerűség) egyre nagyobb térhódításának folyamata nem értelmezhető a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének szűkítéseként, pedig elsőre ez a gondolat vetődik fel. A ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének a jelentőségét e körben már más megközelítéssel kell vizsgálni, alapvetően a jogállamiság követelményein keresztül, a jogpolitika által meghatározott hasznossági szempontokkal összhangban kell a megfelelő következtetéseket levonni.

Azonban nem elhanyagolható az, hogy a jogalkotó, amikor szélesíti az ún. opportunitás eseteit, és az ügyész jogkörét bővíti, akkor ennek megfelelően szükséges a jogalkotás során szabályozni az ügyészi felelősséget. Hack Péter szerint Magyarországon hiányzik az ügyészi felelősség intézménye (bár kétségtelenül számos ügyészi döntéssel szemben van bírói kontroll), ellentétben az európai államokkal, melyek többségében létezik ezen intézmény. (Például az Egyesült Királyságban téves jogértelmezés, jelentős bizonyíték nem megfelelő értékelése, téves következtetés esetén a bíróság az ügyészséget döntésének ismételt felülvizsgálatára utasíthatja.)[304]

Ezzel adósak maradtak a korábbi törvényeink, de az új Be. rendelkezéseiben sem történt előrelépés.

Álláspontom szerint napjainkban a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének vizsgálata egyre hangsúlyosabbá válik. Ez a ius puniendi jelentőségét és szerepét egyre jobban előtérbe helyezi. A mai demokratikus jogállam a büntetéshez való jogával a jogállami eszmének megfeleltetve él, az opportunitás elvének szem előtt tartásával. A jogállami legalitás tartalmi eleme a jogbiztonság is, és a biztosított büntetőjognál „humánusabb" eszközök alkalmazásának is helye lehet, amelyek az opportunitás esetein keresztül érvényesülhetnek. Jogpolitikai – hasznossági, célszerűségi – megfontolásokon alapulva a törvény szűkítheti a legalitás kötelezettségét azzal, hogy a jogalkotó bizonyos körben „felmentést" ad a kötelesség teljesítése alól. Így e körben lemond a közvádas büntetőügyekben a bíróság előtti állami büntetőigény

[303] FARKAS [2009] *i. m.* 383.
[304] HACK Péter, Az ügyészség „felelőssége". In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.), *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017, 97–98.

érvényesítéséről. A jogállam egyre szélesebb körben dönt arról, hogy a bűncselekményt elkövető lehetőséget kaphasson arra, hogy az általa elkövetett bűncselekmény elkövetésének jogkövetkezményei alól teljes mértékben – akár büntetés kiszabásának mellőzésével is – vagy részben mentesüljön, a jogalkotó által meghatározott törvényi rendelkezésben rögzített feltételek alapján, a közvádlónak biztosított diszkrecionális jogkör gyakorlása során. (Az opportunitás egyre nagyobb mértékű térhódításának vizsgálatánál korábban kitértem arra, hogy napjaink jogállama miért halad az imént jelzett irányba.)

A jogállamban a jogalkotó az opportunitásnak ott ad teret, ahol kellő alappal feltételezhető, hogy ez nem hátránnyal, hanem több előnnyel jár. Ezért a büntetőhatalom nem folytatja le a bírósági eljárást, hanem az opportunitás esetein keresztül mintegy közvetve érvényesül a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése. A jogállam nem mond le a büntetéshez való jogáról, azonban az ügyészség diszkrecionális jogkörén keresztül válik biztosítottá a ius punendi jogállami tartalmának kiteljesedése. Az opportunitás elve segíti a ius puniendi modern eszméjének értelmezését, szélesedését, a jogállamiság szellemében történő megvalósulását. E körben a büntetőhatalom – áttételesen – az ügyészség diszkrecionális jogkörében teljesedik ki. Az ügyészségnek – hasonlóan a bírósághoz – eljárása során egyidejűleg garantálnia kell a jogállam alapvető elemeit, az igazságosságot, a tisztességes eljárást és a jogbiztonságot.

V. RÉSZ

5. A IUS PUNIENDI ÉS A BÜNTETŐ ANYAGI JOG – A MAGÁNINDÍTVÁNY

A büntető anyagi jog szabályai rendelkeznek a büntetőjogi felelősségre vonás akadályairól, úgymint a büntethetőséget kizáró, illetve megszüntető okokról, valamint a büntethetőség egyéb akadályairól. Helyes jogdogmatikai értelmezés mentén belátható, hogy a szóban forgó körülmények jelentkezése esetén az állam büntetőigényt nem érvényesíthet (függetlenül attól, hogy erre nézve esetleg megjelenik az állami akarat). E nézőpontból (mármint, hogy az anyagi jogban rendelt büntethetőségi akadály esetén) tényként megállapítható, hogy a ius puniendi nem érvényesíthető. Más megközelítésben, ha a bűncselekmény csak akkor valósulhat meg, ha nincs büntethetőségi akadály, akkor ez a körülmény – legalábbis a bűncselekmény megvalósulása szempontjából – negatív feltételként, átvitt értelemben a ius puniendi érvényesülésének gátjaként tekinthető.

Jelen dolgozat kereteit túlhaladná, ha a szóban forgó – a ius puniendi érvényesülését ellehetetlenítő – büntető anyagi jogi akadályokat (egyébként a téma jellegénél fogva megérdemelt bő terjedelemben) kimerítő alapossággal dolgoznám fel. Mintegy jelzésszerűen azonban, rámutatok e témakör – dolgozatommal összefüggő – főbb, a ius puniendire „szűkíthető” kérdésköreire.

A Btk. IV., V. és VI. fejezetei sorolják fel a büntethetőségi akadályokat, valamint a kapcsolódó jogszabályi rendelkezéseket. A büntethetőségi akadályok jogi természetének különbözőségére tekintettel a törvény három csoportot képez. Ennek megfelelően szól:

– a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okokról (Btk. IV. fejezet);
– a büntethetőséget megszüntető okokról (Btk. V. fejezet), és
– a büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályairól (Btk. VI. fejezet).

A büntethetőséget kizáró okok olyan körülmények, amelyek jelentkezése esetén az elkövető cselekménye csak látszólag meríti ki valamely bűncselekmény törvényi tényállását. Ilyenkor ugyanis már a cselekmény megvalósításának pillanatában hiányzik a bűncselekmény fogalmi ismérveinek valamelyike, ezért nem is jön létre bűncselekmény.

A büntethetőséget megszüntető okok között azok, melyek jelentkezésekor az elkövető – bár cselekménye bűncselekménynek minősül – azért nem büntethető, mert az eredetileg létezett büntethetőséget utólag éppen ezek az okok szüntetik meg.

A büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályai olyan – alapvetően – eljárásjogi természetű körülményként jellemezhetőek, melyeknek nem a meglétük, hanem a hiányuk képez büntethetőségi akadályt. Ezeknél a büntetőeljárás megindítását, illetve lefolytatását akadályozó okoknál a bűncselekmény megvalósult, utólag sem szűnt meg annak büntethetősége, csak egy meghatározott körülmény jogilag akadályozza a felelősségre vonást. A Btk. Különös Része által meghatározott esetekben a büntetőeljárás megindításának és lefolytatásának ugyanis további feltétele, hogy a Btk. által feljogosított (személy vagy szerv) határidőn belül kifejezésre juttassa az elkövető megbüntetésére vonatkozó akaratát. Ha az akadályt meghatározott ideig elhárítják, az elkövető büntethető. Amennyiben a joghatályos nyilatkozat hiányzik vagy elkésett, nem indítható és nem folytatható le büntetőeljárás, noha a bűncselekmény már az elkövetés pillanatában megvalósult.

A büntethetőséget kizáró, illetőleg megszüntető okok közötti alapvető különbség abban nyilvánul meg, hogy kizáró ok jelentkezésekor egyáltalán nem beszélhetünk bűncselekményről, míg megszüntető ok előfordulásakor a bűncselekmény létrejön ugyan, de az elkövető megbüntetésére nem kerülhet sor az elkövetés után felmerült körülmény (pl. a büntethetőség elévülése) miatt. A Btk. a büntethetőségi akadályoknak azonos joghatást tulajdonít, jelentkezésük kizárja, vagy korlátozza az elkövető felelősségre vonásának lehetőségét. Előbbi esetben egyértelműen ellehetetlenül a ius puniendi érvényesülése.

A büntethetőségi akadályok között – tekintettel eltérő jogi természetükre – büntetőeljárás-jogi és erkölcsi szempontból indokolt különbséget tenni. A büntethetőséget kizáró ok esetén pl. a bíróság a büntetőeljárást felmentő ítélettel szünteti meg, amelyhez a társadalom erkölcsi rosszalló értékítélete nem kapcsolódik. A büntethetőséget megszüntető okok és a büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályai a büntetőeljárás megszüntetését vonják maguk után, de nem felmentő ítéletnek, hanem megszüntető végzésnek szolgálnak alapul. A felmentő ítélet és a tárgyaláson hozott megszüntető végzés eljárási joghatása azonos, a különbség inkább erkölcsi jellegű. A felmentő ítélet kifejezi, hogy kizáró ok (pl. jogos védelem) fennállása esetén nem is jön létre bűncselekmény, ennek okából a magatartásnak nincs jogkövetkezménye. A

megszüntető végzés (pl. elévülés okából) erkölcsileg „nem mossa tisztára” az elkövetőt és magatartásának pusztán büntetőjogi jogkövetkezménye nincs.

5.1. A Btk.-ban meghatározott büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok

A törvényhozó által adott felsorolás nem teljes, mivel nem határozza meg az összes ilyen okot, így pl. a sértett beleegyezését sem. Csak a gyakrabban előforduló büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok kerülnek felsorolásra. Kimaradnak a Btk.-ból azok, melyeket a bírói gyakorlat alakít, hiszen ezek kimerítő felsorolása nem lehet teljes. (Btk. indokolása) A Btk. 15. §-ában adott felsorolás tehát nem taxatív jellegű.

Azok az okok, melyek az elkövető büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizárják, a Btk. 15. §-a szerint a következők:

- a gyermekkor,
- a kóros elmeállapot,
- a kényszer és a fenyegetés,
- a tévedés,
- a jogos védelem,
- a végszükség,
- a jogszabály engedélye,
- a törvényben meghatározott egyéb ok.

5.2. A Btk-ban meghatározott büntethetőséget megszüntető okok

A büntethetőséget megszüntető okok a Btk. 25. §-a szerint a következők:

- az elkövető halála,
- az elévülés,
- a kegyelem,
- a tevékeny megbánás,
- a törvényben meghatározott egyéb ok.

Az állam a büntethetőség elévülésével – akárcsak a többi büntethetőséget megszüntető ok szabályozásával – saját büntetőhatalmát korlátozza. A ius puniendi gyakorlására meghatározott idő eredménytelen elteltével

- az állam büntetőigénye megszűnik,
- az elkövetőnek alanyi joga nyílik meg arra, hogy vele szemben büntetőjogi felelősséget ne lehessen érvényesíteni.

Azok a bűncselekmények, melyek egymással bűnhalmazatban állnak, külön-külön évülnek el. Ez abban az esetben is így van, ha a másik bűncselekmény elkövetését a már

elévültnek tekinthető bűncselekmény tette lehetővé. Amennyiben az elévülés már bekövetkezett, utóbb az semmilyen ok folytán nem éledhet fel.

5.3. A Btk-ban meghatározott büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályai

A Btk. 30. §-a szerint a büntetőjogi felelősségre vonást akadályozza:

– a magánindítvány hiánya és
– a feljelentés hiánya.

A büntethetőségi akadályok Btk.-beli rendszerét a jogalkotó – szabályként – a bűncselekmény fogalmi ismérveiről kialakított álláspontjához igyekezett igazítani, mivel ezek az okok valamely bűncselekményi ismérv kizárásán keresztül hatva zárják ki a ius puniendi érvényesülésének lehetőségét. Amint arra fentebb már utaltam a rendszer ismertetésére dolgozatomban nem vállalkozhatom. Arra azonban igen, hogy a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésnek szemléltetésére (anyagi és eljárásjogi nézőpontból is) kitűnően alkalmas – a büntetőjog-irodalomban mintegy hagyományosnak tekinthető felosztás szerint – a büntethetőséget kizáró másodlagos akadálynak (újabb felfogását a Btk. érvényesíti, mint a büntethetőség egyik egyéb akadálya) tekinthető magánindítványt részletesebben elemzem. A feljelentés hiányára dolgozatomban nem térek ki.

5.4. A magánindítvány – a büntetőjogi felelősségre vonás másodlagos akadálya

A büntethetőségi akadályok csoportosításánál, amint erre már fentebb utaltam, említésre került, hogy egyes körülményeknek nem a megléte, hanem éppenséggel a hiánya az, ami kizárja az elkövető büntethetőségét.

Ergo a magánindítvány hiánya akadályozza meg a büntetőjogi felelősségre vonást. E hiány nemcsak anyagi jogi feltétele az elkövető felelősségre vonásának, hanem magához a büntetőeljárás megindításához, illetve lefolytatásához is elengedhetetlenül szükséges. A büntetőigény érvényesülését a jogosult az akaratnyilatkozat megtételének elmulasztásával vagy megtagadásával, illetve az előterjesztési határidő elmulasztásával végérvényesen megakadályozhatja.

5.4.1. A magánindítvány előtörténete és korábbi szabályozása

A magánindítvány jogintézményének előtörténete igen rövid. Ennek oka, hogy a sértett iránti kímélet már a jogfejlődés azon korszakában jelentkezik csak igényként, amikor a „büntetőjog közjogi jellege már az összes vagy a legtöbb cselekményre határozottan

felismertetik és uralkodó elvvé izmosodik. Az őskori vagy a középkori jogrendszerekben tehát hiába keressük ezt."[305]

A magánindítvány gyökerei, illetve egyfajta értelemben vett fejlődése az antiquitás korától figyelhető meg. A római jogba átkerülő antik görög intézmények a keresztény kultúrkörbe is „áthagyományozódtak". Témám szempontjából ez azért érdemel említést, mert a Tizenkét táblás törvény (lex duodecim tabularum), amely a Római Köztársaság i. e. 451–450-ben összeállított, írásba foglalt törvényeit tartalmazza, és a római jog egyik legjelentősebb forrásaként említhető, már megfogalmazott – mai nézőpontból – magánindítványnak tekinthető regulákat. Így pl. a temetkezéssel kapcsolatos szabályokra nézve (városon belüli temetés tilalma, temetkezési pompát korlátozó szabályok, a törvény által meghatározott sírhely és a szomszédos épület közötti minimális távolság stb.) a prétor alkotta joggyakorlat kidolgozta a kegyeleti jog (ius sepulchri) jogosultja részére az ún. privát büntetőkeresetet – mai terminológiával szólva: a magánindítványt – a sírgyalázókkal szemben.

A római jogban kifejlődött magánvétségek (delicta privata) nem keverhetők össze a sértett indítványára üldözendő bűncselekményekkel. Ennek oka, hogy a magánvétségek nem a büntető-, hanem a magánjogba tartoztak s azokért a tettes csak kártérítésért és büntetésért (kielégítés) indíthatott keresetet. [306]

Csak a késői császári korban tettek kivételt két cselekménynél, a gyermekcsempészetnél és házasságtörésnél, kimondván, hogy ezeknél a sértett fél iránti kímélet teszi megokolttá, hogy az eljárás ne hivatalból, hanem a sértett panaszára induljon meg. A germán és az egész középkori büntetőjog nem ismeri a sértett fél kívánságára üldözendő cselekményeket, mivel ismeretlen volt a hivatalból való eljárás elve. A Carolina (Constituio Criminalis Carolina – CCC, 1532) az, mely a büntetőjog közjogi jellegét, a bűncselekmények hivatalból üldözését kifejezésre juttatta, ez alól kivételesen négy cselekménynél – házasságtörésnél, nőrablásnál, erőszakos nemi közösülésnél és családi lopásnál – a büntetőkereset megindítását a sértett panaszától tette függővé. A német jog későbbi fejlődése során egyre szaporodtak az idetartozó cselekmények. A 19. század törvénykönyvei közül a francia és belga engedtek a

[305] FINKEY [1902] *i. m.* 450.
[306] FINKEY [1902] *i. m.* 450.

sértettnek befolyást kivételes esetben, és csak az angol, skót és amerikai jogok tértek el az uralkodó álláspontól. Van ahol panaszjognak hívták ezen intézményt.[307]

A régi magyar jog csak a házasságtörést tekintette a sértett (a férj) indítványára üldözendőnek. Az 1792. évi büntetőtörvény-javaslat ugyanezt kiegészítette az erőszakos nemi közösüléssel. Az 1843-iki törvényjavaslat az általános részben nem is szól róla, de a különös részben 24, részint súlyos, részint csekély jogsértést a „sértett panaszára" üldözendőnek nyilvánított (többek között a párbajt, a vallás szabad gyakorlatának háborítását és egyes hivatali visszaéléseket is).[308]

A 19. század elején a magánvétségek, majd a magánvád fogalma és köre zavarták a sértett fél panaszára üldözendő cselekmények tanát. Balogh Jenő szerint elsősorban és lényegileg az indítvány eljárási természetű, de fontos anyagi jogi következményei vannak. Balogh Jenő szerint el kell választani a sértett indítványára büntetendő cselekményeket a magánvádas cselekményektől, mert a két jogintézmény jogalap, jelleg és jogi természet és az egész eljárás tekintetében különböző. A sértett indítványára büntetendő cselekményeknél súlyos bűncselekményekről van szó, melyet a sértett kímélete indokol. E körben csak a sértett indítványára indul meg az eljárás, és a vádat a közvádló képviseli az eljárás során. Míg a magánvádnál csekély jelentőségű cselekmények sorolhatók e körbe és a sértett képviseli a vádat.[309]

Angyal Pál szerint: „Büntetőjogszabályaink a büntető eljárás megindítását s lefolytatását – hivatalból üldözés elvének megtörésével – hármas címen teszik függővé a sértett akaratnyilvánításától, illetőleg az arra jogosult indítványától: 1. a sértett fél kímélete címén, 2. a minima non a praetor elv értékelésével, 3. büntetésérdemlőség kétségességének szempontjából […]

ad. 1. a közérdeknek ki kell térni a magánérdek elől, hiszen az állam feladata, hogy érdekeinket védje, de ne úgy hogy újabb sérelmet okozzon (pl. erőszakos közösülés);

ad. 2. a minima non a praetor elvénél csak akkor legyen eljárás, ha a sértett indítványt terjeszt elő, mert a bűncselekmény csekély súlyú (pl. becsületsértés);

[307] ANGYAL [1920] *i. m.* 508.
[308] FINKEY [1902] *i. m.* 450.
[309] BALOGH [1887] *i. m.* 159.

ad. 3. büntetésérdemlőség kétségességének esetén olyan cselekményeknél, ahol csak a sértett állapíthatja meg jogsértő és büntetőjogszabály alá eső voltát (pl. magánlaksértés).”[310]

Ezzel az álláspontal a korszak hazai legjelentősebb jogtudósai is egyetértettek, így például Edvi Illés Károly is.[311]

Az 1878. évi V. törvénycikk „a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről” (a továbbiakban: Csemegi-kódex) nem csoportosítja a büntethetőségi akadályokat. Az akadályok egy részét a beszámítást kizáró vagy enyhítő okok című VII. fejezetben részletezi, másrészt a bűnvádi eljárás megindítását és a büntetés végrehajtását kizáró okok című fejezetben tárgyalja. A Csemegi-kódex már tartalmazott a magánindítványról szóló rendelkezéseket, azonban a magánindítvány kifejezést nem használta és a fogalmát sem határozta meg. E törvény a bűnvádi eljárás megindítását kizáró okként jelölte a IX. fejezet 110. §-ában: „Büntett vagy vétség miatt, mely csak a sértett fél inditványára üldözhető, a jogosítottak inditványa nélkül a bünvádi eljárás meg nem indítható”. A magánindítvány hiányát a büntetőjogi felelősségre vonás akadályának, azaz a büntethetőség feltételeként határozta meg. A Csemegi-kódex rendelkezik a magánindítvány előterjesztésére jogosultak köréről és előterjesztésére három hónapos határidőt határoz meg. Továbbá rögzíti e jogintézmény oszthatatlanságát és engedélyezi annak visszavonását, azzal a megszorítással, „ha a törvény kivételt nem tesz”. A Csemegi-kódex második része tartalmazza a sértett fél indítványára üldözhető bűntetteket és vétségeket, így az erőszakos nemi közösülést, a szemérem elleni erőszakot, a szemérem elleni bűntettet, a megfertőztetés bűntettét, a házasságtörést, a férjszínlelést, valamint a testvérek közötti vérfertőzést. Továbbá családi állás elleni bűntett, valamint könnyű testi sértés, a levéltitok megsértése, a titok tiltott felfedezése, a magánlaksértés, a személyes szabadságok megsértése közül a gyermekrablás, a leányszöktetés, a nőrablás, továbbá a rágalmazás és becsülettartás, valamint a hozzátartozó és a munkaadó sérelmére elkövetett lopás, a rokonok, hozzátartozók sérelmére elkövetett jogtalan elsajátítás, csalás, hűtlen kezelés és a rongálás bűncselekményeket.

A hazai jogalkotásban a magánindítvány megnevezést a Bp. alkalmazta legelőször. A Bp. 3. § szerint: „Csak magáninditványra üldözhető bűncselekmény miatt

[310] ANGYAL [1920] *i. m.* 511–512.
[311] EDVI ILLÉS Károly, *A büntetőtörvénykönyv magyarázata I.,* Révai Testvérek, Budapest, 1894, 396–397.

az indítvány megtétele (90. §) előtt nyomozás nem teljesíthető, vád nem emelhető és birói eljárásnak nincs helye." „90. § Oly bűncselekmények esetében, melyek miatt a büntető törvények értelmében csak magáninditványra van eljárásnak helye: a magáninditvány a 89. § második bekezdésében felsorolt hatóságoknál és közegeknél adható be, vagy mondható jegyzőkönyvbe. A magáninditványban a panaszolt bűncselekmény határozottan megjelölendő és a tettesre, valamint a részesekre vonatkozó adatok lehetőleg felemlitendők. Erre a jegyzőkönyv felvételénél figyelmet kell forditani. Ha az irásban beadott magáninditvány határozatlan vagy hiányos, annak helyesbitése, illetőleg pótlása rövid uton, esetleg a magáninditványra jogosultnak kihallgatásával eszközlendő. A bűncselekménynek téves minősitése az inditvány hatályát nem érinti. A magáninditvány, melyet nem az illetékes kir. ügyészségnél tettek, ehhez haladék nélkül átteendő."

Azonban azt a követelményt nem tartalmazza a Bp. hogy a magánindítványban egyértelműen rögzítse a magáninditvány előterjesztője, hogy kéri az eljárás lefolytatását, valamint az elkövető büntető felelősségre vonását.

1950. évi II. törvény (a továbbiakban: Btá.) „A büntethetőségről" szóló fejezete tartalmazza a magánindítványra vonatkozó szabályokat, de nem tartalmaz büntetőeljárás megindításra vonatkozó tilalmat.

A magánindítvány fogalmát azonban a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (a továbbiakban: II. Bp.) 88. § (3) bekezdése rögzíti először, mely szerint: „A magánindítványra jogosultnak minden olyan nyilatkozatát, amely szerint az elkövető büntető felelősségre vonását kívánja, magánindítványnak kell tekinteni." Változás, hogy a magánindítvány előterjesztésére már csak egy hónapot határoz meg a három hónap helyett. Továbbá rögzíti, hogy „a magánindítvány nem vonható vissza". A magánindítványra üldözhető bűncselekmények köre csak kis mértékben változott a Csemegi-kódex óta.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény a II. fejezet 4. cím alatt, a büntethetőség akadályai között, a büntethetőséget kizáró okok között nevesíti magánindítvány hiányát. A 27. § szerint „a büntető törvényben meghatározott esetekben a bűntett csak magánindítványra büntethető". A jogalkotó ebben a büntetőkódexben sem definiálta a magánindítvány fogalmát. Ezt az 1962. évi 8. tvr. (a továbbiakban I. Be.) megtartotta a II. Bp.-ben meghatározott büntetőeljárási rendelkezéseket. A különös rész határozza meg azokat a bűncselekményeket, ahol szükséges a magánindítvány a tettes büntethetőségéhez.

Az 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről nem változtatta meg a korábbi magánindítványra vonatkozó rendelkezéseket. Ez a Btk. a büntetőjogi felelősségvonás akadályainál, a III. fejezetben, az 1. cím alatt lévő büntethetőséget kizáró okoknál jelöli a magánindítvány hiányát. A 31. § (1) bekezdése szerint: „A törvényben meghatározott esetekben a bűncselekmény csak magánindítványra büntethető."

Ez a kódex sem fogalmazza meg a magánindítvány fogalmát, és azt sem, hogy annak mire kell irányulnia. Továbbá nem határozta meg az előterjesztésre nyitva álló határidőt. [312] A jogalkotó az addigi jogalkotási gyakorlatának megfelelően e rendelkezéseket az akkor hatályos 1973. évi I. törvény (a továbbiakban: II. Be.) szabályai között helyezte el, azaz a büntetőeljárási jogra bízta ennek szabályozását.

5.4.2. A magánindítvány fogalma

Finkey Ferencz nézete szerint „A magánindítvány ezek szerint első sorban ugyan perjogi előfeltétel, t.i. bizonyos cselekményeknél a bűnvádi eljárás megindításának nélkülözhetlen feltétele, de lényeges anyagi jogi jelentősége is van, mert az indítvány elő nem terjesztésének vagy visszavonásának jogi következménye az illető bűncselekmény büntethetőségének megszűnése, kizárása. A sértett fél indítványára üldözhető bűncselekmény elkövetése által ugyan büntetendő cselekmény, de indítvány előterjesztése nélkül nem üldözhető, tehát nem büntethető cselekmény."[313] Továbbá kifejtette, hogy a Bp. szabályai alapján is a bűnvádi – büntető – eljárás előfeltételei közé, azon belül eljárási feltétel hiányai közé sorolta a magányindítványt, mivel álláspontja szerint csak ideiglenes akadálya az eljárásnak, amely fennforgásától valamely bűnügyben a büntetőeljárás megindítása és folytatása függ. Ez véleménye szerint vonatkozik „az eljárási cselekmény megtehetésére, érvényére, így magánindítvány megtétele előtt az ügyész sem rendelheti el a nyomozást, felhatalmazás előtt a bírói eljárás tilos. A magánindítvány hiányában az eljárás megszüntetendő, e megszűnés azonban nem akadálya az eljárásnak, a magánindítvány feltétel beállta után újból megindításának (három hónapi határidő alatt megtétetik, az eljárás megindítható)".[314]

[312] KOVÁCS Tamás, A magánindítvány megjelenése és története a magyar büntetőjogban. In BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.), *Bonis Bona Discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Országos Kriminológiai Intézet–Pázmány Press, Budapest, 2017, 96–106.
[313] FINKEY [1902] *i. m.* 450.
[314] FINKEY Ferencz, *A magyar büntető eljárás tankönyve*, Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1903, 190.

Angyal Pál megfogalmazásában a magánindítvány fogalma: „A magáninditvány lényegileg a büntetőjogszabályok által magáninditványra üldözendő bűncselekmények közé sorolt deliktum nyomán keletkezett állami büntetőigény érvényesülése akadályának elhárítása, azaz az ily büncselekmény tárgyában egyébként helyt fogható büntető eljárás megindításának és lefolytatásának lehetővé tétele, tehát eljárásjogi előfeltétel.[315]

Tremmel Flórián szerint a magánindítvány áttételesen az officialitás csorbulásával járó egyik anyagi jogi intézmény.[316] Nézete alapján a magánindítvány intézménye az elméletben és a gyakorlatban Janus-arcúnak mutatkozik. A Btk. a magánindítvány hiányát egyértelműen büntethetőségi feltételként szabályozza, tehát nincs állami büntetőigény. Ezzel szemben a Btk. Különös Részében az található, hogy büntetőeljárásnak csak magánindítványra van helye, így tehát van állami büntetőigény, de az nem érvényesíthető. A Be. teljes következetességgel a büntetőeljárás megindításától kezdve a vádemelés szakaszon át eljárási feltételnek (akadálynak) tekinti a magánindítványt, s következésképpen az érdemi tárgyalás szakában nem felmentési okként, hanem az eljárás megszüntetésének eseteként szabályozza a magánindítvány hiányát.[317]

Láng László szerint a magánindítvány formához nem kötött, a jogosult minden olyan nyilatkozatát, mely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja, magánindítványnak kell tekintetni.[318]

Király Tibor a nyomozás megindításának akadályait egyben a büntetőeljárás megindítása akadályainak is tekinti, és jogi eredete alapján vegyes, kettős természetű akadályok közé sorolja a magánindítvány hiányát.[319] A magánindítvány hiánya a magyar büntetőjog rendszerében kettős jogi természetű: míg a Btk. szerint kizárja a büntethetőséget, a Be. szerint eljárási akadály. Ez leginkább a tárgyalási szakaszban válik világossá, mivel a magánindítvány hiánya nem felmentési ok, mint a többi büntethetőséget kizáró körülmény, hanem az eljárás megszüntetésének oka (Be. 332. §).[320]

Tremmel Flórián egyértelműnek tartja azt a következtetést, hogy a magánindítványra jogosult feljelentése nélkül nem indítható büntetőeljárás. Ilyen feljelentés megtételével viszont elhárul az eljárási akadály, sőt az lesz az elrendelt

[315] ANGYAL [1920] *i. m.* 512.
[316] FENYVESI – HERKE – TREMMEL [2008] *i. m.* 72.
[317] TREMMEL Flórián, *A magánindítvány joghatálya és a joghatályos magánindítvány*, Magyar Jog, 1978/4., 339.
[318] LÁNG László, *A büntetőeljárás jog. Kommentár,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, 48.
[319] KIRÁLY Tibor, *Büntető-eljárási jog,* Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 347.
[320] KIRÁLY [2008] *i. m.* 349.

nyomozás egyik fő feladata, hogy az elkövető kilétét megállapítsák.[321] Ezt a nézetet erősíti Fenyvesi Csaba, aki szerint a sértetti feljelentés hiánya azt jelenti, hogy más feljelentése vagy hatósági észlelés alapján nem indítható meg a büntetőeljárás.[322]

Kiss Anna úgy véli, hogy a magánindítvány sértetti, illetve a magánindítványt előterjesztő célzott nyilatkozata a büntetőeljárás megindítására és az elkövető felelősségre vonására. Kettős természetű, anyagi és eljárásjogi intézmény is. Eljárásjogilag a hiánya eljárási akadály és az officialitás alapelvét töri meg, lehetetlenné téve a büntetőeljárás megindítását.[323]

A magánindítvány az előterjesztésére feljogosított személy – lényegében a sértett – formához nem kötött nyilatkozata, amelyben kifejezésre juttatja az elkövető felelősségre vonására és megbüntetésére vonatkozó akaratát. A magánindítvány joghatályos akkor is, ha nem tartalmazza kifejezetten azt a kitételt, hogy a sértett az elkövető „megbüntetését kéri".[324]

A magánindítvány késedelmes előterjesztése vonatkozásában igen lényeges változás volt a Be.-ben a korábbi törvényekhez képest az igazolás megengedése a közvádas bűncselekmények esetén. Tremmel Flórián már 1987-as cikkében javasolta bevezetni a magánindítványi határidő tartalmával kapcsolatban az igazolás megengedését.[325]

Láng László szerint előfordul, hogy a magánindítványra üldözendő közvádas eljárásra tartozó bűncselekmény tárgyában a hatósághoz intézett beadványt nem a magánindítvány előterjesztésére jogosult terjeszti elő vagy kétséges, hogy a feljelentő a magánindítvány előterjesztésére jogosult-e. A beadványt ilyenkor is feljelentésként kell iktatni, s ha egyértelmű, hogy a feljelentő a magánindítvány előterjesztésére nem jogosult, a feljelentést el kell utasítani. Ha kétséges, hogy a feljelentő a magánindítvány előterjesztésére jogosult, ennek tisztázását feljelentés kiegészítése keretében kell megkísérelni, ám ha ez nem lehetséges, a nyomozás körében kell késedelem nélkül tisztázni, hogy a feljelentés joghatályos magánindítványnak tekinthető-e. Nemleges esetben a nyomozást meg kell szüntetni [Be. 190. § (1) bek. g) pont I. fordulat].[326]

---

[321] TREMMEL [1978] *i. m.* 342.
[322] FENYVESI – HERKE – TREMMEL [2008] *i. m.* 388.
[323] KISS Anna, *A magánindítvány sajátosságai,* Ügyvédvilág, 2016/11., 25. https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-maganinditvany-sajatossagai (letöltve: 2018.06.03)
[324] Kúria, Bfv.II.1510/2013.
[325] TREMMEL [1978] *i. m.* 345.
[326] LÁNG [2012] *i. m.* 50.

5.4.3. A magánindítvány hiánya és szabályozása a Btk.-ban és Be.-ben

Dolgozatomban már megvizsgáltam a legalitás és az officialitás szabályozását a büntetőeljárásban. Utalnék rá ismét, hogy Be. 6. § (1) bekezdése és az új Be. 4. § (1) és (2) bekezdése rögzíti a legalitás és az officialitás elvét. A hivatalból való eljárás (officialitás) alapelvéből egyértelműen következik, hogy a bűncselekmények üldözése, felderítése, valamint az elkövetők felelősségre vonása a büntetőügyekben eljáró hatóságok joga és kötelessége. Különösképpen azonban a magyar büntetőjogban is léteznek olyan bűncselekmények, amelyek nem hivatalból, hanem csak az arra feljogosított személy vagy szerv kifejezett indítványára üldözendők. Ekkor a jogosultaknak feljelentési, eljárás-megindítási és -folytatási monopóliumuk van, mivel tőlük függ az elkövető megbüntetése.

A magánindítvány jogintézményének alapvető jogpolitikai indokai közül mindenképpen ki kell emelni az alábbiakat:

- a magánindítványra üldözendő legtöbb bűncselekmény esetén a kívülálló személy nem tudja eldönteni, hogy megvalósult-e bűncselekmény, mivel e tekintetben a döntő a sértett értékítélete;
- a társadalomra kisebb fokban veszélyes bűncselekmények esetén akkor célszerű az igazságszolgáltatást mozgásba hozni, ha a sértett ezt kívánja (pl. becsületsértés);
- indokolhatja a magánindítványtól függő eljárást az elkövető és a sértett közötti hozzátartozói viszony is [a Btk. 382. §-a szerint: „Lopás, rongálás, sikkasztás, csalás, információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, hűtlen kezelés, jogtalan elsajátítás, orgazdaság, illetve jármű önkényes elvétele miatt az elkövető csak magánindítványra büntethető, ha a sértett a hozzátartozója. Ez a rendelkezés nem alkalmazható, ha az elkövető egyben a sértett gyámja vagy gondnoka.”];
- jelentősebb társadalomra veszélyességű bűncselekményeknél a sértett kímélete indokolja a magánindítványra üldözést (pl. szexuális kényszerítés, szexuális erőszak, szeméremsértés). [a Btk. 207. §-a szerint: „A 196. § (1) bekezdésében, a 197. § (1) bekezdés a) pontjában, és a 205. § (3) bekezdésében meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető, kivéve, ha azzal összefüggően nem magánindítványra büntetendő bűncselekményt is elkövetnek.”].

A Btk. 31. § (1) bekezdése szerint „Az e törvényben meghatározott esetekben a bűncselekmény elkövetője csak magánindítványra büntethető.” E körbe az alábbi bűncselekmények tartoznak:

- könnyű testi sértés [Btk. 164. § (2) bek.];

– szexuális kényszerítés [Btk. 196. § (1) bek.];
– szexuális erőszak [Btk. 197. § (1) bek.];
– szeméremsértés [Btk. 205. § (3) bek.];
– egészségügyi önrendelkezési jog megsértése (Btk. 218. §)
– magánlaksértés, zaklatás, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, kiszolgáltatott személy megalázása, rágalmazás, becsületsértés, kegyeletsértés (Btk. 221–228. §).

A Be. 173. § (1) bekezdése szerint: „A magánindítvány előterjesztőjének bármely olyan nyilatkozatát, amely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja, magánindítványnak kell tekinteni."

Az új Be. 378. § (2) bekezdése szerint: „Magánindítványnak kell tekinteni a magánindítvány előterjesztésére jogosult feljelentését és bármely olyan nyilatkozatát, amely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja."

A magánindítványtól meg kell különböztetni a magánvádat. A magánindítványra vonatkozó szabályokat részben a Btk. és részben a Be. szabályozza, míg a magánvád tisztán eljárásjogi intézmény. Egyébként a vád általános formája a közvád. Minden hivatalból üldözendő bűncselekmény egyben közvádas is, ilyen esetben a vádemelés és a vádképviselet a közvádló, az ügyész feladata. A magánvád esetén a vád képviseletét nem az ügyész, hanem a sértett vagy a magánindítvány előterjesztésére jogosult más személy – a magánvádló látja el. Az új Be. értelmében az eljárásban most már csak egy alkalommal van lehetősége az ügyészségnek arra, hogy a vád képviseletét a magánvádlótól átvegye.

A magánindítványra üldözendő bűncselekményeknek két kategóriáját – melynek alapja, hogy ki képviseli a vádat – különböztetjük meg:

1) Az első kategóriába tartoznak azok a bűncselekmények, amelyek egyidejűleg magánindítványra és magánvádra üldözendők. E cselekmények viszonylag kis társadalomra veszélyessége következtében a magánindítványra jogosult akarata a büntetőeljárás megindítását és lefolytatását is befolyásolja, mivel a magánvádló rendelkezik a vádemelés lehetőségével. A magánindítványos és egyben magánvádas bűncselekmények a Be. 52. §-ának (1) bekezdése értelmében a könnyű testi sértés, a magántitok megsértése, a levéltitok megsértése, a rágalmazás, a becsületsértés és a kegyeletsértés. Ezeknél a bűncselekményeknél a vádat mint magánvádló, maga a sértett képviseli, kivéve ha átveszi tőle az ügyész. Az új Be. az 53. § (1) bekezdése a) és b) pontjában e bűncselekmények körét bővíti, ide vonva a becsület csorbítására

alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése bűncselekményét is. Figyelemmel a bűncselekmény becsület csorbítására alkalmas természetére, e bűncselekmény kapcsán is elmondható, hogy a sérelem megtorlandóságának leghivatottabb bírálója maga a sértett, a sértetten kívül az adott cselekmény mást nem érint. Erre tekintettel a becsület csorbítására alkalmas hamis hang- vagy képfelvétel készítése illeszkedik a Be. magánvádas bűncselekményeinek sorába.[327]

2) A második kategóriában vannak azok a magánindítványra üldözendő bűncselekmények, amelyeknél a vádat az ügyész képviseli. Ilyenkor az indítvány előterjesztése után a büntetőeljárás már a magánindítványt előterjesztő akaratától függetlenül folyik. Például a becsületsértés és a rágalmazás közvádra üldözendő, ha bíró, ügyész vagy rendvédelmi szerv tagjának sérelmére, annak hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt követik el [új Be. 53. § (3) bekezdés]. Az új Be. a hatályos megoldással szemben azt célozza, hogy az igazságszolgáltatás során eljáró személyek (bíró, ügyész és rendvédelmi szerv tagja) sérelmére elkövetett becsületsértés és rágalmazás minősüljön csak közvádas bűncselekménynek, és ne minden hivatalos személy esetében.

A Be. 173. § (1) bekezdése szerint „Magánindítványra üldözendő bűncselekmény miatt csak a jogosult feljelentése alapján indítható büntetőeljárás.” Az új Be. 378. § (1) bekezdése szerint ”Magánindítványra üldözendő bűncselekmény esetén csak a jogosult indítványára indítható meg vagy folytatható a büntetőeljárás.”

A magánindítvány fontos tartalmi összetevői: a jogosultság, az akaratnyilatkozat és a határidő.

A magánindítvány előterjesztésére jogosult a Btk. 31. § (2), (3) és (4) bekezdései szerint: „(2) A magánindítvány előterjesztésére a sértett jogosult. (3) Ha a sértett cselekvőképtelen, a magánindítványt törvényes képviselője terjesztheti elő. A magánindítványt a korlátozottan cselekvőképes kiskorú sértett önállóan is előterjesztheti, és erre törvényes képviselője is jogosult. Ha a sértett a személyes ügyei vitelében vagy a bírósághoz, hatósághoz fordulás joga tekintetében cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú, a magánindítvány előterjesztéséhez a törvényes képviselő hozzájárulása szükséges. Ezekben az esetekben a magánindítvány előterjesztésére a gyámhatóság is jogosult. Érdekellentét esetén a

[327] 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról

Polgári Törvénykönyv szabályai az irányadók. (4) Ha a magánindítvány előterjesztésére jogosult sértett meghal, a hozzátartozója jogosult a magánindítvány előterjesztésére."

A cselekvőképesség nem büntetőjogi, hanem polgári jogi fogalom, ezért tartalmának meghatározásánál nem a Btk., hanem a Ptk. szabályai irányadók. Az előterjesztési jog eszerint: 1) kizárólagos; 2) párhuzamos, és 3) származékos lehet.

ad. 1. Kizárólagos az indítványtételi jog, ha a sértett nagykorú, cselekvőképes, mert ilyenkor önmaga jogosult a magánindítvány előterjesztésére. [A Btk. 31. § (2) bekezdése szerint „A magánindítvány előterjesztésére a sértett jogosult."]

ad. 2. Párhuzamos az indítványtételi jogosultság, ha a sértett cselekvőképtelen, vagy korlátozottan cselekvőképes kiskorú, illetve cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú. Párhuzamos indítványtételi jog esetén az egyik (bármelyik) jogosult magánindítványa (a másik jogára tekintet nélkül) elegendő a büntetőeljárás megindításához. [Btk. 31. § (3) bekezdés]

ad. 3. Származékos az indítványtételi jogosultsága a hozzátartozónak, ha a cselekvőképes sértett anélkül hal meg, hogy magánindítványát előterjesztette volna; a hozzátartozója – a még nyitva álló határidő alatt – jogosult erre [Btk. 31. § (4) bekezdés]. A sértett hozzátartozóinak a Btk. saját, önálló jogosultságot a magánindítvány előterjesztésére nem ad, a sértetti jog „száll át" a hozzátartozóra.

A magánindítvány akkor törvényes, ha az előterjesztésre jogosult a Be-ben meghatározott határidőn belül kéri az elkövető megbüntetését. A magánindítvány alakisághoz nem kötött, akár szóban, akár írásban előterjeszthető. A személyesen szóban tett magánindítványt jegyzőkönyvbe kell foglalni. A szóbeli magánindítvánnyal azonosnak kell tekinteni a távbeszélőn tett bejelentést, amelyről szintén hivatalos feljegyzést kell készíteni. A rendőrségen tett bejelentést magánindítványnak kell tekinteni, ha a sértett ezzel kifejezte azt, hogy az elkövető megbüntetését kívánja. A sértettnek a kórházban történő kihallgatása során, a nyomozó hatóság tagja előtt tett nyilatkozata is joghatályos magánindítványnak tekintendő.

A magánindítvány előterjesztésének határidejét a Be. 173. § (3) bekezdése állapítja meg és számítására is a Be. rendelkezései az irányadók. A magánindítványt attól a naptól számított harminc napon belül kell előterjeszteni, amelyen a magánindítványra jogosult a bűncselekmény elkövetőjének kilétéről tudomást szerzett.[328]

[328] BLASKÓ [2016] *i. m.* 290–294.

Az új Be. változtat ezen e rendelkezésen, mivel az új Be. 378. § (3) bekezdése szerint „A magánindítványt attól a naptól számított egy hónapon belül kell előterjeszteni, amelyen a magánindítványra jogosult a bűncselekményről tudomást szerzett.” Ennek értelmében azt a jogosult a bűncselekményről – és nem az elkövetőről – történt tudomásszerzéstől számított egy hónapon belül terjesztheti elő a magánindítvány. A magánindítványra büntetendő bűncselekmények két formája létezik. Egyik esetben a bűncselekmény jellege határozza meg a magánindítvány előterjesztése iránti igényt. Az ilyen bűncselekmények esetén a magánindítvány az elkövető személyétől függetlenül szükséges az eljárás megindításához. A másik típusában a magánindítvány oka a sértett és az elkövető közötti kapcsolat. E cselekmények esetében az eljárás megindításának csupán akkor feltétele a magánindítvány előterjesztése, ha a sértett eleve tudomással bír arról, hogy a bűncselekményt hozzátartozója követte el. Eltérő esetben a büntetőeljárás – akár a cselekmény elkövetésétől számított egy hónapon túl előterjesztett – feljelentés alapján magánindítvány hiányában is megindul, és a magánindítványra jogosult nyilatkozata beszerzésének szükségessége csak azután válik indokolttá, ha az elkövető, és az elkövetőnek a sértetthez fűződő kapcsolata megállapítható. Ebben az esetben a magánindítvány előterjesztésének az új Be. 378. § (4) bekezdés alapján az elkövető személyének ismertté válásától számított egy hónapon belül van helye.

Az új Be. 378. § (6) bekezdése szerint: „A magánindítvány előterjesztésére nyitva álló határidő elmulasztása miatt igazolásnak akkor van helye, ha a bűncselekmény közvádra üldözendő.” Ezt a szabály már tartalmazta a Be. 173. § (3) és (4) bekezdése is.

A magánvádas eljárás ismeri a viszonvád jogintézményét, ekkor a „30 napos” határidő alól a Be. kivételt tesz. A kölcsönösen elkövetett könnyű testi sértés, rágalmazás vagy becsületsértés esetén az egyik fél sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt megindult eljárásban a másik fél abban az esetben is jogosult a magánindítvány előterjesztésére, ha ennek a határideje lejárt, feltéve hogy a büntethetőség még nem évült el [Be. 497. § (3) bekezdés]. Az új Be. a viszonvádat a 763. §-ban szabályozza, mely alapvetően követi a hatályos rendelkezéseket, azonban az új Be. itt is a szöveg pontosítására törekedett. Ennek keretében az új Be. megadja a viszonvád fogalmát: „(1) Kölcsönösen elkövetett könnyű testi sértés, rágalmazás vagy becsületsértés esetén a vádlott a magánvádló ellen vádat emelhet (a továbbiakban: viszonvád).” Továbbá, mivel erre vonatkozó szabály jelenleg nincs a Be.-ben, rögzíti, hogy viszonvád emelése esetén az ügyészség a viszonvád képviseletét akkor veheti át, ha a vád képviseletét nem vette át vagy a vád képviseletétől elállt.

A magánindítvány oszthatatlan és visszavonhatatlan. A Btk. 31. § (5) és (6) bekezdései szerint: „(5) Bármelyik elkövetővel szemben előterjesztett magánindítvány valamennyi elkövetőre hatályos. (6) A magánindítvány nem vonható vissza.” A magánindítvány oszthatatlansága azt jelenti, hogy a magánindítványos bűncselekmény valamennyi elkövetőjével szemben, és nemcsak azzal az elkövetővel szemben folytatandó le a büntetőeljárás, akit a jogosult a magánindítványában megnevezett. A magánindítvány visszavonása lehetővé tenné, hogy az elkövető és a sértett között alkudozás kezdődjön, a sértett esetleg jogtalan előnyt követeljen a magánindítvány visszavonása fejében. A magánindítvány ezért nem vonható vissza.

A magánindítvány visszavonhatatlanságának elve azonban a magánvádas bűncselekmények körében mégis csorbul. A magánvádló ugyanis a vádat – indokolás nélkül – bármikor ejtheti [új Be. 776. § (1) bekezdés]. A magánvádas ügyek körében a magánindítvány visszavonhatatlanságának szabályát lerontja az ún. vélelmezett vádelejtés. Ha a magánvádló a tárgyaláson nem jelenik meg, és magát alapos okkal, előzetesen, haladéktalanul nem mentette ki, illetve elérhetetlenné vált, úgy kell tekinteni, hogy a vádat ejtette. A magánvádlót erre az idézésben figyelmeztetni kell. [új Be. 773. § (5) bekezdés].

Az új Be. alapvetően követi a Be. rendelkezéseit, ugyanakkor újrastrukturálja, logikusabb felépítésűvé teszi, pontosítja a magánvádas eljárás rendelkezéseit tartalmazó fejezetet.[329]

Magyarországon a Csemegi-kódex óta a magánindítvány szabályozása egyértelműen igazolja a jogintézmény létjogosultságát. Fogalmának és megfogalmazása némely változásai ellenére „azt a jogalkotók és a jogirodalom művelői elismerték, hogy bizonyos jogpolitikai vagy erkölcsi, kisebb mértékben praktikus szempontok indokolják, hogy egyes bűncselekmények esetében az officialitás sérelmére a sértett igénye, akarata legyen annak eldöntője, hogy induljon-e büntetőeljárás.”[330] Teljesen egyetértek ezzel az állásponttal, hogy a magánindítvány jogintézményének létjogosultsága napjainkban is megalapozott.

[329] 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról
[330] KOVÁCS [2017] *i. m.* 110.

5.4.4. A ius puniendi és a magánindítvány hiánya

A Melléklet 1. számú jogesetében[331] a korábbi Btk. 198. § (1) bekezdésbe ütköző szemérem elleni erőszak bűntette miatt a sértett általa ismert elkövetők ellen nem tett feljelentést. Magánindítványt sem terjesztett elő.[332] A nyomozó hatóság a fenti bűncselekmény miatt a magánindítvány megtételére a sértett figyelmét nem hívta fel. Ugyan könnyű testi sértés miatt a sértett előterjesztette a magánindítványát, de erre a bűncselekményre nem terjedt ki a megalapozott gyanú közlése.

A hatóság az eljárás során a későbbekben sem pótoltatta és nem nyilatkoztatta a sértettet arra vonatkozólag, hogy kíván-e magánindítványt előterjeszteni szemérem elleni erőszak bűntette miatt. A szemérem elleni erőszak bűntette csak a sértett magánindítványra büntethető, kivéve ha azzal összefüggésben nem magánindítványra büntetendő cselekményt is elkövettek. A nyomozó hatóság annak ellenére nem élt a sértett felé felhívással, hogy közvádra üldözendő bűncselekmény, nem csak magányindítványos (egyúttal magánvádas) bűncselekmény – könnyű testi sértés – valósult meg.

A nyomozó hatóság annak ellenére nem élt felhívással a sértett felé, hogy kizárólag a Btk. 198. § (1) bekezdésébe ütköző szemérem elleni erőszak bűntette miatt közölte a megalapozott gyanút, ami a Btk. 209. §-a értelmében – kivéve ha azzal összefüggésben nem magánindítványra büntetendő cselekményt is elkövettek – csak a sértett magánindítványára büntetendő.

A joghatályos magánindítvány előterjesztésének hiányában (ennek ellenére) elrendelték a gyanúsítottak előzetes letartóztatását, amit vádemelésig még kétszer meghosszabbítottak. A hatóságok (nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság, másodfokú bíróság) nem észlelték, hogy a kényszerintézkedést törvénysértően rendelték el.

A védő észrevételezte a másodfokú bíróság előtt e tényt, melyet ítéletében rögzített, hogy a vádlottak előzetes letartóztatására a Be. rendelkezése ellenében került sor, de kerülte azt a megállapítást, hogy fogva tartásuk törvénysértő volt.

Álláspontom szerint a nyomozó hatóságnak a büntetőeljárás hivatalból való és a nyomozási bíró általi előzetes letartóztatás elrendelése törvénysértő volt. A magánindítvány hiánya folytán törvénysértően indult és folytatott eljárásban az

[331] GERGI-HORGOS Lívia, *Büntetőeljárás törvénysértő megindítása és ennek hatása a vádra egy büntetőügy tükrében,* Magyar Rendészet, 2012/2., 67–75.

[332] A Be. 173. § (1) bekezdése szerint „Magánindítványra üldözendő bűncselekmény miatt csak a jogosult feljelentése alapján indítható büntetőeljárás […]". A Be. 130. § (3) bekezdése szerint, „Ha a büntetőeljárásnak magánindítványra van helye, az előzetes letartóztatás a magánindítvány előterjesztése előtt nem rendelhető el."

igazságügyi orvosszakértő kirendelése a nyomozás elrendelése után több 3 hónappal, mint új eljárási cselekmény elrendelése is törvénysértő volt. Bár ennek következtében lehetőség nyílt az igazságügyi orvosszakértői vélemény felhasználásával új megalapozott gyanú közlésére a súlyos testi sértés kísérlete bűncselekménye miatt, így már a magánindítvány beszerzése „okafogyottá”[333] vált. A vádemelést és a bírósági eljárást már nem akadályozta a nyomozás során elkövetett kisebb „hiányosság”.

Nézetem szerint a nyomozási szakban nem jogszerűen közölt megalapozott gyanú súlyos eljárási hiba, ez nem tekinthető „hiányosságnak”. Álláspontom szerint nincs törvényesen közölt megalapozott gyanú a vádiratban megjelölt személyek vonatkozásában, akkor az a vád nem felelhetett meg a Be. és új Be. váddal támasztott törvényességi követelményeknek. Ugyanis a gyanúsítás nem volt törvényes, vádemelésre sem kerülhetett volna sor ebben az eljárásban. A Be. szabályaiba ütközően, törvénysértően megindult és a vádemelésig folytatott büntetőeljárásban a vádnak osztania kell a büntetőeljárás és a nyomozási szakasz törvénysértő jogi sorsát, és ennek a bírói jogalkalmazás során tejes körűen érvényesülnie kellene.

Magam is egyetértek azzal, hogy „[a] bírósági eljárásnak nem lehet célja a nyomozás vagy a vádemelés szakaszában elkövetett jogsértések, mulasztások korrekciója”.[334] A jogállamban az állam büntetéshez való joga nem alapozhatja meg a „közvádló oldalán jelentkező vétkes vagy vétlen mulasztások, esetleges szakmai hibák kiküszöbölésére szolgáló korrektívumok”[335] törvénysértő alkalmazását, amellyel a vád és az ítélkezés eljárási funkciói összemosását eredményezhetik. Ezzel az eljárással – az új Be. preambulumában rögzített – tisztességes eljárás joga, a funkciómegosztás elve, valamint az Alkotmánybíróság több határozatában a jogállamiság alapvető ismérveként rögzített jogbiztonság maradéktalan érvényesülését sértik meg az eljáró hatóságok, amellyel nem biztosítják a ius puniendi jogállami érvényesülését.

---

[333] A Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság 24.Bf.X.10.738/2011/10. számú ítéletében megállapította, hogy „[…] – az időközben beszerzett orvosszakértői vélemény alapján – közölték a nemi erkölcs elleni bűncselekménnyel összefüggően elkövetett, hivatalból üldözendő bűncselekmény megalapozott gyanúját is, a magánindítvány szükségessége a Btk. 209. §-ának fent idézett rendelkezése alapján megszűnt, így az elsőfokú bíróság okkal nem észlelt büntethetőséget kizáró okot annak kapcsán, és ilyet a másodfokú bíróság sem állapíthatott meg pusztán azért, mert az eljárás kezdeti szakaszában valóban annak hiányában folyt az eljárás, de a vádemeléskor és a jogerős minősítés szerint a magánindítvány már a büntethetőségnek nem volt feltétele.”

[334] GELLÉR Balázs József, A vád törvényességének egyes aspektusai. In BELOVICS Ervin – TAMÁSI Erzsébet – VARGA Zoltán (szerk.), *Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére,* PPKE JÁK, Budapest, 2011, 461.

[335] 14/2002. (III. 20.) AB határozat

Összegzés

A ius puniendire a büntető anyagi jog tükrében csupán a Btk.-ban írt büntethetőséget kizáró, korlátozó, illetve megszüntető okok vázlatos felhívásával utaltam. Jogdogmatikailag mélységében nem vizsgáltam ezeket az okokat. A témámhoz (mely alapvetően eljárásjogi megközelítésű) való szorosabb kötődés hiánya miatt e jogintézmények részletes elemzését dolgozatomban nem tekintettem feladatomnak. Tekintettel azonban arra, hogy kapcsolódásuk egyfajta „klasszikus" értelemben kimutatható a ius puniendi jogintézményéhez, ha vázlatosan is, de szólni kívántam róluk. Az e körbe tartozó okok jelentkezése esetén az állam büntetőigényt valóban nem érvényesíthet. Ezek a jogintézmények olyan – mondhatni – hagyományos jogtörténeti múlttal „rendelkeznek", hogy már a ius puniendi állami monopóliummá válása előtt is érvényesültek, ennél fogva opportunitással való összefüggésük erőltetettnek tűnhetne. Álláspontom szerint e jogintézménynek a ius puniendi relációjában való elemzése más megközelítésben és külön, önálló dolgozat témáját képezhetné.

A büntetőjogi felelősségre vonás egyéb akadályai közül a magánindítvány hiányát azonban azért tettem vizsgálatom tárgyává, mert mint anyagi jogi és egyúttal eljárásjogi (quasi „vegyes") jogintézmény érintett a közvád és a magánvád vonatkozásában is. Vagyis fontos szempont volt a kiemelésnél – elfogadva Tremmel Flórián nézetét – e jogintézmény Janus arcúsága. Vizsgáltam a magánindítvány jogintézmény előtörténetét, anyagi jogi jellegét, szabályozását. Továbbá elemeztem az eljárásjogi szerepét, szabályozását is, hiányának hatását a ius puniendi viszonylatában. Nézetem szerint a büntetőeljárás nyomozási szakában a törvényi követelményként előírt sértetti magánindítvány megléte vagy hiánya a meghatározott személlyel szembeni törvényes megalapozott gyanú közlésére („terhelté válásra") kihat. Ugyanakkor ez az összefüggés megállapítható a vádra, a bírói jogalkalmazásra, a bírói döntésre is. Erre tekintettel pedig e jogintézmény megléte avagy hiánya a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedésére, illetve megakadályozásra is hatással van.

VI. RÉSZ

6. A IUS PUNIENDI ÉS A BÜNTETŐELJÁRÁS-JOG – A GYANÚ

6.1. A gyanú és a vádemelés előkészítése a nyomozás során

A gyanú lehetőségének, a gyanú egyes fokozatainak értékelése során biztosítani kell a jogállami követelmények teljesülését. Ez különösen hangsúlyos a vád előkészítése során a vádemelési szakaszban, amely áthelyeződik az új Be. rendelkezése szerint – a vádemelési szakasz megszűnése végett – a nyomozás vizsgálati szakaszába.

6.1.1. A gyanú fokozatainak értelmezése a jogtudományban

A büntetőeljárásra vonatkozó törvényi rendelkezések sem korábban, sem jelenleg nem határozzák meg a gyanú fogalmát. Ugyanakkor rendelkeznek annak fokozatairól, definíciót úgyszintén nem adva. Az előbbiekkel összefüggésben – kivéve Bp. – a vádemelés feltételeire sem hivatkoznak. Az említett fogalmak tartalmára a büntetőeljárási törvények rendelkezéseiből és a jogtudomány képviselőinek értelmezésén alapuló álláspontok alapján lehet következtetéseket levonni. A Bp. miniszteri indokolása szerint a gyanú és fokozatainak a tárgykörét nem lehet igazán megfogalmazni. Az egyetlen garancia az eljáró hatóságok felelőssége.

Elméleti megközelítésben: „a gyanú a büntető eljárásban alapvetően logikai valószínűség, azaz lényegében objektív jellegű kategória, mint a kiindulási adatok és levont valószínűségi következtetés közötti logikai reláció, amely mindenki számára egyforma és ellenőrizhető.”[336] A gyanú annyiban szubjektív természetű, hogy azt valaki felismeri, amit gondolatba foglal, így a nyomozó hatóság mérlegelésétől függ, hogy mit fogad el gyanút megalapozó tényként, melynek természetesen korlátai vannak, hiszen a lehetetlen nem lehet lehetséges vagy fordítva.[337]

Király Tibor szerint a gyanúnak tényekkel való megalapozása a leglényegesebb, mert azt nem lehet csak szubjektív valószínűségként felfogni,[338] azonban nem szükséges, hogy a feltárt tények, adatok a bizonyosság erejével hassanak.[339] „A büntetőítélet akkor bizonyosan igaz, ha ténybelileg és logikailag kellően megalapozott, és ha szentesítette az ítélőbíróság meggyőződése, vagyis szubjektív bizonyossága.”[340]

---

[336] KIRÁLY Tibor, *Büntető ítélet a jog határán,* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 234.
[337] KIRÁLY [1972] *i. m.* 242.
[338] KIRÁLY [1972] *i. m.* 248.
[339] KIRÁLY [2000] *i. m.* 309.
[340] KIRÁLY [1972] *i. m.* 278.

Lényeges kritérium a gyanú hiányának és a gyanú fennállásának elhatárolásánál az adat, az információ, a tény fogalmának meghatározása. Ezek mennyisége és minősége lényeges hatással van arra, hogy a hatóság szerint a – hivatalból, illetőleg feljelentés, bejelentés útján – tudomására jutott emberi magatartás valószínűleg bűncselekmény-e. Rudas György meghatározása szerint „adatnak tekinthető minden olyan tény, amely – közvetve, vagy érdekében használhatónak látszik".[341] Lakatos János úgy fogalmaz, hogy „[az] adat a tényre vonatkozó ismeret, míg az információ a nyomozásban az adat hírtartalmát jelenti".[342] Tremmel Flórián szerint a tények objektív, múltbeli és ontológiai (léttani) jelenségek, amelyeket fel kell deríteni, meg kell állapítani, mert pontosan a létükhöz vagy a hiányukhoz fűződnek büntetőjogi következmények.[343] Cséka Ervin nézete szerint, azért „hogy a tények megismerésének folyamata előbbre haladhasson, a nyomozónak a kiinduló (alap-) feltevésen kívül, rendszerint további feltevésekre vagy az addigiak továbbfejlesztésére van szüksége ahhoz, hogy a bűncselekményről alkotott tudati képe mind teljesebb legyen. Ehhez pedig úgy jut el, hogy további tényadatok után kutat; e kutatómunkájának irányát a korábbi, helyesnek bizonyult feltevések, illetve az azokból folyó tapasztalati és logikai következtetések adják".[344]

A „sanda" gyanú csak sejtés. Hiányos adatokkal bíró információ, mely esetén a tények nem valószínűsítik a bűncselekmény elkövetését, a valószínűség szintje sem állapítható meg. A „sanda" gyanú nem éri el még az egyszerű gyanú szintjét sem, ez utóbbi kategórián belül a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó feltételezést sem. Következésképp gyanúról semmilyen formában nem lehet beszélni. Csak a gyanú hiánya észlelhető, tekintettel arra, hogy csak a gyanú esélye, lehetősége áll fenn. A lehetőség kevesebb, mint a valószínűség. Ezért ebben körben nincs mód a gyanú fokozatainak és irányának a vizsgálatára sem.[345]

A gyanú fokozatainak és irányának megállapításához pedig közvetlenül kapcsolódnak a megfelelő mennyiségű és minőségű bizonyítékok, vagyis a bizonyítási

[341] BECK György – DEMETER András – DÉRI Pál – FEKETE József – FÖLDES Béla – GARAMVÖLGYI Vilmos – ILLÁR Sándor – KATONA Géza – LASSÓ Károly – LÁNG György – LÁZÁR Bertalan – LIPPOVITZ János – MOLNÁR Rezső – BAJNÁR József – RUDAS György – VINCZE István – VISKI László, *Kriminalisztika, Általános rész,* BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961, 15., 18.
[342] LAKATOS János, *Bevezetés a kriminalisztikába*, Rejtjel kiadó, Budapest, 2004, 63., 66.
[343] TREMMEL Flórián, *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 74.
[344] CSÉKA Ervin, *A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban,* Jogtudományi Közlöny, 1967/2., 114.
[345] HORGOS Lívia, *A büntetőeljárási gyanú fogalmának új felfogása egy jogeset tükrében*, Magyar Jog, 2018/4., 245.

eszközök és a nyomozás során lefolytatott bizonyítási cselekmények eredményei. Ezek alapozhatnák meg a vádemelést, az állam büntetőigényének érvényesítését garantáló – a gyanú felső fokát is felváltó bizonyosság szintjét elérő – bűnösséget kimondó ítéletet.[346]

Tremmel Flórián a bizonyíték fogalmának lényegét az alábbi megfogalmazásban foglalta össze: „A bizonyítékok a büntetőeljárásban olyan adatok, amelyek a büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak, valamint amelyeket a törvény által megengedett forrásból szereznek be s éppen ezért összességükben és összefüggéseikben felhasználhatóak, alkalmasak a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapítására."[347]

A gyanú elsősorban bűncselekményre (in rem), másodsorban meghatározott személyre (in personam) irányulhat. Ezen irányultságában egyidejűleg realizálódhatnak a gyanú fokozatai is. A büntetőjog közjogi jellegének – a 19. század eleji – kialakulását megelőző e korszakban Vuchetich Mátyás egyetemi tanár 1819-ben publikált művében már szól a gyanú oszthatóságáról és irányultságáról azzal, hogy megkülönbözteti a bűncselekmény és az elkövető személyének megállapítását eredményező utat. Nézete szerint elsődleges annak megállapítása, hogy vajon a cselekmény, amelyet bűncselekménynek mondanak, tényleg megtörtént-e és milyen módón hajtották végre, valamint ki a cselekménynek az elkövetője, és hogy vele szemben a büntetőeljárás megindítható-e. Egyidejűleg utal rá, hogy a büntetőeljárás megindításához valószínű okból fennálló gyanú szükséges.[348]

A büntetőeljárási törvények alapján megkülönböztethetők a gyanú szintjei, úgymint: egyszerű gyanú, alapos és megalapozott gyanú, nyomatékos gyanú.

A Bp. „zsebkönyvének" szerzői, Edvi Illés Károly és Vargha Ferencz a Bp. 1. §-ához fűzött magyarázattal is megpróbálták a gyanú fokozatait meghatározni. E szerint: „A nyomatékos gyanús több mint az egyszerű gyanú, kevesebb mint a jogi bizonyosság. A nyomozás megindításához egyszerű gyanú is elég: az elítéléshez jogi bizonyosság kell. Nyomatékos gyanúra akkor van szükség, ha valaki ellen a bírói eljárást elrendelik."[349] A Bp. miniszteri indokolása utalt arra, hogy a gyanú akkor nevezhető nyomatékosnak, ha alapos, azaz kellő alappal rendelkezik.

---

[346] HORGOS [2018] *i. m.* 245.
[347] FENYVESI – HERKE – TREMMEL [2008] *i. m.* 223.
[348] VUCHETICH Mátyás, *A magyar büntetőjog rendszere I. Elméleti büntetőjog* (ford. Király Tibor) Magyar hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 70.
[349] EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz, *A bűnvádi perrendtartás zsebkönyve*, Grill Károly, Budapest, 1900, 3–4.

Király Tibor szerint az egyszerű gyanú racionális természetű, amely a valószínűség valamilyen fokával rendelkezik.[350] Finszter Géza megfogalmazásában: „az egyszerű gyanú nem lehet kizárólag szubjektív vélekedés vagy megérzés, hanem az a valóság tényein alapuló valószínűségi következtetés."[351]

Tremmel Flórián szerint „Az egyszerű gyanú a rendelkezésre álló adatokon alapuló kisebb (50%-nál alacsonyabb) valószínűségi következtetés a bűncselekmény létére vagy az elkövető kilétére, az alapos gyanú már viszonylag határozott és többé-kevésbé ellenőrizhető adatokon alapuló nagyobb (50%-nál magasabb) valószínűségi következtetés. A gyanú fokozatai közötti különbségtételnek alapvető jelentősége abban áll, hogy a Be. az egyszerű gyanúhoz kevés, az alapos gyanúhoz sok eljárási joghatást fűz, ugyanakkor azonban sem az egyszerű, sem az alapos gyanúhoz nem kapcsolódhat anyagi joghatás, mert ehhez mindig bizonyosság, illetve bizonyítottság szükséges."[352]

Fenyvesi Csaba így ír: az alapos gyanú és a megalapozott gyanú a valószínűség 50%-nál magasabb fokú és nem feltételük a bizonyítékok rendelkezésre állása, valójában tartalmilag megegyeznek egymással.[353]

Farkas Ákos szerint: „az egyszerű és a megalapozott gyanú közös sajátossága, hogy a közölt tények, adatok mindkét esetben a Btk. Különös Részében meghatározott valamely bűncselekmény elkövetésére utalnak. A közöttük lévő különbség a valószínűség fokában rejlik".[354] Tóth Mihály úgy véli, „a megalapozott gyanú akkor állapítható meg, ha a bűncselekmény és a konkrét személy között olyan, törvényesen rögzített bizonyítékokkal alátámasztott összefüggés mutatható ki, amely nagy fokban valószínűsíti, hogy a bűncselekményt e személy követte el. A megalapozott gyanú megállapítása tehát lényegét tekintve a hatóság mérlegelési tevékenységén alapul."[355]

Bócz Endre a nyomozás elvégzése és a vádemelés során meglévő alapos gyanút „az alapos gyanú felsőfokának" nevezi.[356]

---

[350] KIRÁLY [2008] *i. m.* 344.
[351] FINSZTER Géza, *Az alapos gyanú kriminalisztikai fogalma*, Belügyi Szemle, 1980/9., 19.
[352] TREMMEL Flórián, Gyanú és büntető eljárás. In ÁDÁM Antal (szerk.), *Jubileumi tanulmányok 40.* Janus Pannonius Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 1985, 319.
[353] HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián, *A büntető eljárásjog elmélete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 226.
[354] FARKAS – RÓTH (2007) *i. m.* 213.
[355] BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály, *Büntető eljárásjog*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2017, 260.
[356] BÓCZ Endre, *Az alapos gyanú a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1962/11., 581.

Fenyvesi Csaba megfogalmazásában a vádemeléshez már feltétlenül bizonyítékokkal megerősített gyanú, azaz a régi bevált perjogi kifejezéssel élve „nyomatékos" gyanú szükséges, ez pedig a bírósági eljárás megindításának a feltétele.[357]

A nyomatékos gyanúnak a vádemelést követő, a bírósági tárgyalást megelőző megállapítása kapcsán Angyal Pál szavait idézve: a bizonyítékoknak nem érdemi mérlegeléséről, hanem alaki értékeléséről van szó. Lényege tehát, hogy elegendőek-e az alapos (mai szóhasználatot értve megalapozott) gyanú megerősítésére.[358]

Király Tibor szerint: „[a] bűnösséget megállapító ítéletben a bírónak a bizonyosság fokáig kell eljutnia. Ideális követelmény, hogy az ügyész a vádemelés esetén a vádlott bűnösségét illetően szintén eljusson a bizonyosságig. A jog azonban az ügyésztől nem ezt igényli, hanem azt, hogy megalapozott gyanú alapján emeljen vádat. Ez objektív kritérium és az ügyésznek a vádemelésben erről kell a bizonyítási eszközök felsorakoztatásával számot adnia. […] Ebben elfér a kételynek bizonyos foka, de majd a tárgyalás lesz az ügyészi meggyőződés hitelességének a kontrollja."[359]

6.1.2. A gyanú fokozatainak a súlya a büntetőeljárásban

Finkey Ferencz magyar büntetőeljárás-jogi tankönyve rögzíti, hogy különbséget kell tenni a bűnvádi eljárás megindításának feltételei tekintetében a bűnvádi, azaz helyesen büntetőeljárás és a büntetőbírói eljárás között.[360] Bp. 1. §-a ezen elhatárolás alapján a bírósági eljárás megindításának feltételeit egyértelműen rögzíti, mely nélkül az eljárás vagy egyáltalán meg sem indítható, vagy nem nevezhető bírói eljárásnak.[361] A bírósági eljárás megindításának egyik feltétele a nyomatékos gyanú volt, amelynek alapján a királyi ügyész vádat emelt, ha bűncselekmény nyomatékos gyanúja volt megállapítható, és azzal szemben emelt vádat, akit bűncselekmény nyomatékos gyanúja terhelt.

Angyal Pál megállapítja: „A büntetőbírói eljárásnak […] négy előfeltétele van […] ezek: 1. A bűncselekmény nyomatékos gyanúja (ez több, mint a nyomozáshoz elégséges egyszerű gyanú, de kevesebb, mint az elítéléshez megkívánható jogi bizonyosság) […]."[362]

---

[357] FENYVESI – HERKE – TREMMEL [2008] *i. m.* 382.
[358] ANGYAL Pál, *Magyar büntető eljárásjog tankönyve II.*, Athenaeum R-T, Budapest, 1917, 59.
[359] KIRÁLY [2008] *i. m.* 391.
[360] FINKEY [1903] *i. m.* 191.
[361] Bp. 1. § „Bünvádi ügyben birói eljárás csak a törvény értelmében, vád alapján és csak az ellen inditható, a kit büntett, vétség vagy kihágás nyomatékos gyanuja terhel."
[362] ANGYAL Pál, *A magyar büntető eljárásjog tankönyve I,* Athenaeum R-T, Budapest, 1915, 300–301.

A Bp. a bűnvádi eljárás megindításának feltételeit ugyanakkor kifejezetten nem írta elő, de Finkey a bírói eljárás analógiájára ilyennek tekinti a bűncselekmény gyanúját, a törvényes hatóságot és az eljárás törvényességét.[363] A büntetőeljárás általában már a nyomozással megindul, melynek előkészítő jelentősége volt. A célja a vádlói tájékoztatás volt a vád emelése vagy nem emelése kérdésben az adatok kipuhatolásával és megállapításával.[364] Valójában ez nem más, mint nyomatékos gyanút megállapító bizonyítékok összegyűjtése.[365] A nyomozás megindításához tehát a bűncselekmény minimális, azaz egyszerű gyanúja elegendő volt.

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (a továbbiakban: II. Bp.) már az alapvető elvek között – a személyi szabadság biztosításánál – meghatározta, hogy büntetőeljárást csak bűncselekmény alapos gyanúja esetén, és csak az ellen lehet indítani, aki bűncselekmény alapos gyanúja alatt áll. A miniszteri indokolás szerint: „Alapos a gyanú akkor, ha számos, vagy bár egyetlen, de nyomatékos körülményből bűncselekmény létére, avagy létező bűncselekménynek egy bizonyos személy által való elkövetésére kellőképpen lehet következtetni. A 2. § – mint említettük – nemcsak azt kívánja meg, hogy az alapos gyanú egy bűncselekmény létére irányuljon, hanem egyenesen azt is, hogy annak egy bizonyos személy által való elkövetésére hívja fel a figyelmet.”[366]

A II. Bp.-t módosító 1954. évi V. törvény a nyomozás során garanciális okból bevezette a terheltté nyilvánítás intézményét. Ezt figyelembe véve meghatározott személy terheltként való bevonásáról akkor határozott a nyomozó hatóság, ha elegendő adattal rendelkezett annak megállapításához, hogy ki követte el a bűncselekményt. Ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a büntetőeljárás során a nyomozás és a bírósági eljárás egységes folyamat, azonos jelentőségű szakaszai a büntetőeljárásnak.

Az 1962. évi 8. sz. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: I. Be.) már használta a bűncselekményre vonatkozó egyszerű és alapos gyanú fogalmait. Az ún. gyanúsítotti eljárással, azaz a gyanúsításhoz, a gyanú közléséhez, gyanúsított kihallgatásához elég volt az egyszerű gyanú és lehetőség volt 72 órás őrizetbe vételre. Ezt követően – többek

[363] FINKEY [1903] *i. m.* 191–192.
[364] A Bp. 83. §-a szerint: „A nyomozás tárgya: azoknak az adatoknak kipuhatolása és megállapitása, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékozására szükségesek. A nyomozás e határon tul nem terjedhet.”
[365] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 215.
[366] MOLNÁR László – VÁGÓ Tibor – SÖMJÉN György – HORVÁTH Tibor – RÁCZ György – BÉKÉS Imre – TOKAJI Géza, *A büntető perrendtartás kommentárja I–II,* Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1957, 20., 23.

között a nyomozás során feltárt adatokra, közvetlen bizonyítékokra, esetleges beismerő vallomásra – megállapítható volt az alapos gyanú és ekkor történt meg határozattal a terheltté nyilvánítás.

1973. évi I. törvény (a továbbiakban: II. Be.) változtatva – a II. Bp.-hez hasonlóan –, az alapos gyanú fogalmát két vonatkozásban használja. A bűncselekményre irányuló és a személyre irányuló alapos gyanút határozta meg a büntetőeljárás megindításának általános feltételeként.

A Be. a büntetőeljárás megindítására vonatkozó kritériumot az alapvető rendelkezései között a hivatalból való eljárás és büntetőeljárás akadályai alapelvekkel együtt szabályozza. A Be. a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának általános követelményeként csak a bűncselekmény gyanúját, azaz az egyszerű gyanút kívánja meg azzal, hogy a meghatározott személy gyanúsítotti kihallgatásához megalapozott gyanú szükséges.[367]

Az Alkotmánybíróság 34/2013. (XI. 27.) számú határozata szerint a „megalapozott gyanú" megállapításához szükséges meggyőződés nem azonos erejű a bizonyítékok értékelése alapján kialakított és a bűnösség megállapításához szükséges bírói meggyőződéssel, a bűnösség nagyfokú valószínűsítésére korlátozódik.

„Gyanú és megalapozott gyanú közötti törvényi különbségtétel értelemszerűen azt is jelenti, hogy büntetőeljárás megindításához elegendő önmagában a bűncselekmény gyanúja. A Be. 164. § (1) bekezdése szerint a büntetőeljárás – ha a Be. eltérően nem rendelkezik – nyomozással kezdődik, s a (2) bekezdés szerint a nyomozás egyik feladata az elkövető személyének felderítése." [368]

A Be. és az új Be. sem szabályozza a nyomatékos gyanút, mint a Bp., ami a bírósági eljárás megindításának feltételeként határozta meg a gyanúnak ezt a fokozatát. Úgy vélem, ez álláspont hibás, tekintettel arra, hogy szükség lenne a nyomatékos gyanú törvényi előírására. Utalva Király Tibor szavaira: az ügyésznek a vádemelés esetén a vádlott bűnössége tekintetében el kellene jutnia a bizonyosság szintjéig, azonban ennek semmilyen törvényi garanciája nincs a gyanú magasabb fokozatának követelményével. Egyetértek Tremmel Flórián korábbi, a Be.-vel kapcsolatos kritikájával – és ez most már az új Be.-re is vonatkoztatható –, hogy a Be. nem tesz különbséget a vádemeléshez,

[367] Be. 6. § (1) „A bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az e törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa. (2) Büntetőeljárás csak bűncselekmény gyanúja alapján, és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény megalapozott gyanúja terhel."
[368] 17/2012. számú büntető elvi határozat

illetve az előzetes letartóztatás–letartóztatás indítványozásához szükséges gyanú között.[369]

6.1.3. A gyanú új felfogása és ennek hatásai az új Be.-ben

Az új Be. alapvető rendelkezései immáron csak kizárólag a büntetőeljárásra vonatkozó, a kodifikációval kitűzött „eszményi" büntetőeljárás lényegét megragadó alapelveket definiálják, így a hivatalból való eljárásra vonatkozó rendelkezés továbbra is itt található meg. Az új Be. – osztva a jogirodalomban már fellelhető, egységesnek azonban nem mondható nézetet – úgy rendelkezik, hogy a közvádra üldözendő bűncselekmények miatt a hivatalból való eljárás kötelezettsége a nyomozó hatóságra és az ügyészségre vonatkozik.[370] Továbbá azt is elrendeli, hogy a bíróság – a törvényben rögzített kivételekkel – főszabály szerint hivatalból nem, csak az arra jogosultak kezdeményezése, azaz indítvány alapján járhat el.[371]

Ezzel szemben az új Be. a hivatalból való eljárás alapelvénél nem konkretizálja egységesen a büntetőeljárás megindításának feltételeként a bűncselekményre vonatkozó (egyszerű) gyanút és a meghatározott személy vonatkozásában a megalapozott gyanút. Csupán általánosan utal arra, hogy az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak kötelessége, hogy az e törvényben megállapított feltételek esetén a büntetőeljárást megindítsa, illetőleg az eljárást lefolytassa. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az új Be. nem rögzíti feltételként a büntetőeljárás megindításához a bűncselekmény gyanúját, de ezt nem a büntetőeljárás megindításának egységes követelményeként határozza meg, ellentétben a Be.-vel.[372]

Ennek oka, hogy az új Be. – mint a bevezetőben utaltam rá – fakultatív eljárásként bevezette a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés szabályainak büntetőeljárásba

---

[369] TREMMEL Flórián, A gyanú differenciált felmerülésének értékelése a büntetőeljárásjogban, In GELLÉR Balázs (szerk.), *Békés Imre Ünnepi kötet,* ELTE ÁJK, 2000, 403.

[370] Erdei Árpád szerint a hivatalból való eljárás, amelynek a része legalitás és officialitás, csak az ügyész irányában hatályosul. Az ügyésznek közvádlói szerepe alapján kiemelt feladata a bíróság előtt az állami büntetőigény érvényesítése. Ennek során a legalitás (mint kötelezettség) és az officialitás (mint általános felhatalmazás) elvei ezt biztosítják számára. A nyomozás során az ügyész olyan jogosítványokkal rendelkezik, mellyel a nyomozást alakíthatja, függetlenül attól, hogy a nyomozó hatóságra is meghatározó e két elv. A bíróság a saját feladatait nem tudja ellátni vád nélkül. Erdei álláspontja szerint a bíróságra nem terjed ki e két elv, mivel a bíróság feladata csak a bűnelkövető megbüntetése. ERDEI [2004] *i. m.* 171. Ezzel ellentétben Cséka Ervin nézete szerint az officialitás elve minden eljáró hatóságra vonatkozik. CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály, *A büntetőeljárási jog alapvonalai 1.*, Bába Kiadó, Szeged, 2006, 66–67.

[371] Új Be. 4. § (1) „Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvádra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást. (2) A bíróság – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – indítványra jár el."

[372] HORGOS [2018] *i. m.* 248.

történő integrációjával a nyomozási szakaszt megelőző új eljárási szakaszt, az előkészítő eljárást.[373]

Az új Be. a nyomozási szakaszt további két alszakaszra osztotta, a felderítésre és a vizsgálatra. Megszüntette a vádemelési szakaszt, úgy, hogy a nyomozási intézményrendszerbe helyezte át, így az ügyészségi döntés a nyomozás részét képezi.

Az előkészítő eljárás, a nyomozáson belüli felderítés és a vizsgálat elkülönítésének az alapja éppen a gyanúhoz kapcsolódik. Az előkészítő eljárás megindítására jellemző a gyanú hiánya, azaz a „sanda" gyanú. A felderítés megindításához a bűncselekményre vonatkozó egyszerű gyanú kell és a vizsgálat megkezdéséhez azonban a már a meghatározott személyre vonatkozó (személyre irányuló), megalapozott gyanú szükséges.

Az előkészítő eljárás fakultatív eljárás, nem mindig kerül sor rá. Amennyiben a felderítés megindulásához szükséges, bűncselekményre vonatkozó egyszerű gyanú a feljelentésből, a bejelentésből vagy a hatóság hivatalból való tudomásszerzéséből már egyértelműen megállapítható, akkor előkészítő eljárás nem indítható.

A Be. nem tesz különbséget a szűkebb értelemben vett nyomozás (felderítés) és a vizsgálat között, a nyomozási szakaszt egységesnek tekinti (azonban a gyakorlatban e szakaszok elkülönülnek egymástól).

Az előkészítő eljárás rendelkezései szerint a büntetőeljárás megindítására az egyszerű gyanú szintjét el nem érő „sanda" gyanú esetén pusztán adatok, információk alapján is lehetőség lesz. Vagyis elegendő egy sejtés az ügyészségnek, vagy az előkészítő eljárást folytató szervnek,[374] hogy az előkészítő eljárást megindíthassa. Az előkészítő eljárásnak éppen az célja, hogy megállapítsa, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e, vagy nem.[375]

[373] Új Be. 339. § (1) „A büntetőeljárás az e Részben meghatározott feltételek esetén előkészítő eljárással kezdődik."
[374] Új Be. 339. § (2) „Előkészítő eljárást a büntetőeljárás lefolytatására hatáskörrel rendelkező ügyészség vagy nyomozó hatóság folytathat. (3) A rendőrségről szóló törvény alapján a hatáskörébe tartozó cselekmény miatt a rendőrség belső bűnmegelőzési és bűnfelderítési feladatokat ellátó szerve, valamint a rendőrség terrorizmust elhárító szerve is folytathat előkészítő eljárást."
[375] Új Be. „340. § (1) Az előkészítő eljárás célja annak megállapítása, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e. (2) Előkészítő eljárás akkor folytatható, ha a rendelkezésre álló adatok a bűncselekmény gyanújának megállapítására nem elegendőek és megalapozottan feltehető, hogy az előkészítő eljárás lefolytatása alapján el lehet dönteni, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e."

Az előkészítő eljárás során leplezett eszközök [376] alkalmazhatóak, emellett adatgyűjtés is folyhat. Ennek alapján egyértelmű, hogy még nincs gyanú, ennek csak a lehetősége áll fenn. Az előkészítő eljárás viszont megindítható, így a leplezett eszközök alkalmazása törvényes eljárási keretet nyer. A leplezett eszközök alkalmazásával, ahogy erre Fenyvesi Csaba utal: „az alakszerű eljárási cselekmények, perrendszerű bizonyítékok nélkül a gyanú az ún. »operatív adatok« révén megerősödhet”[377], de – álláspontom szerint – létre is jöhet. A leplezett eszközök alkalmazására a nyomozás során, valamint meghatározott esetben a tárgyalási szakaszban is lehetőséget biztosít az új Be. Szükséges megemlítenem, hogy hazánkban a „leplezett eszközök jogi szabályozásának nincsenek jogállami hagyományai. 1990-ig e téren csak belügyminiszteri utasítás és napiparancs létezett. […] A jogfejlődés kereteit ezt követően az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) döntései és az Alkotmánybíróság átfogó, 2/2007. (I. 27.) AB határozata szabta meg.”[378] Fentiekre a 2003-ban hatályba lépett Be. megalkotásakor is voltak kísérletek, ezek azonban csak fél sikerrel jártak.[379] Egyetértek azzal az alapvető jogállami követelménnyel, hogy az állam büntetőigényének érvényesítéséhez szükséges titkos, leplezett eszközökre vonatkozó szabályoknak a büntetőeljárásról szóló törvényben van helye.

Jelenleg (az új Be. hatályba lépése előtt) még jogszabályilag külön van választva a nyomozás elrendelés előtti bűnüldözési célból folytatott tikos információgyűjtés, valamint a nyomozás elrendelése utáni bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés.

---

[376] Új Be. „341. § Az előkészítő eljárás során az előkészítő eljárást folytató szerv a bűncselekmény gyanújának megállapítása céljából
a) a 215. § (1)–(2) bekezdésében meghatározott leplezett eszközt,
b) rejtett figyelést,
c) a 216–218. §-ban meghatározott leplezett eszközt,
d) a 221. § a) pontja alapján álvásárlást,
e) a 222–225. § alapján fedett nyomozót, valamint
f) bírói engedélyhez kötött leplezett eszközt alkalmazhat.”

[377] FENYVESI – HERKE– TREMMEL [2008] *i. m*. 382.

[378] KADLÓT Erzsébet, *Aknamezők az új Be.-ben. A hatékony védelemhez való jog újragondolása.* Ügyvédek Lapja, 2017/11–12., 28.

[379] A Be. megalkotásakor két koncepció állt egymással szemben. A kisebbségben lévők javaslata arra irányult, hogy a bűnüldözésű célú titkos információgyűjtést is át kell helyezni a Be.-be, szoros ügyészi felügyelettel, rendelkezési joggal és bírói kontrollal. Ekkor még a bűnmegelőzési célú felderítés – amit a nemzetvédelmi szolgálat folytatott –, valamint a terrorelhárítási felderítés nem vált el a bűnüldözéstől, ennek garanciái alkalmazhatók lettek volna titkos információgyűjtésnél is. Ez nem került elfogadásra. A másik javaslatot fogadták el, mely szerint megmaradt a titkos információgyűjtés a Be. kívül, és a Be.-be a nyomozás elrendelése utáni bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szabályai kerültek be. Forrás: FINSZTER Géza, *Felderítés és vizsgálat, avagy a nyomozás változó szerepe az új Büntetőeljárási kódex tükrében.* Kerekasztal-beszélgetés előadása, Nemzeti Közszolgálati Egyetem MRTT Bűnügyi Tagozat, Budapest, 2017. november 15.

Ezzel a bizonyítékok felhasználhatósága nem egységesen értelmezhető szabályrendszerhez van kötve. Az új Be. a korábbinál áttekinthetőbb, következetesebb szabályozást alakított ki. A titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés jelenlegi különálló szabályozásának megszüntetése mellett, az új Be. egységesen leplezett eszközöknek hívja az érintettek tudta nélkül, pontos garanciális feltételek mellett alkalmazott bizonyítékok szerzésére irányuló eljárásokat. Szoros értelemben vett bűnüldözési céllal (a felderítés és bizonyítás érdekében) a büntetőeljárási törvény keretein kívüli titkos információgyűjtésre csak kivételesen, a nemzetbiztonsági tevékenységen belül kerülhet sor. A nem bűnüldözési céllal (pl. bűnmegelőzési céllal) folytatott titkos tevékenység eredménye is kapcsolódhat megindítandó vagy már megindult büntetőeljáráshoz. Így további feltételekkel, az ilyen módon beszerzett információk is alapjai lehetnek büntetőeljárásnak, illetve felhasználhatók a már folyamatban lévő büntetőeljárásban is.[380]

A jogalkotó az új Be. indokolásánál a következőket írja: „Az előkészítő eljárás tehát csak akkor folytatható, ha a rendelkezésre álló adatok bűncselekmény gyanújának megállapítására nem elegendőek és megalapozottan feltételezhető, hogy az előkészítő eljárás lefolytatása alapján el lehet dönteni, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e." Az ügyészség vagy az előkészítő eljárást folytató szerv azonban megszünteti az előkészítő eljárást, ha úgy látja, hogy a bűncselekmény gyanúja továbbra sem áll fenn, az előkészítő eljárás folytatásától nem várható eredmény, illetve az előkészítő eljárás határideje lejárt [új Be. 346. § (1) bek.]. Amennyiben pedig az előkészítő eljárás eredményeként megállapítható a bűncselekmény gyanúja, úgy az előkészítő eljárást a nyomozás elrendelése fejezi be. [új Be. 339. § (4) bek. b) pontja] Az előkészítő eljárást folytató szervek az eljárást az ügyészség tájékoztatásával végzik, ez biztosít garanciát a törvényes eljárás lefolytatására.

Az új Be. az eljárás e szakaszában megelégszik az ún. „sanda"[381] gyanúval, a gyanú lehetőségével, ami valójában gyanú hiányát jelenti. E hiány felvethet és fel is vet aggályokat. Mi fogja ugyanis meghatározni azt, hogy milyen „szempontok" alapján dönt majd a nyomozó hatóság az előkészítő eljárás megindításáról? Biztosítva van-e „sanda" gyanú esetén jogállami követelményeknek megfelelő garanciákkal körbebástyázott módon a büntetőeljárás megindítása és lefolytatása? Fennállhat-e a

[380] BELOVICS – TÓTH [2017] *i. m.* 180.
[381] A „sanda" jelző a „gyanú" kialakulásának jellemzőjeként egyre gyakrabban használt kifejezésként jelenik meg e téma kapcsán a jogi szakirodalomban, illetve a tudományos konferenciákon.

veszélye annak, hogy az állam büntetőigényének érvényesítése sérelmet szenved, mert az nem a jogállami követelményeknek megfelelő büntetőeljárásban realizálódik?

Finszter Géza – Korinek László szerint a gyanú hiánya értelmezhetetlenné teszi a szükségesség és az arányosság követelményét. Az előkészítő eljárás szabályozásával szembeni kritikájukat a következők szerint fogalmazzák meg: „Ha nincs tényekre alapuló gyanúok, honnan állapítható meg, hogy melyek a hiányzó tények, és azok megismeréséhez szükségesek-e a leplezett eszközök."[382]

A büntetőeljárás megindítása elképzelhetetlen gyanú nélkül. Az új Be. vonatkozó szabályai az eljáró hatóságokra nagyobb terhet rónak, mert a felelősségük rájuk hárul annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy az előkészítő eljárás meginduljon-e, avagy az eljárás lefolytatása nem szükséges. A garancia, azaz az „egyetlen mentsvár" Finszter Géza szerint a rendőri szakértelem,[383] hiszen a gyanú lehetőségének a felismerése ezt igényli.

Az új Be. rendelkezései szerint az előkészítő eljárást követő nyomozás megindításának a feltétele a bűncselekmény (egyszerű) gyanúja. Mivel az új Be. a nyomozási szakban megkülönbözteti a felderítést és a vizsgálatot, az egyszerű gyanú a felderítési szakasz megindításának is feltétele.[384]

A nyomozás – ennek első szakaszával (a bizonyítási eszközök felkutatása és biztosítása érdekében) – a felderítéssel kezdődik feljelentés alapján is, vagy a feljelentés kiegészítését követően, ha fennáll a bűncselekmény gyanúja és az elkövető kiléte még nem ismert, az elkövető kilétének és a személyre szóló megalapozott gyanú megállapítása végett. A felderítés során a nyomozó hatóság arra törekszik, hogy minél előbb legyen gyanúsítottja a büntetőügynek.

Amikor ismertté válik az elkövető személye, a személyre szóló megalapozott gyanú közlésével a felderítést a vizsgálat váltja fel. A vizsgálat célja a gyanúsított büntetőjogi felelősségre vonásának előkészítése. Ennek során megállapítják a vádemeléséhez szükséges történeti tényállást, beszerzik, összegyűjtik és vizsgálják – a még szükséges eljárási cselekményekkel biztosítva – a bizonyítási eszközöket, a

[382] FINSZTER Géza – KORINEK László, *Az eltűnt gyanú nyomában,* Belügyi Szemle, 2018/3., 121.
[383] FINSZTER Géza, *Felderítés és vizsgálat...* kerekasztal-beszélgetés előadása [2017] i. m.
[384] Új Be. 348. § (1) „A büntetőeljárás – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – nyomozással kezdődik. (2) A nyomozás felderítésből és vizsgálatból áll. (3) A felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. (4) A vizsgálat során – szükség esetén bizonyítási eszköz beszerzése és megvizsgálása útján – az ügyészség dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezésének kérdésében."

bűncselekmény elkövetése és a gyanúsított büntetőjogi felelőssége szempontjából releváns bizonyítékokat.

Egyértelműen megállapítható azonban, hogy az új Be. rendelkezései előtti törvényekben – bár a gyanú fokozatainak követelményében volt eltérés – a gyanú következetesen a büntetőeljárás és a nyomozás megindításának minimális feltétele volt.

Az Alkotmánybíróság 14/2002. (III. 20.) határozatában kifejtette, hogy „[…] állami büntető igény érvényesítése az ügyész alkotmányos kötelezettsége és ennek a szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészése kockázatát is az ügyész viseli. A kockázat csökkentéséhez fűződő érdek semmiképp nem lehet erősebb, mint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítése. Ez utóbbinak viszont alapvető feltétele az eljárásbeli funkciók tiszta elkülönítése." Az Alkotmánybíróság arra is rámutatott, hogy „[a] tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és az igazságszolgáltatási funkciók szétválasztása". Az Alkotmánybíróság korábban, már a 9/1992 (I. 30.) határozatában kifejtette, hogy a jogállamiság alapvető ismérve a jogbiztonság, amely nemcsak „az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is".

A nyomozás fogalma kriminalisztikai és büntetőeljárási megközelítésben viszont nem teljesen azonos tartalmat jelöl. A kriminalisztika a nyomozáson bűncselekmény – tág értelemben vett – nyomainak megtalálását, rögzítését, a tettes személyének felkutatását érti. A nyomozás továbbfejlesztésén, intézkedések olyan törvényben szabályozott sorozatán, amely már a megalapozott gyanú esetén a terhelt felelőssége szempontjából releváns bizonyítékok feltárását, dokumentálását jelenti, a vizsgálatot érti. A büntetőeljárás nézőpontjából a nyomozásként – a Be. rendelkezése is – vizsgálatnak tekinthető nyomozást definiál, de a titkos eszközök (pl. megfigyelés, a potenciális tanúk felkutatása informátorok alkalmazása, álvásárlások), illetve a nyomozó hatóság egyéb adatszerző tevékenysége kibővítette a hagyományos eljárás hatókörét. Ezt vette figyelembe a jogalkotó, amikor az előkészítő eljárás, a felderítés és a vizsgálat egymásra épülő rendszerét létrehozta.[385]

A jogalkotó az előkészítő eljárás bevezetésével az eddig is alkalmazott bűnüldözési célú titkos információgyűjtés szabályait építette be az új Be-be. Eddig az erre vonatkozó szabályozásról az ágazati törvények rendelkeztek.

[385] TÓTH Mihály, *Néhány megjegyzés az új büntetőeljárási törvényhez,* Belügyi Szemle, 2018/3., 61–62.

Tóth Mihály szerint a leplezett eszközök az új Be. előkészítő eljárásában a „gyanú gyanújának” megalapozása érdekében továbbra is korlátlanul alkalmazhatóak, továbbá a határideje is egy évre nőtt, azonban a titkos információgyűjtés processzuális keretek közé került.[386]

Finszter Géza – Korinek László is úgy vélik, hogy „az ügyészi felügyeletet és az időhatárokat illeti az új Be. teljesítette a jogállami kritériumokat. Ami azonban a bűncselekmény gyanújának, mint az eljárás materiális és garanciális feltételének az érvényesítését illeti, azt mélyen alulmúlta azzal, hogy az előkészítő eljárás céljaként annak megállapítását jelölte ki, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e [új Be. 340. § (1) bekezdés].”[387]

Álláspontom szerint ez azt jelenti, hogy az új Be. hatálybalépését követően a bűnüldözési céllal végzett titkos adatszerzés csak a büntetőeljárás keretein belül folytatható. Ezzel a jogállam újabb lépést tett a jogállamiság alapvető ismérve, a jogbiztonság tágabb és biztosabb érvényesülése felé.

Azzal, hogy az új Be.-be az előkészítő eljárás megindításához feltételként nem került meghatározásra a gyanú, a jogalkalmazásban valóban felmerülhetnek buktatók is.

Erre utal a Finszter Géza – Korinek László szerzőpáros, amikor megállapítja, hogy „a gyanú hiánya a bűnüldöző hatóságokat, de végső soron az igazságszolgáltatást is védtelenné teszi a hatalom önkényes alkalmazásával szemben, megszünteti az ellenőrizhetőségét, hogy a bűnüldözést jogállamban kizárólag a büntetőjogi igény legitimálhatja.”[388]

Úgy vélem, hogy a joggyakorlat karöltve a jogtudománnyal kialakítja majd a helyes követelményeket. Végiggondolva: eddig is volt bűnüldözési célú titkos információgyűjtés a nyomozás elrendelése előtt. A jogalkotó eddig sem határozta meg a gyanú semmilyen fokozatát a titkos eszközök igénybevételéhez.

6.1.4. A gyanú fokozatai német büntető perrendtartásban

A hatályos német büntető perrendtartás (StPO, 1877. II. 1-jei Büntető Perrendtartás 1987-es egységbe foglalt szövege) az eljárási alapelveknél az officialitás (hivatalbóliság) elvéről (StPO 152. § I.), valamint a legalitás elvéről (StPO 152. § II.) is tartalmaz rendelkezést, továbbá az eljárás egyes szakaszaiban is érvényesül a legalitás

[386] TÓTH [2018] *i. m.* 62.
[387] FINSZTER – KORINEK [2018] *i. m.* 120.
[388] FINSZTER – KORINEK [2018] *i. m.* 121.

és az officialitás. A legalitás kötelezettsége alapján a nyomozást az ügyészség köteles megindítani, ha elegendő ténybeli alappal rendelkezik (StPO 152. § II.).[389] A német kódex a gyanú három fokozatát ismeri: a kezdeti gyanút (einfacher Verdacht), a vizsgálati fogsághoz szükséges gyanút (dringender Verdacht), és a vádemeléshez szükséges gyanút, amely a gyanú legmagasabb foka (hinreichender Tatverdachts).[390] A konkrét személy büntetőeljárásba vonásának a feltétele a kezdeti gyanú fennállása. Kezdeti gyanú, amikor kriminalisztikai vizsgálatok után valószínűsíthetővé válik az érintett személy részvétele egy büntetendő cselekmény elkövetésében. Erre tekintettel a konkrét tények fennállása szükséges (StPO 152. § II. pont: „elegendő tényszerű kiindulási pontok"), csak a sejtés, azaz a sanda gyanú, a gyanú lehetősége nem elegendő. A vizsgálati fogsághoz szükséges gyanúnál már nagy a valószínűsége annak, hogy a gyanúsított volt az elkövető. Annak az eldöntése, hogy a gyanú szükséges foka fennáll-e, az ügyészség mérlegelési és döntési jogosultsága.

A nyomozást az ügyész végzi, melyet – a legalitás elvének megfelelően – rendszerint vádemeléssel vagy az eljárás megszüntetésével fejez be. A vádemelésre akkor kerül sor, ha a nyomozó hatóság elegendő bizonyítékot gyűjtött össze (StPO 170. § I.). A vádemelés feltétele a kielégítő cselekményi gyanú (StPO 203. §). Ez a gyanú, amelynél a rendelkezésre álló bizonyíték alapján a gyanúsított elítélése valószínű.

A vádemelés rendszerint a vádirat illetékes bírósághoz való benyújtásával (StPO 170. § I.), vagy büntetőparancs (Strafbefehl) kibocsátására tett indítványon keresztül történik (StPO 407. § I. 4.). Amennyiben az ügyészség a nyomozást a StPO 170. § II. pontja alapján megszüntette, a sértett vádkikényszerítési eljárást (Klageerzwingungs-verfahren) indíthat (StPO 172. és azt követő szakaszok). Ez az eljárás biztosítja az ügyészségi döntés legalitás elvének megfelelő (bírósági) kontrollját, de egyben a sértett érdekeinek biztosításra garanciát nyújt. (StPO 175. §).[391]

6.1.5. A ius puniendi és a gyanú differenciáltsága

A Melléklet 2. számú jogesetében[392] a gyanú differenciáltságának a problematikája a vizsgálat tárgya. A büntetőügyben a büntetőeljárás, a nyomozás megindítása jogszerű volt. A bűncselekmény elkövetésére az egyszerű gyanú megállapítása megalapozott

[389] HERKE [2011] *i. m.* 58.
[390] HEINZ, Wolfgang, *Das deutsche Strafverfahren Rechlichte Grundlagen, rechtstatsächliche Befunde, historische Entwlickung und aktuelle Tendenzen*, Konstanz, 2004. http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/Heinz-Strafverfahren-2004.pdf (letöltés ideje: 2018.02.26.)
[391] HERKE [2011] *i. m.* 59–60.
[392] HORGOS [2018] *i. m.* 250–253.

volt. A gyanú e szintje fennállt, így nincs szó „sanda” gyanúról, vagyis a gyanú lehetőségéről. A nyomozó hatóság jól járt el és helyesen alkalmazta a Be. vonatkozó rendelkezéseit. Megjegyzem, hogy egyébként az új Be. szerinti előkészítő eljárás megindítására sem lett volna meg a törvényi alap.

A nyomozó hatóság eljárása azonban erősen kifogásolható a meghatározott személyre szóló megalapozott gyanú megállapítása miatt. Álláspontom szerint a meggyanúsítottra nézve még a személyre irányuló egyszerű gyanú sem állt fenn. A nyomozó hatóság ezt nem ismerte fel, ezért az ügyésznek kellett volna észlelnie, hogy K. I.-vel szemben nem állapítható meg a megalapozott gyanú, vagyis meggyanúsítása törvénysértő.

A gyanúsítás ellen bejelentett panaszban hivatkozás történt arra, hogy – a rendelkezésre álló adatok alapján – a gyanú nem érte el a hipotézis azon fokát, amely megalapozta volna K. I. gyanúsítottkénti bevonását az eljárásba. Az ügyész a gyanúsítás elleni panaszt elutasította. Határozatában nem adott indokolást. Annyit közölt csupán, hogy a panaszt alaptalannak tekinti, de hogy ezt mire alapozza, azt nem jelölte meg.

Az igazságügyi vegyészszakértő véleménye nem alapozta meg a gyanú fokozatának az erősödését, nem volt kimutatható – bizonyítékokkal alátámasztva – a valószínűség nagyobb foka. Az eljáró hatóságok a meghatározott személyre irányuló, megalapozott gyanú fokozatának megállapításánál tévesen mérlegeltek és ennek következtében megalapozatlan és törvénysértő döntést hoztak.

A Be. által nem szabályozott módon, az igazságügyi vegyészszakértő telefon útján pontosította a szakvéleményét, melyet a nyomozó hatóság jelentésbe foglalt. Ezt az igazságügyi vegyészszakértő szakvéleményének előterjesztése után három hónap múlva tette meg, de így is csak a védő indítványra. Ha a nyomozó hatóság hivatalból, szakszerűen, a Be. előírásainak megfelelően teszi fel a kérdéseit szakértő kirendelő határozatban, mindez elkerülhető lett volna.

A gyanúsítás előtt a nyomozó hatóság hivatalból nem rendelte el a poligráf-vizsgálatot a gyanú helyes fokozatának megállapítása végett. Ezt utóbb a védői indítványra sem tette meg.

K. I. 2013. augusztus 23-án történt tanúkénti meghallgatása és 2014. január hónap között – az igazságügyi vegyészszakértő szakvéleményének előterjesztése közötti időszakban – a nyomozó hatóság érdemi nyomozást nem végzett. Az ügyész a nyomozás törvényességi felügyelet körében ezt nem észlelte, így nem is tette kifogás tárgyává. Tekintettel arra, hogy ezen időszakban az ügyész háromszor is

meghosszabbította a nyomozás határidejét, „hallgatása" érthetetlen és észszerűen nem magyarázható.

Az ügyész nem indítványozta a Be.-ben szabályozott bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzést. A bűncselekményre vonatkozó egyszerű gyanú megállapításakor ugyanis szükség lett volna – az elkövető kilétének, a tartózkodási helyének megállapítása, elfogása, valamint bizonyítási eszköz felderítése érdekében – operatív módszerek alkalmazására. A Be.-ben szabályozott konjunktív feltételek fennálltak, így helye lett volna a titkos adatszerzés elrendelésének.

A nyomozás hibás lefolytatása következtében az állam büntetőjogi igénye nem realizálódott, a bűncselekmény elkövetése jogkövetkezmények nélkül maradt.

Álláspontom szerint az a következtetés is levonható, hogy a nyomozó hatóság és az ügyész tevékenységének (helytelen értékelésnek, mérlegelésnek, a gyanú fokozata megállapításának) törvénysértő volta miatt úgy gyanúsítottak meg egy állampolgárt, hogy a megalapozott gyanú nem állt fenn.

Gyanúsítottként részt venni a büntetőeljárásban „még akkor is súlyos hátrány, ha az ártatlanság vélelmét szilárd garanciák biztosítják". A gyanúsítás híre önmagában is számos nehézség és hátrány forrása lehet. A tapasztalat azt mutatja, hogy a vélelem a jog világában mást jelent, mint a mindennapi életben. Egy alaptalanul megindított és huzamosabb ideig tartó büntetőeljárás gyakorlatilag alig orvosolható, vagy akár orvosolhatatlan sérelmet is okozhat.[393]

6.2. A Be.-ben meghatározott büntetőeljárási akadályok

Jelen dolgozat kereteit itt is túllépném, ha a szóban forgó büntetőeljárás-jogi akadályokat – amelyeknél álláspontom szerint már „más formában" érvényesül a ius puniendi – kimerítő teljességgel vizsgálnám meg. Azonban jelzésszerűen ismét rámutatok e témakör – dolgozatommal összefüggő – főbb, a ius puniendire „látszólagosan szűkíthető" kérdésköreire, hasonlóan, ahogy ezt megtettem a büntető anyagi akadályoknál is.

A Be. az alábbi büntetőeljárás-jogi akadályokat szabályozza a nyomozási szakaszban:

[393] Hivatkozás Bócz Endre megfogalmazására. SZIGETI [2017] *i. m.* 191.

1) A nyomozás mellőzése a jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából jelentőséggel nem bíró bűncselekmény miatt [Be. 175. § (1) bek.]
2) A feljelentés elutasítása a fedett nyomozóval szemben [Be. 175. § (2) bek.]
3) A feljelentés elutasítása a megbízhatósági vizsgálatot végző személlyel szemben [Be. 175/A. §]
4) A nyomozás mellőzése a jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából jelentőséggel nem bíró bűncselekmény miatt [Be. 187. § (1) bek.]
5) A nyomozás megszüntetése együttműködő gyanúsítottal szemben [Be. 192. § (1) bek.]
6) A nyomozás megszüntetése fedett nyomozóval szemben [Be. 192. § (2) bek.]
7) A nyomozás megszüntetése a megbízhatósági vizsgálatot végző személlyel szemben [Be. 192/A. § (1) bek.]

A Be. az alábbi büntetőeljárás-jogi akadályokat szabályozza a vádemelési szakaszban:

1) A vádemelés részbeni mellőzése [Be. 220. § (1) bek.]
2) A közvetítői eljárás [Be. 221/A. §]
3) A vádemelés elhalasztása [Be. 222. §]

A Be. az alábbi büntetőeljárás jogi akadályokat szabályozza tárgyalás előkészítése során:

1) Az eljárás megszüntetése az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége [Be. 267. § (1) bek. g) pont]
2) Az eljárás megszüntetése és a vádlott megrovásban részesítése a társadalomra már nem vagy csekély fokban veszélyes bűncselekmény miatt [Be. 267. § (1) bek. g) pont]
3) Az eljárás megszüntetése és a vádlott megrovásban részesítése a társadalomra már nem vagy csekély fokban veszélyes bűncselekmény miatt [Be. 267. § (1) bek. h) pont]

A Be. az alábbi büntetőeljárás-jogi akadályokat szabályozza bírósági eljárásban tárgyalás során:

1) A bizonyítás mellőzése [Be. 306. §]

2) Az eljárás megszüntetése az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége [Be. 332. § (2) bek.]
3) A magánvádas eljárás [Be. XXIII. Fejezet]

A magánindítvány témakörnél már a magánvádas eljárásra vonatkozó főszabályok ismertetésre kerültek, mivel a magánvádnak hasonló hatása van, mint a magánindítványnak. Rögzíthető, hogy nem minden magánindítványos cselekmény magánvádas, de minden magánvádas cselekmény magánindítványos. A magánindítvány, amely mint kivétel kizárja néhány bűncselekmény üldözését hivatalból, a sértett beleegyezése nélkül, addig a magánvádnál a vádfunkció ellátása a hatóságtól magánszemélyhez kerül, vagyis nem az officialitás érvényesülését biztosítja. Ez a két klasszikus jogintézmény törte meg valójában először a legalitás és officialitás elveit, azonban itt az ügyésznek nincs mérlegelési jogköre, hiszen itt valójában nincs célszerűségi elem.[394]

A Be. az alábbi büntetőeljárás-jogi akadályokat szabályozza bírósági eljárásban nyilvános ülés során:

1. Lemondás a tárgyalásról [Be. XXIV. Fejezet]

6.2.1. A Be.-ben meghatározott büntetőeljárási akadályok a vádemelési szakaszban

A büntetőeljárás-jogi akadályok közül a vádemelési szakaszban lévő jogintézményeket emelném ki, így:

1) a vádemelés részbeni mellőzését [Be. 220. § (1) bek.],
2) a közvetítői eljárást [Be. 221/A. §], és
3) a vádemelés elhalasztását [Be. 222. §].

A büntetőeljárás e szakaszában a Be.-ben meghatározott büntetőeljárási akadályok álláspontom szerint hangsúlyosabban kapcsolódnak az ügyészség diszkrecionális jogköréhez, ezért érdemes érintőlegesen kifejteni e jogintézmények lényegét és szerepét.

ad. 1) Az 1962. évi törvényerejű rendelet (I. Be) az opportunitás elvének megfelelően vezette be és biztosította a vádemelés és a bírósági eljárás mellőzését. A vádemelés részbeni mellőzésének alapja a Be. 220. §-a szerint: „Az ügyész határozattal mellőzheti a vádemelést az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett

[394] ERDEI [2004] *i. m.* 174.

súlyosabb bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége […].” E rendelkezés alapján a vádemelés mellőzhető olyan bűncselekménnyel összefüggésben is, mely önmagában nem csekély súlyú, a terhelt felelősségre vonását – különösen a kiszabható büntetés mértékét – azonban érdemben nem befolyásolja.[395] E jogintézmény indoka az eljárás egyszerűsítése, a hatóságok tehermentesítése. A nyomozás során is fellelhető hasonló jogintézmény, a nyomozás részbeni mellőzése, amelynek a szabályozása ugyanilyen megfontoláson alapszik. Ellenben itt a Be. nem biztosítja a pótmagánvádlóként való fellépés lehetőségét a sértettnek, míg a vádemelés részbeni mellőzésénél igen. Ez utóbbi jogintézménynek alkalmazási feltétele a bűncselekmények anyagi halmazata. Kiemelendő továbbá, hogy a Be. kötelezi az ügyészt, hogy amennyiben alkalmazza e jogintézményt – egyrészt a sértett polgári jogi igényének érvényesíthetősége, másrészt pótmagánvádlókénti fellepésének a lehetősége végett – köteles határozatban a sértettet tájékoztatnia erről.

A vádemelés részbeni mellőzése az ügyészi szakban nem igazán alkalmazott intézmény, ezt mutatja, hogy 2016. évben 77 957 vádemelésre összesen 28 vádemelés részbeni mellőzése elintézés jutott.[396]

ad. 2) Tóth Mihály szerint „A sértett jelentőségét, s ezzel összefüggésben a reparáció fontosságát már a XVIII. század második felében felismerték. Kétségtelen, hogy a sértett felé fordulás folyamata a XX. század közepétől, a viktimológia kialakulásával kezdődött. Ma már az is igazolhatónak tűnik viszont, hogy míg e vizsgálatok kezdetben inkább az áldozattá válás, a sértetti közrehatás kérdéskörét tekintették lényegesnek, mára inkább a reparáció, vagy a mediáció problémáját érintik.”[397]

A közvetítői eljárás Be.-be történő bevezetése előtt a jogtudomány képviselői közül Morvai Krisztina 1989-ben aktuálisnak látta e témával való foglalkozást és a következőt fogalmazta meg: „a büntetőjog és az eljárásjog küszöbön álló reformja során

[395] *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez.* Elektronikus Jogtár. Wolters Kluwer, Budapest.
[396] *Vádemelések részletezése a vádemelés tartalma szerint.* Ügyészségi statisztikai tájékoztató, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2016. http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Buntetojogi_szakterulet_2016.pdf (letöltve: 2018.02.27.)
[397] TÓTH Mihály, *A tett-központú büntetőjogról a sértett-központú büntetőjogig. (Ferencz Zoltán emlékére),* JURA, 2005/1., 191.

szerepet kell kapnia az állami büntetőhatalom visszavonulásának az életviszonyok, illetve a büntetőügyek bizonyos köréből."[398]

Tarr Ágnes szerint napjainkban a közvetítői eljáráshoz hasonló jogintézmény a magánvádas eljárásban a személyes meghallgatás, amikor a terhelt és a sértett közötti konfrontáció megoldása lehet bíróság közreműködésével a feljelentő és a feljelentett kibékítése, melynek eredménye az eljárás megszüntetése.[399]

A közvetítői eljárás intézményét a 2006. évi LI. törvény (III. Be.) vezette be a Be.-be. Ennek előzménye a Európai Unió Tanácsának a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló, 2001/220/IB sz. kerethatározatának 10. cikke, mely szerint a tagállamnak törekednie kell arra, hogy ösztönözze a sértett és a bűnelkövető közötti közvetítést, továbbá köteles biztosítani azt, hogy a mediáció eredményeként létrejött megállapodások a büntetőügyben figyelembe vehetők legyenek.

Tóth Mihály álláspontja szerint a kerethatározat azonban nem kifejezetten a mediáció bevezetésének kötelezettségét írta elő, hanem a bűncselekmények áldozatainak a rehabilitálását elősegítendő, a terhelt és a sértett együttműködésének a lehetővé tételét, és amely már egy ideje adott volt a magyar büntetőeljárásban.[400]

„A mediáció célja az, hogy az ügyet a bírósági úttól elterelve az elkövető és a sértett közötti közvetítéssel valósuljon meg a kettőjük közötti konfliktus rendezése, a bűncselekmény következményeinek jóvátétele; elősegítve ezzel a sértettet ért joghátrányok mielőbbi reparálását, egyúttal előmozdítva a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását." [401] Ezen eljárás nem része a büntetőeljárásnak, csak párhuzamosan folytatják le vele.

A Be. 221/A. § (6) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a közvetítői eljárás részletszabályait külön törvény, a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény tartalmazza, a jogalkalmazók részére a Kúria BKv 3. biztosít részletes iránymutatást.

---

[398] MORVAI Krisztina, *Meditáció a mediációról – avagy gondolatok az elkövető és a sértett közötti konfliktus megoldásának új megközelítéséről,* Magyar Jog, 1989/2., 147.

[399] TARR Ágnes, A közvetítés lehetőségei a büntetőjogban Magyarországon. In JÁMBORNÉ RÓTH Erika (szerk.) *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2005. november 9.* Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centrum, Miskolc, 2006, 270–278.

[400] Lásd részletesebben, TÓTH Mihály, Mediáció a büntetőeljárásban és ennek szabályozása. Korreferátum Molnár Gábor előadásához. In BENISNÉ GYŐRFFY Ilona (szerk.), *Huszonharmadik jogász vándorgyűlés, Pécs, 2005. október 27–29.*, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2005, 84–85.

[401] *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez.* Elektronikus Jogtár. Wolters Kluwer, Budapest.

A Be. pontosan, taxatíve felsorolva meghatározza azon bűncselekmények körét, melyek esetében mediációra kerülhet sor. Az eljárás lényege, hogy amennyiben az ügyész hivatalból, vagy a gyanúsított, a védő, illetőleg a sértett indítványa alapján úgy ítéli meg, hogy az ügyben eredményes közvetítői eljárására kerülhet sor, az eljárást legfeljebb hat hónapi időtartamra felfüggeszti, és az ügyet közvetítői eljárásra utalja. A Be. emellett lehetőséget ad a közvetítői eljárás lefolytatására a bírósági szakaszban is. Ennek oka, hogy a közvetítői eljárás alapján a tevékeny megbánás a terhelt büntetőjogi felelősségére is kiható büntető anyagi jogi (Btk.-ban szabályozott) jogintézmény is egyidejűleg.

A közvetítői eljárásra utalásnak akkor van helye, ha

- az ügyben a Btk. 29. §-a alapján az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének van helye;
- a gyanúsított a vádemelésig beismerő vallomást tett;
- a gyanúsított vállalta és képes a bűncselekménnyel okozott sérelmet a sértett által elfogadott módon és mértékben jóvátenni;
- mind a gyanúsított, mind a sértett hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához; valamint
- a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető; vagy
- megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja.

A közvetítői eljárás akkor eredményes, amennyiben gyanúsított és a sértett között – a gyanúsított tevékeny megbánását megalapozó – megállapodás létrejött és a teljesítés is megtörtént. Az ügyész három döntést hozhat, egyrészt ha a Btk. 29. § (1) bekezdése alkalmazásának van helye, az ügyész az eljárást megszünteti. Másrészt, ha az új Btk. 29. § (2) bekezdése alkalmazásának lehet helye, vádat emel. Harmadrészt pedig, ha a gyanúsított a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, de a büntethetősége nem szűnt meg, az ügyész a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre elhalaszthatja.

2008. évi adatok szerint a közvetítői eljárásban az ügyek 20%-ában nem született megállapodás, ennek oka leginkább a sértett önkéntes részvételének hiánya (31%), a terhelt nyilatkozatából kitűnően a Be. szerinti feltételek hiánya (21%), a terhelt önkéntes részvételének hiánya (15%). A megállapodások 2007-ben az ügyek 68%-ában anyagi

jóvátételt tartalmaztak.[402] Az elérhető frissebb statisztikai adatok alapján is az állapítható meg, hogy a mediációs eljárások 75–80%-ban[403] eredményezik a felek megállapodásának létrejöttét, a legtöbb esetben a felek távolmaradása hiúsítja meg a megbeszélés lefolytatását.

2016. évben elintézésre váró vádemelési javaslatok 3,6%-ában került sor a közvetítői eljárásra utalásra, amelyek mintegy 70%-ában az ügyész megszüntette az eljárást.[404]

ad. 3) A vádemelés elhalasztását az 1995. évi XLI. törvény vezette be, először csak a fiatalkorúakkal szemben lehetett csak alkalmazni. 1998-ban a Be. általános jogintézményévé vált, mely fakultatív (ügyészi mérlegelés alapján) és kötelező eseteiben vált alkalmazhatóvá. A vádemelés elhalasztása a vádemelés alternatívája, a büntetőügy bírósági eljárástól történő elterelése valósul meg.

Király Tibor megfogalmazása szerint a „vádemelés elhalasztása azon a jogpolitikai megfontoláson alapul, amely szerint érdemes elhagyni a büntetőjogi szankciót, ha erre tekintettel sikerül a büntetőeljárást lerövidíteni és egyszerűsíteni, ha például az áldozat kártalanítása egyéb eszközökkel is elérhetők. Ez a megfontolás kétség kívül nem fér össze a legalitás elvével és követelményével, mindazon által nem ellentétes a közérdekkel. A vádemelés elhalasztását úgy kell alkalmazni, hogy a közérdek ne sérüljön, és az igazságszolgáltatás céljai elérhetők legyenek.”[405]

Tóth Mihály szerint a vádemelés elhalasztása akkor célszerű, ha az ügyész a bírósági eljárásban egyébként próbára bocsátást indítványozna, de remélhető, hogy az elkövető jövőbeni magatartása bírói eljárás nélkül is kedvezően megváltozik.[406]

A Be. 222. §-a egyrészt rögzíti a vádemelés elhalasztásának általános szabályait:

– legfeljebb háromévi szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetén;
– a bűncselekmény súlyára és a rendkívüli enyhítő körülményekre tekintettel;

ha a vádemelés elhalasztásától a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatás várható, valamint meghatározza két konkrét bűncselekmény – a

[402] SCHWEIGHARDT Zsanett, *A tevékeny megbánás – a mediáció szerepe a büntetőeljárásban, a jogintézmény jövője,* 35. http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/Mailath-palyazat-erdmenyek/MGyTP-B-B-2-Schweighardt_Zsanett_A_tevekeny_megbanas.pdf (letöltés: 2018.02.07.)
[403] SCHWEIGHARDT [é. n.] i. m.
[404] *Nyomozó hatóság vádemelési javaslatai, elintézettség adatai,* Ügyészségi statisztikai tájékoztató, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2016.
http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Buntetojogi_szakterulet_2016.pdf (letöltve: 2018.02.27.)
[405] KIRÁLY [2000] *i. m.* 358.
[406] BÁNÁTI – BELOVICS – CSÁK – SINKU – TÓTh – VARGA [2009] *i. m.* 353.

kábítószer birtoklása és a tartási kötelezettség elmulasztásának vétsége – esetén követendő különös szabályokat.

A 2011. évi CL. törvény bevezette továbbá a különös méltánylást érdemlő esetét e jogintézménynek, amennyiben ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekményről van szó. Ez esetben a vádelhalasztás tartama a törvényben meghatározott büntetési tétellel azonos. Itt kötelező magatartási szabály előírása is [Be. 222/A. §]. A jogalkotó döntése itt egyértelműen az ügyészi mérlegelés jogkörét szélesítette ki, melyre a célszerűségi szempontok (pl. eljáró bíróságok munkaterheinek csökkentése, az eljárások gyorsítása) indokul szolgáltak.

Lényes momentum e jogintézménynél, hogy az ügyész határozatában elrendelheti a gyanúsított pártfogó felügyeletét, továbbá magatartási szabályok megtartására vagy más kötelezettségek teljesítésére kötelezheti őt. A Be. csak példálózó jelleggel sorolja fel e eszközöket, meghagyva az ügyész döntési szabadságát. Abban az esetben, ha a gyanúsított részére kötelezettséget kíván az ügyész előírni, ehhez kell a gyanúsított beleegyezése is [Be. 224. §]. Kötelező a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen, kábítószer-használatot kezelő más ellátáson vagy megelőző felvilágosító szolgáltatáson való részvétel előírása, amennyiben a vádemelés elhalasztása a Be. 222. § (2) bekezdésén alapul. A fakultatív esetkörben egyértelműen az ügyész mérlegelési jogkörében hozott döntésen alapszik.

A vádemelés elhalasztásánál a Be. nem írja elő a terhelt beismerő vallomását, ellentétben a közvetítői eljárással. A vádemelés elhalasztásának alkalmazása esetén azonban szükséges, hogy bírósági tárgyalás nélkül is elérhetők legyenek a büntetési célok, ezért az ügyész döntésének kialakításánál ez lényeges szempont.

Pápai-Tarr Ágnes szerint e jogintézménynél meg kellene oldania az egyéniesítést, és a minden körülmények között előírandó magatartási szabályokat, mert ez szolgálná leginkább a terhelt reintegrációját, a sértett kompenzálását és a társadalmi béke helyreállítását.[407]

Úgy vélem azonban, Király Tibor és Tóth Mihály fent idézett szavai mintegy két évtizeddel ezelőtti Be.-be történő bevezetése után is aktuálisak e jogintézmény szerepe és jelentősége vonatkozásában.

[407] PÁPAI–TARR [2012] *i. m.* 298.

A vádemelés elhalasztása eredményesen alkalmazott intézménnyé lett. Ezt igazolja, hogy 2016. évben az ügyek 7,9%-ában került sor a vádemelés elhalasztására, amelyek mintegy 85%-ban eredményesen teltek.[408]

6.2.2. Az új Be.-ben meghatározott egyes büntetőeljárási akadályok a vizsgálat során

Az új Be. megszüntette az önálló vádemelési szakaszt, úgy, hogy azt beolvasztotta a nyomozás vizsgálati alszakaszába. hangsúlyoznom kell, hogy a jogalkotó ezen új szabályozással jelentős lépést tett annak irányába, hogy az ügyészség rendelkezése alatt álló döntések meghozatalát előre hozva az eljárás felgyorsulhasson. Az új Be.-ben bevezetett új nyomozási intézményrendszerben az ügyészségi döntés ugyanis a nyomozás részét képezi. Az ügyészségnek a vizsgálat befejezésével döntési kötelezettsége aktuálissá válik, hiszen döntenie kell, hogy vádat emel, vagy él az új Be.-ben biztosított opportunitási lehetőségekkel a bírósági eljárás elkerülése érdekében.

Az ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezésével az új Be. ezen is túllépve közvetlenül annak is megteremti a lehetőségét, hogy az ügyészség és a védelem kezdeményezőként is felléphessenek az eljárás befejezésével kapcsolatos döntés előre láthatóvá tétele végett.

Az új Be.-ben bevezetett intézményrendszer alapja, hogy az ügyészség érdemi rendelkezése alatt álló megszüntetési lehetőségek (közvetítői eljárás, feltételes ügyészi felfüggesztés, vádemelés meghatározott módjával kapcsolatos döntés[409]) alapvetően a terhelt beismeréséhez, előzetes, vagy utólagos hozzájárulásához kötöttek.

Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése alkalmazásának alapvető feltétele a személyre szóló megalapozott gyanú közlése. Az ügyészség a nyomozás során bármikor közölheti a gyanúsítottal, hogy milyen meghatározott

---

[408] *Nyomozó hatóság vádemelési javaslatai, elintézettség adatai...* Ügyészségi statisztikai tájékoztató, 2006, i. m.

[409] Új Be. 404. § (2) „Az ügyészség
a) közvetítői eljárás céljából az eljárás felfüggesztését, illetve a közvetítői eljárás eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,
b) feltételes ügyészi felfüggesztés alkalmazását és annak eredményéhez képest az eljárás megszüntetését,
c) a gyanúsított együttműködésére tekintettel – a 399. § (1) bekezdésében meghatározott okból – az eljárás megszüntetését, illetve – a 382. § (1) bekezdésében meghatározott okból – a feljelentés elutasítását, illetve
d) vádemelés esetén a XCVIII. és C. Fejezetben meghatározott külön eljárás érdekében szükséges intézkedések megtételét helyezheti kilátásba, ha a felsorolt intézkedések vagy határozatok e törvényben meghatározott – a bűncselekmény elkövetésének beismerésén, illetve az együttműködésen kívüli – feltételei fennállnak."

intézkedés alkalmazására vagy határozat meghozatalára lát lehetőséget abban az esetben, ha a gyanúsított a bűncselekmény elkövetését beismeri [új Be. 404–406. §].

E körben az alábbiakban csak érintőlegesen utalok arra, hogy az új Be. a közvetítői eljárás és a vádemelés elhalasztása vonatkozásában milyen alapvető változtatásokat eszközölt.

Az új Be. a közvetítői eljárást a célján keresztül definiálja. Az új Be. 412. § (1) bekezdése szerint: „A közvetítői eljárás a gyanúsított és a sértett megegyezését, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő, a gyanúsított, illetve a sértett indítványára, vagy önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás." Bármely bűncselekmény esetén helye lehet, megszűnt a Be. taxatív felsorolása, így az új Be. tágabb körben teszi alkalmazhatóvá e jogintézményt. Már nemcsak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai elérhetők.

Álláspontom szerint e jogintézmény az ügyészségi irányítású vizsgálati szakban való elhelyezése a jogalkotó helyes döntése volt. Egyrészt nem sértheti a nyomozás érdekeit, hiszen a terhelt sértett találkozása a tényállás teljes felderítése előtt a terhelti beismerés követelményének fenntartása miatt nem jöhet szóba. A közvetítői eljárás sikeressége esetén pedig nyomozási cselekményeket nem kell lefolytatni. Így a gyorsaság és a „pergazdaságosság" követelményének is megfelel ezen új szabály.

A vádemelés elhalasztása helyébe lépő feltételes ügyészi felfüggesztés célja a gyanúsított olyan magatartásának ösztönzése, amely az eljárás megszüntetéséhez vezet. Ennek érdekében az új Be. kettős rendszert vezet be: az általános, mérlegelésen alapuló feltételes ügyészi felfüggesztést, és a Btk. Különös Részében meghatározott büntethetőséget megszüntető okra alapított feltételes ügyészi felfüggesztést. Mindkét esetben olyan függő helyzet jön létre, amelyben a gyanúsított lehetőséget kap a kívánatos magatartás tanúsítására.[410]

Összegzés

Álláspontom szerint a gyanú lehetőségének, a gyanú egyes fokozatai értékelésének a bizonyosság felé haladása során a büntetőeljárás minden szakaszában biztosítani kell a jogállami követelmények teljesülését. Az Alkotmánybíróság több határozatában a

[410] A 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról.

jogállamiság alapvető ismérveként rögzített jogbiztonság követelményére tekintettel elvárásként fogalmazta meg azt, hogy amit az új Be. preambulumában is rögzített, nevezetesen: tisztességesen és a funkciómegosztás elvét érvényesítve történjen meg a büntetőeljárás. E megállapítás a büntetőeljárás során alkalmazott leplezett eszközök alkalmazására is vonatkozik. Álláspontom szerint a gyanú fokozatainak differenciálása az eljáró hatóságok részére egységesen mérlegelési szabadságot biztosít. Az új Be. az eljáró hatóságok mérlegelési jogkörét kiterjesztette azzal, hogy a gyanú lehetőségének – tulajdonképpen a gyanú hiányának – megállapítását, ahogy korábban a gyanú fokozatainak megállapítását is az eljáró hatóságok mérlegelésén alapuló döntésére bízta.

Az új szabályozással, az előkészítő eljárásnak, a „sanda" gyanúnak a bevezetése nem annyira aggályos. A gyanú lehetőségének és a gyanú fokozatainak megállapítására vonatkozó problémakört egységesen kell kezelni és kidolgozni. E körben eddig sem alkotott rendelkezéseket a jogalkotó. Azt azonban az eljáró hatóságok döntéseinek indokolásánál követelményként kell kialakítani, hogy a nyomozás során a sablonos indokolás elkerülendő legyen. Valójában a jogalkotó a Bp. indokolásában megfogalmazott gondolatot közvetíti. Vagyis e kérdéseket részletesen nem lehet megfogalmazni és szabályozni és nincs más biztosíték, mint az eljáró hatóság felelőssége. Azonban a felelősség kérdése az ismertetett 2. számú jogeset tükrében elgondolkodtató. A büntetőeljárás során elkövetett hibás hatósági értelmezések, következtetések, hibák és mulasztások alapvető állampolgári jogokat sérthetnek.[411]

Hack Péter szerint Magyarországon hiányzik az ügyészi felelősség intézménye (bár kétségtelenül számos ügyészi döntéssel szemben van bírói kontroll), ellentétben az európai államokkal, melyek többségében létezik ezen intézmény. (Pl. az Egyesült Királyságban téves jogértelmezés, jelentős bizonyíték nem megfelelő értékelése, téves következtetés esetén a bíróság az ügyészséget döntésének ismételt felülvizsgálatára utasíthatja).[412] Vajon hogyan jelenik meg e felelősség az új Be. vagy más törvény rendelkezéseiben. Ezzel egyébként adósak maradtak a korábbi törvények rendelkezései is. A válasz azonban már túlmutat e dolgozat tárgykörén.

A dolgozatban már korábban idézett Szabó András szavaira hivatkozom újra: „A jogállamisághoz szorosan tapadó jogbiztonság azt várja el a törvényhozótól, hogy a jog egésze, egységes részterületei és egyes szabályai is világosak, egyértelműek, és előre

[411] HORGOS [2018] *i. m*. 254.
[412] HACK [2017] *i. m.* 97–98.

láthatók legyenek. […] A jogállamiság elvéből fakadnak nemcsak a büntető anyagi jog garanciái, hanem az eljárásjogi garanciák is. Törvényes büntetőjogi felelősségre vonási eljárás garantálja csak a jogállami igazságos büntetőhatalom gyakorlását. Az eljárási mulasztás és eredménytelenség kockázata az államot terheli."[413]

Az előkészítő eljárásban a „sanda" gyanúnál, a nyomozás felderítési szakaszánál az egyszerű gyanú kapcsán, valamint a nyomozás vizsgálati szakaszánál a megalapozott gyanú vonatkozásában követelmény, hogy a jogalkalmazó, (nyomozó hatóság és ügyészség) megfelelően értékelje a „sanda" gyanút, a gyanú fokozatait, az addig beszerzett bizonyítékokat, így talán érvényesülhetnek Szabó András fent idézett gondolatai.

Álláspontom szerint a büntetőeljárás során a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének a fundamentuma a gyanú – irányultságával és differenciáltságával történő – megállapíthatósága. Ebben gyökerezik az állami büntetőigény érvényesítésének a lehetősége. Úgy vélem, hogy a jogalkotói akaratnak megfelelő helyes anyagi és eljárásjogi jogalkalmazással – a gyanútól a bizonyosság szintjére való eljutással – garantálva is lesz a ius puniendi jogállami tartalmának egyre szélesebb körben való kiteljesedése.

Nézetem szerint egyértelműen rögzíthető, hogy az új Be. a fent kifejtett, bevezetett új intézményrendszerrel kibővítette – nagyobb döntési szabadságot biztosítva – az ügyészség diszkrecionális jogkörét. Az új Be. rendelkezései is követik a napjainkban tapasztalt azon irányvonalat, hogy az ügyészség feladatainak megnövelésével az opportunitás egyre jobban teret hódít. Azonban ezt nem követi azon szabályok definiálása az ügyészség felelőssége tekintetében, amely szükséges lenne a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének teljes biztosítása végett. Ezzel a jogalkotó adós maradt.

[413] SZABÓ [2010] *i. m.* 116–117.

VII. RÉSZ

7. A IUS PUNIENDI ÉS A BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG – VÁD ÉS BIZONYÍTÁS

Az állami monopóliummá vált ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését is biztosító közvád elemzéséhez és vizsgálatához a vádrendszerű büntetőeljárás alapját képező vád, valamint formái kialakulásának, illetve a vádlói jog legitimációjának történelmi koronként és kultúránként történő jogtörténeti megismerése elengedhetetlen követelmény. Ennek eleget téve mutatom be a 19. századik végéig – Európában, majd hazánkban – a vád és formáinak kialakulási folyamatát, a közvád képviseletének legjellemzőbb megvalósulási típusait, az állandó állami vádhatósági vádmonopólium létrejöttét. Úgy vélem, hogy ez az időszak lényeges a dolgozatom tárgya szempontjából, mivel ekkor alapozódott meg és indult el a ius puniendi állami monopóliummá válásának a folyamata, melynek következtében a ius puniendi a 19. század végén vált egyértelműen állami monopóliummá. Az előbbiek miatt nem terjesztettem ki vizsgálódásom a következő időszakra.

7.1. A magánvád kialakulása, a közvád megjelenése

„A büntetőjog történetének kezdeti szakaszát a magánjogi jelleg uralta: a tiszta magánvád intézménye.”[414] A magánvádnál a sértett, illetve hozzátartozója, törzse, nemzetsége tagja a „dominus litis”, azaz kizárólagos ura az eljárásnak, csak a kezdeményezésére indulhatott „eljárás”.

A görög jogban, valamint a római jog fejlődésének korai szakaszában – de ez elmondható az ógermán és frank népjogról is – a tiszta vádelv érvényült. A bírói eljárásnak alapvető feltétele volt, hogy a sértett a bíróság előtt vádat emeljen és ítéletet kérjen, a vádló kizárólagos ura volt a „vádpernek”. A büntetőigény érvényesítése csak a sértettekre tartozott. A bíró nem avatkozott a vádló és a terhelt vitájába. A szóbeliség, a közvetlenség és a nyilvánosság érvényesülése mellett pártatlanul és elfogulatlanul saját belátása szerint dönthetett a bizonyítás eredményéről, mivel a bizonyítás rendszere nem volt szabályozva. A bizonyítás lefolytatása a bíróság jelenlétében történt. A terhelt szabadon védekezett és egyenlő fél volt a panasz benyújtójával, megvalósítva az ügyfélegyenlőséget. Amennyiben a bűncselekménynek volt is közjogi jellege, ez hátérbe

[414] KOVÁCS Judit, *A magánvád szabályozásának hazai története az 1973. évi I. törvény megjelenéséig*, Acta Juridica et Politica, Tom LXII., Fasc, 13, Szeged, 2002, 1.

szorult az egyéni jogsérelem viszonylatában. A tiszta vádelvű rendszernél súlyosabb bűncselekmény esetén az állam büntetőigénye csak akkor realizálódott, amennyiben a sértett vádat emelt. Mindig az egyén járt el, a vádhatóság nem létezett. A sértett csak a saját sérelméért akart elégtételt, és ha megegyezett a tettessel, vagy bármi okból nem emelt vádat egy súlyos bűncselekmény miatt, a jogos büntetőigény nem realizálódott. A tiszta vádelvű rendszernél a hivatalbóli eljárás még nem létezett, így szoros értelemben magánvádról volt szó. Súlyosabb bűncselekményeknél a sértett vádja magán- és közjogi érdeksérelmet is tartalmazott, és egyben az egyén és az állam büntetőigényét kellett a sértettnek érvényesíteni, amennyiben a magánsérelméért vádat emelt.

Megállapítható – amíg az a felfogás uralkodott –, hogy a bűncselekmények az állam érdekét, rendjét nem sértették és veszélyeztették, és csak a sértettekre tartozott a büntetőigény érvényesítése (még ha szükséges az állam segítségének az igénybevétele is), így addig a tiszta vádelv határozta meg a büntetőeljárást.

Balogh Jenő hangsúlyozta: „Szembetűnő, hogy a büntető igazságszolgáltatásnak első formája a vádrendszernek összes alkatelemeit magában foglalja. A bíró csak akkor vállalkozik ítélkezésre, ha a sértett vádat emelt. A vádló kizárólagos ura a vádnak, melylyel épen olyan korlátlanul rendelkezik, mint valamely magánjogi igénynyel […]”.[415]

A történeti fejlődés során azonban felismerték egyes bűncselekmények közjogi jellegét és a magánvád már nem felelt meg az állam szervezettségi fokának és a társadalom elvárasainak, így kialakultak a hivatalból való eljárás és a magánvád korlátozásának esetei. Létrejött a közvád formájaként az általános állampolgári vádjog, az „actio popularis”. E fejlődési folyamat alatt egyre jobban teret hódítottak az inkvizitórius eljárás szabályai az igazságszolgáltatásban. A virágzó középkortól kezdődően egyre jobban közjogiasodott a büntetőjog, és az újkortól kezdődően a bűncselekmények elkövetőivel szemben a büntetés jogát az állam gyakorolta, melynek az a felfogás az alapja, hogy a jogrendet sértő és veszélyeztető cselekményekkel szembeni büntetőigény érvényesítése állami feladat. Ennek eredményeként jött létre az állandó állami vádhatóság, a magánvádat teljesen kizáró államügyészség vádmonopóliuma.

[415] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 29.

7.2. A közvád kialakulásának jogtörténete a ius puniendi állami monopóliummá válásáig

7.2.1. A közvád képviseletének megvalósulási formái a 19. századi vegyes rendszerig

Az általános állampolgári vádjognál a bűncselekmények elkövetőivel szembeni büntetőigény érvényesítése az állampolgárok joga és kötelezettsége volt.

Athénban „A bíróság előtt minden polgár vádat emelhet, a vádlott védheti magát nemcsak személyesen, de védő által is."[416] Egyébként a büntetőügyben népgyűlések, vagy ezek által választott bíróságok jártak el esküdtszék módjára.

A római jog szerint minden polgár joga és kötelezettsége volt a „delicta publica", azaz közbűncselekmény[417] esetén – ha erről tudomást szerzett – közreműködni az állam büntetőigényének érvényesítésében a vádemelés és vádképviselet útján. Ennek oka, hogy minden polgár az államhatalom részeseként köteles volt eljárni az államot sértő magatartások vonatkozásában. Ez a jog csak 17 életévet betöltött, kifogástalan életvitelű polgárokat illetett meg, de a népgyűlés előtt csak a magasabb hivatalt betöltő polgár lehetett vádló. Fennmaradt a magánvád, a „delicta privata." A magánbűncselekmény esetén a sértett, vagy a szülője, gyámja – és ha a sértett rabszolga volt, az ura – lehetett a vádló, aki rendelkezhetett a váddal és egyezkedhetett a terhelttel.

A királyság és a köztársaság korában vádló nélkül általában nem volt büntetőeljárás. A római polgárt terhelte a bizonyítékok összegyűjtése és az ezzel kapcsolatos feladatok. „Delicta publica" esetén esküt tett arra, hogy az ítélet meghozataláig a vádat hűségesen fogja képviselni, így a vádtól nem állhatott el a bíróság engedélye nélkül, mert ha ezt megtette, büntetéssel sújtották.[418]

A kiemelten súlyos és egyre bővülő közbűncselekmények miatt a királyság és a köztársaság idején a római szenátus questiókat, majd a császárság idején a császár császári hivatalnokokat rendelt ki vádlónak. Ezzel megvalósult a hivatalból való eljárás, mely korlátozta az általános állampolgári vádjogot. „A questores parricidii [419] és duumviri perduellionis[420] az összes hozzájuk utalt bűnesetekben hivatalból nyomoznak és emelnek vádat. […] A questiók előtti eljárás vádrendszerű s hasonlít a mai

[416] FINKEY [1903] *i. m.* 13.
[417] MARTON Géza, *A római magánjog elemeinek tankönyve. Institúciók,* Tankönyvkiadó, Budapest, 1957, 219.
[418] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 37.
[419] Vagyis gyilkosság.
[420] Vagyis hazaárulás.

esküdtszéki eljáráshoz."[421] Finkey Ferencz szerint ezen eljárás főelvei: 1) a népvád (minden polgár felléphet vádlóként); 2) a rendelkezési elv (a vádló elejtheti vádat és a vádlott önkéntes száműzetésbe menés által beszüntetheti a pert); 3) a szabad védelem (védők által is); 4) a bizonyítékok szabad mérlegelése.[422] Azonban a polgárokra nehezedő vádemeléssel és képviselettel járó növekvő terhek, valamint egyéni érdekeik miatt, sokszor mulasztásból nem érvényesítették a vádat, a köz érdekében az állam büntetőigénye nem realizálódhatott minden esetben.

A császárság korában azonban a nyomozó elv egyre hangsúlyosabbá vált. A nyilvánosságot korlátozták, bevezették az írásbeliséget és a tortúrát. Balogh Jenő szerint „[…] a közérdekből nyert nemes hivatás különösen a római birodalom utolsó századaiban felburjánzott corruptió hatása alatt, az eseteknek túlnyomó többségében tisztán önző és aljás czéloknak annyira veszélyes eszközévé vált. […] Visszaéltek a vádjoggal politikai czélokra is különösen választások idejében, s mindezen visszaéléseket betetőzte a birtokvágy, a törekvés vagyonosabb polgárok gazdaságát alaptalan vádak utján megszerezni. […] ime ez volt az actio popularis elfajulásának szomoru epilogusa!"[423]

Ki kell emelni az angol népvád intézményét. Ennek alapja az, hogy az angol alkotmányjog alapvető elvként mindig figyelembe vette szabályainak meghatározásánál, hogy a közügyekben az angol állampolgárok aktívan és jelentős mértékben részt vegyenek. Mivel a bűncselekmény megtorlását az állam feladatának tekintették, ez azt jelentette, hogy a közvád emelésénél és képviseleténél minden állampolgárnak van vádjoga. Ez a jog megilleti, és egyben kötelezi az állampolgárokat bárki ellen irányuló minden bűncselekmény miatt, továbbá egyes társaságokra, testületekre[424] is vonatkozott. A vádat az uralkodó nevében emelték, így az angol büntetőeljárásban valójában nincs magánvád. „A közvád Angliában: népvád."[425] Az angol népvád intézménye sem a tiszta vádrendszer jellemzőit tartalmazta, a történeti fejlődése során a nyomozó rendszer jelei is megtalálhatók. Igazi nyomozó rendszer és közvádlói szervezet nem alakult ki a 19. század végéig sem.

[421] FINKEY [1903] *i. m.* 13.
[422] FINKEY [1903] *i. m.* 13.
[423] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.*. 38-39.
[424] Vagyis, ügyvédi szervezetek, de tagjaik magán egyénként jártak el.
[425] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 43.

A „private prosecutor”, azaz a magánvádló feljelentése alapján a békebíró meghallgatta a magánvádlót és kötelezhette vádesküdtszék[426] előtti tárgyalásán való megjelenésre és a vádirat tervezetének elkészítésére és benyújtására. A magánvádló szerepe lényegében csak a vádesküdtszék előtti tárgyalásig tartott, mivel a vádesküdtszék előtti tárgyaláson csak jelen volt, esetleg „első koronatanúként” kihallgatták, de perbeszédet nem tartott.[427] A vádesküdtszék – ami 12-23 tagból állhatott – csak a vád tanúit hallgatta meg, a terheltet nem, de a terhelt nem is volt jelen, és a védelem sem volt számára biztosítva. A 13. századtól a nyomozást és a vádemelést a vádesküdtszék végezte, de a vádlevél elfogadásában vagy elvetésében egy másik esküdtszék, az ítélő esküdtszék[428] döntött egy bíró működése mellett.[429] Az ítélő esküdtszék előtti tárgyaláson – melyet a vádesküdtszék határozata alapján tartottak – a vád igazi képviselője az ügyvéd volt, aki nem a magánvádló meghatalmazottja, hanem közmegbízottnak volt tekinthető. Így az angol népvád valójában a feljelentés jogával és tanúzási kötelezettséggel egyezett meg.[430] Sok esetben azonban az angol rendőrhatóság hivatalból járt el és nyomozott. Így például a nem halált okozott bűntett esetében, amikor a rendőr vádló képviselte a vádat. Hivatalból járt el még a békebíró (lázadás, bíróság előtti hamis eskü) és a halottkém (gyanús vagy nem rendes haláleset), valamint a közhivatalnok (hivatali bűncselekmény) is. A vádesküdtszék akkor is eljárt és vádat emelt valamely büntetendő cselekmény miatt, ha ilyen tudomására jutott és a magánvádló nem lépett fel illetve senki más nem adott be vádiratot.[431]

„A 17. század elejétől fogva egyenesen kötelessége a vád képviseletében eljáró magánegyénnek a »grand jury« elé vádiratot terjeszteni a terhelt ellen. […] kötelességek könnyítése a IV. Györgynek és Victóriának uralkodása alatt hozott öt rendbeli törvény szerint abból áll, hogy a prosecutort a vád képviseletében, különösen a vádirat szerkesztésében a közhivatalnokok, illetve hatósági közegek támogatják, másrészt hogy a vádképviselettel járó költségeket kezdetben részben az államkincstár, részben a »conthy«, vagy a község pénztára, később rendszerint az államkincstár vette át.”[432] Azonban az mindenképpen elmondható, hogy a magánvádló nem ura a vádnak, azzal

[426] Vagyis grand jury.
[427] FINKEY [1903] *i. m.* 116.
[428] Vagyis petty jury.
[429] ANGYAL [1915] *i. m.* 22.
[430] FINKEY [1903*] i. m 116.*
[431] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m* 41.
[432] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m* 47.

nem rendelkezhet, elejtheti vádat, de akkor új vádló lép a helyébe a bíróság döntése alapján.

Angliában „Attorney General”[433] néven már a 15. században voltak törekvések állandó közvádló szervezet létrehozására. Ez az állam elleni bűncselekmények ügyeiben a vádesküdtszék döntése nélkül eljárhatott. „Már 1824-ben a rendszer anomáliájaként érzékelték egy felelős közvádló teljes hiányát, több zátonyra futott kísérlet után csak 1879-ben hozták létre a „Director of Public Prosecutions”[434] (DPP) tisztségét – és az azt szolgáló, mintegy 80 jogászt foglalkoztató hivatalt. A DPP-t – akit a törvény az Attorney General főfelügyelete („superintendence”) alá rendelt – a belügyminiszter nevezte ki. A bíróságok hivatalnokait a törvény arra kötelezte, hogy értesítsék az új tisztségviselőt, ha egy bűnügy lassan halad, a vádat szakszerűtlenül kezelik, vagy elejtik. Ilyen értesülés esetén a DPP-nek közbe kellett lépnie; átvehette a vádat, megfelelő indítványokat tehetett, vagy elláthatta megfelelő tanácsokkal és felvilágosításokkal a rendőrség főnökeit, a bíróságok hivatalnokait, s másokat, akikre az ügy intézése tartozott.”[435]

Az angolszász jogterületen különböző szervezeti formákban, de mindig önálló keretek között működött ez a sajátos közvádlói szervezet. Mai legtisztább formája, mely a 20. század utolsó harmadában jött létre, az Angliában és Walesben működő Királyi Vádhatósági Szolgálat, a Crown Prosecution Service (CPS). „A CPS a törvény előírásai szerint Királyi Vádhatósági Szolgálat nem adhat utasításokat, de ha a rendőrség igényli, köteles jogi kérdésekben a nyomozás során is felvilágosításokkal és tanácsokkal szolgálni. Ennek az elvnek a merev érvényesítése azonban a gyakorlatban feszültségek forrásává, s így a gördülékeny és hatékony együttműködés akadályává vált. Így alakult ki a CPS gyakorlatában a »korai bekapcsolódás« igénye. A CPS működési területén 2005 óta több mint 90 helyen a közvádlói hatóság folyamatos 24 órás szolgálatban elérhető a rendőrség számára személyes felvilágosítás és tanácsadás céljából.”[436]

Balogh Jenő az angol népvád tekintetében kifejtette: „[…] a közvád képviseletének terhét Angliában sem látják el kizárólag az állampolgárok, hanem a közérdekű ügyekben állami közhatóságok járnak el, s ha nincs is rendszeresen

[433] Vagyis koronaügyész.
[434] Vagyis a közvádak igazgatója.
[435] BÓCZ Endre, *A Magyar Köztársaság Ügyészsége és az Alkotmány,* Magyar Jog, 2011/3., 136–145.
[436] BÓCZ Endre, *Vádfunkció, közvád, ügyész,* Állam- és Jogtudomány, 2011/1., 9.

szervezett közvádlói hivatal, mégis a közvád képviseletéről – a különleges angol viszonyokhoz képest – aránylag eléggé van gondoskodva."[437]

A jogtörténeti fejlődés során megfigyelhető, hogy a magánvád egyre jobban háttérbe szorult a közvád jelentőségének a növekedésével. Ez az állandó közvádló szervezet kialakulásához és teljes térhódításához vezetett Európában, kivéve az angol jog rendszerét. A 19. század végéig különösen Franciaországban teljesedett ki klasszikus értelemben a közvádlói szervezet vádmonopóliumával. Mindig kérdésként vetődött fel, hogy a közvád képviseletére kizárólagos joga legyen az állandó állami vádhatóságának, vagy különböző szempontok esetén legyen lehetőség a sértettek kivételes vádképviseletére is. Fennmaradjon-e a magánvád szűkített változata. Az európai országokban ez különbözően alakult, de alapvetően nem szűnt meg, mint az egyén vádlói legitimációjára vonatkozó intézmény. A francia jog azonban „kifejezetten nem ismerte el a magánvád létjogosultságát"[438].

Európában a nyomozó elvű rendszer az ún. világi jogban lassabban alakult ki, mint az egyházi jogban. Franciaországban a királyi hatalom megerősödése és a kánoni jog hatásaként a 13. században, IX. és XI. Lajos nevéhez fűződve megjelentek az inkvizitórius eljárás szabályai az igazságszolgáltatásban. Az eljárás megindítására a király hivatalnokai kaptak jogot feljelentés, panasz (plainte) alapján, mely a vád funkcióját vette át. Megerősödött a szemlélet, hogy a bűncselekmény közérdeket sért és a büntetésnek elrettentést kell kiváltania. A királyi bíróságok hivatalból akkor is eljártak, ha az elkövető önként nem vállalta az eljárást. A szóbeliséget felváltotta az írásbeliség, a titkosság, a védelem fokozatos korlátozása. Hivatalból szerezték be a bizonyítás anyagát, alkalmazták a tortúrát, és az eljárás elején elrendelte a bíró a terhelt fogva tartását. A középkortól egészen a 15. századig a francia polgárt megillette a vádjog. Ez azonban a feudális abszolutizmus korában már egyre jobban háttérbe szorult és az uralkodó korlátlan hatalma a büntetőhatalom többé-kevésbé önkényes gyakorlásához vezetett. Az ügyészség a király ügyvédeiből[439] ún. „ministére public" néven alakult ki, és az elején még a magánfél mellé csatlakozva együtt látták el a vádlói funkciót. A 15. és 16. században a királyi hatalom a bíróság hatáskörével szemben az ügyészség hatáskörét korlátozta. Ekkor még az ügyész felügyelte a hivatalból indult eljárást és nem irányította. Az ügyészség hatáskörét a XIV. Lajos 1670. évi

[437] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 55.
[438] TREMMEL FLÓRIÁN, *A magánvád,* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985, 52.
[439] Vagyis procureur du roi.

„Ordonnance criminelle”-lel, a nyomozó rendszer megszilárdításával bővítette. Egyébként e törvény – „[…] ha közvetve is, de ez volt az inspirálója az elkövetkezendő mintegy három és fél évszázad kontinentális, vegyes rendszerű büntetőeljárási kódexeinek” [440] – III. címének 8. cikke ki mondta, hogy a bűnpereket a király ügyészének szorgalmazására kell indítani. Ezért csak a 17. században kezdett hangsúlyossá válni az ügyészség szerepe, amikor már kezdeményezte a nyomozást, gyűjtötte a bizonyítékokat, indítványozta a törvény alkalmazását, gyakorolta a közvádhoz kapcsolódó funkcióit.[441] A bíró még saját döntése alapján is megindíthatta az eljárást, az egész eljárás során nem volt kötve az ügyészhez, mivel a bíró közérdekből fel volt hatalmazva azokkal a jogokkal, amivel az ügyész rendelkezett, így pótolhatta a közvádló hiányosságait is. Például, ha az ügyész a perorvoslat során nem élt súlyosbítási indítvánnyal, ezt megtehette helyette a másodfokon eljáró egyik bíró.

„A ministére public aztán a 18. század elején a vád kizárólagos képviselője lesz, előáll a vádmonopólium tana, mely szerint a bűnüldözés állami feladat, melyet kizárólag e czélra szervezett közhatóság végez. Így jön létre a közvádlói hatóság, az államügyészség intézménye, melyet a 1791-i és az 1808-i Code-ok is megtartanak, melyek a fokozatos ügyészségi szervezetet állítanak fel s annak az eljárás előkészítésre, sőt az igazságszolgáltatás ellenőrzésére is befolyást biztosítanak.”[442]

A 18. században eltörölték a tortúrát és az 1791. évi törvény a ministére publicot úgy szüntette meg, hogy hatáskörét megosztotta a „commissaire du roi” [443] és az „accusateur public”[444] között. Az 1808. évi törvény csak a főtárgyaláson biztosította a szabad védelem, a szóbeliség, a közvetlenség, a nyilvánosság és a szabad bizonyítás elvének érvényesítését, melyet az 1791. évi törvény az egész eljárás során biztosított. Továbbá megszüntette az angol mintára az 1791. évi törvény alapján bevezetett vádesküdtszéket, és a lerövidített előkészítő eljárást az 1670. évi „Ordonnance criminelle” szerint szabályozta. Bevezette újra a vizsgálat és a vád alá helyezés titkosságát és az írásbeliséget, ezzel biztosította a vizsgálóbíró és ügyész ügydöntői hatósági funkcióját a büntetőeljárás vizsgálat és vád alá helyezés szakaszában.

[440] FARKAS Ákos, A büntető eljárási rendszerek történeti fejlődésének sajátosságai. In BRAGYOVA András (szerk.), *Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből.* Miskolc, Gazdász-Elasztik Kft., 2013, 56.
[441] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m* 59.
[442] FINKEY [1903] *i. m.* 117.
[443] Vagyis vizsgálóbíró.
[444] Vagyis államügyész.

A 19. század első évtizedeinek francia törvényhozása a vegyes rendszer szabályozásával meghatározóvá vált a kontinentális Európa országainak büntetőeljárási jogában.

Két alapvető rendszere alakult ki a vádfunkció gyakorlásának: az egyik a kontinens abszolút monarchiáiban korábban honos inkvizitórius büntetőeljárási rendszerre épülő francia alapú ún. „vegyes rendszer", amelynek sajátsága a büntetőper központi elemének, a főtárgyalásnak a bírói előkészítése, a bírói vizsgálat. A másik a szokásjogi úton kialakult angolszász („common law") rendszer. Ennek az alapja az ügyféli előkészítés. A személyi szabadság és az állampolgári jogok bírói védelem alatt álltak, így az ügyféli előkészítés bizonyos körben bírósági közreműködést igényelt. A vegyes, kontinentális eljárási rendszerekben hagyományosan az ügyész a nyomozás ura, ezzel szemben common law rendszerben a nyomozásban nem vehet részt, csak az iratok alapján értékelhet. A vádemelésről mindkét rendszerben a közvádló dönt, de csak akkor, ha a nyomozás vagy vizsgálat során beszerzett bizonyítékok értékelésének eredményei megalapozzák a vádemelésre vonatkozó meggyőződését. A common law rendszerben a vádemelés diszkrecionális döntés tárgya, míg a kontinentális rendszerben a legalitás elve uralkodik.

Napjainkban azonban az opportunitás elve a vegyes rendszerben is tág teret nyert.[445] A vegyes rendszer sok vonatkozásban átalakult, de alapvető jellegzetessége nem változott. A nyomozást a hivatalból való eljárás és a legalitás elve határozza meg. A legalitás merevsége viszont csökkent, egyesek szerint egyenesen elhalványult. A bírósági eljárásban pedig a vádelv érvényesül, melynek elengedhetetlen következménye a funkciómegosztás elvének az érvényesülése, és a tárgyalásra – a perre – meghatározó kontradiktórius jelleg. E utóbbi jelző a vád és a védelem vitáját fejezi ki az elnöki perben, amely szerint a bíró nincs passzivitásra szorítva – mint az ügyféli perben –, hanem aktivitása biztosítva van.[446]

7.2.2. A magánvád és közvád viszonyának magyar fejlődéstörténete

A magyar vádlói jog legitimációjának jogtörténeti bemutatásán keresztül a hazai magánvádtól a közvád kialakulásáig terjedő folyamat végigkísérhető egészen az 1896. évi XXXIII. tc., a Bűnvádi Perrendtartás (a továbbiakban Bp.) megalkotásáig, amellyel

[445] BÓCZ [2011] *i. m.* 7–21.
[446] ERDEI Árpád, *Mi az igazság?* In ERDEI Árpád (szerk.), *A büntető ítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 14.

hazánkban is állami monopóliummá vált a ius puniendi. A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését is biztosító vád törvényességének követelményrendszere vizsgálatához pedig elengedhetetlen a magyar közvádló szervezet létrejöttének bemutatása.

7.2.2.1. Az Árpád-házi királyok kora (1000–1514)

Hazai büntetőeljárásunk a fejlődés első századaiban túlnyomóan vádrendszerű volt. A magánegyének ellen irányuló bűncselekmények üldözése és megbüntetése a sértett fél panaszától függött. Szent István törvénye szerint a tettes az eljárás alatt a sértettel történt kiegyezés vagy bizonyos díj lefizetése által mentesült a büntetés alól, mivel a büntetést általában magánelégtételnek tekintették. Az ismételt lopás esetén ki volt zárva a megváltás. Nagy Lajos korában, de még Mátyás király uralkodása idejében is elfogadott volt a megváltás intézménye. A király és az állam elleni bűncselekmények, továbbá a rablás, a rablógyilkosság, a lopás, a bűbájosság, a gyújtogatás, a pénz- és okirat-hamisítás ugyan hivatalból volt üldözve, sőt a felségsértés, a rablás, a lopás vagy más nyilvános bűntett esetében a feljelentés büntetés terhe mellett kötelező volt, ilyenkor a király követe nyomozott. Az eljárás alakiságai azonban az első századokban egyszerűek voltak, nem tértek el a polgári perektől.

III. Béla óta a panasz csak írásban volt benyújtható, amelyet bírói pecséttel ellátott idézőlevél követett, előkészítő eljárás nem volt. A terhelt szabadon védekezhetett, pl. tisztító eskü, perdöntő párbaj útján tisztázhatta magát a vád alól. A tárgyalás a nyilvánosság, a közvetlenség és a szóbeliség elvei szerint folyt.[447] A nemesi előjogoknak II. András Aranybullája (1222. évi II. t.cz.) vált az alapjává, mely kimondta, hogy „Akarjuk azt is, hogy a nemeseket (servientes) sem mi, sem utódaink valamely hatalmasnak való kedvezésből sem el nem fogják, sem meg ne rontsák, hacsak előbb megidézve és a törvény rendje szerint elítélve nem voltak.”[448]

Werbőczy Hármaskönyve is rögzíti a nemesek szabad védekezési jogát, személyes szabadságát, valamint hogy a nem nemes vádlottakkal szemben egyes közbűntettek esetén a tortúra megengedett, míg a nemesekkel szemben nem.[449] Nemes embert csak a megyei közgyűlés határozata alapján lehetett büntetőperbe vonni.[450]

---

[447] MÁRKUS Dezső, *Magyar Törvénytár, 1896. évi Törvénycikkek,* Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1897, 122–126.
[448] MÁRKUS [1897] *i. m.* 124
[449] FINKEY [1903] *i. m.* 25.
[450] MÁRKUS [1897] *i. m.* 126.

(Később a törvényszék által perbefogási szak lépett a helyére, mely az írásbeli pernél a 19. század közepéig fennállt.)

A magyar nemesek előjoga a majdnem egész Európában uralkodó nyomozó rendszer magyarországi térhódításának gátat szabott, befolyást gyakorolt 1848-ig a hazai bűnvádi eljárásra.[451]

A 15. század végéig az egyén elleni cselekmények miatt a sértett lépett fel vádlóként. A közbűntett elleni eljárásban a megyei alispán – aki egyben a törvényszék elnöke is volt – és a városbíró, mint hivatalos nyomozó hatóság, illetve mint az eljárás kezdeményezője, mint közvádló szerepelt.[452] Azonban a Werbőczy Hármaskönyve szerint a bíró és a (felperes) vádló egymástól elkülönül,[453] ezért az alispán esetenként prókátort[454] bízott meg a kereset benyújtására és a vád képviseletére.

7.2.2.2. Werbőczytől a 19. század közepéig (1514–1853)

A 16. századtól a hűtlenség körébe eső cselekmények miatt a „Szent Korona ügyésze és a királyi ügyek igazgatója”[455] a közvádló, aki vizsgálói és vádlói feladatot is végzett, és felperesként járt el a büntetőperben. Egyébként a bírói tevékenységet ellátó nádornak volt alárendelve.

A 17. században a vádeljárás a védelem szabadsága, a tettesek rendi állása és a cselekmények súlya szerint változott, azonban a nyomozó rendszer a rendi kiváltságoknak köszönhetően nem tudott megszilárdulni.

A nemes ember csak tettenérés vagy üldözés utáni elfogás és felségsértés esetén volt letartóztatható. Igénybe vehette a polgári pernek megfelelő írásbeli pert, mely vele szemben vádalakú volt. A jobbágy gyanúsított lett, letartóztatták, és csak felségsértés, hűtlenség esetén folyt ellene az eljárás az írásbeli per szabályai szerint, egyébként közbűntett – például gyilkosság, lopás, gyújtogatás – esetén gyors lefolyású szóbeli pernek, „criminalis procedurának” volt alávetve és vele szemben nyomozó vizsgálatnak, rendszerint kínvallatásnak volt helye. Az írásbeli bűnper megengedte nemcsak a személyes, de az ügyvéd általi védelmet, és a tárgyalás szóbeli volt, melyet lassan felváltott a súlyosabb esetekben az írásbeliség. A nyomozó rendszer elemei már kezdtek

[451] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 9.
[452] FINKEY [1903] *i. m.* 26-27.
[453] WERBŐCZY István, *Hármaskönyv,* Elérhető: http://mek.oszk.hu/06900/06940/06940.pdf [Előbeszéd, 13. czim, 4–5 §.]
[454] HAJNIK Imre, *A m. bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes házbeli királyok alatt*, Athenaeum RT Könyvnyomdája, Budapest, 1899, 182.
[455] HAJNIK [1899] *i. m.* 183.

teret hódítani, így például az előkészítő eljárás egyre hosszabb lett, a rendes vizsgálat állandóvá vált, elterjedt a kínvallatás, az írásbeliség és a kötött bizonyítás.

Ebben a korszakban kezdett kifejlődni a vádrendszernél általában elfogadott közvádló intézmény hazánkban, azonban egységes közvádló intézménynek nem volt tekinthető. A 18. században a vármegyei tiszti ügyész tekinthető a közvádló hatóság előképének, amennyiben a polgári per formájára tárgyalt büntetőügyekben vádlevelet szerkesztett, így vádlói tevékenységet fejtett ki.[456] Azonban e tevékenységén kívül még vizsgálóbírói teendőket is végzett, sőt hivatalból kirendelt védőként is működött.[457]

A büntetőpernek a 19. század közepéig két formája volt. Az egyik forma a vádrendszer szellemében folyó, polgári per módjára folytatott írásbeli per, mely a nemesek ellen a per rendes formája volt. A másik forma a sommás per volt – nemessel szemben közbűntett esetén csak beleegyezésével volt helye –, és a nyomozó eljárás jellegével bírt. A közbűntettek esetén az eljárás mindig hivatalból indult, akár nemes, akár nem nemes volt az elkövető. A vizsgálat utáni hitelesítési tárgyaláson döntöttek arról, hogy írásbeli vagy sommás úton tárgyalják tovább a pert. Perbefogással egyidejűleg felhívták a közvádlót a vádlevél benyújtására. Az írásbeli per a sértett vagy – hivatalból üldözendő cselekményeknél a törvényhatósági tiszti ügyész, a királyi tábla előtt indított perekben pedig a királyi jogügyek igazgatója – a közvádló rendes keresetlevele (fenyítő vádlevél) alapján a periratok váltása alapján indult meg. A vádlottat és a felperest perfelvételre idézték, ahol a felperes, ha nem jelent meg, akkor az alperes nyitotta meg a perfelvételi jegyzőkönyvet. Ha mindenki megjelent, ezt követően jöttek az alperes alaki kifogásai, melynek megvitatására a perfelvételi jegyzőkönyvben három perbeszéd-váltásnak volt helye. Erre következett a bíróság határozta a kifogások tárgyában, és ha ezeket elvetette a bíróság, akkor kezdődött az érdemleges szóváltás, melynek során a felek párbeszédei a jegyzőkönyvbe írattak. Majd ezután a bíróság közbenszóló végzéssel ítéletre adta az iratanyagot. Az érdemleges tárgyalás után jött a per előadása a bíróság előtt, a bizonyítás és végül az ítélet.

A sommás pernél az eljárás megindításának rendes módját a hivatalból elvégzett nyomozás képezte, amit a megye alispánja szolgabírákkal, és 12 választott nemessel végzett, majd ez később a tiszti ügyész hatáskörébe tartozott. Azonban az eljárás vád vagy feljelentés alapján is megindulhatott. A nyomozást követte az egyre hosszabb

[456] FINKEY [1903] *i. m.* 117.
[457] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 409.

előkészítő eljárás, melyet a megyei, a városi és a földesúri bíróságon rendszerint ugyanaz végezte, aki ítéletet hozott. A sommás tárgyalás szóbeli volt és a terhelt jelenlétében folyt, a védelem még megengedett volt. A tiszti ügyész – akinek a közreműködését nem tartották mellőzhetetlennek – előadta a vádbeszédét, a vádlott védekezhetett, ha volt védő, felszólalhatott, majd ezt követően történt az ítélethozatal. A kötött bizonyítás szabályai érvényesültek.[458]

7.2.2.3. A bűnvádi perrendtartást megelőző évek (1853–1896)

A megelőző korszak jogszabályai 1853-ig maradtak hatályban. 1854-ben az 1853. osztrák bűnvádi perrendtartás lépett hatályba, mely az államérdekkel és a közvád képviseletére létrehozott államügyészséggel csak a nyomozó eljárást tartotta összeegyeztethetőnek. A szupertitkos vizsgálat befejezése utáni végtárgyalás, a vádat képviselő államügyész közreműködése, valamint a vád- és védőbeszédek ellenére nem valósította meg a vádrendszert. A bíróság köteles volt a tudomására jutott bűncselekmény vonatkozásában az államügyész indítványának bevárása nélkül is megindítani az eljárást. Az államügyész nem volt a vád ura, mert sem elállása, sem indítványa nem befolyásolta a bíróság döntését. Csak az alsó fokú bíróságok tárgyalása volt szóbeli, míg a felső törvényszékek csak az iratok alapján döntöttek. A nyilvánosság korlátozva volt a főtárgyaláson, és a kötött bizonyítás érvényesült.[459]

Az Országbíró Értekezlet 1861-ben visszaállította a régi magyar feudális büntetőeljárást azzal, hogy mindenkivel szemben a rendes eljárási mód a sommás eljárás lett,[460] mivel alapvető követelménnyé vált a szóbeliség. A rendi különbségeket megszüntette, a korábban nemesekre vonatkozó privilégiumok alkalmazását rendelte el. A közvádló feladatait ismét a tiszti ügyész látta el.[461]

A kiegyezést követő években az állami bíráskodást létrehozó törvények mellett az 1871. évi XXXIII. tc. létrehozta a bíróságtól független királyi ügyészségi szervezetet, melynek a feladatait alapvetően a vádrendszer feladataihoz igazította. Indokolása szerint „oly közegnek felállítása, mely a közvádat képviselje, múlhatatlanul szükséges”, továbbá „a bíró, közvádló és védő külön természetű teendői elválasztassanak és

[458] ANGYAL [1915] *i. m.* 28–29., FINKEY [1903] *i. m.* 27.
[459] MÁRKUS [1897] *i. m.* 131.
[460] ANGYAL [1915] *i. m.* 29.
[461] MÁRKUS [1897] *i. m.* 131–132.

egymástól független közegekre bízassanak".[462] A magánvád kérdését nem szabályozták, csak a Curia gyakorlata honosította meg a sértett magánvádlói jogát.[463]

7.2.2.4. A Bűnvádi Perrendtartás

A Bp. rendelkezései a királyi ügyészség korábbi szervezetét érintetlenül hagyták, azt csupán az ügyészi megbízottak intézményével egészítették ki. Az állam közérdekét képviselő királyi ügyészség: koronaügyész és helyettese (Curia), királyi főügyészek és főügyészhelyettesek (királyi ítélőtáblák), királyi ügyészek és alügyészek (királyi törvényszékek) ügyészi megbízottak (királyi járásbíróság).[464]

A Bp. nem fogadta el sem az állampolgári vádjog, sem a vádmonopólium elvének a kizárólagosságát, helyette a két ellentétes rendszerben rejlő helyes elemeket összeegyeztette. Az eljárás vádhoz kötött volt, rendszerint a közvád képviselője a királyi ügyészség, de mellette elismerte a sértett pótmagánvádlói jogát, és néhány enyhébb cselekményekre egyenesen a sértettet tekintette a vád rendes (első) képviselőjének mint főmagánvádlónak.[465] A Bp. nyomozó rendszerre jellemző rendelkezései: a bűnvádi eljárást rendszerint nyomozás előzi meg, melyet a királyi ügyészség mint igazságügyi hatóság hivatalból rendel; a nyomozás és a vizsgálat írásbeli és titkos, korlátozott az ügyfélnyilvánosság; az ítélő és a másodfokú bíróság hivatalból elrendelheti bizonyíték beszerzését. A vádrendszerre jellemző szabályok: érdemi eljárás csak vád alapján indítható; a vád képviselete bíróságtól független királyi ügyészség feladata, kivételesen a sértett fő vagy pótmagánvádló; a terheltet az eljárás során megilleti a védelem joga, védőt vehet igénybe, ügyfélnek tekinthető; vizsgálat csak a vádló indítványában megjelölt cselekményre és személyre rendelhető el; a vád tárgyhoz kötöttsége; a vád minősítése és büntetés kiszabása tekintetében nem köti a bíróságot, a vád a büntetés mértékére nem tehet indítványt; a vád elejtése esetén az eljárás megszűnik, ha senki nem veszi át.

7.3. Az állami büntetőhatalom és a legalitás viszonya, valamint a közvád intézménye Európában és hazánkban a 19. századig

Az általános állampolgári vádjog ellentéte az államügyészség vádmonopóliuma, amikor is az állampolgár vádjoga teljesen ki van zárva. Ennek létrejöttét is az a nézet alapozta

[462] NÁNÁSI László, *A magyar királyi ügyészség megszervezése és működésének kezdetei (1871–1872),* Ügyészségi Értesítő, 1992/2–3., 6–20.
[463] MÁRKUS [1897] *i. m.* 132.
[464] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 409.
[465] FINKEY [1903] *i. m.* 118.

meg, hogy a jogrendet sértő és veszélyeztető cselekményekkel szembeni büntetőigény érvényesítése állami feladat, ezért külön állandó vádhatóság létrehozása szükséges, mely a közvád képviseletére jogosult és kötelezett.

Balogh Jenő a következőt fogalmazta meg: „Mihelyt teljes mértékben érvényre jutott a büntetőjognak közjogi jellege: mihelyt el van ismerve az, hogy a jogrend fentartása, következőleg a jogrendet sértő bűncselekmények megtorlása az államnak nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége is: könnyen megmagyarázható, hogy a nyomozó rendszer háttérbe szoritásával és a vegyes rendszer recepciójával egyidejűleg, tehát a jelen századnak első felében a continensnek csaknem minden államában bekövetkezett az állandó állami vádhatóság felállítása, s ezzel kapcsolatban a magánegyének befolyása a vád képviseletére a legtöbb államban csaknem teljesen kizáratott."[466]

Az állami büntetőhatalom érvényesítésének kötelezettségét a legalitás elve alapozta meg a büntetőeljárás során. Valójában a büntetéshez való jog már a 19. században az állam monopóliuma lett. Ennek kiteljesedése meghatározta a közvád térhódítását a 19. század kontinentális Európájában azzal a követelménnyel, hogy az államnak biztosítania kellett a vádemelés és a vádképviselet szakszerű ellátását állandó közvádlói szervezet ügyészség létrehozásával és fenntartásával.[467]

A magyar jogtörténeti fejlődés során is megfigyelhető a magánvád uralma, majd a közvád kialakulásának és jelentőségének a lassú növekedésével a magánvád háttérbe szorulása. Megállapítható, hogy a 19. századig az „ezeréves magyar büntető eljárási gyakorlat nagy általánosságban ugyanazokon a fejlődési fokokon ment keresztül, melyeken a nyugateurópai büntető igazságszolgáltatás". Azonban „[…] nyomozó rendszer nálunk oly erős gyökeret sohasem tudott verni". [468] Finkey Ferencz megállapítása szerint „[…] kivált az utolsó századokra vonatkozólag egyáltalán nem lehet mondani, hogy a magyar bűnvádi perjog egyszerű utánképzése lett volna az idegen jogoknak".[469]

A közvád nem lett a magyar közváló vádmonopóliuma, a magánvád nem lett kizárva. A Bp. átvette a vád és a nyomozó rendszer – francia és német kódexek hatására

[466] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 106-107.
[467] GERGI-HORGOS Lívia,[1]*Examination of the legal history of the development of public prosecution in the process of ius puniendi becoming a state monopoly,* Casilos nacionalnovo universitety „Ostrozka akademija", Serija Pravo, vol. 11, no. 1, 2015, 17–33.
[468] FINKEY [1903] *i. m.* 30.
[469] FINKEY [1903] *i. m.* 24.

– helyesnek vélt elemeit a vádelvnek hangsúlyozásával, azokat korszerű formában helyesen ötvözve hazánkban megteremtette a vegyes rendszert.[470]

E jogtörténeti fejlődés rövid bemutatása álláspontom szerint megerősíti az állami monopóliummá vált ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését is biztosító közvád szerepét, fontosságát és jelentőségét.

7.4. A vádelv, a vád és típusai

Az Alkotmánybíróság a vádelv lényegét a következők szerint fogalmazta meg: „[…] alapjában véve három elem alkotja: a perbeli funkciók megosztása, a vádló váddal való rendelkezési joga, a bíróság vádhoz kötöttsége mind az eljárás bírósági szakaszának megindítása, mind annak lefolytatása, mind pedig az ítélethozatal során." [14/2002. (III. 20.) AB határozat]

A funkciómegoszlás érvényesülésének alapvető garanciája a vádelv, mely abban testesül meg, hogy a bírósági eljárás csak vád alapján és a vád keretei között történhet. „A bíróság vád alapján ítélkezik." [új Be. 6. § (1) bekezdés][471] Ezen elvet a Be. és az új Be. is az alapvető rendelkezések között, alapelvi szinten rögzíti.

A vád híd és korreláció, a büntetőeljárás két fő szakasza, a nyomozási szakasz és a bírósági eljárás között.[472] Az állami büntetőigény érvényesítésének a megnyilvánulása, amelyben az állam által feljogosított vádló indítványozza, hogy a bíróság a vádban meghatározott személy büntetőjogi felelősségét állapítsa meg és szabjon ki büntetést a meghatározott személy által elkövetett bűncselekmény miatt. A vád a bírósági eljárás alapja, melynek érvényesítési módozata a vádemelés és vádképviselet.[473]

Király Tibor szerint „A vádemelés és képviselet egyrészt az ügyész hivatalbeli kötelessége, amit az officialitás elvét megfogalmazó a Be. 6. § (1) bekezdése is kifejez, másrészt az ügyésznek a közvád emelésére való kizárólagos jogát szokás vádmonopóliumnak nevezni."[474]

Bócz Endre megfogalmazásában: „A »vád« – fogalmilag – a vádlónak a bírósághoz intézett nyilatkozata, amelyben tényszerűen állítja, hogy a kellő azonosító

---

[470] GERGI-HORGOS LÍVIA, *A legal historical survey of the development of Hungarian Public Prosecution with special emphasis on ius puniendi becoming a state monopoly,* Büntetőjogi Szemle, 2014/3., 10–13.
[471] E témánál alapvetően már az új Be. rendelkezésekre hivatkozom, a Be.-vel való összehasonlításoknál jelzem a Be. rendelkezéseket is.
[472] FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZI Árpád, *Büntető eljárásjog II. Dinamikus rész,* NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2015, 96.
[473] BUDAHÁZI Árpád – GERGI-HORGOS Lívia, *Büntetőjogi eljárásjogi ismeretek,* NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2015, 152.
[474] KIRÁLY [2008] *i. m*. 160.

adatokkal meghatározott vádlott tüzetesen megjelölt büntetőjogi tilalomba ütköző cselekményt követett el, ígéri, hogy ezt bebizonyítja, és kéri miatta a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítását, többnyire bűnösségnek kimondását, valamint büntetés alkalmazását."[475]

A büntetőeljárásban a vád a büntetőigény érvényesítésének eszköze és egyben korlátja is. A közvádló, azaz az ügyészség az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője, melyet az Alaptörvény 29. cikk (1) bekezdése deklarál. Az ügyészség alapvető feladata és joga az állam büntetőigényének tárgyilagos, pártatlan, az alapjogok védelmét biztosító érvényesítése a bíróság előtt.

Az Alkotmánybíróság több határozatban megfogalmazta a váddal kapcsolatos ügyészi feladat lényegét, és kifejtette tevékenységével és jogkörével kapcsolatos álláspontját.

A vádemeléssel az ügyész azt juttatja kifejezésre, hogy a rendelkezésére bocsátott nyomozási iratok alapján milyen, a terhelt felelősségét megalapozó tényeket állapított meg és ezekkel kapcsolatban mi a jogi álláspontja. [14/2002. (III. 20.) AB határozat]

A közvádlói funkcióból következően az ügyész alkotmányos és szakmai felelőssége, hogy a nyomozás a vádemelés kérdésében történő megalapozott döntés feltételeit tisztázza. [826/B/2004. AB határozat]

Az, hogy a konkrét ügyben rendelkezésére álló tényeket, adatokat stb. az ügyész milyen módon értékeli, abból milyen következtetéseket von le, az ügyész szabad mérlegelési jogkörébe és szakmai felelősségébe tartozik. [3/2004. (II. 17.) AB határozat]

A közvádló (ügyészség) vádmonopóliuma nem érvényesül kizárólagosan, figyelemmel arra, hogy a Be. a magánvádlónak és a pótmagánvádlónak is kivételesen biztosít vádképviseleti jogosultságot. Az állam átengedi a büntetőigény érvényesítését a sértettnek meghatározott, kisebb súlyú bűncselekmények[476] esetében. Ennek indoka, hogy e bűncselekmények a sértett személyes érdekeit sértik és nem a közérdeket. Ekkor a sértett magánvádlóként lép fel. [új Be. 53. § (1) bekezdés]

A vád fajtái a közvád és a magánvád. A vád típusai – közvád, magánvád, pótmagánvád – határozzák meg a vádemelés alaki követelményeit. A vád típusától függetlenül az állam büntetőigényének alapja a bűncselekmény elkövetése. A Btk.-ban

[475] BÓCZ Endre, *A vádiratszerkesztésről*, Magyar Jog, 2015/1., 12.
[476] Lásd a dolgozat 5.4.3. pontját, ahol részleteztem a magánvád körébe tartozó bűncselekményeket a Be. és az új Be. vonatkozásában.

pontosan körülhatárolt cselekmény miatt érvényesített büntetőigény tartalmát tekintve nem más, mint a büntetőjogi felelősség ténybeli és jogi alapjainak összefoglalása. Ennek alapján a büntetőeljárásban a magánvád és a pótmagánvád sem tekinthető magánigénynek. Ez csak a formája az igény érvényesítésének.

A közvád esetén a közvádló – ügyészség – „[…] a vádiratnak a bírósághoz való benyújtásával emel vádat. [Be. 421. § (1) bekezdés]

Csak bíróság elé állítás esetén van lehetőség a vád szóban való előterjesztésére. [Be. 728. § (3) bekezdés] Közvádas ügyekben a közvádló (ügyészség) feladata: a bűnüldözés, a vádemelés és a vád képviselete. A nyomozási szakasz eredményessége alapozza meg a vádemelést. A vádért az ügyészség viseli a felelősséget, mint az állam büntetőigényének érvényesítője. Erre tekintettel az új Be. az ügyészség számára a vád megalapozásában, mint az „ügy urának", a nyomozás felderítési szakaszában felügyeletet biztosít, a nyomozás vizsgálati szakaszában pedig már irányítási jogosultsága van a nyomozó hatóság vonatkozásban. Ennek alapján a bűnüldözésnek a vádfunkció szerves része. A vád bizonyítása a vádló feladata, aki a vádért kizárólagos felelősséggel tartozik, melynek alapja az eljárási feladatok megoszlásának a követelménye.

A magánvád – a jogtörténeti fejlődés során fajtáit tekintve: főmagánvád, pótmagánvád, mellékmagánvád, viszonvád – esetén a sértett lesz jogosult a vádemelésre és vádképviseletre az ügyész helyett. Azonban a magánvád alapja is az állam büntetőigénye, melyet az állam nem kíván érvényesíteni.

A főmagánvád a mai értelemben vett magánvád, amelyre vonatkozó rendelkezéseket a Be. és új Be. (CIV. Fejezet) is a külön eljárások közt szabályozza. A magánvádnál tehát nem a közvádló, hanem a magánvádló emel vádat. Ezzel a jogalkotó gátat emel a legalitással és officialitással szemben, ugyanis a sértett akaratától teszi függővé a vádemelést. A magánvádló vádemelése nincs formához kötve. „Az eljárás feljelentésre indul meg. […]", melyet a bíróságon kell megtenni. [Be. 765. § (1)–(2) bekezdés] A feljelentés tartalma: „[…] elő kell adni, hogy a sértett ki ellen, milyen cselekmény miatt és milyen bizonyítékok alapján kéri a büntetőeljárás lefolytatását." [Be. 765. § (1) bekezdés]

A viszonvád a magánvádas eljárásban szabályozott vádforma. Az új Be. a Be.-vel ellentétben megadja a viszonvád fogalmát: „(1) Kölcsönösen elkövetett könnyű testi sértés, rágalmazás vagy becsületsértés esetén a vádlott a magánvádló ellen vádat emelhet (a továbbiakban: viszonvád) […]." [új Be. 763. § (1) bekezdés]

A pótmagánvádnál Be.-ben és az új Be.-ben [új Be. 54. §] meghatározott esetekben a közvádra üldözendő bűncselekmény miatt a sértett pótmagánvádlóként léphet fel a passzivitást mutató, közvádlói jogaival élni nem akaró ügyészség helyett. Ekkor is, mint a magánvád esetében, a pótmagánvádló gyakorolja a vádemelési és a képviseleti jogot. Pótmagánvádnál a sértett a jogi képviselője által is aláírt vádindítványt nyújt be a panaszt elutasító ügyészségnek, amelyről, illetve a vádindítvány tartalmi kellékeiről a Be. 793. § (2) bekezdése rendelkezik. A pótmagánvádra vonatkozó eljárás rendelkezéseit a Be.-vel ellentétben az új Be. (CV. Fejezet) már a külön eljárások között szabályozza.

A mellékmagánvád jogintézményét a Be. és az új Be. sem ismeri, ez a forma az ügyész melletti járulékos vádképviseletet jelent. Quasi ilyen a polgári igény, melyet a sértett mint magánfél érvényesít.

7.5. A törvényes vád a Be. rendelkezéseiben

Már a Bűnvádi Perrendtartás megalkotásának idején felmerült a törvényes vád és az eljárás törvényességének a jelentősége és szerepe a büntetőeljárásban. Finkey Ferencz büntetőeljárás-jogi tankönyvében is helyet kapott e kérdéskör, amelyben rögzíti, hogy a Bp. 1. §-a alapján a „bírói eljárás megindításának feltétele 1. bűncselekmény nyomatékos gyanúja, 2. törvényes vád, 3. törvényes bíróság, 4. az eljárás törvényessége. E feltételek nélkül az eljárás vagy egyáltalán meg sem indítható vagy nem nevezhető bírói eljárásnak.”[477] A bírósági eljárás megindításának egyik feltétele a törvényes vád volt.

Az 1973. évi I. törvény (II. Be.) az alapelvek között rögzítette, hogy bírósági eljárás csak törvényes vád alapján indulhat. Ugyanakkor nem határozta meg a fogalmát, így a fogalmi elemeit a jogtudomány képviselői és a joggyakorlat alakította ki. Király Tibor 2003-ban fogalmazta meg, hogy a váddal szemben támasztott általános követelmény, hogy a vád törvényes és megalapozott legyen.[478] Ekkor még a Be. kifejezetten nem tartalmazta a törvényes vád fogalmát, és erről a korábbi büntetőeljárási kódexek sem rendelkeztek. Király Tibor szerint azonban a 2003-ban hatályos Be. rendelkezései közvetett módon – az eljárás megindítására, a vádiratra, a nyomozásra, az eljárás megszüntetésére, a felmentő ítéletre vonatkozó szabályoknál – utalnak a törvényes vád fogalmára. Bár jelzi, hogy a fellebbezési eljárásban a Be. a „törvényes vád” fogalmát leszűkített értelemben használja. Nézete szerint nem tekinthető

[477] FINKEY [1903] *i. m.* 191.
[478] KIRÁLY Tibor, *Büntető-eljárási jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 353.

törvényesnek a vád, ha az eljárásnak bármilyen természetű akadálya van: akár büntetőjogi, akár büntetőeljárás-jogi, akár más természetű.[479]

A szóban forgó fogalom a 2006. évi LI. törvénnyel (Novellával) került a Be. rendelkezései közé. A Be. 2. § (1) bekezdése szerint: „A bíróság az ítélkezés során törvényes vád alapján jár el." Ennek alapján a bírósági tárgyalás, a „büntető per" feltétele a törvényes vád. A Be. 2. § (2) bekezdése[480] együttesen tartalmazza a törvényes váddal szemben támasztott alaki feltételt, a vádlói legitimációt, továbbá a minimális tartalmi követelményeket, így a vádlott személyét, a büntető törvénykönyvbe ütköző magatartást, illetve a vádlói indítványt. Nem rögzíti azonban a megalapozottság kritériumát.

A vád akkor törvényes, ha a vádemelésre jogosultsággal rendelkező közvádlótól – mint az állam büntetőigényét érvényesítő ügyésztől –, magánvádlótól vagy pótmagánvádlótól származik. Amennyiben ez nem teljesül, bírósági eljárás nem indulhat, illetve nem folytatható. A bírósági eljárás kezdeményezésére irányuló kifejezett akarat, azaz a vádolás a vádirat (bírósághoz történő) benyújtása által teljesül.[481]

A meghatározott személy megjelölés egyértelműen beazonosítható személyt jelent. Akinek az ügyész a bíróság általi büntetőjogi felelősségre vonását kezdeményezi, azt néven kell nevezni, illetve fel kell tüntetni a vádiratban a vádlottnak a Be. 117. § (1) bekezdésben felsorolt személyi adatait. Az ismeretlen személlyel szemben emelt vád nem törvényes, ezért ilyenkor az eljárást a törvényes vád hiánya okából kell megszüntetni.[482]

Elengedhetetlen tartalmi eleme a vádnak a pontosan körülírt, büntetőtörvénybe ütköző cselekmény meghatározása. Ez egyben feltételezi a vádirat Be. 217. § (3) bekezdésének b) pontja szerinti kellékének meglétét is. Akkor pontos a vád tárgyává tett cselekmény körülírása, ha a vádló indítványában ismertetett történeti tényállás hiánytalanul tartalmazza a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tényeket: az elkövetési magatartást, a cselekmény megvalósításának helyét és

[479] KIRÁLY [2003] *i. m.* 353.
[480] Be. 2. § (2) „Törvényes a vád, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi."
[481] 1/2007 BK vélemény A. I. A vád törvényessége 2.
[482] EHB 2012. 10

idejét stb.[483] Bócz Endre szerint „A vád tárgyát a lezajlott történésnek azok a tény elemei alkotják, amelyek a szemre hányandó bűncselekmény elvont fogalmak révén meghatározott törvényi tényállási elemeit testesítik meg. Ez a történeti tényállás. Ezt kell a vádiratba foglalni; ez lesz a vádban a kérdéses cselekmény »pontos körülírása«, vagyis a vádirati tényállás.”[484] A törvényes vád hiánya okából kell megszüntetni az eljárást, ha a vád az alaki vagy tartalmi követelményeknek nem felel meg. Utóbbiról akkor van szó, ha a cselekmény pontos körülírtsága hiányos, s ennek folytán anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan.[485] „A törvényes vádhoz a bíróság az eljárás során mindvégig kötve van, csak a megvádolt személy vád tárgyává tett cselekménye miatti felelősségéről dönthet, ugyanakkor a vádat köteles kimeríteni [Be. 163. § (2) bekezdés; 250. § III. pont].”[486]

A fogalom törvényi szabályozása többé-kevésbé megjelenítette a korábbi kialakult szakirodalomban elfogadott törvényes vád lényeges elemeit. Találunk kritikákat is a törvényes vád fogalma jogi szabályozásának szükségessége és nem a teljességnek megfelelő szabályozása miatt.

Bócz Endre rögzíti, hogy a törvényi szabályozás „a vád törvényességének nem az ismérveit, hanem csak az eljárásjogi előfeltételeit foglalja össze – nem igazi definíció tehát. […] A Be.-nek e »definícióval« történő »kiegészítése« felesleges volt, hiszen a friss rendelkezés minden eleme azonos jelentéstartalommal a módosítás előtt is olvasható volt a törvényben.”[487]

Ezzel szemben Jagusztin Tamás szerint „a törvényes vád fogalmának kodifikálásával a vádelv markáns eleme került be az eljárási törvénybe, még hangsúlyozottabbá téve a vádemelés törvényességének szerepét.”[488]

Sinku Pál kifejtette, hogy a „Novella legjelentősebb érdemének és szakmailag helyes lépésnek tartja a törvényes vád definiálását.”[489]

Sztancs Edit nézete szerint „a fegyverek egyenlőségének biztosítása végett hozták létre a jogintézményt abból a célból, hogy a bírósági eljárás során a felek

[483] 1/2007 BK vélemény A. I. A vád törvényessége 2. a)
[484] BÓCZ Endre, *Valóban a vád törvényességének fogalma volt a tisztázatlan? Gondolatok egy törvénymódosításról,* Magyar Jog, 2008/5., 260.
[485] BH 2009. 267.
[486] 14/2002. (III. 20.) AB határozat
[487] BÓCZ [2008] *i. m.* 263–264.
[488] JAGUSZTIN Tamás, *A törvényes vád mint a büntetőeljárás perjogi előfeltétele,* Ügyészek Lapja, 2006/5., 62.
[489] JAGUSZTIN Tamás, *Korrekció vagy koncepció – gondolatok a Be. új novellájáról. Beszámoló a Magyar Jogász Egylet 2006. április 26-án tartott vitájáról,* Ügyészek Lapja, 2006/3., 47–52.

egyensúlyban legyenek egymással a jogaikat illetően. Bármi volt is az indíték, az eredmény megállta a helyét, ugyanis azóta a törvényes vád a bírósági eljárás alapját képezi, hiányában pedig az eljárást meg kell szüntetni."[490]

Erdei Árpád szerint „A törvényes vád fogalmának törvénybe iktatása láthatóan nem sikerült fényesen. »Törvényes a vád, ha« kezdetű formula üzenete szerint szenvedhet a vád akármilyen jelentős törvényellenességben, ha a 2. § (2) bekezdésében írtaknak megfelel, törvényesnek kell tekinteni. Kifogásolható volta ellenére a törvényi fogalommal kapcsolatban az a legfontosabb, hogy megvan. Minden, így dogmatikai szempontból is helyes, hogy a vád törvényességének ismérveit legális definíció állapítja meg, ha hozzá vagy a hiányához eljárási hatások tartoznak."[491]

Gellér Balázs József álláspontja szerint a törvényes vád fogalmát „Nem kiiktatni kell a törvényből, hanem tovább munkálkodni azon, hogy tartalmát még pontosabban, a jogalkalmazás számára még hozzáférhetőbben fogalmazzuk meg."[492]

Álláspontom szerint helyes törekvés volt a törvényes vád fogalmának beépítése a Be.-be a kialakult bíró gyakorlat és az Alkotmánybíróság 14/2002. számú határozatában megfogalmazott kritériumok alapján, amely a jogbiztonság és a tisztességes eljárás elve szempontjából is garanciális jelentőségű, még akkor is, ha a fogalmi meghatározás maradéktalanul nem felel meg a teljesség követelményének.

A törvényes vád meghatározásától eltérő fogalomkörbe tartozik a vádirat kellékhiányosságának kérdése, és annak ellenére, hogy a Be. 217. § (3) bekezdés b) pontja szintén a vádirati tényállás tartalmával kapcsolatosan fogalmaz meg követelményt, e körben a vádirat vizsgálatára csak akkor kerülhet sor, ha a vád törvényes.

Az Alkotmánybíróság határozatában megállapította, hogy „a Be. 2. § (2) bekezdésében pedig a törvény felsorolja a törvényes vád kellékeit. Amennyiben az ügyészség által a bírósághoz benyújtott vádirat a törvényben előírt ezen minimális formai és tartalmi követelményeknek nem felel meg, úgy a vád nem törvényes. A Be. a »nem törvényes vád« fogalmától azonban megkülönbözteti a »kellékhiányos vád«

[490] SZTANCS Edit, *A törvényes vád – mint a büntetőeljárás elengedhetetlen feltétele*, Ügyészek Lapja, 2011/5., 41.
[491] ERDEI Árpád, *Dogmatika nélküli büntető eljárásjog – képtelenség vagy valóság,* Magyar Jog, 2008/8., 518.
[492] GELLÉR [2011] *i. m.* 466.

fogalmát. […] E fogalompár két eleméhez a törvény más-más jogkövetkezményt fűz."[493]

A Be.-ben a Novella szerinti kiegészítés előtt a törvényes vád hiányáról rendelkezést először csak a másodfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályoknál találtunk, ahol abszolút hatályon kívül helyezési okként szerepelt, de a Be. nem szabályozta annak következményét, nem rendelkezett az eljárás megszüntetéséről, új eljárásra utasításról. Ez azért érdekes, mert a többi hatályon kívül helyezési oknál a Be. meghatározta a további eljárás menetét. A tárgyalás előkészítése során és az elsőfokú tárgyaláson még erre sem volt lehetősége a bíróságnak.

A Be. Novella szerinti kiegészítésével – korábbi hiányosságot pótolva – már a tárgyalás előkészítése során rendelkezést tartalmaz a törvényes vád hiányának megállapítására, és a Be. 267. § (1) bekezdésének j) pontja alapján a bíróságnak az eljárás megszüntetése felől kell rendelkeznie. Amennyiben pedig a tárgyalás előkészítése során az ügyész nem tett eleget a bíróság általi megkeresésnek és a vádirat (kellék)hiányosságát nem pótolta, a Be. 267. § (1) bekezdésének k) pontja alapján a bíróság az eljárást megszünteti. A Novella pótolta azt a hiányosságot is, hogyha az elsőfokú tárgyaláson nyer megállapítást a törvényes vád hiánya, úgy a Be. 332. § alapján kerül megszüntetésre az eljárás. Továbbá a Be. a törvényes vád hiánya esetén a másodfokú eljárásban a 373. § (1) bekezdés I. pontjában, a harmadfokú eljárásban a 399. § (1) bekezdésében rendelkezik az eljárás megszüntetéséről. A törvényes vád hiányát a rendkívüli perorvoslatoknál felülvizsgálati okként a Be. 373. § (1) bekezdésének I. c) pontjában szabályozza, mint eljárási szabálysértést.

Erdei Árpád szerint „A megszüntetés távolabbi hatásaira azonban nem találunk kádenciát, ezekre csak a dogmatika segítségével tudunk következtetni. A neuralgikus kérdés az, hogy a megszüntetés végérvényes-e avagy van mód az ismételt vádemelésre. Ennek megválaszolásában a dogmatika lehet segítségünkre."[494]

Király Tibor és Erdei Árpád szerint a törvényi rendelkezés a törvényes váddal szembeni négy fő követelménye „alapján megállapítható, hogy a bennük tárgyalt hibákban szenvedő vádak bírósági kezelésére a hatályos törvény nem ad egyértelmű útmutatást. Ezért csak logikai úton lehet arra következtetni, hogy ha a vád nem törvényes, és ezt a bíróság észleli, az eljárást meg kell szüntetnie, de ezt nem mindig

[493] III./2045-6/2012. AB határozat
[494] ERDEI [2008] *i. m.* 518.

teheti. […] a vád törvényességének a meghatározása számos problémát teremt. Ezek megszüntetése jogalkotói feladat, a módját is a jogalkotásnak kell megtalálnia."[495]

A vádirat a Be. 217. § (3) bekezdésének b) pontja szerinti kellékének meglétét is feltételezi. A vád tárgyává tett cselekmény körülírása akkor pontos, ha a vádló indítványában ismertetett történeti tényállás hiánytalanul tartalmazza a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tényeket: az elkövetési magatartást, a cselekmény megvalósításának helyét és idejét stb."[496]

A törvényes vád tartalmi követelményeknek nem felel meg „ha a cselekmény pontos körülírtsága hiányos, s ennek folytán anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan." [497] Továbbá a vádnak a vád tárgyává tett cselekményt úgy kell minősítenie, hogy az megfeleljen a Btk. Különös Része valamely tényállásának, vagyis a vádirati tényállásnak tartalmaznia kell valamely bűncselekmény minden törvényi tényállási elemét. A vád tárgyává tett cselekmény minősítése nem köti a bíróságot, ez nem a vád törvényességének elengedhetetlen tartalmi feltétele, ugyanis további eltérő minősítést is megállapíthat a tett-azonosság szabályának a figyelembevételével. A bizonyítékok megjelölése a vádirat alaki kellékeinek egy eleme, de nem okozza a törvényes vád hiányát, mivel ennek a hiánya ún. kisebb eljárási szabálysértésnek minősül, mely a tárgyalás előkészítése során pótolható. A törvényes vád további tartalmi eleme, hogy a vádemelésre a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnál kerüljön sor, mivel törvényes eljárás során csak hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság hozhat határozatot. Az ügyész által vádiratban megjelölt bíróság hatáskörét és illetékességét a vád tárgyává tett cselekmények határozzák meg, és így ez kapcsolódik a vád tárgyává tett cselekmény konkrét körülírásához.

Az ügyész büntetőeljárásbeli általános kötelessége az igazság feltárása és a törvényesség megtartása, [498] és ha a vád nem törvényes, az ügyész általános kötelességének nem tett maradéktalanul eleget. Az ügyész ezen eljárásával sérti a jogbiztonság, a tisztességes eljárás és az eljárási feladatok megoszlásának elvét. „Az

[495] *A vád törvényességének vizsgálata, Összefoglaló vélemény*, Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport, 2013. EI.IIE.I/4.; ERDEI Árpád – KIRÁLY Tibor: *Észrevételek a törvényes vádról. Melléklet a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoportja A vád törvényességének vizsgálata c. összefoglaló jelentéséhez,* Budapest, 2014, 53–54.
[496] 1/2007 BK vélemény A. I. A vád törvényessége 2. b)
[497] BH 2009. 267.
[498] KIRÁLY [2008] *i. m.* 160.

eljárásoknak minden esetben tisztességesnek kell lenniük, és nem képzelhető el olyan kivétel, amely elfogadhatóvá tenne nem tisztességes eljárást."[499]

Hack Péter kifejtette, hogy „Ha szembe nézünk azzal a ténnyel, hogy az ügyész nem tévedhetetlen, akkor lehetőséget kell adnunk a tévedések szankcionálására az ügyészi szervezet vezetőjének politikai felelősségre vonhatása által. Dilemma továbbá az ügyészség szakmai kudarcáért felelősségre vonható személy vagy személyek kiléte és a felelősségre vonás formája.[500]

Sztancs Edit nézete szerint „problémát jelenthet az, hogy az ügyész mulasztását – nevezetesen azt, hogy nem törvényes vádat nyújtott be a bírósághoz – tulajdonképpen nem szankcionálja kellőképpen a törvény. Itt pedig csorbulhat a fegyverek egyenlőségének elve, hisz ezáltal a vádló a védelemhez képest többletjogokkal rendelkezik. Úgy vélem, hogy az anyagi igazság érvényre juttatásához és a bűnösök megbüntetéséhez jelentősebb állami érdek fűződik, mint az ügyészi hibák szankcionálásához."[501]

Ezt a nézetet nem osztom, mivel az ügyészi mulasztást, hibákat szankcionálni kellene, ezért nem elfogadható, hogy az ügyész – aki az állam büntetőjogi igényét érvényesíti – részéről elkövetett hiba következményeit a terhelt viselje. Amennyiben a bíróságnak az Alaptörvény és a Be. szerinti eljárási feladata, hogy a vád felől tisztességes eljárás lefolytatása után pártatlan döntést hozzon, akkor az ügyész szakmai hivatásbeli mulasztásáért az ügyész is vállalja ténylegesen a felelősséget.

7.6. A vád törvényessége az új Be. rendelkezéseiben

A Be.-vel ellentétben az új Be. a „vád" szó előtti – alapvető követelményt megtestesítő – „törvényes" jelzőt elhagyja, így az új Be. 6. § (1) bekezdése csak azt rögzíti, hogy „A bíróság vád alapján ítélkezik." Az új Be. már nem definiálja a törvényes vád fogalmát alapelvi szinten az Alapvető rendelkezések között, és ezt a későbbi szabályai során sem teszi meg. Az új Be. megszünteti azt a különbséget, amelyet a Be. a törvényes vád és a kellékhiányos vád között előír.

---

[499] ELEK Balázs, A bizonyítékszerzés alkotmányos korlátai a büntetőeljárásban. In Trócsányi László (szerk.), *Dikaiosz logosz. Tanulmányok Kovács István emlékére*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2012, 407.

[500] HACK Péter, *A büntető igazságszolgáltatás szervezete függetlenség, számonkérhetőség és a büntetőeljárás rendje*, PhD értekezés tézisei, ELTE ÁJK, Budapest, 2007, 14. https://www.ajk.elte.hu/file/AJKDI_HackPeter_tez.pdf (letöltve: 2013.12.10.)

[501] SZTANCS [2011] *i.m.* 41.

Azonban a vád törvényességi követelményrendszerére az új Be. az egyéb vádra vonatkozó rendelkezéseiből következtetni lehet. Az új Be. a vádirat tartalmáról rendelkezik, ezen belül arról, hogy melyek a vádirat törvényes (gyakorlatilag fogalmi) elemei [lásd Be. 422. § (1) bekezdés], illetve arról, hogy az iménti, ún. „törvényes elemeken túl" mit kell tartalmaznia a vádiratnak.

Az új Be. nem írja elő a törvényesen beszerzett bizonyítékon alapuló „megalapozott" vád követelményét sem. Ezzel nem történt meg a Be.-beli szabályozás ellentmondásának a feloldása, ami szerint a vád akkor is törvényes (lehet), ha jogellenesen beszerzett bizonyítási eszközökön alapul. A felvetett problémakör a tárgyalás előkészítése során különösen abban jelentkezik, hogy nincs lehetőség a vád „alaki" vizsgálatára. Utóbbira pedig azért lenne szükség, mert jelenleg a bíróságnak nincs felhatalmazása arra, hogy felülbírálja az ügyész vádemelésről való döntését.

Az új Be. a vádirat tartalmára vonatkozó szabályozásánál kétlépcsős rendszert vezet be. Első lépcsőként a vádirat törvényes elemei [Be. 422. § (1) bekezdés][502] között kötelező elemként sorolja fel a vádirat fogalmi elemeit, amelyek a Be. törvényes vád fogalmának részét képező tartalmi legitimáció elemeiként találhatók meg. Második lépcsőként az első lépcsőre építve szabályozza a vádirat információs funkciót ellátó további elemeit. [Be. 422. § (2) bekezdés][503] Ha a törvényes elemeket és a vádirat információs funkciót ellátó további elemeiből a bizonyítási eszközök megjelölését [Be. 422. § (2) bekezdés a) pont] a vádirat nem tartalmazza, a vád hiányos. Ebben az esetben a bíróság számon kérheti az ügyészségen, és végső soron anyagi jogerőt nem keletkeztető határozattal megszüntetheti az eljárást.[504]

[502] Új Be. 422. § (1) „A vádirat törvényes elemei,
a) a vádlott azonosításra alkalmas megjelölése,
b) a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírása,
c) a vád tárgyává tett cselekménynek a Btk. szerinti minősítése,
d) az ügyészségnek a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására, vagy a kóros elmeállapota miatt nem büntethető terhelt felmentésére vonatkozó indítványa".

[503] Új Be. 422. § (2) „A vádirat az (1) bekezdésben meghatározott törvényes elemeken túl tartalmazza,
a) a vád tárgyává tett cselekményekkel, illetve részcselekményekkel összefüggő, rendelkezésre álló bizonyítási eszközök megjelölését,
b) az ügyészségnek az egyes cselekmények, illetve részcselekmények és a büntetéskiszabási körülmények bizonyításával összefüggő bizonyítási indítványait,
c) a bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó jogszabályok megjelölését, továbbá a vádiratot benyújtó ügyészség hatáskörére és illetékességére vonatkozó rendelkezésekre való utalást,
d) az ügyészség közlendőit,
e) az ügyészség további indítványait."

[504] 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról.

Azonban további információs rendeltetésű elem hiánya nem képezheti a későbbiekben az eljárás felfüggesztésének vagy a megszüntetésének alapját. Az előkészítő ülésen való egyezség kialakítását támogatja, hogy az ügyész immár a vádiratban indítványt tehet meghatározott büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára nézve arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.

A bíróság a tárgyalás előkészítése során az ügyiratok beérkezését követő egy hónapon belül megvizsgálja, hogy szükséges, illetve lehetséges-e a vádirat hiányosságainak pótlása iránt az ügyészséget megkeresni. [Be. 484. § (1) bekezdés]

A vádirat hiányosságainak pótlása végett, ha a vádirat nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (1) bekezdésében előírt törvényes elemeket, a bíróság hivatalból vagy indítványra, a hiányok megjelölése mellett végzésben felhívja az ügyészséget a vádirat hiányosságainak pótlására. [Be. 493. § (1) bekezdés].

A bíróság ezt követően felfüggesztheti az eljárást, ha „a vádirat hiányosságainak pótlása vagy eljárási cselekmény elvégzése iránt intézkedett”. [Be. 488. § (1) bekezdés b) pont].

Az ügyészség a vádirat hiányosságait az hiánypótló végzés kézhezvételétől számított két hónapon belül pótolhatja. [Be. 493. § (2) bekezdés].

A bíróság az eljárást nem ügydöntő végzéssel megszünteti, ha „a vádirat – a hiányosságainak pótlására irányuló felhívás ellenére – nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (1) bekezdésében előírt törvényes elemeket, és emiatt a vád érdemi elbírálásra alkalmatlan, vagy ha „a vádirat – a hiányosságainak pótlására irányuló felhívás ellenére – nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (2) bekezdés *a)* pontjában foglaltakat.”, azaz a bizonyítási eszközök megjelölését. [Be. 492. § (2) bekezdés c), d) és e) pontok]

A bíróság az elsőfokú tárgyalás során nem ügydöntő végzéssel az eljárást megszünteti, ha a vádat nem az arra jogosult emelte, vagy a vádirat nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (1) bekezdésében írt törvényes elemeket, és emiatt a vád érdemi elbírálásra alkalmatlan. [Be. 567. § (2) bekezdés c) és d) pontok]

A másodfokú bíróság nem ügydöntő végzéssel az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi és az eljárást megszünteti, ha a vádat nem az arra jogosult emelte, vagy a vádirat nem vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (1) bekezdésében írt törvényes elemeket, és emiatt a vád érdemi elbírálásra alkalmatlan. [Be. 607. § (1) bekezdés]

A vád érdemi elbírálásra akkor alkalmas, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott és egyértelműen azonosítható személy, pontosan körülírt büntetőtörvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi. A tartalmi követelményeknek nem felel meg a vád például, ha hiányzik a cselekmény pontos körülírása és ezért a konkrét magatartás büntetőtörvénybe ütközése sem állapítható meg (BH 2011.60.).[505]

A felülvizsgálati eljárás kezdeményezése csak a vád egy törvényes eleme hiányán alapul. Eljárási szabálysértés miatt felülvizsgálati indítvány terjeszthető elő, ha a bíróság a határozatát nem az arra jogosult által emelt vád alapján hozta meg. [Be. 649. § (2) bekezdés c) pont] A Kúria a felülvizsgálati indítvánnyal megtámadott határozatot hatályon kívül helyezi, az eljárást megszünteti és az ügyiratokat az ügyészségnek megküldi, ha az alapügyben a bíróság a jogerős ügydöntő határozatát eljárási szabálysértéssel – nem az arra jogosult által emelt vád alapján – hozta meg. [Be. 663. § (2) bekezdés]

A fenti szabályozás alapján az új Be. szerint is újabb vádemelésnek helye van. A bíróság eljárást megszüntető végzésének anyagi jogereje nincs, csak alaki jogerővel rendelkezik, így ítélt dolgot nem képez. E körben az eljárást megszüntető végzésnek a jogerő vonatkozásában nem hoz az új Be. változást, nincs szó továbbra sem res iudicataról, de erre a dolgozatomban később még kitérek.

7.7. A törvényes vád megalapozottsága

Király Tibor szerint „Megalapozott a vád, ha olyan bizonyítékokon alapul, amelyek törvényes bizonyítási eszközökből származnak.”[506]

Király Tibor nézetét elfogadva Gellér Balázs József kifejti, hogy a vád megalapozottsága a vád törvényességének a része, mivel a törvényes vád csak törvényesen beszerzett bizonyítékokon alapulhat. Megállapítja, hogy a vádnak tartalmaznia kell azt az ügyészi meggyőződést, hogy a bizonyítékok alkalmasak a vádlott bűnösségének kétséget kizáró bizonyítására. Ha a vád ennek a kritériumnak nem felel meg, akkor ez a jogellenesen beszerzett, fel nem használható bizonyítékokra alapuló vád törvényességét kizárja.[507]

[505] BELOVICS – TÓTH [2017] *i. m.* 293.
[506] KIRÁLY [2003] *i. m.* 353.
[507] GELLÉR [2011] *i. m.* 460.

A törvényes vád fogalma vonatkozásában a szakirodalomban eltérő nézetet is találunk, amely a Be. rendelkezést alapul véve nem tekinti a törvényes vád fogalmának részeként a vád megalapozottságát.

Fantoly Zsanett szerint „A vád bizonyíthatósága azonban már a vád megalapozottságának (és nem törvényességének) körébe tartozik, amelyre nem terjeszthető ki a törvényes vád követelményrendszere. A vád törvényességének ugyanis nem feltétele a vádnak bizonyítékokkal való megalapozása."[508]

A Kúria álláspontja szerint „A bírói gyakorlat szerint a vád törvényességét nem érinti annak megalapozatlansága, mivel az a bírói érdemi döntés tárgya. A Be. 2. § (2) bekezdésével szemben a megalapozottság nem feltétele a törvényes vádnak."[509]

Belovics Ervin szerint „A jelenlegi szabályozást alapul véve, ha a vádemelés alapját képező minden bizonyíték törvénytelen, a vád megalapozatlan, de nem törvénysértő." [510] Ezt az ellentmondást véleménye szerint csak a törvényszöveg módosításával lehet megoldani. Továbbá rögzíti, hogy „[…] a törvény szövege a vádnak törvényes bizonyítékokkal való megalapozását, mint kritériumot nem tartalmazza."[511]

A Kúria a vád megalapozatlansága kérdésében a következő nézetet vallja: „Ma törvényesnek tekintendő az a vád is, amely nyilvánvalóan téves jogi következtetéssel állítja, hogy bűncselekmény történt és azt a vádlott követte el. Ezért a vádlót csak a szándékos megalapozatlan vád esetén terheli büntetőjogi felelősség (hamis vád), de a nyilvánvalóan megalapozatlan vádért nem. Ennek ellenére a legnagyobb gondossággal kerülendő az az eset, ha a vádirat nincs valós tényekkel alátámasztva."[512]

A Kúria azt is leszögezi, hogy „A vád törvényességét nem érinti, hogy a nyomozás szabályait betartották-e, és az sem, hogy a vád törvényesen beszerzett és ellenőrzött bizonyítékon alapszik-e" [513] Továbbá „[…] a vád törvényességét a vádemelést megelőző szakasz (a nyomozás) esetleges hiányosságai nem érintik (EBH 2011. 2299.), a vád törvényessége kizárólag a bírósághoz benyújtott vád alapján vizsgálható. […] Amennyiben a bíróság vizsgálhatná a vádelőkészítést, illetve a

[508] FANTOLY Zsanett, *Törvényes legyen-e a vád, avagy újabb gondolatok a vádelvről – egy törvénytervezet tükrében.* In GÁL Andor – KARSAI Krisztina (szerk.), *Ad Valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016, 62.
[509] BH 2012. 86.
[510] BELOVICS Ervin, *A vád törvényessége*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Habilitációs Füzetei, Tudományos tevékenységet áttekintő összefoglalás, Budapest, 2012, 28.
[511] BELOVICS [2012] *i. m.* 28.
[512] BH 2012. 86.
[513] EH 2014.10.B17

nyomozati eljárást, akkor – hivatalból – felülbírálná az ügyész vádemelésről való döntését, erre azonban a bíróságnak nincs törvényes lehetősége, a bíróságnak a törvény kizárólag a benyújtott vád alaki és tartalmi szempontból történő vizsgálatára ad felhatalmazást."[514]

A Be. szerint a bírói gyakorlat és a jogtudomány képviselőinek nézete alapján rögzíthető, hogy amennyiben a vád megalapozatlan – a megalapozott gyanú nincs megerősítve bizonyítékkal, azaz a „nyomatékos gyanú" nem áll fenn –, de a vád a Be.-ben meghatározott alaki és tartalmi követelményeknek megfelel, a vádat törvényesnek kell tekinteni.

Az Alkotmánybíróság 33/2013. (XI. 22.) számú határozatában a vád törvényességének kérdésétől elkülönítette a vád megalapozottságának kérdését azzal, hogy míg ez előbbi az ítélkezés megkezdésének nélkülözhetetlen előfeltétele, addig az utóbbit éppen a bíróság ítélkezési tevékenységének eredménye igazolhatja.

Az Alkotmánybíróság 14/2002. (III. 20.) számú határozatában kifejtette, hogy „[…] állami büntető igény érvényesítése az ügyész alkotmányos kötelezettsége és ennek a szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészése kockázatát is az ügyész viseli. A kockázat csökkentéséhez fűződő érdek semmiképp nem lehet erősebb, mint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítése. Ez utóbbinak viszont alapvető feltétele az eljárásbeli funkciók tiszta elkülönítése […]." Az Alkotmánybíróság arra is rámutatott, hogy „A tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és az igazságszolgáltatási funkciók szétválasztása". Az Alkotmánybíróság korábban, már a 9/1992 (I. 30.) határozatában kifejtette, hogy a jogállamiság alapvető ismérve a jogbiztonság, amely nemcsak „[…] az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is". Az Alkotmánybíróság 14/2002 (III. 20.) határozatában azt is egyértelműen megállapítja: „A váddal való rendelkezésből fakadó eljárási feladatok teljesítése vagy elmulasztása kizárólag az ügyész hivatásbeli felelőssége […]. A közvádló oldalán jelentkező vétkes vagy vétlen mulasztások, esetleges szakmai hibák kiküszöbölésére szolgáló korrektívumok azonban semmiképpen sem eredményezhetik a vád és az ítélkezés eljárási funkcióinak összemosását."

A Be. a vád megalapozottságának fogalmát nem definiálja, és nem határozza meg vádemeléskor a váddal szembeni követelményként a megalapozottság kritériumát. A

[514] A Kúria Bfv I.1559/2012/4. számú végzése.

megalapozott vád fogalmát a következőképpen határoznám meg: megalapozott a vád, ha a bizonyítékkal megerősített megalapozott, azaz nyomatékos gyanú áll fenn a vádemelésre jogosult bírósághoz intézett indítványban. Amennyiben ennek a követelménynek a vádemeléskor a vád nem felel meg, akkor megalapozatlan és bírósági eljárás nem indítható és nem folytatható le.

A vád megalapozatlanságának oka egyrészt lehet a nem szakszerű, hibákkal teli, hiányos nyomozás, melyet megkoronáz az ügyész nem megfelelő ellenőrzési, utasítási és felügyeleti tevékenysége. Másrészt oka lehet, hogy az ügyész felügyelete mellett lefolytatott szakszerű nyomozás alapján sincs elegendő bizonyíték a megalapozott vádhoz. Ezekben az esetekben az ügyésznek észlelnie kellene, hogy további nyomozati cselekmények lefolytatásától várható-e eredmény vagy sem – ezt nem teszi, és így ennek ellenére vádat emel. Az állam büntetőigényének szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészése kockázatát az ügyész viseli, amely a felelősség viselését is jelenti.

Felmerül a kérdés, hogy a vád törvényi definícióját kell-e pontosítani. Magát a vád törvényességének tartalmi elemét szükséges-e kiegészíteni a vád megalapozottsága követelményével, vagy a bíróság külön törvényi felhatalmazást kapjon-e arra, hogy köteles legyen vizsgálni vád megalapozottságát is a benyújtott vád alaki és tartalmi szempontból történő elemzése mellett. Azt is vizsgálni kell e körben, hogy erre milyen formában, milyen jogintézmény keretében kerüljön sor. Azonban új Be. sem oldja meg e problémát, mert nem változtatta meg a Be. rendelkezéseit.

7.8. A vád törvényességének hiánya – az eljárást megszüntető végzés

A törvényes vád hiánya miatt hozott eljárást megszüntető végzés ügydöntő határozat, amely – mint a felmentő ítélet – nem állapítja meg a vádlott bűnösségét, de annyiban különbözik tőle, hogy a vádlott ártatlansága felől sem határoz, nem mondja ki, hogy a vádlott nem bűnös, így jogi természetében eltér tőle. Azonban ugyanúgy jogerőre emelkedhet.

A Bp. szerint a vádtanács megszüntető végzése a felmentő ítélettel egyenértékű volt, ha jogerőre emelkedett, azaz res iudicata-t eredményezett. A Bp.-t követő eljárási törvények a tárgyalás előkészítése során hozott jogerős eljárást megszüntető végzésekhez is eljárást kizáró jogerőhatást fűztek.

Az Alkotmánybíróság már a 9/1992. (I. 30.) AB határozatban kimondta, hogy a „jogerő intézménye, alaki és anyagi jogerőként való pontos meghatározottsága a

jogállamiság részeként alkotmányos követelmény". A Be. ennek a követelménynek semmiképp sem felel meg, ezzel váratott az új Be. megalkotásáig.

A törvényes vád miatt hozott megszüntető határozat anyagi jogerejének a hiányát a Be. egyetlen rendelkezése sem írja elő. Azonban a bírói gyakorlat ezt nem fogadja el, bár vannak olyan álláspontok a jogtudomány képviselői között, akik szerint nem indokolt az eljárást megszüntető végzés, a felmentő ítélet, valamint az egyes megszüntetési és felmentési okok között különbséget tenni a jogerőhatásukat tekintve.

A törvényes vád hiánya miatt hozott eljárást megszüntető végzés jogi természete vonatkozásában a szakirodalomban eltérő nézeteket találunk.

Móré Mihály már 1959-ben általánosságban megállapítja, hogy a megszüntető végzés pozitív jogerőhatása azért nem teljes, mert a büntetés kiszabása, így annak végrehajthatósága hiányzik, azonban a „döntés végleg irányadó", vitássá nem tehető, bizonyító hatása is van. A negatív, kizáró jogerőhatása – a ne bis in idem elve alapján – pedig általában érvényesül, mert véglegesen megszünteti az eljárást. Álláspontja szerint a megszüntető végzés mégis kötelező annyiban, hogy az eredeti vád alapján az érdemi anyagi jogi kérdésben döntésnek nincs helye.[515]

Erdei Árpád szerint „A Be. rendelkezései a törvényes vád hiányában hozott megszüntető végzést nem kezelik a többitől eltérően, a jogerejére nem vonatkozik kivételes szabály. Ekként az ilyen végzés is végleg irányadó és *erga omnes* hatású, csak úgy, mint a többi jogerős ügydöntő határozat. Következésképpen a ne bis in idem elve folytán az ügyben az ismételt vádemelés nem lehetséges, erre legfeljebb rendkívüli perorvoslat adhatna módot. Ez idő szerint azonban a Be. e probléma megoldására nem biztosít eszközt."[516] Erdei Árpád egy érvet is kiemel álláspontja alátámasztására, mely szerint a Be. 580. § (1) bekezdés II. pontja szerint kártalanítás jár törvényes vád hiánya miatti megszüntetés esetén is. „A dogmatika szabályai szerint, ebből az következik, hogy az ilyen okból történő eljárás megszüntetés ténylegesen »végleges« hatályú, különben nem lehetne rá kártalanítási igényt alapozni."[517]

A megszüntető végzés vonatkozásában eltérő jogtudományi nézetet képvisel Belovics Ervin. Álláspontja szerint, amennyiben „a bíróság a törvényes vád hiánya miatt nem döntött, és nem is dönthetett, ezért az ilyen határozat – a cselekmény el nem

[515] MÓRÉ Mihály, *A büntető eljárást megszüntető végzés jogerőhatásáról*, Magyar jog, 1959/4., 109–110.
[516] ERDEI [2008] *i. m.* 519.
[517] ERDEI [2008] *i. m.* 520.

bírált volta miatt – anyagi jogerővel semmiképpen nem rendelkezhet."[518] Nézete szerint a kétszeres eljárás tilalma nem áll fenn, az újbóli vádemelés megengedett.

A Legfelsőbb Bíróság az 1/2007. BK véleményében kifejtette, hogy a vád törvényessége, illetve törvényi kellékének hiánya miatt történt megszüntetéssel a bíróság ügydöntő határozatban a vádról határoz. Elismeri, hogy a megszüntető végzés jogi természetét tekintve különbözik a más okból történt megszüntető határozattól, mivel a bíróság csupán a vád – bírósági eljárásra való – alkalmasságát, nem pedig a vádban foglaltak büntetőjogi felelősséget megalapozó, anyagi jogi feltételeit vizsgálja, illetve bírálja el. A megszüntető végzés nem rendelkezik a büntetőjogi felelősség tekintetében anyagi jogerőhatással, mert ez csak a kimerített váddal elbírált cselekmény tekintetében valósulhat meg, és a bíróság a vád tárgyává tett cselekményt érdemben nem bírálta el. E megszüntető határozat esetében a megváltoztathatatlanság mint jogerőhatás az adott, eljárásjogi szempontból alkalmatlan vád következményei tekintetében áll fenn, ami nem más, mint az eljárás akadálya. Ehhez képest, ha a megszüntető végzés jogerőre emelkedik, akkor – nyilvánvalóan elévülési időn belül – nincs törvényes akadálya annak, hogy a vádló az általa korábban vád tárgyává tett cselekmény miatt a terhelttel szemben ismét vádat emeljen. A bíróság az ismételt vádat – értelemszerűen annak eljárásjogi alkalmassága esetén – jogosult és köteles érdemben elbírálni, és ugyanazon cselekmény miatt más személlyel szemben is eljárás indulhat.[519]

Az Alkotmánybíróság e kérdésben kifejtette álláspontját, figyelemmel arra, hogy a kollégiumi vélemény nem kötelező a bíróságokra, és eltérő bírói gyakorlat alakult ki. Kifejtette, hogy a vád törvényességének feltételrendszere a védelv és azon keresztül az Alaptörvény XXVIII. cikkében elismert eljárási garanciarendszer teljesebb érvényesülését támogatja. A védelv tartalmát illetően az Alkotmánybíróság három garanciális részelemet sorolt fel: 1) a büntetőeljárás bírósági szakaszát kizárólag a vád lendítheti működésbe, 2) a bíróság eljárása vádhoz kötött, illetve hogy 3) a büntetőeljárás során a perbeli funkciók egymástól elkülönülten működnek. A vádirat, illetve vádindítvány szolgálja a védelv érvényesülését és így a vádlói és bírói funkció teljesebb elhatárolását. Ily módon biztosítja ugyanis az eljárási szerepek elválasztásának hatékonyabb érvényesülését, vagyis azt, hogy a vádirat pontos elkészítésén keresztül a védelőkészítés alaposságáért való felelősséget a bűnügyi nyomozást ténylegesen

[518] BELOVICS [2012] *i. m.* 9.
[519] 1/2007 BK vélemény II., A törvényes vád és a vádirat törvényi kelléke hiányának eljárásjogi következménye, 4.

irányító ügyész viselje. Ezen kívül a bírósági eljárás kereteit pontosan meghatározó vádirat, illetve vádindítvány áll összhangban a védelemhez fűződő jogosítványok hatékony érvényesítésével is. A vádirat közlését követően a védelem az eljárási jogosítványait akkor képes hatékonyan gyakorolni, ha a tisztában van a terhelttel szemben felhozott vádakkal, vagyis ha a vádirat egyértelműen megfogalmazott és pontosan körülírt büntetendő cselekményt tartalmaz. A minimális feltételeket sem teljesítő vádirat, illetve vádindítvány nem alkalmas a bírósági eljárás megindítására. A vád törvényessége a bírósági eljárás lefolytatásának alapvető feltétele és annak hiánya az eljárás megkezdésének vagy lefolytatásának akadálya. A fenti okfejtés alapján megállapította, hogy nem ütközik a kétszeres értékelés Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdésében meghatározott szabályába a törvényes vád hiánya miatt megszüntetett eljárást követően az újabb vádemelés, és a bírósági eljárás lefolytatása. [520]

Lévay Miklós különvéleményében egyetértett azzal, hogy a törvényes vád követelménye és az annak hiányához társított következmény, az eljárás megszüntetése nem ellentétes a tisztességes eljáráshoz való joggal, ugyanakkor szerinte alaptörvény-ellenes helyzetet teremt az, hogy a Be. nem rendelkezik a törvényes vád hiánya alapján történő eljárás megszüntetés következményeiről, az ismételt vádemelés tilalmáról.

Lévay Miklós a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét veti fel az ismételt vádemelés lehetősége abban a tekintetben, hogy a bíróság indokolással ellátott eljárás megszüntető határozata szükségszerűen alapul szolgál a vádirat újbóli benyújtása során. A bíróság a törvényes vád hiányára alapozott határozatában ugyanis indokolási kötelezettséggel tartozik. Ennek során azokat a kifogásokat ismerteti, azokat kell közölnie, amelyek a vádból, annak tartalmából hiányoztak, különben a döntése megalapozatlan. Amennyiben ezt követően, egyébként a rendes perorvoslattal támadható eljárásban született jogerős döntés után, az ügyész ismét vádat emel, az ismételt vádemelést szükségszerűen a bírói határozatban foglaltak alapozzák meg. A bíróság törvényes vád hiányára alapított eljárás megszüntető végzése így alkalmas arra, hogy az ügyész ismételt vádemelését követően saját eljárásának kereteit határozza meg, amely felveti a funkciómegosztás elvének, ezáltal a tisztességes eljárás követelményének, a pártatlan bírósághoz való jognak a sérelmét.

Király Eszter Lévay Miklós álláspontjával alapjaiban egyetért, azzal, hogy a törvényes vád hiánya miatti, a különböző okok alapján meghozott megszüntető

[520] 33/2013. AB határozat

határozatok anyagi jogerőképességét a differenciáltságuk alapján kell értékelni. A vádlegitimáció hiánya miatti megszüntetések esetében nem zárható ki, hogy a legitim vádló ismét vádat emeljen. A vádlott személyének hiánya esetében vád eljárásjogi értelemben nem létezik. Ilyenkor, ha későbbiekben a vádló meg tudja jelölni a vádlott személyét, a vádirat benyújtható. A büntetőtörvénybe ütköző magatartás tekintetében pedig – helytelen minősítés esetében – a bíróság a minősítést helyesbítheti, amely miatt tehát nincs helye az eljárás megszüntetésének. Amennyiben pedig a megjelölt magatartás nyilvánvalóan nem bűncselekmény, a vád nem létezik.[521]

A Be. rendelkezései szerint elvben azonos bírósági eljárásban a vád módosításával nem pótolható a törvényes vád hiánya, azonban egy újabb vádemeléssel orvosolható. Ezt az ügyészségeknek legfőbb ügyész helyettesi körlevél alapján kötelességük megtenni.[522]

A törvényes vád hiányának anyagi jogerejét érintően a kétszeres értékelés tilalmára vonatkozó nemzetközi egyezmények alapján – egy kivétellel – megállapítható, hogy a felmentésen és az elítélésen túl az eljárás – formai okból való – jogerős megszüntetése esetén újból megindítható legyen az eljárás.[523]

Álláspontom szerint teljesen megalapozott e kérdésben Erdei Árpád okfejtése, hogy „büntetőjogi felelősség tekintetében valóban nincs anyagi jogerőhatása a megszüntető végzésnek, azonban bizonyára minden eljárási akadály esetében elmondható lenne, például a vádelejtés esetén is. Van viszont anyagi jogerőhatás abban

---

[521] KIRÁLY Eszter, *A törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés „jogerőtlenedésének" tanulságos története,* http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_167-179.pdf (letöltés: 2017.06.26.)

[522] A büntetőeljárást megszüntető egyes bírósági határozatokkal kapcsolatos ügyészi feladatokról szóló 2/2010. (ÜK. 4.) LÜ h. körlevél 3. pontja: „Abban az esetben, ha a bíróság az eljárást a törvény helyes értelmezésével azért szüntette meg, mert a vádat nem a vádlói jogosultsággal rendelkező ügyész nyújtotta be, a vád nem irányult meghatározott személy ellen, illetve nem tartalmazott pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekményt, az ügyész a fellebbezés bejelentése helyett, a határozat jogerőre emelkedését követően ismét emeljen – a Be. 2. §-a (2) bekezdésében meghatározott követelményeknek megfelelő – vádat a terhelt ellen."

[523] Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk (7) bekezdése, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartája 50. cikke a büntetőeljárás megindításának és a büntetés kiszabásának tilalmát írja elő azzal szemben, akit az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítéltek vagy felmentettek a bűncselekmény miatt. A Schengeni Végrehajtási Egyezmény 54. cikke és az Európai Unió Alapjogi Chartája 50. cikke az államok közötti kettős büntetés tilalmának elve szerint, ha egy bűncselekmény miatt a terheltet egyik (tag)államban jogerősen elítélték vagy felmentették, ugyanazon cselekmény miatt már nem lehet a terhelttel szemben egy másik szerződő (tag)államban büntetőeljárást lefolytatni. Schengeni Végrehajtási Egyezmény 54. cikkéhez fűzött bírósági értelmezés szerint a kétszeres eljárás tilalma akkor is fennáll, ha nem a bíróság járt el, tehát minden eljárást lezáró tagállami igazságügyi határozat ilyennek minősül. ELEK Balázs, *Jogerő a büntetőeljárásban,* Debreceni Egyetem ÁJK, Debrecen, 2012, 169.

a tekintetben, hogy a bíróság az eljárást a törvénynek megfelelően megszüntette, pontosan úgy, mint minden más eljárási akadály, például a vád elejtése esetén. A Be. nem tesz különbséget a megszüntető okok között, a Kollégium igen."[524]

Az eljárásmegszüntető végzés ellen az általános szabályok szerint jogorvoslat rendelkezésre áll, ezt a Be. nem zárja ki, azonban csak a vádlónak biztosít fellebbezési jogot, mivel „a Be. kizárja, hogy a vádlott vagy a védő a vádlott terhére jelentsen be fellebbezést. A megszüntető végzés ellen az eljárás folytatása érdekében bejelentett fellebbezés pedig nyilvánvalóan a vádlott terhére szól, mert a további eljárás a vádlott bűnösségének megállapítását is eredményezheti. Mindezek alapján a megszüntető végzés ellen bejelentett vádlotti vagy védői fellebbezés a törvényben kizárt, ezért azt már az elsőfokú bíróságnak el kell utasítania." [Be. 341. § (1) bekezdés] [525] A Be. 416. §-a (1) bekezdésének c) pontja alapján – figyelemmel a Be. 373. § (1) bekezdés II. pontjának e) alpontjára – felülvizsgálatnak akkor van helye, amikor a törvényes vád hiányát törvénysértően állapította meg a bíróság jogerős megszüntető végzésében, mint eljárásjogi akadályt. Ekkor a Kúria megállapítja az eljárási szabálysértést, és a Be. 428. § (2) bekezdése alapján a megszüntető végzést hatályon kívül helyezi, és új eljárásra utasítja a bíróságot, amelyet az eredeti vád alapján kell lefolytatni. Az ügyész egyetlen jogorvoslati lehetősége a törvényes vád hiánya miatti jogerős megszüntetés ellen a felülvizsgálat, ha ragaszkodik az eredeti vádhoz, egyébként ismételten vádat nyújthat be az elévülési időn belül.

A 2/2015. büntető jogegységi határozat megpróbálta rendezni az anyagi és az alaki jogerő közötti különbségtételt, de ez a törvényi szintű szabályozás követelményének nem felelt meg.

Az új Be. ezt a hiányt pótolva, új rendelkezésével meghatározza a jogerő fogalmát, melyen kizárólag az anyagi jogerőt érti. Ide sorolja egyértelműen az ügydöntő határozatot. E döntés végleges, mindenkire kötelező, a vádról, illetve a terhelt büntetőjogi felelősségéről, a büntetőjogi következményekről, vagy ezek hiányáról, ez az ügy tárgyának végleges, minősített kötőerővel történő lezárása, ítélt dolog. [Be. 456. § (1) bekezdés]

Ezzel szemben az új Be. szerint a nem ügydöntő végzések kizárólag alaki jogerővel bírhatnak, figyelemmel arra, hogy nem az ügy érdeméről rendelkeznek. A

[524] ERDEI [2008] *i. m.* 520.
[525] 1/2007 BK vélemény II., A törvényes vád és a vádirat törvényi kelléke hiányának eljárásjogi következménye, 1. c)

nem ügydöntő végzések vonatkozásában már nem alkalmazza a jogerő fogalmát, hanem bevezeti a „véglegessé válás" kategóriát és meghatározza, hogy a nem ügydöntő végzés mely esetekben és napon válik véglegessé. A véglegessé válás gyakorlatilag a jogi dogmatikában használt alaki jogerőt foglalja magában.[526]

Az új Be. rendelkezése szerint a vád törvényességének hiánya miatt hozott megszüntető határozat nem ügydöntő végzés, így az új Be. egyértelművé teszi, hogy e végzés csak „alaki jogerővel" bír.

A szakirodalomban azoknak a szerzőknek az álláspontjához csatlakozom – az új Be. rendelkezései ellenére –, akik a vád törvényességének hiánya miatt hozott eljárást megszüntető végzést is végleg irányadónak tekintik, csakúgy, mint a többi jogerős ügydöntő határozatot. Továbbá a ne bis in idem elve folytán az ügyben az ismételt vádemelés álláspontom szerint nem elfogadható. Azonban érzékelhető e témával kapcsolatos ellentmondásosság, melyet jól szemléltet a jogtudomány képviselőinek és a bírói gyakorlatnak, valamint az Alkotmánybíróság – különvéleménnyel – kiegészített, fentebb részletezett álláspontja.

E körben is felmerül az ügyészi felelősség kérdése, mely vonatkozásban a korábban kifejtett álláspontomat tartom fenn. Nem annak van itt jelentősége, hogy az ügyészi szakmai hibákat szankcionáljuk-e, hanem hogy a vád törvényességének hiánya miatt hozott jogerős megszüntető végzéshez milyen jogi hatást párosítunk, és ez milyen viszonyban van a jogállami jogbiztonság, a tisztességes eljárás elvével.

Úgy vélem, hogy a közvádló, az ügyész – aki az állam büntetőjogi igényét érvényesíti – részéről elkövetett hiba következményeit ne a terheltnek kelljen viselnie. Ha a bíróságnak az Alaptörvény és a Be. szerinti eljárási feladata, hogy a vád felől tisztességes eljárás lefolytatása után pártatlan döntést hozzon, akkor az ügyész szakmai hivatásbeli mulasztása okából ne kapjon lehetőséget a korrigálásra új vádemeléssel.[527]

A német eljárási törvény nem, azonban a dogmatika megkülönbözteti a vád „behatároló" és „információs" funkcióját. A behatároló funkciót akkor tölti be a vád, ha az eljárás tárgyává tett cselekményt személyi, tárgyi és jogi szempontból a lehető legpontosabban meghatározza. A vád más kellékei információs funkciót látnak el. Ezért kell a vádiratban szerepelnie például a bizonyítási eszközök felsorolásának. Egyébként

[526] 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról
[527] GERGI-HORGOS Lívia, *A törvényes vád hiányában hozott eljárást megszüntető végzés jogi természete*, Magyar Rendészet, 2012/4., 49–54.

általánosan elmondható, hogy a tények pontos és világos leírása mindenhol a vád kellékeként szerepel.

Az angol szabályozás ebben a vonatkozásban azt is tartalmazza, hogy a bűncselekményt laikus által érthető módon („in ordinary language") is meg kell nevezni.

Portugáliában a kötelező tartalmi elemek hiánya ahhoz vezet, hogy a bíróság „érvénytelennek" nyilváníthatja a vádat, és visszaküldi az ügyészségnek. A portugál gyakorlat bizonytalan abban, hogy fűződik-e anyagi jogerő ehhez a döntéshez: arra is volt példa, amikor megengedte a bíróság a vád újbóli benyújtását, és arra is, amikor nem.

Csehországban lehetséges az új vád benyújtása, amennyiben a korábbit a bíróság visszaküldte az ügyésznek a hiányosságok miatt.

Bulgáriában a törvénytelen vád az ügy körülményeitől függően eljárás-megszüntetéshez vagy felmentéshez vezet, míg a kellékhiány hiánypótlási felhívással jár. A vád változatlan benyújtása felmentő ítélethez vezet. Így a bolgár eljárásjogban az ilyen döntés anyagi jogereje tisztázott. Kérdés, hogy mi a sorsa a törvénytelen vádnak. Amennyiben viszont az információs funkciót nem tudja teljesíteni a vád, ez az uralkodó felfogás szerint az eljárás lefolytatását nem akadályozza.

A vizsgált országok kódexei nem határoznak meg olyan követelményt, amely előírná, hogy a vád hiányosságát milyen módon kell pótolni, illetve pótlása hiányában annak milyen jogkövetkezménnyel kell járnia, ezért ez törvényalkotási, szabályozási kérdésnek tekinthető.[528]

7.9. Ius puniendi – a vád problematikája

A Melléklet 3. számú jogesetét[529] tanulmányozva úgy vélem, az ügyben eljáró bíróság döntéseinek elvi üzenete a következőképpen foglalható össze: a nyomozási szakban a

[528] Kúria Büntető Kollégium, Joggyakorlat-elemző csoport 2013.El.II.E.1/4. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf (letöltve: 2018.02.27.); Horvát Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2009. július 3-i állapot, forrás: https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes; Svájci Államszövetség büntetőeljárási törvénye (2015. január 1-jei állapot, forrás:); Német Szövetségi Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2014. április 23-i állapot, forrás: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html); Osztrák Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2013. november 4-i állapot, forrás: https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes); Románia büntetőeljárási törvénye (2014. február 7-i állapot, forrás: http://www.just.ro/LinkClick.aspx?fileticket=uoJx07a1STU%3d&tabid=89%29); Szlovákia büntetőeljárási törvénye (2011. november 1-jei állapot); Észt Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2015. május 1-i állapot, forrás: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/501042015002/consolide)

[529] GERGI-HORGOS Lívia, *A (törvényes)vád problematikája egy jogeset tükrében*, Belügyi Szemle, 2017/6., 126–129.

„meghatározott személlyel” törvénysértő módon közölt megalapozott gyanúnak és a törvénysértően felvett vallomásnak mint jogellenes módon beszerzett bizonyítási eszköznek nincs jogi hatása. Márpedig véleményem szerint ez az üzenet semmiképp nem érvényesülhetne a bíróságok ítélkezési gyakorlatában. Kizártnak tartom, hogy a törvényes vád vonatkozásában a bíróságoknak nem kell tekintettel lenniük a Be. 2. § (1) és (2) bekezdésében írtakra, illetve az új Be. 422. §-ában is megfogalmazott törvényesség követelményére.

Az sem tartható, hogy a Be. rendelkezéseit súlyosan sértő eljárási cselekménynek nincs, és ne legyen jogkövetkezménye arra hivatkozással, hogy a vád az előbbiekben írtak esetén is törvényes. Kizártnak tartom azt a jogalkotói szándékot, hogy az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatósága, egyértelműsége a nyomozási szakban sérthető, valamint azt, hogy az említett bírói gyakorlat (az egyébként jogellenes kiterjesztő értelmezésére hivatkozással) egyebek között az 1993/223. BH-val alátámasztható.

7.10. A fakultatív vád alá helyezési eljárás

A korabeli 19. századi európai vegyes rendszerű bűnvádi perrendtartások közül kiemelkedő a Bp.-ben a vádat a nyomozást és vizsgálatot követően az ún. közbenső, fakultatív vád alá helyezési eljárásban vizsgálták. Ez az eljárás szóbeli és kontradiktórius volt. A Bp. elfogadta az angol jogból a bírói tárgyalás eszméjét, a francia jogból a vádtanács intézményét és az osztrák jogból a fakultatív eljárási formát. Az eljárás célja az volt, hogy a polgár ne váljon vádlottá nyomatékos gyanú hiányában, amelyet a polgár szabadsága őrének és biztosítékának tekintettek.

„A főtárgyalásra való bocsátás előtt azonban, miután a nyilvános főtárgyalás már nagyobb erkölcsi és anyagi hátránnyal s zaklatással jár a terheltre, a modern vád- és vegyes rendszerű perrendtartások még egy külön bírói testület alapos és higgadt elbírálásra alá bocsátják a kérdést […].”[530] A vádtanács tagja a törvényszék három hivatásos bírója volt, akik főtárgyaláson nem lehetettek ítélőbírók. Az eljárás a királyi ügyész vádiratának benyújtását követően indulhatott, amennyiben a terhelt a vádirat ellen kifogást terjesztett elő a vádirat közlésétől számított 8 nap alatt. A Bp. kizárólag a terheltnek biztosított jogot a vádirat minden pontja elleni kifogás megtételére,[531] de ha

[530] FINKEY [1903] *i. m.* 307.
[531] Bp. 257. §

ezzel nem élt, akkor ezen eljárási szakasz nélkül került a büntetőügy a főtárgyalásra.[532] „A kifogás mintegy védirata a terheltnek, amelynek útján nem a bírósággal, hanem a vádlóval helyezkedik szembe […].”[533] A kifogás a vád bizonyítékainak, annak ténybeli és jogi következtetéseire is vonatkozhatott. A vádtanács ülést tartott, ahol felszólhatott először a védő, majd a vádló, az utolsó felszólalás mindig a terheltet és védőt illette. A vádtanács tagjai kérdéseket intézhettek, de új bizonyítékokat nem vehetett fel a vádtanács. Amennyiben a vádtanács szükségesnek látta elrendelhetett nyomozást vagy vizsgálat kiegészítését, és ha nem volt vizsgálat, dönthetett vizsgálat lefolytatásáról.[534]

A magánvádló által képviselt vád esetén azonban nem fakultatív, hanem kötelező volt a vád alá helyezési eljárás lefolytatása, függetlenül attól, hogy a terhelt élt-e kifogással.[535]

A vádtanács ötféle döntést hozhatott: áttehette az ügyet; felfüggeszthette az eljárást; vizsgálatot rendelhetett el; megszüntethette az eljárást; vád alá helyező határozatot hozhatott.[536] Amennyiben a vádtanács elutasította a vádiratot és az eljárást megszüntette, az állam büntetőigénye nem realizálódott. A jogerős megszüntető végzés egyenértékű volt a felmentő ítélettel (res iudicata hatású volt), ezért mindig megfelelően indokolni kellett.[537] Megszüntetési ok volt a bűncselekmény hiánya;[538] – bűnvádi eljárást kizáró okok: – terhelt halála, királyi kegyelem, elévülés;[539] – két beszámíthatóságot kizáró ok: gyógyíthatatlan elmezavarban szenvedő terhelt és bűncselekmény elkövetésekor életkora 12-ik életévet nem érte el;[540] – felhatalmazás, kívánat vagy magánindítvány hiánya;[541] – a vádelejtés.[542] Végül a vád megalapozatlansága tekintetében megszüntetési ok volt a bizonyítékok elégtelensége, „ha a terhelt ellen felhozott bizonyítékok nem elegendőek arra, hogy a bűnösségre nézve alapos gyanút keltsenek.”[543]

[532] Bp. 268. §
[533] ANGYAL [1917] *i. m.* 53.
[534] Bp. 261–262. §
[535] Bp. 278–279. §
[536] ANGYAL [1917] *i. m.* 56.
[537] FINKEY [1903] *i. m.* 318.
[538] Bp. 264. § 1. pont
[539] Bp. 264. § 2. pont
[540] Bp. 264. § 3. pont
[541] Bp. 264. § 4. pont
[542] Bp. 264. § 5. pont
[543] Bp. 264. §. 6 pont

Edvi Illés Károly szerint az „alapos gyanú egyébként nem több, mint a nyomatékos gyanú, hanem ezzel legfeljebb azonos”.[544]

A főtárgyalásra bocsátáskor, akár vádhatározat, akár közvetlen idézés alapján került rá sor, a nyomatékos gyanúnak fenn kellett állnia. Amennyiben a vádtanács vádhatározatot hozott, akkor kimondta a terhelt vád alá helyezését,[545] mely ellen nem volt jogorvoslat.[546] Ennek következtében a terhelt vádlott lett,[547] és a bíróság a büntetőeljárást befejező határozatában döntött az állam büntetőigényéről és a vádlott büntetőjogi felelősségéről.

1912 évben a Győri Királyi Törvényszék vádtanácsa az ügyek háromnegyed részében vádhatározatot hozott, míg egyharmad részben másképp határozott. Másik törvényszéknél az arány 50 százalékban oszlott meg.[548]

Degré Miklós 1914-ben tett megállapítása szerint „Ahol bíróságok beleélik magukat a törvény szellemébe, és helyesen alkalmazzák a törvényt: ott a vád alá helyezési eljárásra vonatkozó rendelkezések jól beváltak. A bíróságoktól függ, hogy e perbeli momentum jelentőségét fejlesszék, vagy visszafejleszszék.”[549]

Erdei Árpád szerint a kodifikáció során fel kell használni a hazai hagyományokat.[550] A tárgyalás előkészítése kapcsán felvetette, hogy a vád megalapozatlanságának, elégtelenségének a kiküszöbölésére a vád ellenőrzési módszere, a vádtanács visszaállítása helyett valamiféle új intézményt kell találni.[551] Csák Zsolt nézete szerint a kontinentális jogrendszerben erre a legjobb megoldás csak a vádtanács lehet.[552]

Felmerül a kérdés, hogy a Bp. fakultatív vád alá helyezési eljárásához hasonló, de egyben korszerűbb eljárási szabályok megalkotása lenne a megoldás, vagy csak egyes korszerű elemeinek átvételével lehetne biztosítani a tárgyalás előkészítése során a vád

[544] BALOGH – EDVI ILLÉS – VARGHA [1898] *i. m.* 216.
[545] Bp. 266. § (1) bek.
[546] Bp. 269. §
[547] Bp. 13. § (4) bek.
[548] DEGRÉ Miklós, A vád alá helyezési eljárásról. In *Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése évfordulójának ünnepére,* Wessely és Horváth Könyvnyomdája, Pécs, 1914, 79–80.
[549] DEGRÉ [1914] *i. m.* 93.
[550] Forrás: a 2013. november 21-én tartott „Miben kell változás, avagy az új Büntetőeljárási törvény néhány koncepcionális kérdése” című konferencia előadásanyaga.
[551] Forrás: a 2013. június 13–15-én tartott Második Bűnügyi Védői Konferencián a Be. kodifikációval kapcsolatos előadásanyag.
[552] CSÁK Zsolt, „Nosztalgia kodifikáció” avagy szükséges-e önálló eljárás a vád megalapozottságának előzetes vizsgálatára. In TÓTH Mihály – HERKE Csongor (szerk.), *Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapjára,* PTE ÁJK, Pécs 2001, 329.

ellenőrzését a megalapozatlanság kiküszöbölésére. Úgy vélem, a második megoldást célszerűbb lenne megvalósítani, mert ez jobban megfelel a mai kor követelményeinek.

7.10.1. Nemzetközi kitekintés

7.10.1.1. Németország

A hatályos német büntető perrendtartás (Strafprozessordnung – StPO, 1877. II. 1-jei Büntető Perrendtartás 1987-es egységbe foglalt szövege) szabályai szerint a közbenső eljárás (Zwischenverfahren) nem nyilvános, de a büntetőeljárás külön szakasza. A közbenső eljárás akkor indul, ha az ügyész vádirattal vádat emel, és azt benyújtja a bíróságnak (StPO 170. § I.). A terhelt ettől kezdve vádlott (StPO 157. §). Amennyiben az ügyész a vádat büntetőparancs iránti indítvánnyal emeli, nincs ezen eljárási szakasz. A vádiratot a vádhatóságtól független bíróság megvizsgálja (StPO 199–211. §), hogy vajon megfelelően megalapozott-e a gyanú. A vizsgálat annak érdekében történik, hogy az ügy tárgyalásra kerüljön-e, mivel csak ebben az esetben lehetséges, hogy a terheltet kitegyék a személyiségét hátrányosan érintő nyilvános tárgyalásnak. A terheltnek a vádirat ismertetése után ellenvetési (kifogás) és bizonyítási indítvány tételi joga van (StPO 201. § I. 2. pont), melyről a bíróság határoz (StPO 201. § II. 1. pont). A bíróság egyedi bizonyításfelvételt rendelhet el tényállás alapos tisztázása végett (StPO 202. § 1.), mely döntés ellen nincs jogorvoslat (StPO 201. § II. 2. és 202. § 2.). Amennyiben fennáll az elégséges gyanú, akkor a bíróság kibocsátja a tárgyalást elrendelő végzést, és megnyitja a bírósági eljárást, ha ez nem áll fenn, akkor megszünteti az eljárást.[553]

7.10.1.2. Olaszország

A hatályos olasz büntető perrendtartásban (Codice di rocedura penale – CPP, amely 1989-ben lépett hatályba), az ügyészség vádemelése és a tárgyalás lefolytatása közötti eljárási szakaszban – amely nem külön közbenső eljárás – egy bírói szerv, ún. előkészítő tárgyalása. Az ún. előkészítő tárgyalás (udienza preliminare) a vádemelési előterjesztést felülvizsgálja. Ennek célja, hogy megakadályozzák, hogy indokolatlan vádak juthassanak el a tárgyalásig. Az ún. előkészítő tárgyalás levezetésére egy olyan bíró rendelkezik hatáskörrel, aki nyomozásra is hatáskörrel rendelkező bíróság bírája, de nem lehet azonos azzal a bíróval, aki a konkrét eljárásban a nyomozás során bírói funkciót ellátott. Az előkészítő tárgyalás zártkörű, a felek részvételével zajlik, ahol az

[553] HERKE [2011] *i. m.* 69–70.

ügyész és a védő részvétele kötelező, de a terheltnek nincs ilyen kötelezettsége (CPP 420. cikk 1. bek.). Amennyiben a bizonyítékok hiányosak, a bíróság határidőt szabhat meg az általa elrendelt nyomozási cselekmények lefolytatására, utasítva az ügyészséget, és új előkészítő tárgyalást tűz ki. Joga van magának is lefolytatni a bizonyítást (CPP 422. cikk 1. bek.). A bíró az előkészítő tárgyalást követően vagy megszüntetheti az eljárást (sentenza di non luogo a procedere) egy ítélettel (CPP 424. cikk 1. bek.), vagy megindíthatja a tárgyalást (CPP 424. cikk). Ezen ítélet ellen jogorvoslati jog van, amit a terhelt is előterjeszthet (CPP 428. cikk). A megszüntető ítélet meghozatala után az ügyészség indítványára, amennyiben új bizonyítékok kerülnek elő és tárgyalás megindításának a szükségességét igazolják, a bíróságnak lehetősége van végzésben annak az érvénytelenítésére.[554]

7.10.1.3. Franciaország

A hatályos büntető perrendtartás (Code de procédure pénale – CPP) a diszkrecionális vádemelésen alapul. A büntetőeljárás megindítása az ügyész feladata (CPP 31. cikk), de neki nem csak az ügy jogi hátterét kell kiértékelnie, hanem a vád helyességét is. A nyomozást követően az ügyész vádat emel.[555] Bűntett esetén kötelező a vádnak a vizsgálóbíró (juge d'instruction) előtti előzetes bírósági vizsgálata, mely során a nyomozás, a vád értékelése, tárgyalásra utalása történik. A francia vizsgálóbíró Janus arcú, mivel egyrészt vagy ő maga nyomoz, vagy nyomoztat, másrészt a vizsgálat befejeztével az ügy továbbfolytatásáról is dönthet. Minden döntését felülvizsgálhatja a vádtanács (chambre de l'instruction), mely a fellebbviteli bíróságnak három bíróból álló testülete. A vádtanács az előzetes bírói vizsgálatot követetően további nyomozati cselekmények elvégzésére utasíthat, sőt pótnyomozást is elrendelhet.[556] Amennyiben az ügy tárgyalásra kerül, az iratoknak tartalmaznia kell a vizsgálóbíró vagy a vádtanács vád alá helyezési határozatát (mise en accusation).[557]

Erdei Árpád még 2013-ban megfogalmazta azt az igényét, hogy a Be. kodifikációja során a nemzetközi tapasztalatokból átvehető megoldásokat is fel kell

[554] HERKE Csongor, *A francia és olasz büntetőeljárás alapintézményei*, Egyetemi Jegyzet, PTE ÁJK, Pécs, 2013, 77–78.
[555] HERKE [2013] *i. m*. 71.
[556] ÁBRAHÁM Márta, A *bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Franciaországban, Németországban és Angliában*, Sectio Juridica et Politica, Tom. XIX., 2001, 22–23.
[557] HERKE [2013] *i. m* 72.

használni.[558] A kontinentális német, olasz, francia hatályos büntető perrendtartás áttekintése után megállapítható, hogy mindegyik országban a bírósági tárgyalást megelőzően vizsgálat tárgyává teszik az ügyész vádját, hogy a gyanú olyan fokú-e, elegendő bizonyíték áll-e rendelkezésre, amely alapján alkalmas bírósági tárgyalásra. Amennyiben pedig ez nem mondható ki, ez eljárási garanciaként érvényesül, hogy feleslegesen ne hurcoljanak meg az állampolgárokat a „vádlottak padjára" ültetéssel.

Az új Be.-szabályozásnak meg kell felelnie a korszerűség és az időszerűség követelményének, egyúttal biztosítania kell az eljárási garanciákat és az emberi jogokhoz kapcsolódó követelményeket is.[559] Megállapítható, hogy a vád megalapozottságát a bírósági tárgyalás előtt vizsgálni kell.

7.11. A bizonyítás és a funkciómegosztás elve – a tárgyalás előkészítése, bírósági tárgyalás

7.11.1. A pótnyomozás

A Be. nem ismeri a pótnyomozás intézményét, ezzel szemben az 1951. évi III. törvény (II. Be.) a pótnyomozás szabályozásával elismerte a vád megalapozottságának a vizsgálatát. A szabályozás célja részben az volt, hogy biztosítsa azokat a feltételeket, amelyek a büntetőeljárás gyors és hatékony lefolytatását elősegítik.

A II. Be. 171. §-a[560] alapján az „[…] előkészítés során a tanács elnökének meg kell győződnie a vádemelés megalapozottságáról, hogy az abban foglalt tények bizonyítékkal megfelelően alá vannak-e támasztva, a nyomozás során kellően felderítették-e az ügyet, illetve nem követtek-e el olyan eljárási szabálysértést, amelyek a büntetőeljárásra a későbbiekben kihatással lehetnek."[561] Ekkor a tanács elnöke visszaküldte az ügyésznek az iratokat, további nyomozati cselekményeket rendelt el a bizonyítási eszközök felkutatása céljából, megjelölve azokat a fogyatékosságokat, amelyekben az ügy szenved, megjelölve azokat az eljárási cselekményeket, amelyeket a pótnyomozás keretében teljesíteni szükséges.

[558] Forrás: a 2013. június 13–15-én tartott Második Bűnügyi Védői Konferencián a Be. kodifikációval kapcsolatos előadásanyag.
[559] Uo.
[560] II. Be. 171. § (1) „A bíróság a tényállás teljes felderítése érdekében pótnyomozást rendelhet el, és az ügy iratait visszaküldheti az ügyésznek, ha további bizonyítási eszközöket kell felkutatni, vagy ha a szükséges bizonyítást a tárgyaláson csak jelentős nehézséggel lehetne felvenni. Pótnyomozás elrendelésének akkor is helye van, ha az ügy adatai alapján arra lehet következtetni, hogy a további bizonyítás az eljárás megszüntetését eredményezheti."
[561] II. Be. 171. §-hoz fűzött Kommentár 1. pontja.

Leggyakoribb pótnyomozási ok a tényállás felderítésének hiányossága volt.[562] A pótnyomozás elrendelésének akkor is helye volt, ha a bíróság megítélése szerint a pótlólag lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján arra lehetett következtetni, hogy az eljárás megszüntetésének a lehetősége fennáll. A pótnyomozás járulékos következménye volt, hogy elrendelésekor a büntetőügy visszakerült nyomozati szakba, mely egyrészt az időszerűség követelményét veszélyeztette, másrészt azonban mentesítette a bíróságot, hogy a tárgyaláson olyan bizonyítás folytasson, amely jelentős nehézséggel járna és meghosszabbítaná a tárgyalás időtartamát. Ez mindenképpen az eljárás gyorsítására ható törekvés volt. A garanciák biztosítása vonatkozásában pedig a pótnyomozás intézménye megakadályozta, hogy olyan büntetőügyek kerüljenek tárgyalási szakba, amelyekben az eljárást megszüntetésének volt helye, a terhelt így nem vált alaptanul vádlottá.

Megállapítható azonban, hogy a bíróság hivatalból átvette az ügyész feladatát, amikor a felderítetlen vád céljából további nyomozati cselekményeket rendelt el bizonyítási eszközök felkutatása érdekében, mely a funkciómegosztás elvével ellentétes. A vád bizonyítása a vádlót, közvád esetén az ügyészt terheli. Álláspontom szerint a bíró nem veheti át az ügyész szerepét azzal, hogy ő határozza meg a bíróságnak benyújtott vád megalapozatlanságát kiküszöbölő egyes bizonyítás cselekményeket, megjelölve a hiányosságokat, és ennek érdekében rendel el pótnyomozást.

Handó Tünde kifejtette, hogy a pótnyomozás újrakodifikálását és a törvényes, de nem kellően megalapozott vád fogalmát át kell gondolni a bírósági tárgyalás előkészítése érdekében a Be. új kódexének megalkotása során.[563]

Felmerült a kérdés, hogy a pótnyomozás intézményét, amennyiben a jogalkotó újraszabályozza, milyen szabályok között kerüljön rá sor, úgy, hogy a bíróság ne vegye át a vádló vádra vonatkozó bizonyítási kötelezettségét. Azonban a Be. kodifikációja eredményeként ezen jogintézmény modernebb formában való bevezetésére az új Be.-be nem került sor.

7.11.2. A funkciómegosztás elve és a bizonyítás

„A tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói és igazságszolgáltatási funkciók szétválasztása. Az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése, az egyes

[562] HARMATI Ilona, *Leggyakoribb pótnyomozási okok,* Belügyi Szemle, 1987/2., 88.
[563] Előterjesztés az új büntetőeljárási törvény koncepciójáról szóló Kormányhatározat tervezetéhez, (30237-32/2013. OBH)

tevékenységi körökre vonatkozó részletes szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és részükre biztosított jogosultságok konstrukciója eljárási garanciákat is jelent a védelem számára." [14/2002. (III. 20.) AB határozat]

A vádemeléskor az ügyésznek Kadlót Erzsébet szerint „[v]égső soron azt kell vizsgálnia, hogy a törvényes vád jogi keretei között vád tárgyává tenni szándékozott magatartás vonatkozásában rendelkezésre áll-e annyi és olyan törvényesen beszerzett bizonyíték, amely a független, pártatlan bíróság előtt elegendő lesz a bűnösség megállapításához. A vádemelésről szóló döntésében persze benne kell lennie annak, hogy saját belső meggyőződése szerint a rendelkezésre álló bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyítékok elegendőek a vádban foglalt tényállás jogi szempontból lényeges elemeinek igazolására."[564]

A vádemelés és tárgyalás közötti szakaszban, a tárgyalás előkészítése során a vád előzetes bírói felülvizsgálata a Be. rendelkezése szerint a vád törvényességére, azaz a váddal szemben támasztott alaki és minimális tartalmi követelményekre korlátozódik. Ez az új Be. rendelkezéseiben érdemben nem hoz változást, hiszen a Be.-ben megfogalmazott törvényes vád alaki és minimális tartalmi feltételeit – és ennek hiányában a következményeket – az új Be. is tartalmazza. Erre dolgozatomban már korábban részletesen kitértem. A tárgyalás előkészítésének funkciója a tárgyalás megtarthatóságáról való gondoskodást jelenti, de a bíróság bizonyítékot nem értékelhet, és nem vehet fel bizonyítást.

Erdei Árpád a jogtudomány általa mértékadónak tekintett képviselőinek – az árnyalati különbségek ellenére – azonosnak tekinthető álláspontjait összefoglalva megállapítja, hogy a büntetőeljárásban az igazság megállapításának egyik feltétele a bizonyítás lefolytatása, a bizonyítás az igazság megállapításának a módszere.[565] A bizonyítás a büntetőeljárás központi kérdése, mivel ettől függ az állam büntetőigényének eredményes realizálása és a büntetőjogi felelősség megállapítása.

Az európai kontinentális vegyes rendszerek bizonyítási joga az anyagi (materiális) igazság bizonyítását várja el azzal, hogy a bíróság döntését a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos összes körülmény megismerése után hozza meg. Az alaki (formális) igazság megállapítására irányuló angolszász rendszerben az elérni kívánt cél

[564] KADLÓT Erzsébet, *A „vád igazsága" A büntető ítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 41.
[565] ERDEI Árpád, *Újítások, találmányok, felfedezések a büntetőeljárási bizonyításban,* Belügyi Szemle, 2018/3., 7.

a bíróság elé vitt, eldöntendő kérdések helyes megválaszolását lehetővé tevő ténymegállapítás. A büntetőjog-vitában fel nem hozott tények megismerésére és megállapítására a bíróság nem törekszik.[566] Az angolszász eljárásban a bíró nem ismeri és nem is ismerheti meg az ügy részleteit. Ha a vádlott elismeri a bűnösségét, a bíró soha nem is ismeri meg azokat. Amennyiben a bírónak előzetes ismeretei vannak, akkor ezzel kizárja magát az ügyből.[567]

A két rendszerben a bizonyításra vonatkozó feladatok eltérnek, bár inkább a terjedelemben, és nem a bizonyítás eszközeiben vannak a különbségek.[568] A kontinentális jogban az anyagi igazság megállapítása a cél, ezzel szemben az angolszász jog a perbeli, alaki igazság megállapítására törekszik. A kontinentális és angolszász eljárás között lényeges különbség tehát az ítéletben megállapított igazság milyensége.[569]

A Be. az igazság megállapításáról közvetlenül nem rendelkezik, bár a materiális igazság feltétlen uralma implicite érzékelhető a rendelkezéseiben. A bíróság feladatairól, a felmentő és a bűnösséget megállapító ítélet tartalmáról szóló szabályokból egyértelmű, hogy a jogalkotó az anyagi igazság megállapítását várja el, de közben több kivétellel gyengíti azt.[570]

Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy az Alkotmány az anyagi igazság elérését nem biztosíthatja, csupán annak az elérhetősége lehetőségét, azonban az Alkotmányban lévő és erre vonatkozó garanciák érvényesülését követelménynek tekinti.[571]

Kadlót Erzsébet nézete szerint az Alkotmánybíróság és a jogtudomány egyes képviselőinek az anyagi igazság uralmát kritizáló álláspontjai sem tudták ledönteni a hazai büntetőeljárási rendszerünkben az anyagi igazság „bálványát". A jogalkotó csak a bizonyításra vonatkozó rendelkezést tudta átváltoztatni. A Be. 75. §-a ugyanis a „tényállás alapos és hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázását írja elő, a funkciómegosztásnak tett azon kis engedménnyel, hogy a bíróság (indítvány hiányában) nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és vizsgálatára. […] A gyakorlatban a Be. 75. §-ának – úgy tűnik jelenleg érvényesülő többségi – értelmezése ugyanis bíróságok számára felkínált bizonyítási kivételnek nem sok jelentőséget tulajdonít. Vagyis a bíróság ma is hajlamos a korábbi szakaszokban

[566] ERDEI [2018] *i. m.* 8.
[567] HACK Péter, *A büntetőeljárás újításának esélyei*, Belügyi Szemle, 2018/3., 77.
[568] ERDEI [2018] *i. m.* 8.
[569] HACK [2018] *i. m.* 77.
[570] ERDEI [2010] *i. m.* 15.
[571] 9/1992. (I. 30.) AB határozat

elkövetett hibák pótlására, felsegélyezve ezzel a felelősségáthárítás gondolatát amúgyis természetesnek vélelmező ügyészt. Nem lehet nem észrevenni, hogy ebben – a tradíciókon kívül – az eredeti szándékoktól, az ügyféli pertől eltávolodott törvény is ludas, amely számos rendelkezésével az inkvizítor-bírói szerepfelfogást támogatja."[572]

Handó Tünde kifejti, hogy a Be.-ben a funkciómegosztás elve és a bizonyítási teher azzal összefüggő alapvető szabálya, valamint a tényállás-felderítési kötelezettség rögzítése között feloldhatatlan ellentét van. Álláspontja szerint meg kell erősíteni a tárgyalás előkészítésére vonatkozó szabályokat, így a perelőkészítést. Véleménye szerint az előkészítő ülés – különösen nagy terjedelmű ügyekben – jobban kiaknázható lenne. Megállapítja, hogy olyan bírói gyakorlat alakult ki, hogy a bíróságok jelenleg hivatalból folytatnak le olyan bizonyítást, ami a vád megalapozásához szükséges, annak ellenére, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli.[573] Az Alkotmánybíróság 14/2002 (III. 20.) határozatára hivatkozva Gellér Balázs József kiemelte, hogy a „bírósági eljárásnak nem lehet célja a nyomozás vagy a vádemelés szakaszában elkövetett jogsértések, mulasztások korrekciója",[574] mellyel teljes mértékben egyetértek.

A Kúria rögzíti, hogy a vegyes rendszer működhet ügyféli perben (adverzariális rendszer) és elnöki per mintáját követve. A valósághű tényállás elérését mindkettő akként oldja meg, hogy a tárgyalás három résztvevője (a vád, a védelem és az ítélkező) közül legalább kettő bizonyít.

Az ügyféli perben az ügyész és a védő végzi ezt a tevékenységet, és ebben a szisztémában a védő számára biztosított a bizonyítás lehetősége. Az elnöki perben, így a magyar büntetőeljárási rendszerben a bizonyításról az ügyész és a bíró rendelkezik. A védő nem bizonyít, csak kritizálja a bizonyítás eredményét, megkérdőjelezi annak meggyőző erejét, illetve szabályszerűségét. Ezért a bíró és az ügyész felelőssége közös, de nem azonos. Ebből két következmény adódik: egyrészt az ügyésznek a tárgyaláson is aktív bizonyítást kell folytatni, nem hagyatkozhat pusztán arra, hogy a bíróságnak egyébként is kötelezettsége a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázása; másrészt a bíróságnak kiemelt figyelmet kell fordítani a bizonyítás során a vádlott szempontjából mentő és enyhítő körülmények feltárására, a bírósági bizonyítás célja nem pusztán a vádirat helyességének leellenőrzése, meg kell bizonyosodni arról,

[572] KADLÓT [2010] *i. m.* 31–32.
[573] Előterjesztés az új büntetőeljárási törvény koncepciójáról szóló Kormányhatározat tervezetéhez, (30237-32/2013. OBH)
[574] GELLÉR [2011] *i. m.* 461.

hogy a vádtól eltérő alternatívák kizárhatók. Amennyiben az ügyész és a bíró ilyen irányú aktivitása megvalósul, akkor az elnöki per egyszerre képes megfelelni a valóság kiderítése iránti igénynek és a tisztességes eljárás eszméje által támasztott követelményeknek anélkül, hogy az eljárási rendszert át kellene alakítani az ügyféli per minta szerint.[575]

Bárd Károly szerint aggályos a bíróságnak a funkciómegosztás szempontjából, a bizonyításban betöltött zavaró szerepe.[576] Kadlót Erzsébet azt a következtetést vonja le, hogy ennek oka abban keresendő, hogy a Be. nem az ügyféli perre emlékeztető konstrukcióra épült, amelyben az ügyészi felelősség hangsúlyos volt, hanem csökkentett értékű funkciómegosztás és a bíróság bizonyítási aktivitásának kötelezettsége él tovább az elnöki per formájában.[577] Bócz Endre szerint „szakítani kellene azzal a gondolattal, hogy az igazság megállapítása a tanácsvezető bíró kizárólagos (vagy akárcsak fő felelőssége).”[578] Azonban, hogy ez a szándék megvalósuljon, ahhoz szükséges lenne jogalkotói és jogalkalmazói szinten is annak elfogadása, hogy az ügyész számára előírt bizonyítási kötelezettség megszegéséért nem a bíró a felelős. A Be. 351. § (2) bekezdésének a) pontja szerint ugyanis az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, ha a tényállás nincs felderítve. Ez pedig akkor áll fenn, „ha a bizonyítás anyaga nem teljes, mert a bíróság nem szerzett be minden bizonyítási eszközt és bizonyítékot, amely a tényállás megállapítására alkalmas lehet (tévesen elutasította a bizonyítási indítványt, vagy hivatalból nem tartotta szükségesnek a további bizonyítást)”.[579]

A Be. rendelkezéseiből az a következtetés vonható le, hogyha a vádló passzív magatartást tanúsít, bizonyítási indítványt nem terjesztett elő a bírósági tárgyaláson, „hallgat”, nem kényszeríthető aktivitásra. Ezzel szemben ilyenkor a bíróság rákényszerül a tényállás-megállapítási kötelezettsége folytán a hivatalból való bizonyításra.

Az új Be. preambuluma az igazságot mint megállapításra vonatkozó igényt jelöli meg, nem utalva annak anyagi jellegére, ennek ellenére az indokolása ezt egyértelművé teszi. Az új Be. egyes rendelkezései ennek ellenére a formális igazságra törekvés

[575] *A vád törvényességének vizsgálata, Összefoglaló vélemény*, Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport, 2013. EI.IIE.I/4.; ERDEI – KIRÁLY [2014] i. m. 16–18.
[576] BÁRD [1987] *i. m.* 157.
[577] KADLÓT [2010] *i. m.* 38.
[578] BÓCZ Endre, *Törvény és szemlélet*, Magyar Jog, 2009/5., 261.
[579] Berkes György (szerk.), *Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára II.,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007, 878.

irányába mutatnak. Így a különböző egyezségkötési lehetőségek széles köre és az alkalmazásuk törvényi szorgalmazása a formális igazság elfogadását is jelzik.[580]

Az új Be. hangsúlyosabb funkciómegosztást és vádlói bizonyítási terhet ír elő. Az alapvető rendelkezések körében az új Be. a 7. § (1) bekezdése kimondja: „A vád bizonyítására a vádló köteles."

A Be. 75. §-át felváltó új Be. szabályai a következők: Az új Be. 163. § (2) bekezdése szerint „A büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza". A (3) bekezdés szerint: „A bíróság az ítélkezés során a tényállást a vád keretein belül tisztázza". Expressis verbis a tényállás tisztázását a vád keretein belül egyértelműen a bíróság kötelezettségévé teszi.

Az új Be. 163. § (4) bekezdés c) pontja pedig, mint nóvum, a bizonyítás nélküli ténymegállapítás lehetőségét egészíti ki. Az a) és b) pont szerint az eljárást folytató bíróság, ügyészség, illetve nyomozó hatóság hivatalos tudomása körébe tartozó tények bizonyítás nélküli megállapítását teszi lehetővé. A c) pont a vádló, a terhelt és a védő által együttesen valónak elfogadott tény bizonyítását jelöli meg szükségtelennek. A bizonyításra e rendelkezés szerint nincs szükség, azonban az nem tilos, de amennyiben igen, a bizonyítás elrendelhető. Az új Be. 508. §-a szerint a tárgyalás előkészítése során a bíróság a vádlott nyilatkozata alapján és az ügyész észrevételének meghallgatása után mellőzheti a bizonyítást (az ügyész, a vádlott és a védő által „valósnak elfogadott tények" vonatkozásában). Hasonló szabályozás található az új Be. 519. §-ában is. A bizonyítást általában ilyenkor is le kell folytatni, de a mellőzésnek sincs akadálya.[581]

Az új Be. valójában át kívánja venni az angolszász rendszernek azt a logikáját, hogy ahol a vád és a védelem között nincs vita, ott nem kell az alapos garanciákkal körülvett eljárást lefolytatni.[582]

Az új Be. 164. § (1) bekezdése kimondja: „A vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli." A (2) bekezdés szerint „A bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be", míg a (3) bekezdés kimondja, hogy „indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles".

[580] ERDEI [2018] *i. m.* 8.
[581] ERDEI [2018] *i. m.* 12.
[582] HACK [2018] *i. m.* 77.

A Be. és az új Be. rendelkezései között lényegében nincs olyan meghatározás, amely változtatna a bíróság eddigi ténymegállapító gyakorlatán. Valójában „ellentmondást" tartalmaz az új Be. szabálya e tekintetben, hiszen az új Be. 164. § (2) bekezdése egyértelműen meghatározza, hogy a bíróság a tényállás tisztázása során kizárólag indítvány alapján szerez be bizonyítékot. Ezzel szemben (3) bekezdés azt mondja ki, hogy az indítvány hiányában nem köteles, de továbbra is fennáll a bíróság bizonyíték-beszerzési jogosultsága.

A másodfokú bíróság eljárásának általános szabályai között a megalapozatlanság következményeit szabályozó új Be. 592. § (4) bekezdése változást idéz elő a Be.-vel szemben, mivel ez alapján már nem kell tartania a bíróságnak a hatályon kívül helyezés veszélyétől. Az új Be. 164. § (1) bekezdése szerint ugyanis „Ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan a 164. § (1) bekezdésben foglalt kötelezettség elmulasztására vezethető vissza, a megalapozatlanság következményei nem alkalmazhatók." E rendelkezés alapján azonban már nem kell tartania a bíróságnak a hatályon kívül helyezéstől.

„A bizonyítással kapcsolatosan a bírák körében fennálló ellentétes szemlélethez így a az új Be. megfelelően igazodik. Amennyiben a bíró szemléletéhez a tényállás maradéktalan felderítésében megnyilvánuló aktívabb bizonyítási tevékenység párosul, ettől nem lesz elzárva. Ha ezzel ellentétesen a bíró nem akar aktívabb szerepet vállalni a bizonyításban, megteheti, hogy kizárólag az előterjesztett bizonyítékok és indítványok keretei között dönt a vádlott bűnösségéről. Túlbizonyításra semmiképpen nem kényszerül, mert a másodfokon eljáró bíróság nem alkalmazhatja a megalapozatlanság következményeit akkor, ha az nyilvánvalóan arra vezethető vissza, hogy a vádló a vád bizonyításához szükséges tényeket nem tárta fel, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközöket nem bocsátotta a bíróság rendelkezésére, illetve beszerzésüket nem indítványozta."[583]

Összegzés

Bócz Endre szerint „Büntető ügyekben az eljárás megindításának előfeltétele a vád, vagyis arra jogosult – a vádló – részéről előterjesztett olyan indítvány, amelyben egyedileg megjelölt személy (a vádlott) részéről térben, időben és oksági összefüggésben meghatározott és büntetőjogilag tiltott cselekmény elkövetését állítva és

[583] ELEK Balázs, A bizonyítási teher változó szabályai és az észszerű kételyen túli bizonyosság. In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.), *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017, 65.

annak bebizonyítását felajánlva az illető bűnösségének kimondását és büntetés kiszabását igényli."[584] Ebből az a következtetés is levonható, hogy amíg a ius puniendi biztosítja a büntetendő cselekmények miatti törvényes felelősségre vonás feltételének létrehozását, addig a közvád is hatással van az állam büntetőigényének törvényes keretek közötti eredményes érvényesülésére.

Álláspontom szerint azonban az ítélkezés megkezdésének nélkülözhetetlen előfeltétele nemcsak a vád törvényessége, hanem a vád megalapozottsága is. A törvénysértően beszerzett, fel nem használható bizonyítékokon alapuló vád kizárja a törvényességet. A jogállami követelményeknek nem felelhet meg olyan büntetőeljárás, ahol törvénysértően beszerzett, ezért fel nem használható bizonyítékok alapján a törvényes bírósági eljárás megkezdhető, aminek következtében a vádiratban megjelölt személy a vádlottak padjára kerülhet. Erre tekintettel – a bírósági eljárás megkezdése előtt – törvényi szinten kellene garantálni a bizonyítékok alaki értékelését. Ez természetesen nem jelentene érdemi mérlegelést, mert az már az ítélkező bíróság feladata.

Nem fogadom el a Kúria álláspontját, ami szerint csak akkor van jelentősége az ügyész felelősségének, ha a felelősségét a hamis vád bűncselekményének az elkövetése alapozza meg. Az ügyész felelőssége nemcsak bűncselekmény elkövetése, hanem vétkes vagy vétlen mulasztások, esetleges szakmai hibák megvalósítása esetén is fennáll. Úgy vélem, az ügyész az alkotmányos kötelezettséget sérti meg, ha az állami büntetőigény érvényesítése az ügyész szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredően enyészik el.

Meggyőződésem szerint a vád megalapozatlansága az ügyész felelősségi körébe esik. Ezzel szemben a Be., a kialakult bíró gyakorlat, valamint az Alkotmánybíróság határozataiban megjelenő vélemények a jogállamiság alapvető ismérvét megtestesítő jogbiztonság érvényesülésének a gátjai. Az ügyész „felelőtlensége" akadályozza a tisztességes eljárás követelményének érvényesülését, sérti a vádlói és az igazságszolgáltatási funkciók szétválasztásának a követelményét.

Álláspontom szerint napjainkban is helytállóak a vád megalapozatlanságának vizsgálata tekintetében Degré Miklós curiai bíró 1914-ben írt gondolatai, miszerint: „[…] célja pedig annak megakadályozása, hogy a polgárok nyomatékos gyanú nélkül

[584] BÓCZ [2011] *i. m.* 3.

meghurcoltassanak, és a vádlottak padjára kerüljenek. Minél inkább meg van közelítve a cél: annál tökéletesebb a szabályozás."[585]

Egyetértek azzal az állásponttal, hogy a fentiek ellenére az új Be. „törekszik az eljárási feladok (főként a vádlói funkciók és az ítélkezés) fokozottabb elválasztására"[586].

Remélem, hogy az új Be. bizonyítással kapcsolatos fentebb hivatkozott szabálya alapján a jogalkalmazás során tényleg megerősödik az új Be. preambulumában is rögzített funkciómegosztás elve, megfelelve a jogállami követelményeknek.

Álláspontom szerint, amennyiben a bíróság a bizonyítás során elnöki per formájában nem tud eleget tenni a funkciómegosztás maradéktalan érvényesülésének az új Be. rendelkezései alapján sem, akkor meggondolandó az eljárási rendszer ügyféli per mintájára való átalakítása.

[585] DEGRÉ [1914] *i. m.*77.
[586] TÓTH [2018] *i. m.* 59.

VIII. RÉSZ

VÉGKÖVETKEZTETÉS

A disszertáció legfontosabb következtetései a következők:
A ius puniendi kapcsán történelmi koronként az volt a kérdés, kitől, illetve miből származtatják az együttélés megsértőivel szemben a büntetéshez való jogot.

Álláspontom szerint a ius puniendi állami monopóliummá válásával, különösen a jogállam létrejöttével a ius puniendi – a büntetés jogalapjára vonatkozó – jogfilozófiai megközelítése idejétmúlttá vált. A ius puniendi – mint ahogy a jogállam büntetőhatalma sem – nem abszolút, hanem a jogállami követelményeknek megfelelően kiteljesedik. Napjainkban egyetemesen elismert, hogy az államnak joga van büntetni és (a funkciója miatt) a ius puniendit – a szó szerinti fordításnak megfelelően – a büntetéshez való jogként kell értelmezni és vizsgálni.

Felfogásomban a ius puniendi az állam közösségek feletti természetéből adódó ténylegesen gyakorlandó és gyakorolt jog, melyhez szorosan kapcsolódva a jogállam kötelező funkcióvállalásával egységet képezve egyben kötelesség is, azaz obligatio puniendi. A büntetőhatalom gyakorlása és a büntetőigény érvényesítése az államnak ugyanis nemcsak joga, hanem kötelezettsége is Ez értelmezhető egyidejűleg a jogállami büntetőhatalom belső és külső korlátainak a kiépülésével és erősödésével is. Álláspontom szerint így a ius puniendi kiteljesedése során szorosan kapcsolódó alapkérdés az obligatio puniendi. Az állam kötelessége, hogy a társadalomra veszélyes cselekmények kriminalizálása és szankcionálása útján biztosítsa az alapvető értékrend védelmét és közreműködjön a társadalmi integráció fenntartásában. Az állam e kötelezettségének a teljesítése során megvédi a polgárait. Ennek következében pedig a büntetőjog az obligatio puniendi érvényesítése során értékvédő funkciót lát el, ezáltal a ius puniendi jogállami kiteljesedésére is hatással van.

A ius puniendi és a szuverenitás egységet alkotnak, azaz elválaszthatatlanok. Magam is úgy vélem, hogy a ius puniendi maga is a függetlenség és a szuverenitás kifejezője, és az a társadalom, amely e jog hiányától szenved, az egyben a szuverenitás hiányától is szenvedni fog.

Dolgozatomban reményeim szerint sikerült a hipotézisemben tételezett megállapítást bizonyítani, vagyis hogy a ius puniendi kapcsán az állam – jelesül a magyar állam – jogállami tartalmának kiteljesedése megállapítható.

Belátható, hogy fontos társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy az állam büntetőhatalmának következetes érvényesülése elé ne gördüljenek akadályok. Adott államban azonban e társadalmi érdek merev, mindenre tekintet nélküli érvényre juttatása – végső soron – megteremti a lehetőséget az állam autokratikus hatalmi rendszerének kiépítésére, az önkényuralom megvalósítására. A jogállam vívmányainak védelme nem követelheti és nem is követeli meg azt, hogy szembemenve a társadalmi igényekkel, ne engedjen teret büntetőhatalmának – döntően a büntetőjogszabályokban alkotmányos garanciákkal védett módon –, azaz a ius puniendi jogállami tartalmának a kiteljesedéséhez.

Dolgozatomban a ius puniendivel összefüggő vizsgálódást a jogállamiság lényegi összetevőinek tükrében igyekeztem elvégezni, és e kategória értelmezését alapjaiban jelenünkben próbáltam megvilágításba helyezni.

Álláspontom szerint a ius puniendi jogállami tartalmának alapját is a jog uralma képezi, melyet az Alaptörvény rendelkezései hatják át, és az egész jogrendszerre kötelező erővel bírnak.

A ius puniendi jogállami tartalma elemei különösen: a jogbiztonság, az igazságosság, a tisztességes eljárás követelménye, a büntetőjogi és a büntetőjogi eljárás garanciális elvei, így a funkciómegosztáson és a rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárás is. Lényeges, hogy e közben az – anyagi, illetve legalább az alaki – igazság megállapításának az igénye is „szem előtt van tartva”.[587] Ez nem ellentétes, sőt éppen hogy összhangban van a legalitás és az opportunitás harcában, az opportunitás egyre nagyobb térhódításával.

Amíg a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapja a büntetőjog, amelyet a jogalkotásban a jogalkotó gyakorol, addig a büntetőhatalom érvényesítésének törvényes kerete a büntetőeljárás-jog, amely a jogalkalmazásban az igazságszolgáltatási tevékenységhez köthető.

A büntetőpolitika, azaz a büntetőjog-politika és a büntető igazságszolgáltatási politika által közvetített kodifikációs irányelvek – a hatékonyság, a gyorsaság, a egyszerűség, a korszerűség, a koherencia és a célszerűség – az új Be. rendelkezéseit egyre jobban áthatják. Ezen irányelvek érvényre juttatására irányuló törekvés azonban nem eredményezheti az eljárási garanciák sérelmét.

[587] Új Be., Preambulum

Nézetem szerint a korlátokkal ellátott jogállami büntetőhatalom gyakorlását a jogalkotáson és jogalkalmazáson keresztül determinálja a büntetőjog-politika és a büntető igazságszolgáltatási politika. Ennek következében az is megállapítható, hogy a büntetőjog-politika, de különösen a büntető igazságszolgáltatási politika a jogállami büntetőhatalom gyakorlásán keresztül nemcsak befolyásolja, de alapjaiban meghatározza a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedését is.

Egyetértek Szabó András álláspontjával, hogy a jogállami büntetőhatalom nem nélkülözheti az alkotmányos büntetőjog létezését, hiszen alapkő a jogállammal szembeni követelmények vonatkozásában. Továbbá a jogállamiság elve nemcsak a büntető anyagi jogi, hanem az eljárásjogi garanciákat is megköveteli. Csak a törvényes büntetőjogi felelősségre vonás, azaz a törvényes büntetőeljárás biztosítja az igazságos jogállami büntetőhatalom gyakorlását. Ez garantálja, hogy a hatóságok által elkövetett eljárási mulasztás és az ebből származó eredménytelenség kockázata a jogállamot terhelje, és egyben viselje ennek következményeit is. Csak ennek alapján lehet megvalósítani a ius puniendi és az ehhez szorosan kapcsolódó obligatio puniendi megvalósulását a jogállami büntetőhatalom gyakorlása során.

Úgy vélem, hogy napjainkra aktuálissá vált – a folytonosan változó jogszabályi környezetre is tekintettel – a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének az elemzése. Ezt támasztja alá a legalitás, az officialitás és az opportunitás elvei egymáshoz való viszonyának alakulása is, mely a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésére hatással van.

A ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése a jogalkotás során abban nyilvánul meg, hogy a jogállam dekriminalizál, továbbá az alkotmánybíróság a büntetőjogszabályban megfogalmazott tilalmat vagy parancsot, illetve a büntetőeljárási törvényben írt rendelkezést alkotmánysértő volta miatt megsemmisít. E kiteljesedés a jogalkalmazás vonatkozásában pedig a legalitás–opportunitás harcában, az officialitás–magánindítvány konstrukciójában, a gyanú és a bizonyosság ismeretelméleti összefüggésében és a vád törvényes feltételrendszerében bontakozik ki.

Egyetértek azzal a jogtudományban kialakult állásponttal, hogy a legalitás és az officialitás közvádas ügyekben az ügyészre vonatkozó egységes parancs, amely a nyomozó hatóságra is kiterjed. Az ügyészség és a nyomozó hatóság – amennyiben annak törvényi feltételei fennállnak – hatáskörében a nyomozást indítvány hiányában is köteles elrendelni. Az eljárási feladatok megosztására irányuló kötelezettség garanciájaként azonban csak kivételes esetben érvényesül a legalitás–officialitás a

bíróságra nézve. A bíróság szabályként csak indítvány, azaz vád alapján jár, hiszen alapvető feladata az ítélkezés.

Kutatásom során arra az álláspontra jutottam, miszerint egyértelműen megállapítható, hogy hazánkban a fejlődés iránya az opportunitás (célszerűség) elvének egyre nagyobb térhódítása felé mutat. Ezt nemcsak a büntetőeljárás jogalkotási iránya, hanem a jogalkalmazás hatékonyságával összefüggő szempontok egyre következetesebb érvényesítése is bizonyítja. E következtetést támasztja alá, hogy amikor az opportunitásnak teret engedve – törvényi felhatalmazás alapján és törvényi feltételek fennállásakor – az ügyész dönt (a büntetés hasznosságát, célszerűségét mérlegelve) és mellőzi a vádemelést, valójában vagy a felelősségre vonás teljes mellőzését, vagy annak feltételektől függő mellőzését engedi. A döntés ilyenkor – a legalitás klasszikus elve alapján – nem bírósági eljárásban születik meg. Ennélfogva a vád, a védelem és az ítélkezés funkciók sem különülnek el. Nem érvényesülhetnek többek között a fegyveregyelőség, a nyilvánosság, a közvetlenség elvei és a méltányos eljárás garanciális követelményei. Azonban nem elhanyagolható, hogy a jogalkotó, amikor szélesíti az opportunitás eseteit, az ügyész jogkörét bővíti. E miatt szükséges a jogalkotás során szabályozni az ügyészi felelősséget.

Annak eldöntésénél azonban, mi a helyes koncepció, a legalitás és az opportunitás „harcában", figyelembe kell venni, hogy az opportunitás és a bűnelkövetők méltányos és enyhe kezelése közötti összefüggést a gyakorlat megdöntötte. Például a vádemelés elhalasztása – az új Be. szerint a feltételes ügyészi felfüggesztés – nem minden esetben mentesíti a terheltet a társadalmi közmegítélés – büntetőeljárásban gyanúsítottként való részvétele miatti – hátrányos hatásaitól. Mindezt összevetve egy több évig tartó, hosszadalmas büntetőbírósági procedúrával, kétségtelennek tűnik ennek megterhelőbb hatása a vádlott számára.

A magánindítvány hiánya – meghatározott bűncselekmények vonatkozásában – azzal a joghatással bír, hogy a sértett (előterjesztésre jogosult) beleegyezése nélkül a bűncselekmény megtorlás nélkül maradhat. Ezzel – végső kimenetelét tekintve – azonos joghatással bíró, úgyszintén klasszikusnak tekinthető, de büntetőeljárás-jogi jogintézmény a magánvád. A sértett belátása itt is döntő, de arra nézve, hogy tőle függ a büntetőeljárás megindítása, lefolytatása. A váddal való rendelkezés – a törvény rendelkezései szerint – az ő döntéséhez kötött.

A legalitás és az officialitás napjainkban más jogintézmények által is „törést szenved". E vonatkozásban szóba hozható többek között a büntetéskiszabás Btk.-beli

meghatározottakból történő mellőzése, vagy a Be. szerint az ügyész diszkrecionális jogköréhez kapcsolódó nyomozás és a vádemelés részbeni mellőzése, illetve a közvetítői eljárás, valamint a vádemelés elhalasztása (ld. új Be. a feltételes ügyészi felfüggesztés).

Egyre nagyobb törekvés tanúi lehetünk a tekintetben, hogy a legalitás elvét követő európai országok büntetőeljárásaik során is több diszkrecionális rendelkezést alkalmaznak, enyhítendő a legalitás „szigorát". Egyes országok pedig az opportunitás elvét követik.

A mai demokratikus jogállam a büntetés jogával a jogállami eszmének megfeleltetve él az opportunitás elvének érvényre juttatásával.

A jogállami legalitás tartalmi eleme a jogbiztonság is. Ez azonban biztosítható úgymond „humánusabb" büntetőjogi jogintézményekkel is. Az opportunitás teret enged ezek érvényesülésének. Jogpolitikai – hasznossági, célszerűségi – megfontolásokon alapulva a jogalkotó szűkítheti a legalitást, így a törvény által meghatározott körben „felmentést" ad a szóban forgó elv megtestesítette kötelesség alól. E körben tehát az állam olyan bűncselekmények esetén, melyek egyébként közvádra lennének üldözendők, lemond a bíróság előtti büntetőigényének érvényesítéséről. A jogállam egyre szélesebb körben vonja meg annak lehetőségét, hogy a bűncselekmény elkövetője a jogkövetkezmények alól teljes mértékben – akár büntetés kiszabásának mellőzésével is – vagy részben mentesüljön. Mindez természetesen a jogalkotó által meghatározott törvényi rendelkezésben rögzített feltételek alapján, a közvádló diszkrecionális jogkörének gyakorlása mellett történhet.

Az államot megillető büntetőhatalom kategorikus gyakorlása alól a jogalkalmazás során realizálódó kivételek – a jogalkotó felhatalmazása alapján – elsősorban az ügyész diszkrecionális jogosultságaként jelennek meg. Amikor az állam „önként" mond le az állami büntetőigény érvényesítéséről, álláspontom szerint ez éppenséggel nem a ius puniendi kiteljesedésének a szűkülését jelenti, hanem éppen ennek ellenkezője állapítható meg. Ekkor a ius puniendi jogállami tartalmának a kiteljesedése megy végbe.

A jogállamban a jogalkotó az opportunitásnak ott ad teret, ahol kellő alappal feltételezhető, hogy ez nem hátránnyal, hanem több előnnyel jár. Ezért a büntetőhatalom nem folytatja le a bírósági eljárást, hanem az opportunitás esetein keresztül mintegy közvetve érvényesül a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése. A jogállam nem mond le a büntetéshez való jogáról, azonban az ügyészség diszkrecionális jogkörén keresztül válik biztosítottá a ius punendi jogállami

tartalmának kiteljesedése. Az ügyészség – hasonlóan a bírósághoz – eljárása során egyidejűleg garantálni szükséges a jogállam alapvető elemeit, az igazságosságot, a tisztességes eljárást és a jogbiztonságot.

Előfordulhat, hogy a vádiratban meghatározott személyt a nyomozás során törvénysértően gyanúsítják meg. E gyanúsítás alapját képezi a vádiratnak. Álláspontom szerint az ilyen vádirat is törvénysértő. A jelenlegi joggyakorlat ellenében az iménti körülménynek a bírói jogalkalmazásra is kihatással kell lennie.

Az egységes szemléletet tükröző új Be. rendelkezéseiből arra a megállapításra jutottam, hogy nem eredményeztek változást a ius puniendi jogállami tartalmának kiteljesedése folyamatában, sőt, ezt az irányvonalat erősítik.

Kiemeltem az új Be. rendelkezései köréből a nóvumként megjelenő fakultatív eljárási szakaszt, azaz az előkészítő eljárást, amelybe beintegrálódtak a bűnüldözési célú titkos információgyűjtés szabályai. Így biztosított, hogy az új Be. hatálybalépését követően a bűnüldözési céllal végzett titkos adatszerzés csak a büntetőeljárás keretein belül folytatható. Úgy vélem, hogy ezzel a jogállam újabb lépést tett a jogállamiság alapvető ismérve, a jogbiztonság tágabb és biztosabb érvényesülése felé. El kell ismerni azonban, hogy azzal, hogy az új Be.-be az előkészítő eljárás megindításához feltételként nem került meghatározásra a gyanú, a jogalkalmazásban valóban felmerülhetnek buktatók. Álláspontom szerint ennek ellenére az új Be. a gyanú fokozatainak differenciálása körében az eljáró hatóságok mérlegelési jogkörét kiterjesztette azzal, hogy a gyanú lehetőségének – tulajdonképpen a gyanú hiányának – megállapítását, ahogy korábban a gyanú fokozatainak megállapítását is, az eljáró hatóságok mérlegelésén alapuló döntésére bízta.

Az új Be. a nyomozási szakaszt további két alszakaszra osztotta, a felderítésre és a vizsgálatra, és megszüntette a vádemelési szakaszt. Az önálló vádemelési szakaszt beintegrálta a nyomozás vizsgálati alszakaszába, ezért az ügyészségi döntés már a nyomozás részét képezi. Az ügyészség már a vizsgálat befejezésekor vádat emel – akár egyezség keretében –, vagy él az új Be.-ben biztosított opportunitási lehetőségekkel, elkerülve így a bírósági eljárást.

Úgy vélem, hogy az új Be.-ben bevezetett intézményrendszerrel – nevezetesen az önálló vádemelési szakasz megszüntetésével, és a gyanúsított bűncselekmény beismerése esetére intézkedés vagy határozat kilátásba helyezés lehetőségével – a jogalkotó kibővítette az ügyészség diszkrecionális jogkörét. Az új Be. rendelkezései követik a napjainkban tapasztalt azon irányvonalat, hogy az ügyészség feladatainak

megnövelésével az opportunitás egyre jobban teret hódít. Azonban ezt nem követi azon szabályok definiálása az ügyészség felelőssége tekintetében, amely szükséges lenne a ius puniendi jogállami tartalma kiteljesedésének teljes biztosítása végett. Ezzel a jogalkotó adós maradt.

Megállapítottam, hogy hiba volt a törvényes jelző elhagyása és a vád minimális alaki és tartartalmi feltételekkel történő fogalmának az alapvető rendelkezések közti megszüntetése. Célszerű lenne a törvényes vád fogalmát visszavezetni az új Be.-be, mellyel a törvényes vád kritériuma nagyobb hangsúlyt kapna. Szükséges lenne továbbá kiegészíteni a vád törvényességére vonatkozó rendelkezéseket a vád megalapozottságának követelményével.

A magyar hagyományok és a nemzetközi tapasztalatok alapján új Be. rendelkezései között szerepet kellene kapnia annak, hogy a bizonyítékkal megerősített, „nyomatékos" gyanú fennállása a vádemelés törvényi követelménye. Valamint annak is, hogy a vád megalapozottságát a bírósági tárgyalás előtt a tárgyalás előkészítése során vizsgálni kell.

A fentiekre figyelemmel az a meggyőződésem alakult ki, hogy ha a bíróság eljárásának bármelyik szakaszában megállapítja a vád törvényességének hiányát, akkor a megszüntető végzés jogerőre emelkedését követően ki kell zárni az ismételt vádemelés lehetőségét, méghozzá egyértelmű törvényi szabályozással. Ez felel meg a jogbiztonság és a tisztességes eljárás elvi kritériumainak.

Továbbra is fenntartom azt, hogy az állami büntetőhatalom egyik korlátja a törvényes, de megalapozatlan vád. Ez a cselekmény üldözhetőségének és a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségének az elenyészéséhez vezethet. Ez pedig akadályává válik az állami büntetőigény érvényesítésének, mert ezt az állam eljáró hatóságai mulasztásukkal ellehetetlenítik.

Szükségét látom annak, hogy a jogalkotó külön törvényi felhatalmazást adjon a bíróság számára arra, hogy érdemi értékelés nélkül, a bírósági tárgyalás előtt vizsgálhassa a vád megalapozottságát. Nem zárható ki, hogy a vád elégtelenségének kiküszöbölésére a pótnyomozás újrakodifikálása megtörténjen a tárgyalás előkészítése során. Erre azonban csak úgy kerülhet sor, ha biztosított a funkciómegosztás elvének maradéktalan érvényesülése. A szóban forgó jogintézmény újraszabályozása esetén a bíróságnak hivatalból ilyen joga nem lehetne. További nyomozási cselekményként ez csak a terhelt, illetve a védő indítványára lenne elrendelhető.

Úgy vélem, az iméntieket a tárgyalás előkészítése során, az előkészítő ülés még hangsúlyosabbá tételével lenne célszerű megvalósítani, nem pedig egy fakultatív vád alá helyezési eljárás szabályainak a megalkotásával. Jobb megoldásnak tartom az első megoldást, mivel ez jobban összeegyeztethető az új Be. szerkezeti felépítésével is. A bíró nem mérlegelné, csak megvizsgálná a bizonyítékokat, bizonyítást nem folytathatna le.

A vádirattal szemben a bírósági tárgyalás előtt a vád megalapozatlansága miatt a hazai hagyomány (vagyis a Bp.) mintájára biztosítani kellene a terhelt kifogáshoz való jogát. A megalapozatlan vád kiszűrésével értelemszerűen kevesebb ügy kerülne tárgyalási szakba. Megteremtődne az összhang az Alaptörvény, az új Be,-ben megfogalmazott alapelvek, valamint Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Európai Unió Alapjogi Charta rendelkezései között, különös tekintette a hatékony jogorvoslatra, valamint a tisztességes eljáráshoz való jogra. Abban az esetben, ha a bíróság megállapítja a vád megalapozatlanságát, ennek res iudicata hatásúnak kell lennie.

Vallom, hogy az állam büntetőigényét érvényesítő közvádlónak, azaz az ügyésznek a vád törvényessége hiánya folytán elkövetett hibája következményeit nem a terheltnek kell viselnie. Az ügyész szakmai hivatásbeli mulasztása okából ne kapjon lehetőséget korrigálásra új vádemeléssel. Az ügyész felelőssége jelenleg csak bűncselekmény elkövetése esetén áll fenn, de nem tartozik felelősséggel vétkes mulasztásai, esetleges szakmai hibái miatt. Ez utóbbiak esetén a felelősségre vonás megfelelő intézményrendszerét kell kialakítani, törvényes garanciákkal biztosítva.

DE LEGE FERENDA

Az új Be. rendelkezéseinek kiegészítésére, illetve módosítására irányuló javaslataim (alapvetően) a jogállami elvárások, valamint az állami büntetőhatalom gyakorlása közötti koherencia teljesebbé tétele érdekében fogalmaztam meg.

Álláspontom szerint, amennyiben a vád törvénysértő, az ügyész eljárásában nem érvényesíthetők a jogalkotói szándékkal egybeeső – az opportunitásnak esetleg teret engedő – eljárási metódusok.

Az ítélkezés alapja és a vádhoz kötöttsége

6. § (1) A bíróság *törvényes* vád alapján ítélkezik.

(2) *A vád törvényes*, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában *nyomatékos gyanút* terhelő meghatározott személynek pontosan körülírt a büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi *és törvényesen beszerzett bizonyítékon alapszik.*

(**3**) A bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet.

(**4**) A bíróság csak a megvádolt személy büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak olyan cselekményt bírálhat el, amelyet a vád tartalmaz.

A VÁDEMELÉS

421. **§** (1) Az ügyészség a *törvényes vádat tartalmazó vádirat* bírósághoz való benyújtásával emel vádat.

(2) A terhelt és a védő a vádirat ellen kifogást terjeszthet elő a vádirat közlésétől számított 8 nap alatt. A kifogás csak a vád bizonyítékaira vonatkozhat.

(3) A vádemelés miatt egyébként jogorvoslatnak helye nincs.

Az eljárás megszüntetése

492. § (1) A bíróság az eljárást nem ügydöntő végzéssel megszünteti, ha

[…]

c) a vádat nem az arra jogosult emelte, vagy

d) a vádirat – a hiányosságainak pótlására irányuló felhívás ellenére – *nem felel meg a 6. § (2) bekezdésben írtaknak, illetve* nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (1) bekezdésében előírt törvényes elemeket, és emiatt a vád érdemi elbírálásra alkalmatlan,

e) a vádirat – a hiányosságainak pótlására irányuló felhívás ellenére – nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (2) bekezdés a) pontjában foglaltakat.

A vádirat hiányosságainak pótlása

493. § (1) Ha a vádirat nem felel meg a *6. § (2) bekezdésben írtaknak, illetve* nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (1) bekezdésében előírt törvényes elemeket, a bíróság hivatalból vagy indítványra, a hiányok megjelölése mellett végzésben felhívja az ügyészséget a vádirat hiányosságainak pótlására.

2) Az ügyészség a vádirat hiányosságait az (1) bekezdésben meghatározott végzés kézhezvételétől számított két hónapon belül pótolhatja.

(3) Ha az ügyészség a vádirat hiányosságait a (2) bekezdésben meghatározott határidőn belül nem pótolja, a bíróság a 492. § (2) bekezdés d) pontjában írt esetben megszünteti az eljárást.

(4) A bíróság az (1) bekezdés megfelelő alkalmazásával az előkészítő ülés megkezdése előtt felhívhatja az ügyészséget a vádirat hiányosságainak pótlására, ha a vádirat nem felel meg *6. § (2) bekezdésben írtaknak, illetve* nem, vagy hiányosan tartalmazza a 422. § (2) bekezdés a) pontjában előírt tartalmi elemeket. Ha az ügyészség a vádirat e hiányosságait a (2) bekezdésben meghatározott határidőn belül nem pótolja, a bíróság az eljárást a 492. § (2) bekezdés e) pontja alapján megszünteti.

ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS

Az előkészítő ülés fogalma, időpontja és az azon jelen lévő személyek

499. § (1) Az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját, *előadhatja a bizonyítékkal kapcsolatos kifogásának alapját*, és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.

507. § (1) A bíróság a – *422. § (2) bekezdése szerinti kifogásban, illetve az 506. § (4) bekezdésben írt* – bizonyítékot hivatalból vagy indítványra kirekeszti, ha az ügyiratokból egyértelműen megállapítható, hogy a bizonyíték felhasználása e törvénybe ütközik.

(2) Ha a bizonyíték kirekesztésének kérdésében az ügy bonyolultsága miatt vagy az ügyiratok tartalma alapján nem lehetséges határozni, a bíróság a határozathozatal előtt a kirekeszteni indítványozott bizonyítékot megvizsgálhatja.

(3) A bíróság a (2) bekezdés esetében jogosult az ügyészséget megkeresni, hogy a terhelt vagy a védő indítványára további nyomozási cselekményt folytasson, melynek

eredményéről a bíróság felhívásától számított 30 napon belül a bíróságot, a védőt és a terheltet tájékoztassa.

A jogorvoslat kizárása

513. § (1) A bíróság e Fejezet és a LXXV. Fejezet szerinti eljárásában nincs helye fellebbezésnek

a) az eljárásnak a 488. § (1) bekezdés a)–b) pontja és a 489–490. § alapján történt felfüggesztése, valamint a 489–490. §-ban meghatározott eljárás kezdeményezésére irányuló indítvány elutasítása,

b) a felfüggesztett eljárás folytatásának elrendelése,

c) a vádirat hiányosságainak pótlása iránt tett intézkedés vagy ennek megtagadása,

d) a vádirat elleni kifogása tárgyában hozott határozat,

f) a határozat tudomásulvételét követően tett jogorvoslati nyilatkozat elutasítása ellen.

Melléklet, 1. számú jogeset

A történeti tényállás

A két terhelt, a sértett, a tanú 1. és a tanú 2. egy fővárosi lakásban – ahol a sértett és a két tanú prostitúciós tevékenységet folytattak – 2010 karácsonya első napjának délutáni óráitól kezdődően alkoholt fogyasztottak és ittas állapotba kerültek. Az éjjeli órákban elsőrendű terhelt utasítására másodrendű terhelt a sértettet tiltakozása ellenére meztelenre vetkőztette, majd egy alkalommal arcon ütötte, aki emiatt az ágyra esett. Elsőrendű terhelt ezt követően a sértettet bilinccsel és egy nadrágszíjjal az ágyhoz kötözte, aki ez ellen folyamatosan tiltakozott. Az elsőrendű terhelt a másodrendű terhelt tevékenységét folyamatosan figyelemmel kísérte, és azt mondta neki, hogy „tudod, mi a dolgod, csináld azt, amit már kiterveltem." Másodrendű terhelt erre azt mondta, hogy „rendben", majd ráült a sértett mellkasára, több alkalommal, tenyérrel és ököllel megütötte az arcát. A másodrendű terhelt a bántalmazás közben nemi szervét a sértett szájába kényszerítette, ami ellen a sértett folyamatosan tiltakozott. Az ütések miatt a sértett vérző sérüléseket szenvedett, ezért elsőrendű terhelt utasítására a sértettet másodrendű terhelt és tanú 1. a fürdőszobába vitték, ahol megfürdették. Ennek során másodrendű terhelt a sértettet a hajánál fogva húzta ki a fürdőbe, ahol adott neki további 3-4 pofont, végül elsőrendű terhelt utasítására abbahagyta a sértett bántalmazását.

A nyomozási szakasz

A bántalmazást követően tanú 1. a lakásból távozott és 2010. december 26. napján 01.50 órakor bejelentést tett az illetékes kerületi rendőrkapitányságon, hogy barátnőjét megerőszakolták, egy ágyhoz kikötötték, majd tettleg bántalmazták. Ezt követően a vádlottakat előállították a kerületi rendőrkapitányságon és a lakásban tartózkodókat tanúkihallgatásra kísérték, kivéve a bántalmazott sértettet, akit az Országos Baleseti Sebészetre szállítottak, ahol a látleletet felvevő orvos a sérülése alapján megállapította, hogy 8 napon belüli gyógytartamú sérüléseket szenvedett. Az illetékes rendőrkapitányság 2010. december 25-i keltezésű feljegyzéssel, a Btk. 198. § (1) bekezdés szerint minősülő szemérem elleni erőszak bűntettének gyanúja miatt a vádlottak ellen a nyomozást elrendelte. Az illetékes rendőrkapitányság fenti határozatával elrendelte a vádlottak őrizetbe vételét 2010. december 26. 02 óra 10 perctől. A sértett – 2010. december 26. 05 óra 25 perckor kezdődő – tanúmeghallgatása

során „könnyű testi sérülései miatt” elsőrendű vádlottal szemben könnyű testi sértés miatt terjesztett elő magánindítványt. A sértett e nyilatkozatát üzletszerű kerítés bűntettének megalapozott gyanúja miatt, ismeretlen tettes ellen folyamatban lévő eljárásban tette meg. A sértett a Btk. 198. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő szemérem elleni erőszak bűntettére vonatkozóan magánindítványt senkivel szemben sem terjesztett elő. A vádlottakat az illetékes rendőrkapitányság 2010. december 26. napján meggyanúsította a Btk. 198. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő szemérem elleni erőszak bűntettével. A vádlottak az őrizetbe vétel és a gyanúsítás ellen panaszt jelentettek be, amelyet az illetékes kerületi ügyészség elutasított. Az elutasító határozat szerint a gyanúsításra a nyomozó hatóság részéről törvényesen és megalapozottan került sor. Ezt követően az illetékes bíróság 2010. december 28. napján végzésével elrendelte a vádlottak előzetes letartóztatását, amelyet helybenhagyott a másodfokú bíróság, 2011. január 6-i keltezésű végzésével. Majd az illetékes bíróság 2011. január 25. napján elrendelte a vádlottak előzetes letartóztatásának meghosszabbítását 2011. április 28. napjáig, amelyben ismételten megállapította, hogy a nyomozó hatóság a Btk. 198. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő szemérem elleni erőszak bűntettének elkövetésével gyanúsítja vádlottakat. Ez ellen a vádlottak és védőjük is fellebbezést terjesztettek elő, azonban a határozatot a másodfokú bíróság 2011. február 24-i keltezésű végzésével helybenhagyta. A nyomozó hatóság 2011. február 1. napján igazságügyi orvos szakértőt rendelt ki, aki a nyomozó hatóság által, konkrétan erre utaló kérdésére szakvéleményében megállapította a súlyosabb sérülések kialakulásának reális lehetőségét.

Ezt követően a nyomozó hatóság a vádlottakat 2011. április 12-én meggyanúsította a Btk. 170. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés szerint minősülő súlyos testi sértés kísérlete bűntettének elkövetésével, az eljárást befejezte és vádemelési javaslattal nyomozás iratait megküldte az illetékes ügyészségnek.

Az elsőfokú bírósági eljárás

Az ügyészség 2011. április 13-i keltezésű vádiratát 2011. április 13. napján benyújtotta a vádlottak ellen a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező elsőfokú bírósághoz, melyben a vádlottakat a Btk. 198. § (1) bekezdésébe ütköző és aszerint minősülő szemérem elleni erőszak bűntettével és a Btk. 170 § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) szerint minősülő súlyos testi sértés kísérletének bűntettével vádolta meg. Az elsőfokú

bíróság a tárgyalás előkészítése során 2011. április 14. napján végzésével fenntartotta a vádlottak előzetes letartóztatását, melyet a másodfokú bíróság 2011. május 13. keltezésű határozatával helybenhagyott.

Az elsőfokú bíróság 2011. szeptember 27-én az elsőfokú, nem jogerős ítéletében [588] megállapította elsőrendű vádlott bűnösségét szemérem elleni erőszak bűntettében és súlyos testi sértés bűntettének kísérletében, másodrendű vádlott bűnösségét pedig szemérem elleni erőszak bűntettében, és súlyos testi sértés bűntettének kísérletében, mindkét cselekmény vonatkozásában felbujtóként. Mindegyiküket börtönfokozatban végrehajtandó, hat illetve öt év szabadságvesztésre, valamint közügyektől eltiltásra ítélte.

A bírói tanács a lefolytatott bizonyítás eredményeként arra a következtetésre jutott az ambuláns kezelőlap, az orvosi látlelet és a szakvélemény adatai alapján, hogy a sértett valamennyi sérülésének tényleges gyógytartama nyolc napon belüli, azonban az arc- és fejsérülések esetében súlyosabb, akár nyolc napon túli gyógytartamú sérülés is kialakulhatott volna, ennek elmaradása a véletlenen múlott.

Az orvos szakértő kizárólag az orvosi iratok és a sértettről készített fekete-fehér fényképfelvételek alapján adta a szakvéleményét, színes fényképfelvétel híján a szakértő arra nem tudott választ adni, hogy a sérülések mikor keletkeztek, de ez nem volt akadálya annak, hogy a sérülések kialakulási mechanizmusát megállapítsa. A bíróság álláspontja szerint a szakértő kielégítően megmagyarázta, hogy miért állapította meg a bizonyosság szintjén azt, hogy a sértett arcsérülései ökölütésre keletkeztek, e körben a bíróság a szakértő által előadottakat kétséget kizáró bizonyítékként fogadta el. A bíróság ugyanígy a súlyosabb sérülés reális lehetőségére való szakértői következtetést is elfogadta, a látlelet és a szakértői vélemény között ellentmondást nem észlelt, ezért az újabb szakértő kirendelésére vonatkozó indítványokat elutasította.

A bírói tanács megállapította, hogy „Az kétségtelen, hogy a nyomozó hatóság számára a testi épség elleni cselekmény pontos minősítése a szakértői vélemény beszerzése után vált ismertté, de ez nyilvánvalóan nem változtat azon a tényen, hogy maga a cselekmény, ami miatt az eljárást folytatták, közvádra üldözendő. Hiszen nem az dönti el a kérdést, hogy utólag rekonstruálva a nyomozás egyes fázisait egy adott pillanatban a nyomozó hatóság rendelkezésére álló adatok alapján hogyan kellett volna minősíteniük a cselekményt, hanem hogy a felderítendő és utóbb vád tárgyává tett

[588] Pesti Központi Kerületi Bíróság 35.B.25.614/2011/46. sz. ítélete.

cselekmény ténylegesen hogyan minősül." Az ítélet ellen a vádlottak és védőik fellebbezést terjesztettek elő. Továbbá az elsőfokú bíróság fenntartotta a vádlottak előzetes letartóztatását a másodfokú eljárás befejezéséig, melyet a másodfokú bíróság helybenhagyott.

A másodfokú bírósági eljárás

A másodfokú tárgyalást megelőzően a másodrendű vádlott hozzátartozói által felkért és a bíróságnak benyújtott másik igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint – amely cáfolta a kirendelt igazságügyi orvosszakértő véleményét – a sértett sérülései 8 napon belül gyógyuló könnyű sérülések voltak, és nem állt fent annak reális esélye, hogy súlyosabb sérülések alakuljanak ki. A másodfokú bíróság elutasította az indítványozott igazságügyi orvos szakértő meghallgatását, mivel további bizonyítás felvételét nem látta szükségesnek.

A másodfokú bíróság ítéletében[589] megállapította, hogy „a 2010. december 26. hajnalban készült bűnügyi iratokon – a két vádlott kihallgatását kivéve – ismeretlen tettessel szemben üzletszerű kerítés bűntette volt az eljárás tárgyaként feltüntetve, míg a két vádlottal szemben kizárólag a Btk. 198. § (1) bekezdésébe ütköző szemérem elleni erőszak bűntettét közölték mint alapos gyanút, ami a Btk. 209. §-a értelmében – kivéve, ha azzal összefüggésben nem magánindítványra büntetendő cselekményt is elkövettek – csak a sértett magánindítványára büntetendő. Mivel a terheltekkel szemben az eljárás tárgyát a közölt gyanú határozza meg, a sértett a terhelt cselekménye tekintetében magánindítványnak tekinthető nyilatkozatot nem tett, az a nyomozati iratok 235. oldalán, rendkívül szakszerűtlen módon rögzített nyilatkozata, mely szerint „az I. r. vádlott ellen könnyű testi sérüléseim miatt magánindítvánnyal élek", bizonyossággal nem terjed ki a másodrendű vádlottra, illetve az eljárás tárgyát képező cselekményre egyik vádlott vonatkozásában sem. Így a vádlottak előzetes letartóztatására 2010. december 26-án a Be 130. § (3) bekezdésében írt rendelkezés ellenében került sor.

A másodfokú bíróság továbbá megállapította, hogy „A bíróságnak azonban jelen eljárásban e törvénysértés büntetőeljárási jogkövetkezményeit kellett és lehetett csak megállapítania. Ennek kapcsán pedig azt kell rögzíteni, hogy mihelyst 2012. április 12. napján a terheltekkel – az időközben beszerzett orvos szakértői vélemény alapján – közölték a nemi erkölcs elleni bűncselekménnyel összefüggően elkövetett, hivatalból

[589] Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság 24.Bf.X.10.738/2011/10. sz. ítélete.

üldözendő bűncselekmény megalapozott gyanúját is, a magánindítvány szükségessége a Btk. 209. §-ának fent idézett rendelkezése alapján megszűnt, így az elsőfokú bíróság okkal nem észlelt büntethetőséget kizáró okot annak kapcsán, és ilyet a másodfokú bíróság sem állapíthatott meg pusztán azért, mert az eljárás kezdeti szakaszában valóban annak hiányában folyt az eljárás, de a vádemeléskor és a jogerős minősítés szerint a magánindítvány már a büntethetőségnek nem volt feltétele."

A másodfokú bíróság jogerős ítéletében az elsőfokú bíróság ítéletét annyiban változtatta meg, hogy a vádlottak testi épség elleni cselekményét a Btk. 170. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdésre figyelemmel a (3) bekezdés I. fordulatának második tétele szerint minősülő testi sértés bűntette kísérletének minősítette. A vádlottak személyem elleni erőszak bűntetteként minősülő cselekményének jogszabályi alapját a Btk. 198. § (1) bekezdés I. fordulatára pontosította. Elsőrendű vádlott börtönbüntetését és a közügyektől eltiltást öt–öt évre, másodrendű vádlott börtönbüntetését és a közügyektől eltiltást négy–négy évre enyhítette. Egyebekben az elsőfokú ítéletet mindkét vádlott tekintetében helybenhagyta.

Melléklet, 2. számú jogeset

A történeti tényállás[590]

K. I. (büntetlen előéletű) mérnök orvos feleségével és 3 kiskorú gyermekével élt Budapest környékén lévő településen (továbbiakban lakcímén) egy családi házban. 2013. június végén K. I. a feleségével úgy döntött, hogy új sütőt vásárolnak a konyhába. K. I. a boltban megrendelt egy sütőt, ahol készpénzes fizetést választott kiszállítással. Ezt követően hazafelé menet a budaörsi TESCO áruháznál lévő banknál az ATM-ből készpénzt vett fel. Részletezve: 9 db 20.000 forintos, továbbá 1 db 10.000 forintos, 1 db 5.000 forintos és 4 db 1.000 forintos bankjegyet. 9 db 20.000 forintos bankjegyet, azaz összesen 180.000 Ft-tot elrakott otthon egy fiókba, majd szombaton a fiókból elővéve, e bankjegyekkel fizetett a szállítóknak. 2013. június 29-én a megrendelt árut ketten szállították ki, K. I. az alacsonyabbik férfinak adta át a pénzt, aki azt négybe hajtotta, majd az első zsebébe rakta. A pénz átadásánál még jelen volt K. I. felesége is, a másik szállító azonban már nem.

K. G., az egyik szállító, 2013. július 1-jén hétfőn reggel hét órakor a munkáltatója telephelyén a 2013. június 29-én szombaton kiszállított áruk számára kifizetett ellenértékét be akarta fizetni a munkáltatója pénztárba. A pénztáros jelezte – a pénzszámoló-gép ellenőrzése alapján –, hogy a K. G. által átadott 733.700 forintból 170.000 forint hamis pénz (7 db 10.000 Ft-os bankjegy, valamint 1 db 20.000 Ft-os, illetve további 8 db bankjegy száma is azonos volt.)

A nyomozási szakasz

K. G. 2013. július 1. napján feljelentést tett ismeretlen tettes ellen pénzhamisítás bűntette miatt. Még ezen a napon a nyomozó hatóság a feljelentés alapján feljegyzéssel elrendelte a nyomozást,[591] sértettként K. G. lett jelölve.

A nyomozó hatóság K. G.-t 2013. július 1. napján a tanúként kihallgatta. Jegyzőkönyvezett tanúvallomásában az alábbiakat adta elő. A munkáltatójánál dolgozik gépkocsivezetőként és árukiszállító munkakörben. Feladata, hogy a megrendelt árukat – egy listán, melyen szerepel a fizetendő összeg, valamint a szállítási cím – átveszi, majd

[590] A tényállás még bővebb terjedelemben való ismertetése tárgyunk szempontjából nem bír jelentőséggel.
[591] BRFK IV. kerületi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Készenléti Osztály, 01040/2367/2013.sz. bü.

azokat kiszállítja. A 2013. június 29-i, szombati kiszállításból származó bevételt 2014. július 1-jén (hétfőn) akarta leadni a cég telephelyén. A pénz átszámolásakor derült ki, hogy az általa átadott 733.700 forintból 170.000 forint hamis pénz. A nyomozó hatóság a bankjegyeket lefoglalta. A tanú továbbá azt nyilatkozta, hogy a szállítólevél alapján csak egy cím van, ahol ekkora összegben fizettek. Az általa megnevezett címen a pénz átadásakor semmi gyanúsat nem észlelt, azt átvette, megszámolta és a zsebébe tette.

Ezt követően a nyomozó hatóság 2013. július 3. napján szakértőként, határozattal a Magyar Nemzeti Bank Emissziós Főosztály Bankjegy Laboratórium Vezetője által kijelölt szakértőt rendelt ki. A nyomozó hatóság a szakértői vélemény határidejeként 2013. augusztus 3. napját határozta meg. A Magyar Nemzeti Bank Nemzeti Készpénzszakértői Központ bankszakértője 2013. július 23-i keltezésű szakértői véleményében megállapította, hogy a vizsgált bankjegyek nem valódi bankjegyek, azok tintasugaras nyomtatóeszközön készített, értéket nem képviselő hamisítványok.

A nyomozó hatóság 2013. augusztus 23. napján házkutatást tartott K. I. lakásán. Ennek során lefoglaltak egy HP Photosmart C4780 típusú nyomtatót, valamint a hozzá tartozó hálózati kábelt. Ugyan ezen napon a nyomozó hatóság előállította K. I.-t és tanúként kihallgatta, aki a jogeset rá vonatkozóan leírt tényállását adta elő.

Ezt követően 2013. október 24. napon a BSZKI Fizikai-Kémiai Szakértői Osztály vezetője által kijelölt igazságügyi vegyészszakértő került kirendelésre annak vizsgálata érdekében, hogy a lefoglalt hamis bankjegyeket a K. I. otthonában lefoglalt nyomtatóval nyomtatták-e. A nyomozó hatóság a szakértői vélemény határidejeként 2013. december 17. napját határozta meg, melyet 2014. február 17. napjáig meghosszabbított. A 2014. januári keltezésű szakértői vélemény megállapította, hogy a hamis bankjegyeket a lefoglalt nyomtatóban lévő színes festékanyagokkal megegyező minőségű színes festékanyagokat tartalmazó nyomtató eszközzel készítették.

A nyomozó hatóság 2014. február 05. napján K. I.-t meggyanúsította, közölte vele, hogy megalapozottan gyanúsítható az 1978. évi IV. tv. Btk. 304. § (1) bekezdés c) pontjába ütköző és az (1) bekezdés c) pontja szerint minősülő hamis vagy meghamisított pénz forgalomba hozatalával elkövetett pénzhamisítás bűntettének elkövetésével. A megalapozott gyanú közlése ellen K. I. panaszt jelentett be.

Ezt követően a nyomozó hatóság a gyanúsítotti kihallgatását foganatosította, mely során K. I. gyanúsított tényfeltáró – a tanúvallomásával megegyező – vallomást tett és tagadta a bűncselekmény elkövetését. Előadta továbbá, hogy a lefoglalt nyomtatóba mindig eredeti patront vásárol, amely tudomása szerint 5-6 nyomtatóhoz jó. A

nyomtatót a gyerekek iskolai feladataihoz, valamint a felesége munkavégzésre használja. Ezzel a patronnal 10-20 oldalt nyomtattak. A nyomozó hatóság átadta a kirendelt igazságügyi vegyészszakértő szakvéleményét K. I.-nek.

A gyanúsított kihallgatáskor védője csatlakozott védence megalapozott gyanú közlése elleni panaszához. Ezt azzal indokolta, hogy az ügyben nem állapítható meg megalapozott gyanú. A szakértői vélemény csupán azt állapította meg, hogy a lefoglalt festékkazettában lévő festék kémiai összetétele megegyezik a bankjegyeken lévőkkel, és nem azt, hogy a lefoglalt festékkazettában lévő festékkel hozták létre a hamis címleteket.

A védő továbbá bizonyítási indítványokat is előterjesztett a gyanúsítotti kihallgatáskor. Indítványozta a gyanúsított feleségének tanúkénti kihallgatását, figyelemmel arra, hogy a felesége jelen volt a pénz átadásánál. Indítványozta továbbá a bank megkeresését, hogy nyilatkozzon azzal kapcsolatban, az ATM milyen címletekben adta ki a gyanúsított számára a bankjegyeket. A nyomozó hatóság keresse meg árut kiszállító személy munkáltatóját, hogy a szállító az aznapi bevételével milyen címletekben számolt el, illetve az aznapi tételek milyen összegeket képviseltek (a védő és a gyanúsított nem tudta az árut kiszállító személy nevét, és tanúvallomását sem ismerte). Ezenkívül a védő jelezte, hogy az igazságügyi vegyészszakértő által készített szakértő véleménye vonatkozásában észrevételét és kérdéseit írásban a nyomozó hatóságnak benyújtva fogja előterjeszteni. Ezt követően K. I. tekintetében a gyanúsításkor kötelező eljárást elvégezték, és a bűncselekmény súlya miatt DNS-mintát is vettek.

A továbbiakban az igazságügyi vegyészszakértő által készített szakértői vélemény vonatkozásában a védő 2014. február 14. napján beadványában az alábbi kérdéseket terjesztette elő:

– A lefoglalt hamisgyanús bankjegyeket kizárólag a lefoglalt HP Photosmart C4780 típusú nyomtatóval, a benne lévő eredeti HP Black Print Cartridge 300 XL és eredeti HP Tri-Colour 300 XL típusú festékpatronokkal készíthették-e, vagy készíthették más, ugyanilyen festékanyagokat tartalmazó nyomtatóval is?
– Tudomása szerint létezhet-e a vizsgált festékpatronokkal megegyező színű és minőségű más festékpatron, amely az alkalmazott vizsgálati módszerekkel nem különböztethető meg a lefoglalt festékpatronok jellemzőitől?

– A kereskedelmi forgalomban kapható HP Black Print Cartridge 300 XL és HP Tri-Colour 300 XL festékpatron megkülönböztethető-e a lefoglalt HP Black Print Cartridge 300 XL és HP TriColour 300 XL festékpatronoktól?

A védői indítványnak megfelelően a nyomozó hatóság 2014. február 27-én tanúként hallgatta ki a gyanúsított feleségét, aki megerősítette férje vallomásait.

2014. március 4. napján a büntetőügy áttételre került illetékesség hiánya miatt egy másik nyomozó hatósághoz, mert ekkor állapította meg az eljáró nyomozó hatóság, hogy K. I. gyanúsított lakhelyén történt a bűncselekmény elkövetése.[592]

– K. I. gyanúsított védője 2014. március 14-i beadványában további bizonyítási indítványokat terjesztett elő, melyben az alábbiakat indítványozta:
– K. I. gyanúsított vallomásának a poligráf vizsgálatának elvégzését, mely álláspontja szerint alkalmas annak igazolására, hogy a gyanúsított vallomásaiban igazat állított.
– K. G. tanú vallomásának poligráf vizsgálatának elvégzését. K. G. tanú és K. I. gyanúsított szembesítését, tekintettel arra, hogy vallomásaikban ellentét áll fenn arra vonatkozólag, hogy a gyanúsított milyen címletekben fizetett.

A poligráf vizsgálatának elvégzésére vonatkozó indítványról a nyomozó hatóság érthetetlenül „hallgatott”, erről – a rendelkezésre álló iratok tanúsága szerint – semmilyen döntést nem hozott. A poligráfos vizsgálat K. I. gyanúsított esetén megerősíthette volna, hogy nem követett el pénzhamisítást, vagy éppen azt támasztotta volna alá, hogy valóban ő az elkövetője a bűncselekménynek.[593] K. G. tanú esetében pedig azt a célt szolgálhatta volna, hogy megbizonyosodjon arról a nyomozó hatóság, volt-e arról tudomása a tanúnak, hogy nem K. I.-től kapta a hamis pénzt, és azt is lehetett volna vizsgálni, hogy K. I. esetleg nem maga állította-e elő a hamis pénzt, vagy hogy nem többen vettek-e részt a bűncselekmény elkövetésében.[594]

A gyanúsítás elleni panaszt a járási ügyészség 2014. március 17. keltezésű határozatával[595] elutasította. Indokolása szerint a gyanúsítás közlésekor rendelkezésre álló adatok – a tanúvallomás és az okirati bizonyítékok – alapján K. I. megalapozottan volt gyanúsítható egyrendbeli pénzhamisítás bűntettével.

A védő a nyomozás megszüntető határozat kézbesítésével és az iratok áttanulmányozásakor szerzett tudomást arról, hogy az indítványai vonatkozásban a

[592] BRFK IV. kerületi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály 01040/236-50/2013. bü. sz. határozata.
[593] BUDAHÁZI Árpád, *Polygraph Examinations. Blessing or Curse*, Lambert Publishing, Saarbrücken, 2015, 48.
[594] BUDAHÁZI [2015] *i. m.* 48.
[595] Budakörnyéki Járási Ügyészség Gazdasági Bűnügyek Csoportja G. 956/2014/I-II. sz. határozata.

nyomozó hatóság milyen megkereséseket eszközölt, és azoknak milyen eredménye volt. E szerint:

- A bank válaszából kiderült, hogy gyanúsított bankszámlájáról 2013. június 28-án 199.000 forintot vettek fel ATM-ből. Ez a gyanúsított vallomását támasztotta alá.
- A Be. által nem szabályozott módon, telefon útján megkeresésre került az igazságügyi vegyészszakértő, hogy pontosítása szakvéleményét. Nevezett elmondta, hogy nem lehet kétséget kizáróan nem lehet megállapítani, hogy a vizsgált hamis bankjegyeket a vizsgált tintapatronnal nyomtatták. A tintapatron tömegterméknek számít, a festékanyag összetételéből kétséget kizáró megállapítást nem lehet tenni. A nyomozó hatóság a szakvélemény pontosítását jelentésbe foglalta.
- A Be. által nem ismert módon telefon útján megkeresésre került az igazságügyi okmány szakértő – akit a nyomozó hatóság korábban ki sem rendelt, és – aki kérdésre azt a tájékoztatást adta, hogy az egyes nyomtatókat egyedileg nem lehet beazonosítani. Azt sem lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy a lefoglalt hamis bankjegyeket a lefoglalt nyomtatóval nyomtatták-e. A nyomozó hatóság az igazságügyi okmányszakértő tájékoztatását jelentésbe foglalta azzal, hogy kirendelése nem indokolt.
- A festékpatront gyártó H.-P. Kft. válasza alapján megállapítást nyert, hogy a vizsgált HP Black Print Cartridge 300 XL, valamint HP Tri-Color 300 XL kereskedelmi forgalomban kapható tintapatronok festékanyag összetétele egységes. Az egyes tintapatronokban található festékanyagot nem lehet megkülönböztetni.

A döntésekhez fűzött indokolások és a védői panasz

A lefolytatott nyomozás alapján az ügyész a nyomozást a Be. 190. § (1) bekezdés c) pontja alapján határozattal megszüntette.[596] Álláspontja szerint a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el. Indokolásában arra hivatkozott, hogy a Be. 4. § (2) bekezdése alapján a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. A nyomozás során beszerzett igazságügyi szakértői vélemények és az egyéb személyi, tárgyi és okirati bizonyítékok alapján nem lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy a vizsgált hamis bankjegyeket K. I. gyanúsított a lefoglalt többfunkciós készülékkel készítette. A

[596] Budakörnyéki Járási Ügyészség Gazdasági Bűnügyek Csoportja G. 956/2014/3-I. sz. határozata.

nyomtatóban lévő tintapatron tömegterméknek számít, a festékanyag összetételéből nem lehet megállapítani, hogy a hamis bankjegyeket a lefoglalt tintapatronnal nyomtatták.

Ezt követően a védő panaszt terjesztett elő nyomozás megszüntető határozata jogszabályi megjelölése miatt, mivel álláspontja szerint az ügyész a nyomozás megszüntetésének Be.-ben megjelölt fordulatát helytelenül jelölte meg. Álláspontja szerint a nyomozás eredményeként kétséget kizáróan megállapítható, hogy a bűncselekményt nem a gyanúsított követte el, így a helyes fordulat Be. 190. § (1) bekezdés c) pontjának I. fordulata. Panaszának indokolásában arra hivatkozott, hogy ezt támasztja alá a gyanúsított és felesége vallomása, a kirendelt igazságügyi vegyészszakértő által készített szakértői vélemény, a bank és a gyanúsított 2013. június 28-i pénzfelvételére és címletekre vonatkozó nyilatkozata, és Hewlett-Packard Magyarország Kft. válasza. Kétséget kizáróan megállapítható, hogy a bűncselekményt nem a gyanúsított követette el, hanem valaki más, aki lehet a nyomozó hatóság által ismert vagy ismeretlen személy.

Az ún. telefonon megkért pontosító szakértői véleményt a gyanúsítottal és a védővel nem közölték, különös tekintettel arra, hogy az összes magyarországi ilyen típusú nyomtatóra ezt nyilatkozta volna a kirendelt szakértő. Továbbá a védő sérelmezte, hogy a nyomozó hatóság a védői indítványok részleges teljesítéséről csak a megszüntető határozatból értesült, és a poligráf vizsgálatának elvégzésére vonatkozó indítványról a nyomozó hatóság „hallgatott", erre semmilyen döntést nem hozott.

A felettes ügyész[597] a panaszt nem tartotta alaposnak és a Be. 195. § (4) bekezdése alapján elutasította. Álláspontja szerint a nyomozó hatóság eleget tett ügyfelderítési kötelezettségének, és a nyomozás során a tényállás felderítése, illetve az esetleges büntetőjogi felelősség tisztázása céljából beszerezte a szükséges adatokat. A járási ügyészség pedig okszerűen értékelte a rendelkezésre álló bizonyítékokat, amikor úgy foglalt állást, hogy adott ügyben a nyomozás megszüntetésének van helye. Helyesen jelölte meg a megszüntetés jogcímét is, hiszen a rendelkezésre álló adatok alapján nem sikerült teljes bizonyossággal megállapítani, hogy ki követte el a bűncselekményt, ebből következően a gyanúsítotti cselekvőség sem vált kizárhatóvá. K. I. – nyomozás során beszerzett bizonyítékokkal is alátámasztott – azon védekezéséből, miszerint adott összegű pénzt vett fel egy adott pénzautomatából adott napon, nem vonható le egyértelmű következtetés arra, hogy ezen pénzt adta tovább a megvásárolni kívánt

[597] Pest Megyei Főügyészség G. 2313/2014/1-1.sz. határozata.

termék ellenértékeként. A gyanúsított feleségének tanúvallomása e tekintetben alátámasztotta ugyan a gyanúsított vallomását, de hozzátartozói kötelékükre figyelemmel a tanú nem tekinthető érdektelennek.

Melléklet, 3. számú jogeset

A történeti tényállás[598]

Az elsőrendű terhelt, mint az egyik nyelvvizsgahely nyelvvizsgáztatója – az ötödrendű terhelt közvetítése útján – nyelvvizsgát szerezni kívánó hatod-, heted-, nyolcad-, kilenced-, tized-, tizenegyed-, tizenketted-, tizenharmad-, tizennegyed-, tizenötöd-, tizenhatod- és tizenhetedrendű terheltektől háromszáz–háromszázötvenezer forintot vett át. A pénzt azért fogadta el, hogy kötelességszegést megvalósító közreműködése folytán a terheltek a vizsgakövetelményeknek való megfelelés nélkül jussanak garantáltan komplex nyelvvizsga-bizonyítványhoz. Mindezt úgy, hogy az egyes részvizsgákon tényleges vizsgateljesítményt nem kell nyújtaniuk, illetve egyes részvizsgákon megjelenniük sem kell.

A nyomozási szakasz

A megalapozott gyanú közlésekor a nyomozó ügyészség a hatod-, heted-, nyolcad-, kilenced-, tized-, tizenegyed-, tizenketted-, tizenharmad-, tizennegyedrendű terhelteket (a „vizsgázókat") egyrendbeli, a Btk. 253. § (1) bekezdésébe ütköző, és a (2) bekezdése szerint minősülő kötelességszegésre irányuló hivatali vesztegetés bűntette elkövetésével gyanúsította meg. E deliktum büntetési tétele egytől öt évig terjedő szabadságvesztés. A megalapozott gyanú közlésekor a nyomozó ügyészség a terheltek részére nem rendelt ki védőt. Mindez annak ellenére történt így, hogy a Be. rendelkezései[599], valamint az ezzel összhangban lévő kúriai joggyakorlat[600] alapján ilyenkor kötelező a védelem.

A megalapozott gyanú közlésekor a heted-, a nyolcad-, a tized-, a tizenegyed-, a tizenharmad- és a tizennegyedrendű terheltek beismerő vallomást tettek. Ezzel szemben a hatod-, a kilenced- és a tizenkettedrendű terheltek a vallomástételt megtagadták. Kihallgatásukon egyik terhelt vonatkozásában sem volt védőt kirendelő határozat, illetve ügyvédi meghatalmazás. A hetedrendű terhelt esetében a felvett jegyzőkönyv

[598] A tényállás bővebb terjedelemben való ismertetése tárgyunk szempontjából nem bír jelentőséggel.
[599] A büntetőeljárásban védő részvétele kötelező a Be. 46. § a) pontja szerint ha „a bűncselekményre a törvény ötévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztést rendel".
[600] BH 2007. 402. A kötelező védelem esetén a védő kirendelésének elmulasztása a nyomozó hatóság részéről a terhelt jogainak olyan lényeges korlátozását jelenti, hogy az ennek hiányában foganatosított kihallgatásán tett vallomása bizonyítékként nem értékelhető [1998. évi XIX. törvény 46. § a) pont; 179. § (3) bek.; 78. § (4) bek., Pécsi Ítélőtábla, Bf.I.34/2007.]

hallgat a gyanúsított kihallgatásának a helyéről. A heted-, a nyolcad-, a tizenharmad- és a tizennegyedrendű terhelteket pedig nem figyelmeztették arra, hogy jelen ügyben a védelem kötelező.[601]

A hatodrendű terhelt esetében a kihallgatást megelőző figyelmeztetés nem volt teljes körű. Az imént felhívott szabály értelmében elmaradt annak közlése, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, akkor azt a nyomozó ügyészség rendeli ki, ha pedig a terhelt kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, akkor a nyomozó ügyészség nyomban védőt rendel ki számára. Elmaradt továbbá a terhelt arra való figyelmeztetése is, hogy vallomástétel esetén a vallomásában mást bűncselekmény elkövetésével nem vádolhat.

A nyomozó ügyészség a Be. kötelező védelemre vonatkozó szabályára hivatkozással a hatod- és a hetedrendű terheltek tekintetében a kihallgatásuk másnapján, míg a nyolcad- és a tizedrendű terhelteknél a kihallgatásukat követő 53. napon, a tizenharmadrendű terhelt esetében a kihallgatása utáni 5. napon és tizennegyedrendű terheltnél a kihallgatását követő 7. napon rendelt ki a védőt. A kilenced-, a tizenegyed- és a tizenkettedrendű terheltek vonatkozásában az első kihallgatásuk után került sor a védői meghatalmazás benyújtására.

A nyomozó ügyészség a védők kirendelése után – a terheltek folytatólagos kihallgatása során – a korábbi gyanúsításhoz képest módosította a bűncselekmény minősítését. A módosított gyanúsítás szerinti bűncselekmény büntetési tétele már „csak” három évig terjedő szabadságvesztés. A védőkirendelő határozat nélkül vallomást tevő terheltek a gyanúsítás módosításakor fenntartották vallomásukat, amelyet korábban a megalapozott gyanú közlésekor tettek. Egy részük nem tett új vallomást, vagy korábbi vallomásukat csak kiegészítették.

Egyedül hetedrendű terhelt volt az, aki a megalapozott gyanú közlésekor beismerő vallomást tett, majd az ez után következő folytatólagos kihallgatásakor már megtagadta a vallomástételt. A továbbiakban sem a nyomozáskor, sem a bírósági eljárásban nyilatkozatot nem tett.

[601] A Be. 179. § (3) bekezdése szerint „A gyanúsítottat figyelmeztetni kell arra, hogy védőt választhat, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha az eljárásban védő részvétele kötelező, a gyanúsított figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság rendel ki védőt. Ha a gyanúsított kijelenti, hogy nem kíván védőt megbízni, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nyomban védőt rendel ki.”

Pertörténet, a döntésekhez fűzött indokolás

Az ügyész a terheltek ellen vádat emelt. A vád – egyebek mellett – a megalapozott gyanú közlését tartalmazó gyanúsítotti kihallgatási jegyzőkönyvekre épült. A vádiratot[602] a Fővárosi Törvényszékre nyújtották be.

Az elsőfokú bíróság – mint törvényes bizonyítási eszközt – a nyomozás során foganatosított és a védőkirendelő határozat megléte nélküli, a megalapozott gyanú közlését is tartalmazó kihallgatási jegyzőkönyveket, valamint az abban foglalt vallomásokat a bizonyítás anyagává tette. Mindezek alapján a terheltek büntetőjogi felelősségét megállapította, és büntetést szabott ki.

Az elsőfokú bíróság az ítéletében[603] a hivatkozott – törvénysértően felvett – gyanúsítotti kihallgatási jegyzőkönyveket a bizonyítékok köréből nem rekesztette ki. Elutasította a védelem arra irányuló eljárási kifogását, hogy törvényes vád hiányában a bíróság szüntesse meg az eljárást a hatod-, a heted-, a nyolcad-, a kilenced-, a tized-, a tizenegyed-, a tizenharmad- és a tizennegyedrendű vádlottak vonatkozásában. Leghatározottabb álláspontom szerint azonban védői kirendelés hiányában ezeknek a vádlottaknak a meggyanúsítása nem volt törvényes. Mindezek mellett a gyanúsítottak első kihallgatásakor a nyomozó ügyészség eljárási hibákat is ejtett.

Az elsőfokú bíróság döntése indokolásában felhívta a Be. 2. § (2) bekezdésének rendelkezését, amely szerint „törvényes a vád, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett beadványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntetőtörvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi”.

A továbbiakban még a következők kifejtésére kerül sor: „A törvényes vád követelménye nem a vádelőkészítés, hanem annak következménye, a benyújtott vád alapján vizsgálandó. Így a vádemelésre jogosultság (alaki legitimáció) vizsgálata sem terjedhet ki a vádelőkészítési (nyomozási, vádemelési) szakasz vizsgálatára. A vádemelésről az ügyész kizárólagosan dönt, aminek a megnyilvánulása, hogy a bírósághoz benyújtja a vádiratot. A vádemelés miatt nincs helye jogorvoslatnak. Ha a törvényes vád követelménye kapcsán vizsgálandó lenne a vádelőkészítés, akkor a bíróság hivatalból felülbírálná az ügyész vádemelésről való döntését, amire nincs törvényes lehetőség. A bíróság az ügyész vádemelésről való döntését nem bírálhatja felül, jogkörébe a benyújtott vád eljárásra (alaki es tartalmi szempontból való)

[602] Budapesti Nyomozó Ügyészség Nyom.199/2011. sz. vádirata.
[603] Fővárosi Törvényszék 20.B.1767/2013/14. sz. ítélete.

alkalmasságáról [Be. 267. § (1) bekezdés j), k) pont; 309. § (1) bekezdés; 332. § (1) bekezdés d) pont], valamint magáról a vádról való döntés (Be. 257. §) tartozik. Ez utóbbinál lehet jelentősége a vádemelést megelőző szakasz esetleges hiányosságainak. A vád törvényességet a vádemelést megelőző szakasz (nyomozás) esetleges hiányosságai nem érintik, a nyomozás során elkövetett esetleges eljárási szabálysértések nem vezetnek a törvényes vád hiányához (EBH 2011.2299.; EBD 2012.B.31.). A vádemeléssel az ügyész azt juttatja kifejezésre, hogy a rendelkezésre bocsátott nyomozati iratok alapján milyen, a terhelt felelősségét megalapozó tényeket állapított meg és ezzel kapcsolatban mi a jogi álláspontja. Az, hogy a konkrét ügyben rendelkezésre álló tényeket, adatokat az ügyész milyen módon értékeli és abból milyen következtetéseket von le, az ügyész szabad mérlegelési jogkörébe és szakmai felelősségébe tartozik. [14/2002. (III. 20.) AB határozat; 721/2009. (VII. 10.) AB határozat, 3/2004.(II. 17.) AB határozat].”[604]

Az ítélet indokolása leszögezi, hogy jelen ügyben az első gyanúsítotti vallomások foganatosításakor a Be. 46. § (1) bekezdés a) pontja alapján kötelező volt a védelem. Továbbá hivatkozik a Be. 179. § (3) bekezdésére, a Be. 48. § (1) bekezdésére[605], és a Be. 46. § b) pontjára[606] is. E rendelkezésekből azt a következtetést vonja le, hogy „csak fogva lévő terhelt esetén kötelező a védőt az első kihallgatását megelőzően kirendelni, a kötelező további eseteinél nincs akadálya a kihallgatásnak, ha a gyanúsított figyelmeztetése szabályosan megtörtént és a gyanúsított nem jelentette ki azonnal, hogy nem kíván védőt megbízni”[607].

Az elsőfokú bíróság álláspontja szerint a védelem által hivatkozott 2007/402. BH ebben az ügyben nem releváns. Ugyanis e jogesetben két évtől nyolc évig terjedő bűncselekmény volt a gyanúsítás tárgya, nem történt figyelmeztetés a Be. 179. § (3) bekezdésében foglaltakra és csak a nyomozás befejezése után, az iratismertetést megelőzően rendeltek ki a gyanúsított számára védőt. Az elsőfokú bíróság leszögezi, hogy „ebben az esetben nem a védő jelenlétének hiánya, hanem figyelmeztetés elmaradása, ill. az, hogy a három nap leteltét követően, sem a további kihallgatások

[604] Fővárosi Törvényszék 20.B.1767/2013/14. sz. ítélet, 24. utolsó bek., és 25. első bek.
[605] Be. 48. (1) bekezdése, „A bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság védőt rendel ki, ha a védelem kötelező, és a terheltnek nincs meghatalmazott védője. A terheltet a kirendelést követően tájékoztatni kell a védő személyéről és elérhetőségéről. A 46. § b) pontja esetén a védőt legkésőbb a terhelt első kihallgatásáig ki kell rendelni. A kirendelő határozatban a védőt tájékoztatni kell a terhelt fogva tartásának helyéről, valamint kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről.”
[606] Be. 46. § b) pontja, „a terheltet fogva tartják”.
[607] Fővárosi Törvényszék 20.B.1767/2013/14. sz. ítélet, 25. második bek.

előtt nem rendeltek ki számára védőt, okozta azt, hogy az ezt követően a nyomozati szakban tett vallomásai bizonyítékként nem voltak értékelhetőek”[608].

Az elsőfokú ítélet indokolása rögzíti továbbá, hogy „[…] a VI. r. vádlott első kihallgatásakor nem volt teljes körű a figyelmeztetés, de figyelemmel arra, hogy nem tett vallomást, ennek a bíróság megítélése szerint nem volt jelentősége. Később a VI. r. vádlott meghatalmazott védőt, de a továbbiakban is élt a vallomástétel megtagadásának jogával. Megállapítható továbbá, hogy a VII. r. vádlottat – bár az első kihallgatását követő napon rendeltek ki a védőt számára – az első kihallgatásakor nem figyelmeztették a kötelező védelem szabályaira. A VIII. r., XIII. r., és a XlV. r. vádlottakat az első gyanúsítotti kihallgatásukkor ugyancsak nem figyelmeztették a kötelező védelem szabályaira, a későbbi kihallgatások azonban már szabályosan zajlottak. A figyelmeztetés elmaradására tekintettel ezen terheltek első vallomása bizonyítékként nem lenne értékelhető. A IX., X., XI. és XII. r. vádlottak figyelmeztetése az első kihallgatáskor szabályszerűen megtörtént, így nem volt akadálya sem a kihallgatásuknak, sem az ekkor tett vallomásuk felhasználásának. A bíróság az első vallomás felhasználhatóságával kapcsolatban vizsgálta azt is, hogy a védő kirendelését, a védői jelenlét biztosítását a cselekmény tárgyi súlya indokolta. […] Később a gyanúsítás módosításra került, és a vád már valamennyi vizsgázó vádlott vonatkozásában három évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető cselekményekről szól, amikor már nem kötelező a védelem. Mivel a gyanúsítás tárgyát és a vád tárgyát képező cselekmény az eljárás folyamán érdemben lényegében nem változott, ebből az következik, hogy már az eljárás elején, az első kihallgatáskor sem lett volna kötelező a védelem. Így a bíróság álláspontja szerint semmilyen tényleges joghátrány nem érte egyik kihallgatott személyt sem az első kihallgatásakor, eljárási jogaik nem csorbultak. Figyelmeztetésük arra ugyanis valamennyi esetben kiterjedt, hogy védőt választhatnak és védő kirendelését kérhetik, így ezzel a lehetőséggel már az első kihallgatáskor is tisztában voltak.”[609]

Az elsőfokú bíróság ítéletének indokolásában hivatkozott továbbá a 1993/223. BH-ra, amely szerint: „[…] nem törvénysértő a védelem mellőzése, ha másodfokú bíróság a bűncselekmény minősítését megváltoztatja, és a vádlott bűnösségét öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményben állapítja meg. A

[608] Uo. harmadik bek.
[609] Uo. negyedik bek.; 26. első és második bek.

Határozat tartalmazza, hogy az első fokú bíróság a vádlott számára nem rendelt ki védőt, holott a cselekmény büntetési tételére figyelemmel kötelező lett volna. Amennyiben kötelező védelem esetén nincs kirendelt védő, és nincs jelen a tárgyaláson, az olyan eljárási szabálysértés, ami miatt az első fokú ítélet hatályon kívül helyezésének van helye. A másodfokú bíróság azonban a vádlott cselekményét enyhébben minősítette, amely esetben a jogszabály már nem írja elő a kötelező védelmet. A Határozat kifejti, hogy annak megállapításánál, hogy az eljárásban a védő részvétele mikor kötelező, nem a bűncselekmény téves minősítése, hanem a törvényszerű minősítés az irányadó. A bíróság megítélése szerint ezen érvelés nem csak az első és a másodfokú bíróság viszonylatában, hanem a nyomozati szak tekintetében is irányadó. Így mivel az ügyben vizsgázó szerepet betöltő vádlottak egyikének esetében sem volt kötelező a védelem, egyik terhelti vallomás felhasználhatóságának sincs akadálya."[610]
Az elsőfokú bíróság ítéletének indokolása leszögezi azt is, hogy: „[…] azon terheltek vonatkozásában, akik az első kihallgatásukat követően az eljárás későbbi szakaszában, a védelem által sem kifogásolt, szabályosan zajló kihallgatások során az első vallomásukat fenntartották, az első vallomás figyelembevételének egyébként sincs akadálya. A korábbi vallomás fenntartása ugyanis azt jelenti, hogy a terhelt a korábbi vallomásával egyezően nyilatkozik."[611]

A Fővárosi Ítélőtábla mint másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által kifejtett indokolást ítéletében teljes mértékben elfogadta. A Fővárosi Ítélőtábla hangsúlyozta, hogy a védő kötelező részvételének megállapítása során minden esetben a törvényes anyagi jogi minősítés szerinti büntetési tétel az irányadó.[612]

[610] Uo. 26. második bek.
[611] Uo. harmadik bek.
[612] A Fővárosi Ítélőtábla mint másodfokú bíróság 4.Bf.128/2015/11. sz. ítélete.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

ÁBRAHÁM Márta, A *bírósági eljárást előkészítő eljárás struktúrája Franciaországban, Németországban és Angliában*, Sectio Juridica et Politica, Tom. XIX., 2001.

ACCOMANDO, Gilles, *L'indépendance du parquet. Un débat dépassé: opportunité/légalité et dépendance/indépendance vis-á-vis de l'exécutif*, Gazette du Palais, 14 août, 1997.

AMBROS, Kai, *Punishment without a sovereign?* Oxford Journal of Legal Studies, vol. 33, no. 2, 2013, 293–315. https://doi.org/10.1093/ojls/gqt005

ANGYAL Pál, *A magyar büntető eljárásjog tankönyve I*, Athenaeum R-T, Budapest, 1915.

ANGYAL Pál, *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve*, Athenaeum, Budapest, 1915–1917.

ANGYAL Pál, *A magyar büntetőjog tankönyve*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részv.-Társ., Budapest, 1920.

ANTALFFY György, *Állam és demokrácia,* Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1967.

ANTALFFY György – SAMU Mihály – SZABÓ Imre – SZOTÁCZKY Mihály, *Állam és jogelmélet,* Tankönyvkiadó, Budapest, 1978.

AUBERT, Vilhelm, *A jogállam (a törvények uralma),* In *Jogállam. Budapesti Jogi és Politikai Szemle,* Joguralom Alapítvány, Budapest, 1993, 53–70.

BALACI, Alexandru, *Niccolo Machiavelli,* Gondolat Kiadó–Albatrosz, Budapest–Bukarest, 1969.

BALOGH Artúr, *Jogállam,* MTA, Budapest, 1914.

BALOGH Jenő, *A sértett fél jogköre a büntetőjogban*, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1887.

BALOGH Jenő – EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz, *A bűnvádi perrendtartás magyarázata I,* Grill Károly Cs. és Kir. udvari könyvkereskedése, Budapest, 1898.

BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán, *Büntető eljárásjog,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2009.

BÁRD Károly, *Legalitás és bűnüldözés*, Jogtudományi Közlöny, 1986/9, 402–409.

BÁRD Károly, *A büntető hatalom megosztásának a buktatói*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

BECCARIA, Cesare, *A bűnökről és a büntetésekről* (ford. Madarász Imre), Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1989.

BECK György – DEMETER András – DÉRI Pál – FEKETE József – FÖLDES Béla – GARAMVÖLGYI Vilmos – ILLÁR Sándor – KATONA Géza – LASSÓ Károly – LÁNG

György – LÁZÁR Bertalan – LIPPOVITZ János – MOLNÁR Rezső – BAJNÁR József – RUDAS György – VINCZE István – VISKI László, *Kriminalisztika, Általános rész,* BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya, Budapest, 1961.

BÉKÉS Imre, *Gondolatok a bűnről és a bűncselekményről*, Belügyi Szemle, 2001/6., 3–10.

BÉKÉS Imre – FÖLDVÁRY József – GÁSPÁR Gyula – TOKAJI Géza, *Magyar büntetőjog általános rész,* BM Tankönyvkiadó, Budapest, 1980.

BELOVICS Ervin, *A vád törvényessége*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Habilitációs Füzetei, Tudományos tevékenységet áttekintő összefoglalás, Budapest, 2012.

BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály, *Büntetőjog I. Általános rész,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2012.

BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály, *Büntető eljárásjog*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2017.

BENDA, Ernst, *Der soziale Rechtsstaat*. In BENDA, Ernst – MAIHOFER, Werner – VOGEL, Hans-Jochen (Hg.), *Handbuch der Verfassungsrechts*, Gruyter, Berlin, 1984.

BENTHAM, Jeremy, *Polgári és büntető törvényhozási értekezések*, Kolozsvár, 1842.

BERKES György (szerk.), *Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára II.,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007.

BLASKÓ Béla, *Jogállamiság – Büntetőjog – Bűnösség,* Kandidátusi disszertáció, Budapest, 1994.

BLASKÓ Béla, *Jogállam – Büntetőjog – Bűnösség*, Magyar Jog, 1995/4., 207–216.

BLASKÓ Béla, *Gondolatok a jogállamiságról,* Belügyi Szemle, 1995/7–8., 69–75.

BLASKÓ Béla, A jogállamiság néhány kérdése. In *Rendvédelmi Füzetek, 2000/25*. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2000.

BLASKÓ Béla, *A büntetőjog előtörténete, eredete, kialakulása és fejlődéstörténeti vázlata az ókortól a XVIII. század végéig,* Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2011.

BLASKÓ Béla, *Magyar Büntetőjog, általános rész,* Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2016, 24.

BLASKÓ Béla, Néhány gondolat büntetőjogról, alkotmányosságról. In GÁL István László (szerk.), *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére,* Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2011.

BÓCZ Endre, *Az alapos gyanú a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1962/11., 576–583.

BÓCZ Endre, *Legalitás, opportunitás és az ügyész diszkrecionális jogköre.* Rendészeti Szemle, 1994/1., 12–18.

BÓCZ Endre, *Hozzászólás a bírói függetlenségről szóló tanácskozáson,* Fundamentum, 2002/1., 70–72.

BÓCZ Endre, *Valóban a vád törvényességének fogalma volt a tisztázatlan? Gondolatok egy törvénymódosításról,* Magyar Jog, 2008/5., 257–266.

BÓCZ Endre, *Törvény és szemlélet*, Magyar Jog, 2009/5., 257–268.

BÓCZ Endre, *A Magyar Köztársaság Ügyészsége és az Alkotmány,* Magyar Jog, 2011/3., 136–145.

BÓCZ Endre, *Vádfunkció, közvád, ügyész,* Állam-és Jogtudomány, 2011/1., 3–29.

BÓCZ Endre, *A vádiratszerkesztésről*, Magyar Jog, 2015/1., 11–17.

BÖCKENFÖRDE, Ernst-Wolfgang, *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeshichte,* Suhrkapm Verlag, Frankfurt am Main, 1991.

BRUNNER, Georg, *Jogalkotás a jogállamban,* Magyar Jog, 1993/5., 262–268.

BUDAHÁZI Árpád, *Polygraph Examinations. Blessing or Curse*, Lambert Publishing, Saarbrücken, 2015.

BUDAHÁZI Árpád – GERGI-HORGOS Lívia, *Büntetőjogi eljárásjogi ismeretek,* NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2015.

CHAUVEAU, Adolphe – FAUSTIN, Hélie, *Théorie de code pénal*, Paris, 1837.

CUESTA, de la José Luis, *The Principle of Humanity in Penal Law*, Revue Internationale de Droit Pénal, vol. 82., no. 3, 2011, 457–476. https://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2011-3-page-457.htm

CSÁK Zsolt, „Nosztalgia kodifikáció" avagy szükséges-e önálló eljárás a vád megalapozottságának előzetes vizsgálatára. In TÓTH Mihály – HERKE Csongor (szerk.), *Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapjára,* PTE ÁJK, Pécs 2001.

CSÉKA Ervin, *A bizonyítással összefüggő néhány kérdés a büntető eljárásban,* Jogtudományi Közlöny, 1967/2., 113–124.

CSÉKA Ervin, Korszerűsödő alapelvek a büntető eljárásban. In TÓTH Károly (szerk.), *Emlékkönyv Dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Acta Juridica et Politica, Tomus LIII., Fasc 8. Szeged, 1998.

CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály, *A büntetőeljárási jog alapvonásai I.,* Bába Kiadó, Szeged, 2004.

CSÉKA Ervin – FANTOLY Zsanett – KOVÁCS Judit – LŐRINCZY György – VIDA Mihály, *A büntetőeljárási jog alapvonalai 1*., Bába Kiadó, Szeged, 2006.

DEGRÉ Miklós, A vád alá helyezési eljárásról. In *Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése évfordulójának ünnepére,* Wessely és Horváth Könyvnyomdája, Pécs, 1914.

DIÓSDI Róbert, *A római jog világa,* Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.

DUVERGER, Maurice, *Méthodes de la science politique,* Presses Universitaires de France, Paris, 1959.

EDVI ILLÉS Károly, *A büntetőtörvénykönyv magyarázata I.,* Révai Testvérek, Budapest, 1894.

EDVI Illés Károly, *A büntetőtörvénykönyv magyarázata, I–II. kötet*, Budapest, 1909.

EDVI ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz, *A bűnvádi perrendtartás zsebkönyve*, Grill Károly, Budapest, 1900.

ELEK Balázs, *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem ÁJK, Debrecen, 2012.

ELEK Balázs, A bizonyítékszerzés alkotmányos korlátai a büntetőeljárásban. In Trócsányi László (szerk.), *Dikaiosz logosz. Tanulmányok Kovács István emlékére*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2012.

ELEK Balázs, A bizonyítási teher változó szabályai és az észszerű kételyen túli bizonyosság. In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.), *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017.

ERDEI Árpád, A célszerűség rejtélye, avagy opportunitás a büntetőeljárásban. In GELLÉR Balázs (szerk.), *Györgyi Kálmán ünnepi kötet,* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2004.

ERDEI Árpád, *Dogmatika nélküli büntető eljárásjog – képtelenség vagy valóság,* Magyar Jog, 2008/8., 516–522.

ERDEI Árpád, *Újítások, találmányok, felfedezések a büntetőeljárási bizonyításban,* Belügyi Szemle, 2018/3., 5–21.

ERDEI Árpád, *Mi az igazság?* In ERDEI Árpád (szerk.), *A büntető ítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

ERDEI Árpád – KIRÁLY Tibor: *Észrevételek a törvényes vádról. Melléklet a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoportja A vád törvényességének vizsgálata c. összefoglaló jelentéséhez,* Budapest, 2014.

FANTOLY Zsanett, Legalitás kontra opportunitás, avagy új tendenciák és fejlődési útvonalak a magyar büntetőeljárásban. In RUZSONYI Péter (szerk.), *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*, Nemzeti Közszolgálati Egyetem RTK, Budapest, 2014.

FANTOLY Zsanett, Törvényes legyen-e a vád, avagy újabb gondolatok a vádelvről – egy törvénytervezet tükrében. In GÁL Andor – KARSAI Krisztina (szerk.), *Ad Valorem. Ünnepi tanulmányok Vida Mihály 80. születésnapjára*, Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2016.

FANTOLY Zsanett – BUDAHÁZI Árpád, *Büntető eljárásjog II. Dinamikus rész,* NKE Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest, 2015.

FARKAS Ákos, *Büntetőeljárások Európában*, Magyar Jog, 2009/6., 381–384.

FARKAS Ákos, A büntető eljárási rendszerek történeti fejlődésének sajátosságai. In BRAGYOVA András (szerk.) *Tanulmányok a bűnügyi tudományok köréből.* Miskolc, Gazdász-Elasztik Kft., 2013.

FARKAS Ákos – RÓTH Erika, *A büntetőeljárás*, Complex Kiadó, Budapest, 2007.

FAUSTIN, Hélie, *Histoire du droit de la procédure criminelle*, Traité Tome I, Paris, 1866.

FENYVESI Csaba – HERKE Csongor – TREMMEL Flórián, *Új magyar büntetőeljárás*, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008.

FEUERBACH, Paul Johann Anselm, Ritter von, *Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts,* Erfurt, 1799, 1–73.

FINKEY Ferencz, *A magyar büntetőjog tankönyve,* Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1902.

FINKEY Ferencz, *A magyar büntető eljárás tankönyve*, Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1903.

FINKEY Ferencz, *A magyar büntetőeljárás tankönyve*, Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1908.

FINSZTER Géza, *Az alapos gyanú kriminalisztikai fogalma*, Belügyi Szemle, 1980/9., 18–25.

FINSZTER Géza, A büntető hatalom. In BORBÍRÓ Andrea – INZELT Éva – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós – PODOLETZ Léna (szerk.), *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 137–148.

FINSZTER Géza, *Felderítés és vizsgálat, avagy a nyomozás változó szerepe az új Büntetőeljárási kódex tükrében,* Kerekasztal-beszélgetés előadása, Nemzeti Közszolgálati Egyetem MRTT Bűnügyi Tagozat, Budapest, 2017. november 15.

FINSZTER Géza – KORINEK László, *Az eltűnt gyanú nyomában,* Belügyi Szemle, 2018/3., 104–122.

FÖLDESI Tamás, *Jog és igazságosság*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1989.

FÖLDVÁRI József, *Magyar Büntetőjog, Általános rész.* 2. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.

FÖLDVÁRI József, *Magyar Büntetőjog, általános rész,* 7 kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

FRIEDMANN Ernő, A büntetés átalakulása, In *Büntetőjogi dolgozatok Wlassics Gyula születése hatvanadik évfordulójának ünnepére,* Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1912.

GARCÍA, Antonio – MOLINA, de Pablos (eds.), *Introducción al Derecho Penal*, Universitaria Ramón Areces, Madrid, 2005.

GELLÉR Balázs József, *A vád törvényességének egyes aspektusai*. In BELOVICS Ervin – TAMÁSI Erzsébet – VARGA Zoltán (szerk.), *Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére,* PPKE JÁK, Budapest, 2011.

GELLÉR Balázs – AMBRUS István, *A magyar büntetőjog általános tanai I.,* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2017.

GERGI-HORGOS Lívia, *A törvényes vád hiányában hozott eljárást megszüntető végzés jogi természete*, Magyar Rendészet, 2012/4., 49–54.

GERGI-HORGOS Lívia, *Büntetőeljárás törvénysértő megindítása és ennek hatása a vádra egy büntetőügy tükrében,* Magyar Rendészet, 2012/2., 67–75.

GERGI-HORGOS LÍVIA, *A legal historical survey of the development of Hungarian Public Prosecution with special emphasis on ius puniendi becoming a state monopoly,* Büntetőjogi Szemle, 2014/3., 10–13.

GERGI-HORGOS Lívia, *Examination of the legal history of the development of public prosecution in the process of ius puniendi becoming a state monopoly*, Casilos nacionalnovo universitety „Ostrozka akademija", Serija Pravo, vol. 11, no. 1, 2015, 17–33.

GERGI-HORGOS Lívia, *A (törvényes)vád problematikája egy jogeset tükrében*, Belügyi Szemle, 2017/6., 126–129.

GLESENER, Albert, *Le classement sans suite et l'opportunité des poursuites,* Revue de Droit Penal et de Criminologie, vol. 73, no. 4, 1972.

GROTIUS, Hugo, *A háború és a béke jogáról II*, Pallas Stúdió–Attraktor Kft., Budapest, 1999.

HACK Péter, *A büntető igazságszolgáltatás szervezete függetlenség, számonkérhetőség és a büntetőeljárás rendje,* PhD értekezés tézisei, ELTE ÁJK, Budapest, 2007. https://www.ajk.elte.hu/file/AJKDI_HackPeter_tez.pdf

HACK Péter, *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

HACK Péter, Az ügyészség „felelőssége". In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.), *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017.

HACK Péter, *A büntetőeljárás újításának esélyei*, Belügyi Szemle, 2018/3., 72–84.

HAJNIK Imre, *A m. bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes házbeli királyok alatt*, Athenaeum RT Könyvnyomdája, Budapest, 1899.

HARMATI Ilona, *Leggyakoribb pótnyomozási okok,* Belügyi Szemle, 1987/2., 88–92.

HAUTZINGER Zoltán, *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai,* Dialóg Campus–PTE ÁJK, Budapest–Pécs, 2011.

HEINZ, Wolfgang, *Das deutsche Strafverfahren Rechlichte Grundlagen, rechtstatsächliche Befunde, historische Entwlickung und aktuelle Tendenzen*, Konstanz, 2004. http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/Heinz-Strafverfahren-2004.pdf

HELLER Erik, *A büntetőjogi elméletek bírálata*, Budapest, 1924.

HERKE Csongor, *Megállapodások a büntetőperben,* Monográfia Kiadó, Pécs, 2008.

HERKE Csongor, *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban,* PJE ÁJK, Pécs, 2010.

HERKE Csongor, *A német és angol büntetőeljárás alapintézményei,* Egyetemi Jegyzet, PTE ÁJK, Pécs, 2011.

HERKE Csongor, *Súlyosítási tilalom a legalitás és az opportunitás elvének tükrében*, Állam- és Jogtudomány, 2011/1., 31–55.

HERKE Csongor, *A francia és olasz büntetőeljárás alapintézményei*, Egyetemi Jegyzet, PTE ÁJK, Pécs, 2013.

HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián, *A büntető eljárásjog elmélete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012.

HORGOS Lívia, *A büntetőeljárási gyanú fogalmának új felfogása egy jogeset tükrében*, Magyar Jog, 2018/4.

HORVÁTH Pál, *A jogállamiság történelmi szerepe,* Jogtudományi Közlöny, 1992/3–4., 191–194.

HORVÁTH Tibor, *A büntetési elméletek fejlődésének vázlata,* Akadémia Kiadó, Budapest, 1981.

HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós, *Magyar Büntetőjog*, Általános rész, Complex Kiadó, Budapest 2012.

IRK Albert, *A büntetés átalakulása*, Gombos Ferencz „Lyceum" Nyomda, 1915.

IRK Albert, *A büntetőjog racionális és irracionális elemei*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1938.

JAGUSZTIN Tamás, *A törvényes vád mint a büntetőeljárás perjogi előfeltétele*, Ügyészek Lapja, 2006/5., 41–45.

JAGUSZTIN Tamás, *Korrekció vagy koncepció – gondolatok a Be. új novellájáról. Beszámoló a Magyar Jogász Egylet 2006. április 26-án tartott vitájáról,* Ügyészek Lapja, 2006/3., 47–52.

JESCHECK, Hans-Heinrich, *Lehrbuch des Strafrechts*, Allgemeiner Teil, Berlin, 1978.

JHERING, Rudolf von, *Der Zweck im Recht*, Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1877.

KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György, *A büntetőjog általános tanai,* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1996.

KADLÓT Erzsébet, *A „vád igazsága" A büntető ítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

KADLÓT Erzsébet, *Aknamezők az új Be.-ben. A hatékony védelemhez való jog újragondolása.* Ügyvédek Lapja, 2017/11–12.

KARSAI Krisztina, Ius Puniendi of the European Union [Az Európai Unió ius puniendije]. In HACK Péter – KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara (szerk.), *Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére,* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Emberek_orzoje_Lorincz_Tanulmanyok-I_READER.pdf

KARSAI Krisztina, *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban,* Pólay Elemér Alapítvány Iurisperitus Betéti Társasága, Szeged, 2015.

KERTÉSZ Imre, *A legalitás eróziója, az opportunitás inváziója*, Acta Juridica et Politica, Tom. XLVIII. Fasc. 1–20, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 1996.

KIRÁLY Eszter, *A törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés „jogerőtlenedésének" tanulságos története,* http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_167-179.pdf

KIRÁLY Tibor, *Büntető ítélet a jog határán,* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.

KIRÁLY Tibor, *A legalitás a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 1986/5., 201–206.

KIRÁLY Tibor, *A büntetőhatalom korlátai*, Magyar Jog, 1988/9., 730–743.

KIRÁLY Tibor, *Büntető-eljárási jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

KIRÁLY Tibor, *Büntető-eljárási jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

KIRÁLY Tibor, *Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból,* ELTE ÁJK Büntető Eljárási jogi és büntetés-végrehajtási jogi Tanszék, Budapest, 2005.

KIRÁLY Tibor, *Büntető-eljárási jog,* Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

KISS Anna, *A sértett szerepe a büntetőeljárásban,* PhD értekezés, Miskolci Egyetem ÁJK Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2006.

KISS ANNA, *A magánindítvány sajátosságai,* Ügyvédvilág, 2016/11. https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/a-maganinditvany-sajatossagai

KONDOROSI Ferenc, *Jogállamiság – Jogegyenlőség – Jogbiztonság*, Börtönügyi Szemle, 2007/2., 1–18.

KÓNYA István, Az állam büntetőhatalma. In BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.), *Bonis Bona Discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából,* Országos Kriminológiai Intézet–Pázmány Press, Budapest, 2017, 320.

KOVÁCS Judit, *A magánvád szabályozásának hazai története az 1973. évi I. törvény megjelenéséig*, Acta Juridica et Politica, Tom LXII., Fasc, 13, Szeged, 2002.

KOVÁCS Tamás, A magánindítvány megjelenése és története a magyar büntetőjogban. In BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.), *Bonis Bona Discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Országos Kriminológiai Intézet–Pázmány Press, Budapest, 2017, 96–106.

KUKORELLI István (szerk.), *Alkotmánytan,* Századvég Kiadó, Budapest, 1992.

LAKATOS János, *Bevezetés a kriminalisztikába*, Rejtjel kiadó, Budapest, 2004.

LÁNG László, *A büntetőeljárás jog. Kommentár,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012.

LASSWELL Harold D., *Power and Personality,* W. W. Norton & Company, New York, 1948.

LASSWELL, Harold D., *The Analysis of Political Behaviour: An Empirical Approach, Ethics, vol.* 59, no. 2, 1949.

LIGETI Katalin, A jogállami büntetőjogról. In WIENER A. Imre (szerk.), *Büntetendőség-büntethetőség (Büntetőjogi tanulmányok),* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó–MTA Állam és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1998.

LIGETI Katalin, Kriminálpolitika. In GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – KORINEK László – LÉVAY Miklós (szerk.), *Kriminológia – Szakkriminológia,* Complex Kiadó, Budapest, 2009, 599–626.

LISZT, Franz von, *Der Zweckgedanke im Strafrecht,* Juristische Zeitgeschichte 6. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1882/83.

LOCKE, John, *Two Treatises of Government*, Awnsham and John Churchill, London, 1694.

MACHIAVELLI, Niccolo, *Il Principe* (ford. Juhász Vilmos), Officina Kiadó, Budapest, 1942.

MACHIAVELLI, Niccolo, A fejedelem. In KÁLLAI István (szerk.), *Szemelvények a középkori állam és jog tanulmányozásához. Összehasonlító jogtörténeti tanulmányok,* ELTE ÁJK Egyetemes Jogtörténeti Tanszék, Budapest, 1980.

MACKÓ Mária – SZIGETI Péter, *Jog és jogállam*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004.

MADAI Sándor, *Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről,* Rendészeti Szemle, 2010/2., 87–103.

MADAI Sándor, Eszmék, ideológiák, irányzatok a büntetőjog fejlődésében, különös tekintettel a vagyon elleni deliktumokra. In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.), *A tudós ügyész – Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2017.

MÁRKUS Dezső, *Magyar Törvénytár, 1896. évi Törvénycikkek,* Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1897.

MARTINI, Carl Anton, *Positiones de iure civitatis*, Buda Typis Regiae Universitatis, 1795.

MARTON Géza, *A római magánjog elemeinek tankönyve. Institúciók,* Tankönyvkiadó, Budapest, 1957.

MOHL, von Robert, *Die deutsche Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaats*, Tübingen, 1833.

MOLINA, Fernando, *A Comparison between Continental European and Anglo-American Approaches to Overcriminalization and Some Remarks on How to Deal With it,* New Criminal Law Review, vol. 14, no. 1, 2011.

MOLNÁR László – VÁGÓ Tibor – SÖMJÉN György – HORVÁTH Tibor – RÁCZ György – BÉKÉS Imre – TOKAJI Géza, *A büntető perrendtartás kommentárja I–II,* Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1957.

MONTESQUIEU, Charles-Louis, *Perzsa levelek* (ford. Rónay György), Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1955.

MONTESQUIEU, Charles-Louis, A t*örvények szelleméről* (ford.: Csécsy Imre, Sebestyén Pál), Osiris Kiadó–Attraktor Kft., Budapest, 2000.

MÓRÉ Mihály, *A büntető eljárást megszüntető végzés jogerőhatásáról*, Magyar Jog, 1959/4., 109–110.

MORVAI Krisztina, *Meditáció a mediációról – avagy gondolatok az elkövető és a sértett közötti konfliktus megoldásának új megközelítéséről,* Magyar Jog, 1989/2., 147–153.

MORVAI Krisztina, *Emberi jogok, jogállamiság és a „visszamenőleges" igazságszolgáltatás,* Jogtudományi Közlöny, 1992/2., 62–63.

MÜNCH, von Ingo – KUNIG, Philip (Hg.), *Grundgesetz-Kommentar,* Band 1., 1992.

NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

NAGY Ferenc, Régi *és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.

NAGY Ferenc, A törvényesség elvének elméleti forrásairól és kezdeti megjelenési formáiról. In BÁRD Petra – HACK Péter – HOLÉ Katalin (szerk.), *Pusztai László emlékére,* Országos Kriminológiai Intézet–ELTE ÁJK, Budapest, 2014.

NAGY Ferenc – TOKAJI Géza, *A magyar büntetőjog általános része*, József Attila Tudományegyetem ÁJK, Szeged, 1993.

NAGY Ferenc – TOKAJI Géza, A *magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest, 1998.

NÁNÁSI László, *A magyar királyi ügyészség megszervezése és működésének kezdetei (1871–1872),* Ügyészségi Értesítő, 1992/2–3., 6–20.

Niccolo Machiavelli művei I–II. (ford.: Székács Vera, Somlyó György, Lontay László, Majtényi Zoltán, Barna Imre, Iványi Norbert, Karinthy Ferenc, Lutter Éva), Európa Kiadó, Budapest, 1978.

OLIVARES, Gonzalo Quintero, *La unificación de la Justicia Penal en Europa,* Revista Penal, 3/1999. https://dialnet.unirioja.es/servlet/autor?codigo=16816

PALLAGI Anikó, *Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben*, Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2014. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/199523/PallagiAniko_ertekezes_titkositott.pdf?s2014equence=1&isAllowed=y

PÁPAI-TARR Ágnes, *A büntetőeljárás gyorsításáról*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2012.

PAULER Ákos, *Az ethikai megismerés természete,* Franklin Társulat, Budapest, 1907.

PAULER Tivadar, *Büntetőjogtan*, Pest, 1872.

PETRASOVSZKY Anna, Az állam büntetőjogi hatalma Szibenliszt Mihály művében. In *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2005. november. 9.*, Miskolci Egyetem ÁJK, Miskolc, 2006.

SAMU Mihály, *Hatalom és állam,* Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1982.

SAMU Mihály, *Jogállamiság és jogpolitika*, Magyar Jog, 2006/4., 219–227.

SARGORODSZKIJ, Mihail Davidovics: *A büntetőjogi büntetés, I. kötet*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960.

SÁRI János, *Alkotmányozó hatalom és hatalommegosztás,* Magyar Jog, 1991/10., 577–580.

SCHWEIGHARDT Zsanett, *A tevékeny megbánás – a mediáció szerepe a büntetőeljárásban, a jogintézmény jövője,* 35. http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/Mailath-palyazat-erdmenyek/MGyTP-B-B-2-Schweighardt_Zsanett_A_tevekeny_megbanas.pdf

SZABÓ András, *A büntetőjog reformja – a reform büntetőjoga*, Jogtudományi Közlöny, 1988/8., 459–462.

SZABÓ András, *A bűnfogalom jogi megítélése*, Jogtudományi Közlöny, 1989/4., 167–172.

SZABÓ András, *A jogállamiság a Német Alaptörvényben,* Jogtudományi Közlöny, 1991/12., 249–254.

SZABÓ András, *A jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása,* In NÉMETH Zsolt (szerk.), *Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára,* Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2010.

SZABÓ IMRE, *A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1980.

SZABÓNÉ Nagy Teréz, *A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.

SZEMERE Bertalan, *A büntetésről, s különösebben a halálbüntetésről*, Magyar Kir. Egyetem, Buda, 1841. http://mtdaportal.extra.hu/books/a_buntetesrol_s_kulonosebben.pdf

SZIBENLISZT Mihály, *Institutiones juris naturalis, II. kötet,* Jus naturae sociale complectens, Eger, 1821.

SZIGETI Péter, *Jogtani és államtani alapvonalak*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2011.

SZIGETI Péter, *Hatalommegosztás – igazságszolgáltatás – ügyészség*, In FINSZTER Géza – KORINEK László – VÉGH Zsuzsanna (szerk.), *A tudós ügyész. Tanulmányok Bócz Endre 80. születésnapjára,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2017.

SZILÁGYI Péter, *Jogi alaptan,* Nemzetközi Tankönyvkiadó, Budapest, 1992.

SZILÁGYI Péter, *Jogi alaptan,* Nemzetközi Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.

SZILÁGYI Péter, *Jogi Alaptan*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.

SZOMORA Zsolt, Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben. In *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011,* Pázmány Press, Budapest–Pécs, 2013.

SZTANCS Edit, *A törvényes vád – mint a büntetőeljárás elengedhetetlen feltétele*, Ügyészek Lapja, 2011/5., 35–42.

TAKÁCS Péter, A modern állam kialakulása. In *Bevezetés a jogi ismeretekbe,* Miskolc Egyetemi Könyvkiadó, Miskolc, 1991.

TARR Ágnes, A közvetítés lehetőségei a büntetőjogban Magyarországon. In JÁMBORNÉ RÓTH Erika (szerk.), *Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2005. november 9.* Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centrum, Miskolc, 2006, 270–278.

TÓTH Balázs, *Az alkotmányos jogállam egyes intézményeinek értelme, joguralom, demokrácia, alkotmányosság, alkotmánybíróság.* In STIPTA István (szerk.), *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolsciensium 5/2.,* Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori iskola–Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004, 310.

TÓTH Mihály, *A tett-központú büntetőjogról a sértett-központú büntetőjogig. (Ferencz Zoltán emlékére),* JURA, 2005/1., 189–193.

TÓTH Mihály, Mediáció a büntetőeljárásban és ennek szabályozása. Korreferátum Molnár Gábor előadásához. In BENISNÉ GYŐRFFY Ilona (szerk.), *Huszonharmadik jogász vándorgyűlés, Pécs, 2005. október 27–29.*, Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2005, 84–85.

TÓTH Mihály, *Néhány megjegyzés az új büntetőeljárási törvényhez,* Belügyi Szemle, 2018/3., 55–71.

TREMMEL Flórián, *A magánindítvány joghatálya és a joghatályos magánindítvány,* Magyar Jog, 1978/4., 338–346.

TREMMEL FLÓRIÁN, *A magánvád,* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.

TREMMEL Flórián, Gyanú és büntető eljárás. In ÁDÁM Antal (szerk.), *Jubileumi tanulmányok 40.* Janus Pannonius Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 1985.

TREMMEL Flórián, A gyanú differenciált felmerülésének értékelése a büntetőeljárásjogban. In GELLÉR Balázs (szerk.), *Békés Imre Ünnepi kötet,* ELTE ÁJK, 2000.

TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor, Új *magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004.

TREMMEL Flórián, *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012.

TRIFFTERER, Otto, *Österreichisches Strafrecht, Allgemeiner Teil,* Wien, 1985.

VÁMBÉRY Rusztem, *Büntetőjog,* Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1913.

VERVAELE, John, *Special Procedural Measures and Respect of Human Rights. Rapport général.* Revue internationale de droit pénal, vol. 80, no. 1, 2009, 19–73. https://www.cairn-int.info/article.php?ID_ARTICLE=E_RIDP_801_0019&DocId=70562&hits=6138+6137

VOGLER, Richard – HUBER, Barbara, *Criminal Procedures in Europe*, Dunckler & Humblot, Berlin, 2008.

VUCHETICH Mátyás, *A magyar büntetőjog rendszere I. Elméleti büntetőjog* (ford. Király Tibor) Magyar hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.

VUCHETICH Mátyás, *A magyar büntetőjog rendszere II. Gyakorlati büntetőjog* (ford. Király Tibor), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

WALKER, Nigel, *Gondolatok az ésszerű büntetésről*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976.

WEBER, Max, *Gazdaság és társadalom,* Budapest, 1967.

WEBER, Max, *Állam – Politika – Tudomány,* Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1970. *[Tripartitum]*, 1514. http://mek.oszk.hu/06900/06940/06940.pdf

WIENER A. Imre, Büntetőpolitika-büntetőjog(jogszabálytan). In *Büntetendőség – Büntethetőség. Büntetőj*

WERBŐCZY István: *Hármaskönyv ogi tanulmányok,* KJK-KERSZÖV–MTA ÁJI, Budapest, 1997.

WIENER A. Imre, *A büntető törvényhozás alkotmánybírósági kontrollja*, Magyar Jog, 2001/1., 1–6.

WIENER A. Imre, *A BTK Általános Része de lege ferenda*, MTA Jogtudományi Intézete, Közlemények 17, Budapest, 2003.

WIENER A. Imre, *A Btk. Általános rész*, KJK KERSZÖV, Budapest, 2003.

WIENER A. Imre, *Büntetőjogunk az ezredfordulón*, Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Tom. 40., Budapest, 2003 [2004.

ZŐDI Zsolt, Modem államtipológiák. In SZABÓ Miklós – SZILÁGYI István – TAKÁCS Péter – SZABADFALVI József – ZŐDI Zsolt – ZLINSZKY János – STIPTA István, *Jog- és államtudományi alaptan,* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 1992.

Kommentárok – indokolások

Indokolás a M. Kir. Igazságügyi Miniszter által az 1892-1897-i országgyűlés negyedik ülésszakában a Képviselőház elé terjesztett Bűnvádi Perrendtartás törvényjavaslatához.

Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport, *A vád törvényességének vizsgálata.* Összefoglaló vélemény, 2013. EI.IIE.I/4. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf (letöltve: 2018.02.27.)

Előterjesztés az új büntetőeljárási törvény koncepciójáról szóló Kormányhatározat tervezetéhez (30237-32/2013. OBH)

Alaptörvény, Jogtár-kommentár

Alaptörvény Indokolása

1998. évi XIX. tv. indokolása a büntetőeljárásról

2012. évi C. tv. indokolása – a Büntető Törvénykönyvről

2017. évi XC. tv. indokolása a büntetőeljárásról

Felhasznált jogszabályok

Werbőczy István, Hármaskönyve, Előbeszéd

1896: XXXIII. tc. (Bp.)

1951. évi III. tv. (II. Bp.)

1962. évi 8. sz. tvr. (I. Be.)

1973. évi I. tv. (II. Be)

1998. évi XIX. tv. (Be.)

Magyarország Alaptörvénye

2012. évi C tv. (Btk)

2017. évi XC. tv (új Be.)

2017. évi XC. tv. indokolása a büntetőeljárásról

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Schengeni Végrehajtási Egyezmény

Európai Unió Alapjogi Chartája

Észt Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2015. május 1-i állapot, forrás: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/501042015002/consolide)

Horvát Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2009. július 3-i állapot, forrás: https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes)

Német Szövetségi Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2014. április 23-i állapot, forrás: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html)

Osztrák Köztársaság büntetőeljárási törvénye (2013. november 4-i állapot, forrás: https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes)

Románia büntetőeljárási törvénye (2014. február 7-i állapot, forrás: http://www.just.ro/LinkClick.aspx?fileticket=uoJx07a1STU%3d&tabid=89%29)

Svájci Államszövetség büntetőeljárási törvénye (2015. január 1-jei állapot)

Szlovákia büntetőeljárási törvénye (2011. november 1-jei állapot)

Alkotmánybírósági döntések és joggyakorlat

23/1990. (X. 31.) AB határozat

9/1992. (I. 30.) AB határozat

11/1992. (III. 5.) AB határozat

40/1993. (VI. 30.) AB határozat

58/1997. (XI. 5.) AB határozat

14/2002. (III. 20) AB határozat

33/2013. számú AB határozat

EBH 2011. 2299.

EHB 2012. 10.

EH 2014.10.B17

BH 2009. 267.

BH 2012. 86.

1/2007 BK vélemény A. I. *A vád törvényessége 2.*

1/2007 BK vélemény II. *A törvényes vád és a vádirat törvényi kelléke hiányának eljárásjogi következménye. 4.*

A büntetőeljárást megszüntető egyes bírósági határozatokkal kapcsolatos ügyészi feladatokról szóló 2/2010. (ÜK. 4.) LÜ h. körlevél

Vádemelések részletezése a vádemelés tartalma szerint. Ügyészségi statisztikai tájékoztató, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2016.
http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Buntetojogi_szakterulet_2016.pdf (letöltve: 2018.02.27.)

Nyomozó hatóság vádemelési javaslatai, elintézettség adatai, Ügyészségi statisztikai tájékoztató, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2016.
http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/Buntetojogi_szakterulet_2016.pdf (letöltve: 2018.02.27.)

Pesti Központi Kerületi Bíróság 35.B. X. 25.614/2011/46. sz. ítélete

Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság 24. Bf. X.10.738/2011/10. sz. ítélete

BRFK IV. kerületi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály Készenléti Osztály 01040/2367/2013.sz. bü. feljegyzése

BRFK IV. kerületi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztály 01040/236-50/2013. bü. sz. határozata

Budakörnyéki Járási Ügyészség Gazdasági Bűnügyek Csoportja G. 956/2014/3-I. sz. határozata

Pest Megyei Főügyészség G. 2313/2014/1-1.sz. határozata

Budapesti Nyomozó Ügyészség Nyom.199/2011. sz. vádirata

Fővárosi Törvényszék 20.B.1767/2013/14. sz. ítélete

Fővárosi Ítélőtábla mint másodfokú bíróság 4.Bf.128/2015/11. sz. ítélete

SUMMARY

The continuously renewing Hungarian legal system within the frame of the rule of law and the European integration challenges the criminal law both in a broader and a narrower sense. During this process new problems worth researching arise, such as the questions concerning the punitive power of the state. These include among others the accomplishment of the constitutional content of ius puniendi, especially in the context of the opportunity gaining realm in the criminal law system of the constitutional rule of law.

The state monopoly of the use of force supposes a state possessing patria potestas (power of a father), entitled to exert ius puniendi. Ius puniendi and sovereignty form a unity and express independence and sovereignty at the same time. On this base I examined in my thesis how ius puniendi became a state monopoly and the accomplishment of the constitutional content of ius puniendi during the establishment of the rule of law.

As a result of my research I found that opportunity is getting more and more decisive during both legislation and the implementation of law. It is in close connection with the accomplishment of the constitutional content of ius puniendi not only in the European but also in Hungarian penal codes.

I also examined the directions of the new Criminal Prosecution Law from the viewpoint of my research and my topic. I came to the conclusion that the new Criminal Prosecution Law does not imply any change in the process of the accomplishment of the constitutional content of ius puniendi but it strengthens this policy.

In my thesis I put forward several de lege ferenda proposals, which contribute – according to my viewpoint – to the propagation of the accomplishment of the constitutional content of ius puniendi.